

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXII, Nr. 7 — 8 - IULIE — AUGUST 1973

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. **ANTIM**
Episcopul Buzăului

P. S. **CHESARIE**
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. **ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL**
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. **ALEXANDRU IONESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **PETRE F. ALEXANDRU**
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

REDACȚIA, 23 August — ziua eliberării	649
REDACȚIA, Sărbătorirea onomasticii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian	652
REDACȚIA, Alegerea și hirotonia episcopului-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor	654

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN, <i>La sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului</i>	665
Pr. CORNELIU SAVA, <i>La Duminica a III-a după Rusalii</i>	667
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica a VIII-a după Rusalii</i>	670
Pr. DIONISIE STAMATOIU, <i>La Duminica a XVI-a după Rusalii</i>	673

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii</i>	679
Diac. Prof. OREST BUCEVSCHI, CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	682

PAGINI ALESE DIN SFINȚII PĂRINȚI

TEODOR DE MOPSUESTIA, <i>Omilii catehetice</i> , trad. I. V. Paraschiv	691
--	-----

MEDALIOANE BIBLICE

Pr. Prof. ATH. NEGOIȚĂ, <i>Biblia și descoperirile arheologice</i>	701
Pr. Prof. ATH. NEGOIȚĂ, <i>Moise în cadrul istoriei biblice</i>	706

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. GHEORGHE M. RĂDAN, <i>Mitropolitul Dosoftei</i>	712
Pr. Drd. C. VOICESCU, <i>Cărți de zidire sultească traduse din grecește și tipărite de mitropolitul Grigorie Dascălul</i>	719
Pr. Drd. TRAIAN VALDMAN, <i>Cărțile de cîntări bisericesti ale lui Macarie Ieromonahul</i>	725
ION N. MAILAT, <i>Unde a învățat Radu Grămăticul, autorul Evangheliarului aflat la muzeul britanic din Londra</i>	732
Drd. SAMIR GHOLAM, <i>Vasiliada sau instituția de binefacere a Sfântului Vasile cel Mare</i>	735
Pr. IOAN MIRCEA, <i>Sclavia în înțelegerea creștinilor din primele veacuri</i>	749

NECULA D. NICOLAE, <i>Organizarea învățămîntului teologic în Biserica Ortodoxă Coptă</i>	765
N. D. NECULA, <i>Cîntarea cultică în Biserica Coptă Ortodoxă</i>	773
Drd. CONSTANTIN ȚUȚUIANU, <i>Imperiul și Biserica în Bizanț în secolul al XIII-lea</i>	781
Pr. Drd. ȘTEFAN-VLĂDUȚ VASILIU, <i>Biobibliografia lui Charles Diehl</i>	793

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

Pr. NICOLAE GROSU, <i>Alegerea, recunoașterea în funcțiune și încăunarea Prea Sfințitului Dr. Antim Nica, Episcopul Dunării de Jos — Galați</i>	801
---	-----

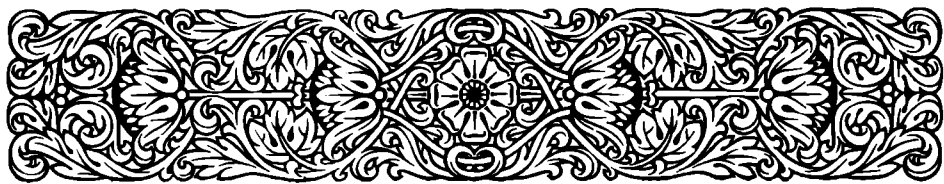
VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ASISTENT, <i>Biserica din parohia Valea Lungă Gorgota-Dîmbovița</i>	830
ASISTENT, <i>Biserica Sfîntul Ioan Botezătorul din Găiești</i>	831
ASISTENT, <i>Biserica din parohia Mărcești-Dîmbovița</i>	832
AL. I., † <i>Protopopul Glicherie Moraru</i>	834
ASISTENT, † <i>Procolul Gheorghe Gaiță</i>	836

RECENZII

<i>Descrierea Moldovei</i> , traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 400 p., de Ioan F. Stănculescu	837
Pr. Dr. Mîrcea Păcurariu, <i>Istoria Bisericii Ortodoxe Române</i> , Sibiu, 1972, 388 p. de Adrian N. Popescu	838
Bernhard Duhm, <i>Das Buch Isaia übersetze und erklärt</i> , Göttingen, Wandenhoeck und Ruprecht, 1971, 5 Auflage. Mit einen biographischen Geleitwort, von Walter Baumgartner, XIII + 490 p., de Pr. Athanase Negoită	840
<i>Note Bibliografice</i> , de I. S.	840

23 AUGUST — ZIUA ELIBERĂRII

Se împlinesc anul acesta 29 de ani de la istorica zi de 23 August 1944, de la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, de la ieșirea României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva armatelor germane.

Aniversînd astăzi cea mai mare sărbătoare a patriei noastre, între-gul nostru popor, conștient de realizările și de roadele eliberării patriei de sub jugul fascist, este cuprins de bucurie pentru noul climat de viață și de prosperitate ce a fost inaugurat la 23 August 1944.

Astfel Ziua eliberării a devenit în mintea și în conștiința fiecăruia dintre noi, momentul major pentru creșterea idealurilor noastre naționale și patriotice, cu o întărire a demnității umane și a răspunderii pe care o avem în fața istoriei și a viitorului poporului nostru.

Cei 29 de ani de viață, de acțiune și de muncă, pentru ridicarea cît mai sus a nivelului cultural, intelectual, social și economic al tuturor, constituie o epocă de nemaiîntîlnite și multilaterale realizări. Aceasta se încadrează între coordonatele cele mai strălucite ale istoriei patriei noastre, în care strădania tuturor oamenilor muncii intelectuale sau manuale, zidește țara cea nouă, a poporului care o constituie și care se mîndrește cu ea.

Se cuvine dar, ca la aniversarea zilei eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, să ne reamintim de acele zile deosebite. Insurjecția națională antifascistă, armată, a înlăturat dictatura fascistă antonesciană iar țara noastră, sub lozincă : «Totul pentru front, totul pentru victorie», s-a alăturat cu toată ființa sa, cu toate energiile sale, coaliției antifasciste la lupta pentru eliberarea patriei și a celorlalte state cötropite de fasciști : Ungaria, Cehoslovacia și Austria.

Acestea toate nu au fost posibile fără mari și prețioase jertfe umane și materiale. O armată de 540.000 de luptători români a participat la luptele de pe frontul antihitlerist. Dintre aceștia a treia parte — 170.000 de eroi, au plămădit cu sîngele lor filele de aur ale roadelor lui 23 August. Într-adevăr, cot la cot cu trupele sovietice, în 1945, luptau 15 divizii românești, 5 divizii poloneze, 6 divizii bulgare și 3 brigăzi cehoslovace. Iată dar ce contribuție importantă a avut patria noastră la efortul general de a elimina din istorie robia hitleristă.

Prin jertfele date de către armata română, înfrătită cu popoarele eliberate, s-a întărit nestrămătuata prietenie și colaborare între popoarele noastre care trăiesc în aria strălucită a socialismului.

Prefacerile adinci din viața și din conștiința poporului nostru, înlăturarea multor aspecte anacronice din viața socială — politică și economică ale patriei, au creat în acești 29 de ani de viață, oameni noi care au inaugurat și au realizat o istorie nouă, o nouă geografie a patriei, o fericire nouă.

Actul istoric de la 23 August nu a fost o simplă schimbare, ci o afirmare a întregului nostru popor, a fost afirmarea unui act de demnitate națională, ce se confundă cu însăși existența sa. Actul acesta a îmbrățișat întreaga capacitate de înțelegere, de jertfă și de identificare cu însăși viața și viitorul întregului nostru popor. Poate că niciodată pînă la 23 August și pînă la maturizarea conștiinței de sine și fuziunea profundă dintre membrii întregului nostru popor, nu s-a simțit mai bine semnificația marilor cuvinte rostite de către Tudor din Vladimir, acum 150 și ceva de ani că: «Patria este norodul, nu tagma jefuitorilor».

Spiritul de dreptate și de echitate socială, conștiința prețuirii adevăratei valori umane, sentimentul de muncă și de jertfă, toate acestea reinnoite și nou orientate, au dus în acest sfert de veac și mai bine, la creșterea încrederii între oameni, la răspunderea și întregul complex de realizări multilaterale, într-o unitate de nezdruccinat pentru binele și fericirea tuturor, pentru întronizarea dreptății sociale.

Ilustrînd mai bine însemnătatea acestei «mare Zi» a patriei noastre, Președintele Siliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, spunea: «23 August va rămînea veșnic în conștiința poporului nostru, amintirea sa transmîndu-se din generație în generație ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluționar al tuturor militanților progresiști din patria noastră».

Toate realizările noastre sînt rodul luptei și muncii întregii națiuni pentru înălțarea, într-un timp atît de scurt, a unei Români angajate ferm pe drumul progresului, prosperității și înfloririi personalității umane, pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate.

Saltul realizărilor care sporește morou, forțele de producție ce se dezvoltă vertiginos, bazate pe industrializarea țării, ne-a transformat patria într-o țară modernă, cu o industrie diversă, cu o producție apreciată atît calitativ cît și cantitativ. Producția noastră industrială este de peste 20 de ori mai mare ca în anul 1938, iar în anul 1990 va fi de 6—8 ori mai mare ca în anul 1970, venitul național pe cap de locuitor va crește mereu.

În tot acest răstimp de 29 de ani centrul întregii activității a statului nostru a fost OMUL — omul cel nou — cu o conștiință etică și socială nouă, harnic, demn, cinstit și generos, fiind în același timp apărătorul cuceririlor sale sociale și făuritor al progresului în patria sa precum și vajnic iubitor și apărător al păcii.

Deosebirile dintre sat și oraș sînt în curs de dispariție, analfabetismul a rămas în cronici, iar învățămîntul general a fost ridicat la 10 ani. Sutele de licee și zecile de institute de specialitate onorează palmaresul învățămîntului românesc și-l ridică pe culmile cele mai înalte ale culturii, fiind apreciat de ațiția străini.

Pe plan internațional prestigiul României s-a ridicat la un nivel la care nu a fost niciodată. Vizitele oficiale ale Conducerii de Stat și în special ale Președintelui Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, se înscriu între cele mai avansate, etice și umanitare proiecte pentru pacea și mai binele omenirii. Principiile politicii externe a patriei noastre, de colaborare și cooperare cu toate țările, indiferent de sistemul social sau politic, neamestecul în treburile interne ale altor țării, desființarea bazelor militare de pe teritorii străine, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, desființarea blocurilor militare etc., au stat și stau la baza tuturor discuțiilor internaționale, inclusiv Conferința pentru cooperare și colaborare de la Helsinki.

Biserica și preoțimea noastră, sub îndrumarea Sfintului Sinod și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, prin «apostolatul social», au sprijinit, și sprijină neprecupețit toate eforturile statului pentru mai binele poporului, pentru colaborare și pentru pace între popoare. Încurajînd și realizînd un continuu progres pe calea ecumenismului practic, Biserica noastră, prin ierarhii și conducătorii ei, a îndrumat preoțimea să fie în pas cu vremea și cu marile principii sociale, culturale și etice și să fie alături de toate eforturile și idealurile poporului nostru.

REDACTIA

SĂRBĂTORIREA ONOMASTICII

PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

Și în anul acesta, în ziua de 2 august, o parte din membrii Sfintului Sinod, colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, reprezentanți ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, ai Școlilor de învățămînt teologic și unii reprezentanți ai clerului și ai unor Biserici de peste hotare, s-au adunat la Paraclisul Patriarhal pentru a sărbători pe Înaltul nostru Chiriarh, cu ocazia onomasticii Prea Fericirii Sale — 2 august — amintirea Cuviosului Împărat Justinian.

După săvîrșirea unui Te-Deum de mulțumire de către un sobor de preoți și diaconi de la Catedrala Patriarhală, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, după care — trecîndu-se în Cabinetul Patriarhal — I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului aducînd salutul și omagiul tuturor celor de față, Prea Fericirii Sale, a spus, printre altele : «Constatăm și acum, ca întotdeauna, că se întîmplă cu noi un lucru deosebit și ieșit din comun : anume acela că, deși periodic venim cu acest prilej și în altele asemănătoare la Prea Fericirea Voastră, de fiecare dată, sentimentele cu care ne adunăm aici, sînt la fel de proaspete, ca și cum ar fi să venim pentru prima dată să Vă aducem prinosul dragostei și recunoștinței noastre. Se datorește, cred, acest lucru faptului că în conștiința noastră persoana Prea Fericirii Voastre și tot ce ați lucrat pentru noi, pentru Biserica noastră și pentru obștea credincioșilor noștri din țară și de pretutindeni, este un lucru care este prezent mereu, cu aceeași prospețime și cu aceeași vigoare de totdeauna. Nu trece o zi fără să ne gîndim la persoana Prea Fericirii Voastre, la tot ceea ce făptuiți pentru binele obștesc. Nu putem, de aceea, nici astăzi să nu exprimăm aceste gînduri proaspete ce le avem în legătură cu persoana și lucrarea Prea Fericirii Voastre, gînduri legate de ceea ce ați făcut pentru prezența Bisericii Ortodoxe în viața înnoită a credincioșilor noștri și a țării noastre.

Într-o epocă prezentă, cînd poporul și România au apucat pe un drum nou, Prea Fericirea Voastră ați știut să orientați Biserica în așa fel, încît activitatea ei să sprijine dezvoltarea poporului și a țării. Nu a fost nici un moment în care să se fi produs un cît de mic dezacord între lucrarea Bisericii, orientată și îndrumată de Prea Fericirea Voastră și strădaniile de înnoire ale poporului nostru întreg.

Prea Fericirea Voastră, în același timp ați știut să plasați locul Bisericii noastre și în contextul strădaniilor ce se depun în omenirea în-

treagă pentru a se așeza pe un temelii mai sigure de pace, de dezvoltare și de progres.

În felul acesta, datorită Prea Fericirii Voastre, Biserica Ortodoxă Română, este astăzi o realitate care sprijină atât viața din patria noastră cit și strădaniile de pace ale omenirii contemporane. Dar recunoștința noastră se leagă, în mod deosebit și de ceea ce Prea Fericirea Voastră ați făcut pentru Biserica noastră, ca așezămînt dumnezeiesc, pentru Biserica noastră, a moșilor și strămoșilor noștri».

I.P.S. Sa își încheie cuvîntarea, urînd Prea Fericirii Sale încă mulți ani de viață și de activitate, spre folosul Bisericii noastre, spre folosul poporului și al țării noastre.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian mulțumește tuturor celor de față care au participat la rugăciunea făcută lui Dumnezeu de a fi în ajutorul muncii rodnice de pînă acum în folosul Bisericii și al poporului credincios. Prea Fericirea Sa continuă : «Munca depusă de un om singur, știm că este o muncă ce nu duce la rezultatele cele mai fericite. De aceea, eu întorc omagiile și felicitările aduse unei munci desfășurate în mai mult de 25 de ani, colaboratorilor mei și mă rog lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor și a greșelilor colaboratorilor mei care au trecut în viața de dincolo, fiindcă este și în cîntările noastre populare, patriotice spus : «Unde-s doi puterea crește și dușmanul nu sporește», sau spusele Mîntuitorului : «Unde sînt doi sau mai mulți adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor».

De aceea, călăuziți de acest învățămînt înalt, ce ni-l oferă Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, prin Evanghelia Sa, conducerile în Biserica noastră sînt conducere colective, deoarece Conducerea supremă a Bisericii noastre este o conducere sinodală și tot ce s-a făcut și se face în Biserică s-a făcut numai cu ajutorul slujitorilor Sfintei Biserici, a tuturor colaboratorilor noștri, începînd cu ierarhii noștri care sînt toți membri ai Sfîntului Sinod».

Prea Fericirea Sa mulțumește încă o dată tuturor, împărtășindu-le patriarhicești și calde binecuvîntări.

REDACTIA

ALEGEREA ȘI HIROTONIA EPISCOPULUI-VICAR AL ARHIEPISCOPIEI BUCUREȘTILOR

15 august 1973. Praznicul Adormirii Maicii Domnului. Sîntem în Catedrala Patriarhală, la ora 9. Clopotele Patriarhiei însoțesc cu sunetele lor de sărbătoare intrarea în străvechea Catedrală a unui impunător sobor de arhieriei înveșmîțați, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Diaconi și arhimandriți, ținînd în mîini Crucea Patriarhală, ripide, dichero-trichere și cădelnițe, preced soborul arhieriei. În mijlocul bisericii, pe un podium montat pentru această zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de P. S. Episcop Dr. Antim al Dunării de Jos, P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P. S. Arhiepiscop Gherasim Constanțeanul, vicarul Sfintei Episcopii a Dunării de Jos, iau loc în jețurile așezate pe acest podium. Este sfîrșitul Utreniei. Incepe desfășurarea solemnității hirotoniei întru arhiepiscopul a P. Cuv. Arhimandrit Roman Stanciu, starețul mînăstirii Cernica...

Cine, trecînd cel puțin odată pe la Mînăstirea Cernica, nu l-a cunoscut pe părintele Roman, starețul? De era ceas de slujbă, el era în strana sa, numărîndu-și boabele metaniilor călugărești, și citind cu voce-i lină, caldă, psalmi, canoane, sinaxare. De era ceas de priveghere, el era nelipsit în biserică, rugîndu-se laolaltă cu călugării săi. De era vorba de sînta liturghie din zi de duminici sau sărbători, el era protosul și predicatorul. De era zi obișnuită de lucru, între slujbe, îl întilneai prin gospodăria, atît de întinsă și atît de bine chivernisită, cercetînd, dînd îndrumări, primind pe vizitatori.

Cu ținuta-i călugărească, cu figura sa blajină, cu modestia sa în viața-i personală, Părintele Stareț Roman era de toți respectat și stimat. Pravila călugărească pe care de la vîrsta fragedă de 11 ani a cunoscut-o și a practicat-o în chiar Mînăstirea Cernica a făcut din copilul Radu, care a deschis ochii în mînăstire, din adolescentul și tînărul monah Roman de mai tîrziu, — mai întîi sirguincios elev al seminarului monahal din acea mînăstire, și apoi disciplinat împlinitor al atitor ascultări, pînă la cea de stareț — un adevărat călugăr în care cele trei voturi monahale și-au găsit un admirabil trăitor al lor. Iar frumoasa și bogata sa cultură teologică și laică acumulată printr-o îndelungată muncă și neîmpuținată dragoste de a se cultiva, demonstrează oricui ar fi stat de vorbă cu starețul Roman că viața monahală trăită după pravila și cultura nu se exclud, că ele pot face din cineva călugăr desăvîrșit și om deplin.

...De aceea, cînd a fost vorba să fie ales în postul nu de mult înființat de Episcop-Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor o persoană care să îndeplinească cu cinste și vrednicie rosturile de prim sfetnic al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la conducerea celei mai mari Eparhii din Biserica Ortodoxă Română, Arhiepiscopia Bucureștilor, — Prea Fericea Sa și-a îndreptat gîndul către acest călugăr smerit, încercat în atîtea sarcini, de care s-a achitat în chip minunat.

La propunerea Prea Fericii Sale, însușită de Sinodul permanent, în ședința din 9 iulie 1973, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ridicat pe P. Cuv. Arhimandrit și stareț Roman Stanciu la rangul de Arhieru și l-a ales Episcop-Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

În acea ședință, pe care am putea-o numi istorică, — pentru că într-o singură zi Sfîntul Sinod a ales un Episcop titular la Dunărea de Jos și a ridicat la treapta arhieriei trei arhimandriți, încredințîndu-le înalta dregătorie bisericească de Episcopi-Vicari la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, la Sfînta Arhiepiscopie a Sibiului și la Sfînta Arhiepiscopie a Clujului — după alegere, P. Cuv. Arhimandrit Roman a rostit următoarea cuvîntare :

«În acest moment în care Prea Fericitul Părinte Patriarh îmi face cunoscut că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat recomandarea Prea Fericii Sale de a mă chema la treapta de arhieru, în funcțiunea de Episcop-Vicar la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, în sufletul meu domnește, mai presus de orice, sentimentul răspunderii pe care o reclamă treapta bisericească la care sînt chemat.

Am trăit în mînăstire de la vîrsta de 11 ani. După manualele școlare, primele cărți pe care le-am citit au fost Viețile Sfinților și Învățăturile Sfinților Părinți.

Pilda cuvioșilor monahi care au părăsit toate ca să slujească Domnului în singurătate, m-a urmărit în tot locul. Pe cînd studiam în București teologia și apoi farmacia, obligat să mă îndepărtez de zidurile mînăstirii, nu arareori o dorință puternică mă îndemna să mă întorc la ea. Vacanțele le petreceam numai în mînăstire. Ea era pentru mine fîntîna care îmi domolea setea și pîinea ce-mi întărea sufletul. De aceea, la sfîrșitul studiilor, ca un pas firesc, am luat hotărîrea «lepădat în mîinile Domnului» și atît cît harul Său va binevoi să-mi dăruiască putere, călugăr sub ascultare și rînduială fiind, să mă modelez, după cum spun Sfinții Părinți în lumina spiritualității monahale ortodoxe și acolo să-mi sfîrșesc zilele trăirii pămîntești.

Așa gîndeam și așa încercam să lucrez.

Dar hotărîrile lui Dumnezeu sînt mai presus de vrerile noastre. El știe mai desăvîrșit lucrarea pe care o poate săvîrși fiecare mădular al Bisericii Sale. Domnul, vrînd parcă să-mi arate că monahul trebuie mai întîi de toate să renunțe la voia sa, la plăcerea sa, m-a chemat și în administrație pentru care nu mă socoteam destul de îndemnatic. Și astfel, am îndeplinit cu osîrdia cuvenită, diverse funcțiuni administrative ca : șef de serviciu tehnic al Institutului Biblic, secretar și casier de mînăstire, stareț și altele.

Astăzi, hotărîrea Sfintului Sinod mă cheamă la o altă slujire de o mai mare răspundere, aceea de arhiereu. Știind că «Dumnezeu dă pe unii să fie apostoli, pe alții prooroci, pe alții binevestitori și pe alții păstori și învățători, spre săvîrșirea sfinților la harul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos» (Efeseni IV, 11—12), ce aș putea să fac decît să strig ca proorocul : «Trimite lumina Ta și adevărul Tău, Doamne, să mă povățuiască și să mă conducă la Muntele cel Sfînt al Tău și la Locașurile Tale» (Psalm XLII).

Conștient de marea răspundere ce comportă treapta de arhiereu față de Dumnezeu și de Biserică, mă întreb ce aș putea aduce cu mine vrednic de încrederea ce-mi acordă Prea Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și mai ales Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Căci a fi arhiereu al Bisericii lui Hristos, a sta înaintea lui Dumnezeu în cele mai dinăuntru ale Bisericii, ca mijlocitor și sol al credincioșilor, cîtă curăție și pietate sînt necesare !

Aud pe Apostol spunînd : «Să fii o pildă pentru credincioși, în vorbire, în purtare, în credință, în curăție» (Timotei IV, 12). Iar în altă parte a Sfintei Scripturi se spune : «Ce cere de la tine Domnul Dumnezeuul tău ? Să te temi de Domnul Dumnezeuul tău, să umbli în căile Lui, să-L iubești și să slujești Domnului Dumnezeului tău din toată inima ta și din tot sufletul tău, să păzești poruncile Domnului» (Deut.).

Pe lîngă acestea, ca să fie pildă și lumină pentru credincioși, sufletul unui Ierarh trebuie să fie împodobit cu bunătate, neinteresare, încredere în Dumnezeu, fără rezervă, răbdare și curaj, pe care nimic nu le poate învinge.

Arhiereul este chemat de Domnul să slujească Biserica Sa, trupul Său cel Sfînt, Mireasa Sa, pentru care și-a jertfit scump Singele Său. Pilda Sa trebuie urmată și de slujitorii Săi.

A sluji Biserica înseamnă a te dăruii ei în întregime, cu toate puterile tale, cu tot sufletul tău.

Ne-o spune Apostolul : «Nu mai sînteți ai voștri, ci ai Bisericii întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi Episcopi» (Fapte XX—XXI). Și cum credincioșii sînt Biserica, slujitorul Bisericii se dăruiește credincioșilor. Sfîntul Apostol Pavel vorbește : «Nimeni să nu caute ale sale, ci pe ale aproapelui».

În Biserică actele Arhiereului nu sînt binecuvîntate și roditoare decît dacă ele reflectă sentimentele și credința credincioșilor și dacă ele corespund cu acelea ale aspirațiilor poporului celui credincios.

De la întemeierea sa, Biserica a avut această misiune să slujească lui Dumnezeu și lumii, să desăvîrșească pe oameni, să-i facă mai buni, mai fericiți și să trăiască în pace unii cu alții.

Înaltă și sfîntă misiune ! Sfînte și dumnezeiești idealuri pentru care Fiul lui Dumnezeu s-a coborît din cer, s-a întrupat și, prin pilda vieții Sale, cheamă pe tot omul să-L urmeze. Acestei sfînte misiuni sînt chemat astăzi să-i fiu slujitor, în treapta de Arhiereu. Cu cît cuget la înălțimea acestei chemări, cu atît îmi văd slăbiciunea și lipsa ! Îmi dă însă curaj cel care, privindu-se pe sine, se vede «cel dintîi dintre păcătoși,

sau ca cel mai mic decît toți sfinții» (Efeseni XXX, 8), dar totuși grăiește : «Toate le pot în Iisus Hristos».

Mă mîngîie de asemenea cuvîntul Domnului Iisus Hristos care făgăduiește că : «voi fi cu voi pînă la sfîrșitul veacului ...» «Cereți și vi se va da ; bateți și vi se va deschide» (Luca XI, 9).

Această lucrare o am pururea în fața ochilor mei și mă voi strădui să o îndeplinesc cu tot devotamentul, convins că astfel slujesc Biserica și interesele Patriei noastre.

Două aniversări domină zilele acestea în viața Bisericii Ortodoxe Române și în viața întregului popor român.

Două aniversări din conținutul cărora pot scoate învățătură pentru slujba la care sînt chemat astăzi.

La 6 iunie, Biserica Românească a sărbătorit solemn 25 de ani de păstorire a Întîiului Stătător al Bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Păstoria de 25 de ani a Prea Fericirii Sale este un exemplu viu de cum cineva își poate dărui viața slujirii Bisericii și Patriei.

În acest interval de timp, Întîiulstătător al Bisericii a fost factorul cel mai important prin care s-a desfășurat activitatea în cuprinsul Patriarhiei noastre.

Prin cuvîntul de învățătură al Prea Fericirii Sale și prin măsurile administrative luate, a putut să determine curente de opinii și să entuziasmeze clerul și credincioșii către idealurile noi ale vieții. În cuvîntul din 6 iunie 1948, Prea Fericirea Sa trasează linia de conduită a clerului, spunînd : «Biserica noastră trebuie să se preocupe de formarea clerului ei de mir și monahal în viitor». «În acest scop, trebuie să-și organizeze instituțiile pentru formarea clerului care să poată răspunde tuturor năzuințelor și nevoilor poporului dreptcredincios, un cler cu dragoste de muncă pentru propășirea Bisericii și a Patriei» («Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), p. 223).

Șantierul de lucru al clerului Bisericii s-a inaugurat din primele zile ale Patriarhatului, iar clădirea se înalță solidă și frumoasă. Simt o deosebită bucurie duhovnicească că am făcut tot ce era în puterea mea pentru a răspunde acestei chemări încă de la început, lucrînd în cadrul clerului monahal cu tot devotamentul la ascultările la care am fost rînduit.

Iar astăzi, poporul român sărbătorește 125 de ani de la «Proclamarea drepturilor românilor» de la Islaz. La 9 iunie 1848, poporul român s-a ridicat în masă pentru a-și cere drepturile care îi erau contestate sau ignorate. Cererile poporului român au fost formulate în numita «Proclamațiune a Revoluției din Țara Românească» și citite poporului adunat în cîmpia localității Islaz din județul Romanați. Toți iubitorii de Patrie, țărani, muncitori, preoți, intelectuali, uniți într-un cuget pentru binele obștec, au scris Proclamațiunea și, prin strigătul : «Vrem să trăim prin noi înșine», au hotărît să lupte pînă la obținerea victoriei. Deși mișcarea a fost înăbușită la 13 septembrie 1848, iar conducătorii ei au umblat mult timp pîrbeji și persecutați, însă sămînța aruncată a

purtat roade mănoase și cererile poporului au căpătat ființă în curgerea anilor, iar multe din ele au fost satisfăcute deplin, de-abia în vremurile noastre.

«Luptele revoluționare de la 1848 — spune Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la marea adunare populară de la Blaj — au afirmat dreptul sacru al poporului român la existență de sine stătătoare, precum și hotărîrea sa de a merge în pas cu ideile avansate ale epocii, de a înainta neabătut pe calea democrației și progresului».

Biserica Ortodoxă, credincioșii și clerul, în marea lor majoritate, au sprijinit mișcarea revoluționară. Și de astă dată, potrivit tradiției de totdeauna, a slujit acțiunea de trezire a conștiinței naționale și mobilizare a forțelor populare. «Ea a slujit aspirațiile poporului român, fără a trăda în vreun fel misiunea sa, ci împlinindu-și prin această acțiune de slujire menirea» (*Apostolat Social*, «În duhul înfrățirii și al dragostei», 1973, p. 44).

În emoționanta rugăciune rostită în adunarea de la Islaz, preotul Radu Șapcă din Celei ilustrează identificarea preotului ortodox cu năzuințele de atunci ale poporului: «Doamne, Fiul Tău Unic a fost trimis de Tine ca să se jertfească pentru mîntuirea oamenilor. În iubirea Sa, El a ajuns pradă morții, pentru ca să dea viață și libertate oamenilor. Tu ești același Dumnezeu: biruința și libertatea sînt în mîinile Tale. Izbăvește și mîntuie pe tot omul care suferă, ridică și însuflețește pe acest popor care moare, ca să faci să trăiască pe apăsătorii săi. Scapă-l de abuzurile care se fac cu așezămintele și chiar cu virtuțile sale; izbăvește-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie pe care n-au cunoscut-o părinții noștri, de podvada drumurilor și a șoselelor, de aceste munci ale faraonilor, de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea. Redă-i timpul și locul cu care Tu ai înzestrat pe om. Fă-l să se bucure de roadele muncii sale» (*Anul 1848 în Principatele Române, acte și documente*, tom. I, 1902, p. 489).

Cuvintele lui «Popa Șapcă», pătrunse de spiritul dreptății sociale, de ideea că misiunea preotului este aceea de a fi mereu împreună cu aspirațiile populare, de a lupta pentru înfăptuirea lor, a fost și va fi pentru mine îndreptar și îndemn.

Consider ca o datorie să ne amintim în această zi, cu adîncă recunoștință, de acei bărbați care au muncit și au luptat, trecînd prin grele încercări spre a îndeplini dorințele poporului și aspirațiunea națională.

Profund mișcat de aprecierile bune față de smeritele și neînsemnatele mele realizări de pînă acum, pentru care m-ați recomandat să vă fiu colaborator apropiat al Prea Fericirii Voastre în rezolvarea problemelor bisericesti din Arhiepiscopia Bucureștilor, Vă mulțumesc din inimă. Vă încredințez că voi lucra cu toată curăția inimii și cu toată puterea la ascultarea pe care mi-o veți încredința.

Vă sînt adînc recunoscător și pentru grija părintească pe care ați purtat-o față de mine, încă de pe cînd eram student.

Cu acest prilej, țin să-mi exprim recunoștința mea Domnului Președinte al Onor. Departament al Cultelor și Domnului Vicepreședinte care și-au luat osteneala să fie prezenți astăzi aici și-i rog să asigure Înalta Conducere a țării noastre că în slujba ce mi se va încredința voi lucra ca un cetățean devotat și loial al scumpei noastre Patrii.

Mulțumesc Il. PP. SS. Mitropoliți și PP. SS. Episcopi, Sfântului Sinod, pentru încrederea acordată și mărturisesc că voi lucra în deplină colaborare frățească, cu dragoste și râvnă în slujba Bisericii. Dar mai presus de toate, Vă rog să vă amintiți și de mine, smeritul, în rugăciunile I. P. S. Voastre și P. S. Voastre».

În ziua de 8 august, la Departamentul Cultelor, într-un cadru festiv, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, a înmănat înaltul Decret al Consiliului de Stat, prin care P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu era recunoscut în funcția de Episcop-Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Și această ședință din ziua de 8 august, de la Departamentul Cultelor, o putem numi importantă. Pentru că în aceeași zi au fost investiți după datina noastră, un număr de vlădici. Căci în acea zi au primit decretul de întărire în funcțiile lor, I. P. S. Teofil ca Arhiepiscop al Clujului, P. S. Episcop Antim Nica, episcop al Dunării de Jos, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, P. S. Episcop Emilian Birdaș, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, și P. S. Arhiereu Justinian Chira, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Clujului.

Cu acest prilej, P. Cuv. Arhimandrit Roman a rostit următorul cuvânt :

«Am ascultat cu vie emoție citirea decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, prin care Înalta Conducere de Stat confirmă hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române care, la recomandarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, m-a chemat în funcția de Episcop-Vicar la Arhiepiscopia Bucureștilor. Țin să-mi exprim adîncă mea recunoștință față de înalta Conducere de Stat pentru încrederea ce mi-o acordă în noua mea demnitate.

Mulțumesc din inimă Domniei-Voastre, Domnule Președinte, Domnului Vicepreședinte și colaboratorilor Domniei-Voastre din Onoratul Departament al Cultelor, pentru recomandarea pe care ați făcut-o pe lângă înalta Conducere de Stat. Vă asigur, Domnule Președinte, de tot devotamentul în lucrarea ce-mi este încredințată și de toată sinceritatea și curăția inimii în colaborarea cu Onoratul Departament al Cultelor și cu celelalte organe ale autorității de stat.

Începînd de la această dată, activitatea mea se va desfășura în mijlocul credincioșilor și clerului din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, sub îndrumarea directă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În această activitate mă voi strădui să îndeplinesc ascultările ce-mi vor fi date, cu toată puterea mea de muncă și cu inima plină de iubire față de scumpa noastră Patrie. Îmi va fi urechea și inima deschisă tuturor, pentru a-i înțelege pe toți și a sesiza durerile și năzuin-

tele credincioșilor și preoților, ca să fiu un interpret fidel al lor pe lângă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Deplina libertate religioasă a tuturor cultelor, consacrată prin constituția țării, constituie elementul favorabil desfășurării lucrării de păstor în Biserică. Clerul și credincioșii nu văd nici o contradicție în a-și desfășura viața lor religioasă și de a apăra în același timp interesele patriei. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian spunea limpede într-una din cuvântări: «Biserica Ortodoxă Română nu are alt drum decât drumul pe care merge poporul întreg; ea merge cu hotărâre pe calea pe care merge poporul, fiindcă înțelege că aceasta este calea cea bună» (*Apostolat Social*, vol. IV, p. 453).

Ca ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, va trebui să fiu totdeauna în mijlocul realităților vieții. Deși vin la noua funcțiune din mediul monahal, din viața de mănăstire, aceasta nu m-a îndepărtat niciodată de cunoașterea realităților vieții. Mănăstirea Cernica, unde mi-am făcut pregătirea teologică și unde am cunoscut spiritualitatea ortodoxă, prin tradiția ei și prin istoria ei, a fost totdeauna sensibilă la transformările ce au avut loc în viața poporului român. Mănăstirea Cernica a participat la marile evenimente de deșteptare națională și culturală prin aportul unor personalități care s-au format în duhul ei, ca: episcopul Chesarie al Buzăului, arhiepiscopul Ioanichie Stănișchia, Nicolae Bălășescu, iar în monahism, Nifon Bălășescu, Sfântul Ierarh Calinic, monahul Naum Rîmniceanu, și alții. Iar atunci când poporul s-a aflat în nesiguranță, ca la anul 1821, cu prilejul intervenției armatei turcești împotriva Eteriei și a lui Tudor Vladimirescu, el a găsit aici refugiu, ajutor și hrană, așa cum s-a întâmplat de atâtea ori de-alungul istoriei sale zbuciumate.

Spiritul Bisericii Ortodoxe Române este, prin structura sa, favorabil progresului; Mîntuitorul Hristos spune: «Eu am venit în lume ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă» (Ioan X, 10). Prin cuvintele «mai mult să aibă», Mîntuitorul se referă la setea de depășire pe care trebuie s-o aibă orice om. A trăi înseamnă a-mi împlini ființa, a lucra mai mult și mai bine, a-mi depăși starea de acum.

Astăzi, întreaga țară este angajată într-o neîntreruptă ascensiune spre culmile civilizației și progresului. În toate sectoarele de activitate ale cetățenilor patriei noastre se înregistrează succese remarcabile. Acestea se datorează faptului că pe plan politic s-a statornicit în țara noastră un climat de egalitate și libertate pentru toți cetățenii patriei, indiferent de naționalitate sau credință religioasă și toți depun astăzi o muncă susținută pentru construirea unei vieți mai bune și a unui viitor fericit. Încadrat în acest spirit al progresului, voi sprijini cu toate puterile orice lucrare spre binele obștesc, contribuind astfel la consolidarea vieții celei noi în scumpa noastră patrie.

Față de celelalte culte religioase voi avea o atitudine caldă și frățască, de înțelegere și prietenie, de respect pentru credința religioasă a fiecăruia. Datorită îndrumărilor și sfaturilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-a realizat deja în rîndul clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române un climat de respect și înțelegere față de membrii celorlalte culte.

Fig. 1. Hirotonia în arhieru a Prea Cuviosului Arhimandrit Roman Stanciu

Fig. 2. Moment din timpul hirotoniei. În arhieru a Prea-Cuviosului Arhimandrit Roman Stanciu.

Ca slujitor al Bisericii Ortodoxe Române, împlinind lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos, sînt dator să propovăduiesc dragostea și să contribui la zidirea păcii. Dragostea de patrie trebuie să ne unească pe toți. Iubirea creează unirea și unirea este tăria unei națiuni. Credințele religioase nu trebuie să divizeze pe fiii unei națiuni, ci să-i unească.

Cu aceste gînduri, Domnule Președinte, îmi încep activitatea în noua funcțiune. Rog pe Atotputernicul Dumnezeu să dăruiască patriei noastre pace, ca în liniște și multă prosperitate să meargă neabătut pe calea progresului. Iar Conducătorilor țării noastre să le dea sănătate neclintită și sporire în toată strădania depusă pentru binele tuturor».

Sîntem deci în Catedrala Patriarhală, la praznicul Adormirii Maicii Domnului. Hirotonia întru Arhiepiscopul a Părintelui Roman Stanciu s-a terminat. «Vrednic este» — a rostit Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ieșit cu înaltul cler pe solee, arătînd mulțimii credincioșilor pe noul hirotonit, căruia îi înmînează inșiunile arhieresti, la care cei de față răspund în cor: «Vrednic este». După rînduiala tipiconală, noul hirotonit continuă săvîrșirea sfintei liturghii, înaltul cler luînd loc pe jilțuri în sfîntul altar, pînă la momentul împărtășirii, cînd toți, începînd cu noul hirotonit, se împărtășesc.

Iar după otpust, din fața ușilor împărătești, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul rostește o cuvîntare, din care spicuim următoarele :

«Dintre toate darurile duhovnicești pe care Dumnezeu le dă oamenilor, darul preoției, în cel mai înalt grad al arhieriei, covîrșește tot ceea ce mintea omenească poate bănuî. Prin acest har, Dumnezeu cel preamîloștiv dă putere smeritului om să săvîrșească lucrările cele cerești. El poate aduce jertfa cea nesîngeroasă a Trupului și Sîngelui Domnului. Se învrednicește de a purta pe mîini pe Stăpînul tuturor lucrurilor. Deși lucrarea sa se săvîrșește pe pămînt, ea este asemenea îngerilor. Arhiepiscopul este înaintea tuturor martorilor autenticității Cinei Domnului și cel care o prezidează ; el integrează pe toți în Trupul Domnului și din partea tuturor rostește epicleza. Această putere euharistică este piatra pe care se întemeiază Biserica lui Hristos. Darul arhieriei face pe om visticernic al comorilor cerești. Fără acest dar nu se poate dobîndi mîntuirea și nici bunurile făgăduite. Prin Taina hirotoniei, Hristos se unește cu cel hirotonit într-un mod deosebit, dîndu-i acestuia autoritatea sa. În virtutea acestei autorități, arhiepiscopul păzește turma lui Hristos de orice eres sau rătăcire. De un astfel de har m-am învrednicit și eu, smeritul, astăzi, prin punerea mîinilor și invocarea Sfîntului Duh. Aceste daruri nu se dau numai spre folosul nostru, ci ca să putem fi ai lui Dumnezeu împreună-lucrători, spre desăvîrșirea credincioșilor. Arhiepiscopul este luat dintre oameni și pus pentru oameni, adică viața lui, puterea lui de muncă și de creație este pusă în slujba poporului dreptcredincios, integrat în idealurile lui și ale țării. Cu timp și fără timp, este dator să fie în fruntea credincioșilor, să-i îndrumeze continuu, spre atingerea marilor idealuri ale desăvîrșirii vieții duhovnicești, ale trăirii vieții în Hristos, la înfrățirea tuturor, la colaborare, dragoste și pace.

Aceasta se desăvârșește prin păstrarea și consolidarea unității în credință, în nădejde și în dragostea pentru Hristos și pentru popor.

Mărire Ție, Prea Bunule Doamne, care pe mine, nevrednic fiind, m-ai chemat la o atât de mare cinste în Biserica Ta și n-ai încetat, în marea Ta milostivire, să reverși asupra mea mila Ta și darul Tău».

După ce a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și P. S. Episcopi care și-au luat osteneala de a sluji la săvârșirea hirotoniei sale, precum și Conducerii de Stat și reprezentanților Departamentului Cultelor, pentru încrederea acordată în noua funcție ce i s-a încredințat, P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomiteanul a încheiat cu cuvintele :

«În acest moment solemn, țin să-mi exprim adîncă mea mulțumire tuturor învățătorilor și profesorilor mei, care mai sînt în viață, de la care am primit lumina cărții și care au sădit în sufletul meu dragostea de cunoștințe.

Rog pe Dumnezeu să odihnească cu dreptii sufletele părinților mei trupești și duhovnicești și al unchiului meu, Părintele Augustin, care m-a crescut cu multă trudă și în lipsuri și m-a povățuit pe calea dreptei credințe a Bisericii Ortodoxe».

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian rostește următoarea cuvîntare :

«Prea Sfințite Episcop Roman! După ce în ziua de 9 iunie, anul acesta, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la recomandarea Noastră, te-a ales Episcop-Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și după ce în ziua de 8 august, acum o săptămîină, ai primit Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, prin care ai fost recunoscut în această funcțiune, astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu, te-ai învrednicit să primești hirotonia în Arhiereu. Și astfel, bucuria pe care am trăit-o Noi și credincioșii Noștri la sărbătorirea marelui Praznic de astăzi al Adormirii Maicii Domnului a fost sporită de o altă bucurie duhovnicească, aceea de a fi luat parte la sfințirea întru arhiereu a Prea Sfinției Tale.

În adevăr, Prea Sfințite Episcop Roman, Ne bucurăm din toată inima că Biserica noastră te are de acum înainte în rîndul arhierieilor săi. Ne bucurăm pentru că te cunoaștem bine, îți cunoaștem darurile și meritele care Ne îndreptățesc să credem că vei fi un vrednic arhiereu al Mîntuitorului Hristos, conștient de înalta răspundere ce se pune astăzi pe umerii Prea Sfinției Tale.

Socotim că mulți din credincioșii de față te cunosc. Pentru cei care te cunosc mai puțin, îmi iau îngăduința să le spun un cuvînt scurt despre persoana Prea Sfinției Tale.

Acum 52 de ani, în anul 1921, se năștea din părinți agricultori săraci, în comuna Axintele, județul Ilfov, copilul Radu Stanciu. La vîrsta numai de 11 ani, în 1932, el intra ca frate în Mîndstirea Cernica. A urmat apoi în această mîndstire cursurile seminarului monahal, terminîndu-le în anul 1941, iar în anul 1945 și-a luat licența la Facultatea de teologie din București. Pentru că odată cu seminarul terminase și cursu-

rile liceale, se înscrie în anul 1945 la Facultatea de Farmacie, unde-și ia licența în anul 1950. Tuns în monahism în anul 1940, la vârsta de 19 ani, când i s-a dat numele de Roman, Cuvioșia Sa este hirotonit Ierodiacon în același an, tot la Cernica, unde îndeplinește diferite ascultări, iar Ieromonah în anul 1953, pe seama Mîndstirii Căldărușani.

Cunoscîndu-i rîvna pentru viața duhovnicească și spiritul de muncă jertfelnică, i-am dat diferite însărcinări în administrația bisericească. În calitatea de ajutor de stareț la Mîndstirea Căldărușani, a muncit alături de starețul său de atunci, P. S. Gherasim Conștanțeanul de astăzi, cu toată tragerea de inimă pentru restaurarea acelei sfinte și vechi mîndstiri. Trebuind să începem restaurarea mîndstirii Cernica — unde urma să se execute lucrări de mari proporții — în anul 1959 l-am adus de la Căldărușani la Cernica, încredințîndu-i funcția de stareț și supraveghetor al lucrărilor de aci. A fost pînă la sfîrșitul acestor lucrări, vreme de peste opt ani, mîna și ochiul Nostru, achitîndu-se de încredințarea pe care i-am acordat-o, în mod desăvîrșit. Zi și noapte a muncit Părintele Roman, pînă ce Mîndstirea Cernica a căpătat înfățișarea de astăzi.

Dar și după terminarea lucrărilor, Părintele Stareț Roman a trudit la această sfințită mîndstire, cu toată osîrdia. O mîndstire atît de mare, atît de mult cercetată de credincioșii noștri și vizitată de atîți străini, o mîndstire în care este prezent duhul Sfîntului Calinic și care păstrează și moaștele sale, o mîndstire ca aceasta cere de la starețul său minte ageră, spirit gospodăresc, mîna tare, energie mereu tinerească, imbinată toate cu duhul evlaviei desăvîrșite, cu o viață morală fără nici o pată, cu o bunătate de părinte, cu o inimă de duhovnic, cu o iubire de oameni care să se apropie de sublimul iubirii Mîntuitorului Hristos, cu o smerenie și modestie care să fie exemplul pentru toți.

Am avut mulțumirea sufletească să constat că Părintele Arhimandrit Roman a fost înzestrat cu toate aceste mari daruri. Cine a vizitat Mîndstirea Cernica și a rămas impresionat de frumusețea ei, de ordinea de acolo, de atmosfera de duhovnicie ce se respiră pretutindeni în ea, să știe că acestea se datoresc în bună parte și Părintelui Roman, care timp de 14 ani, ca stareț al ei, a încercat să păstreze nepătată moștenirea atîtor înaintași mult înduhovniciți, al căror vrednic urmaș le era el, din care amintim numai pe starețul Gheorghe și pe Sfîntul Calinic.

Iată pentru ce, atunci cînd a fost vorba să Ne luăm un prim sfetnic la conducerea Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, gîndul Nostru s-a îndreptat către Starețul de la Cernica, P. Cuv. Arhimandrit Roman Stanciu, Episcopul sfințit astăzi.

Prea Sfințite Episcop Roman! Călugăr din copilărie, cunoscător și trăitor al pravilei monahale, bun cunoscător al Sfîntelor Scripturi și al Sfîntelor Tradiții, cu bună știință de carte și cu multă învățătură cu care ți-ai înzestrat mintea dornică de a cunoaște cît mai mult din tainele vieții și ale lumii, cunoscător al problemelor omenirii de astăzi, al necazurilor și idealurilor ei, cu o experiență bogată în conducerea treburilor bisericești, cu cinstea de care ai dat dovadă în cei peste 30 de ani de trudă închinată Bisericii, sînt convins că și în noua muncă pe

care o începi de astăzi înainte, de Episcop-Vicar, vei rămâne același slujitor luminat și devotat al sfintei noastre Biserici. În aceste clipe de neuitat pentru Prea Sfinția Ta și de aleasă bucurie pentru Noi, nu îți voi da nici sfaturi și nici îndemnuri, pentru că la maturitatea de gândire și înțelepciune cu care ai fost înzestrat de Dumnezeu, sînt convins că știi bine care sînt îndatoririle unui înalt slujitor al Bisericii, mai ales în vremurile noastre. Ai fost chemat la înalta treaptă a arhieriei; spun chemat, pentru că — așa cum ne spune Sfîntul Apostol Pavel: «nimeni nu-și ia singur cîntea aceasta, ci numai dacă este chemat de Dumnezeu» (Evrei V, 4). Tot el îți amintește «că orice arhieriu fiind luat dintre oameni este pus pentru oameni, spre cele către Dumnezeu» (Evrei V, 1). Vei continua deci să lucrezi ca și pînă acum, dar pe o arie mult mai întinsă și cu mult mai mari răspunderi, — și pentru Dumnezeu și pentru oameni; și pentru slava lui Dumnezeu și împlinirea rosturilor Bisericii Sale — mîntuirea sufletelor credincioșilor noștri — dar și pentru binele și fericirea poporului nostru românesc și prin aceasta pentru propășirea Patriei noastre.

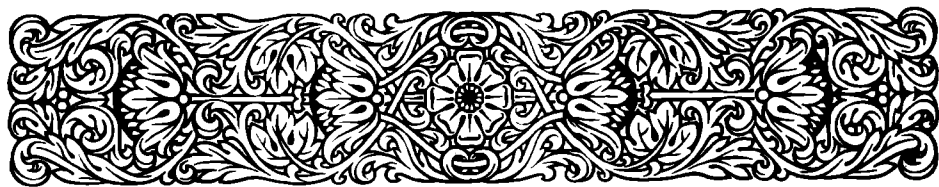
Rog pe Bunul Dumnezeu să-ți dea sănătate, multe puteri de muncă și mult spor în noua lucrare arhierescă pe care o începi astăzi».

După aceste cuvîntări, sărbătorirea hirotoniei Episcopului nostru Vicar ia sfîrșit. Credincioșii de față îl felicită călduros și-i cîntă pentru prima dată: «Pre Stăpînul și Arhierul nostru, Doamne îl păzește întru mulți ani!».

La ora 13, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit, în cinstea noului hirotonit, o agapă în Palatul Patriarhal, la care au luat parte: Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului, — care au felicitat călduros pe noul Episcop, — Episcopii slujitori din acea zi și alte persoane.

A doua zi, joi 16 august, P. S. Sa Episcopul Roman Ialomîțeanul își ia în primire înaltul post, fiind prezentat salariaților din Cancelaria Sfintei Arhiepiscopii de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

REDACȚIA

ÎNDURMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA SĂRBĂTOAREA ADORMIRII MAICII DOMNULUI

În primele zile ale acestei luni, este obiceiul creștinesc ca preotul să viziteze acasă pe credincioșii săi, purtînd în mînă Sfînta Cruce și botezîndu-i cu aghiasmă. Cum la 1 august pășim în prima zi a postului Sfîntei Mării, obiceiul mersului cu zi-ntîii de atunci are un înțeles deosebit. El constituie un îndemn al credinței ortodoxe de a adăuga la evlavvia, cinstirea și iubirea Maicii Domnului, un alt mijloc de creștere duhovnicească și de echilibru sufletesc și anume : postul.

Acum, la încheierea unei perioade de două săptămîni de înfrînare și rugăciune, ne-am adunat în biserică, spre a săvîrși dumnezeiasca jertfă a Liturghiei, înaintea icoanei Prea Sfîntei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria.

Dacă privim cu atenție, vom observa că icoana Preacuratei se află în mai multe locuri din cuprinsul bisericii noastre, dar, în chip special, ea este așezată pe catapeteasmă și pe cupola altarului.

Cînd Sfinții Părinți au stabilit ca chipul Maicii Domnului cu pruncul în brațe să fie pictat de-a dreapta Mîntuitorului Hristos, ei au vrut să exprime de bună seamă recunoștința pentru aceea care a înlesnit rîscumpărarea din păcatul cel vechi, din osînda strămoșească, și începutul unei vieți noi. Tot așa, icoana Împărătesei cerului și a pămîntului din absida altarului cu coroană și veșminte bogat împodobite de culoarea purpului ne amintește de slava pe care Maica Domnului a primit-o în ceruri după sfînta ei adormire.

De aceea credinciosul care cîstește pe Preacurata cu gîndul că ea a născut pe Dumnezeu întrupat, că a rămas în veci fecioară și că i se cuvine o evlavie mai mare ca a oricărui sfînt, fiind mai cinstită decît heruvimii, mărturisește o dogmă de credință ortodoxă trăită de veacuri.

Dar sfînta noastră Biserică pomenește într-această zi Adormirea Maicii Domnului, chipul minunat în care ea s-a mutat la cer, lîngă Fiul său.

După ce a fost înștiințată printr-un înger de apropiatul sfârșit al vieții sale pămîntești, Sfînta Fecioară s-a bucurat și s-a suit degrabă pe Muntele Măslinilor ca să se roage ... S-a întors apoi acasă și a gătit cele pentru îngropare, mîngîind pe femeile care se tînguiau de această veste și rînduind ca veșmintele sale să fie împărțite la două văduve sărace. Pe cînd Fecioara binecuvînta pe cei din jur, cerîndu-și iertare de la ei, au sosit în chip minunat, pe norii cerului, și ucenicii lui Hristos, răspîndiți pe la marginile lumii pentru propovăduirea Evangheliei de suflet mîntuitoare.

Abia în acest ceas de comuniune sufletească și de pace, Preacurata și-a dat obștescul sfârșit, încredințîndu-și sufletul Fiului și Dumnezeu-lui său.

Din cerul pe care ea l-a unit cu pămîntul printr-o odrăslire feciorenică și plină de taine, se auzeau neîncetat glasuri îngerești. Pe pămînt, soborul Apostolilor, cetele fecioarelor și mulțimile de credincioși conduceau trupul cel primitor de Dumnezeu la mormîntul din satul Ghetsimani în cîntări de proslăvire, cu rugăciuni și făclii aprinse în mînă.

Numai Sfîntul Apostol Toma lipsea de la preaslăvita îngropare și aceasta s-a făcut printr-o tainică lucrare a lui Dumnezeu. Abia după trei zile a putut cerceta și el mormîntul, rămas gol între timp și a sărutat gilgiul care acoperise mai înainte sfîntul trup. Printr-un har special de sus, Născătoarea de Dumnezeu s-a mutat la Fiul său, căci mormîntul și moartea nu au putut să țină zăvorîtă pe Maica Vieții.

Cugetînd la rostul sărbătorii de astăzi, creștinul rămîne uimit de mulțimea faptelor mai presus de fire care întovărășesc întreaga viață a Maicii Domnului. Insuși sfârșitul ei pămîntesc stă ascuns sub același acoperămînt de taină al economiei dumnezeiești.

Cugetul nostru se cutremură și se trezește în lacrimi la gîndul că Sfînta Fecioară s-a grăbit să se roage înainte de moarte.

Înainte de obștescul sfârșit, Maica Domnului a lăsat văduvelor sărace lucrurile și veșmintele sale. Dimpotrivă, mulți dintre noi uităm atît de repede pe cei care ne-au fost odinioară dragi și s-au mutat dincolo de hotarele acestei lumi. La liturghia parastasului din sîmbete, preotul slujește cîteodată singur în biserică, fără lumînarea, fără pomelnicul și fără rugăciunea urmașilor nepăsători și chiar egoiști, necredincioși. Buruienile și mărăcinii de la mormintele unora dintre frații noștri răposați sînt mai puțin supărători decît nepăsarea sau ura rudelor rămase în viață.

Cu lacrimi în glas trebuie să mai amintim că la ceasul morții unor credincioși nu întîlnim iertăciunea pe care însăși Maica Preasfîntă a rostit-o în zilele muștrării sale celei mai presus de cuvînt. Au existat frați de sînge, fiii aceleiași mame iubitoare, care au murit fără să fie împăcați și astfel poartă în veci lanțul urii făurit de către Prințul întunericului.

În urma a două săptămâni de înfrinare, privighere și post nădăjduim să avem iertare de păcatele noastre, iar pentru restul vieții să fim înțelepțiți de către ocrotitoarea noastră cerească.

După slăvita sa adormire, Prea Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria s-a sălășluit în desfătările raiului. Acolo ea este minte luminată de cunoștința adevărului și de razele strălucirii dumnezeiești; ea este sfânta comoară a slavei Tatălui, lăcașul de aur al Cuvântului întrupat, sfeșnicul cel cu șapte lumini al darurilor Sfintului Duh.

De acolo de unde a încetat orice suspin, ea își pleacă grabnic urechea către cei care o cheamă-ntrajutor cu credință și cu dragoste, bolnavilor le dăruiește vindecare, celor ce călătoresc le este călăuză, orfanilor maică iubitoare.

«Stătut-a Împărăteasa de-a dreapta Ta, Doamne, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată» (Ps. XLV, 11).

«Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu miluiește-ne pre noi». Amin.

Pr. GHEORGHE I. DRĂGULIN

LA DUMINICA A III-A DUPĂ RUSALII

Pericopa evanghelică de astăzi ne învață adevărul veșnic, privind datorita creștinului față de bunurile trupești și materiale, care trebuie câștigate prin muncă rodnică, având credința că Pronia divină, prin purtarea de grijă, ne ocrotește pașii vieții spre scopul dorit, urmînd căile bineplăcute și folositoare nouă și semenilor.

Dar în același timp ni se arată și datoritiile pe care le avem față de viață sau suflet, căci: «Au nu este viața mai mult decît hrana» (Matei VI, 25; Luca XII, 23) iar mai departe Mîntuitorul a spus: «Căci, iată, împărăția lui Dumnezeu este în lăuntruul vostru» (Luca XVII, 21).

De aici, odată cu deprinderile și priceperea arătată prin muncă întru agonișirea celor necesare existenței și progresului în lume, se impun creștinului — la rîndul său — anumite îndatoriri duhovnicești față de suflet. Așa cum spre a face binele și a munci, cu care sîntem datori, trebuie să avem voință și dragoste în a le săvîrși și perfecționa neconținut, tot așa Sfînta Scriptură și Învățătura de credință a Bisericii ne îndeamnă să năzuim și să practicăm îndeletnicirile duhovnicești pentru mîntuirea și desăvîrșirea acestui suflet nemuritor, ascuns. Știm, prea bine și simțim, că o lume întregă este în sufletul și, înăuntruul nostru, o lume nevăzută și nepipăită de nimeni, o lume adîncă în care sînt ascunse gîndurile bune și rele, amintirile și sentimentele de iubire, de

bucurie și de durere, de patimi și lumină, poftele și patimile, alături de voința de a munci și lupta pentru a birui răul.

Mintea cu toate sclipirile, darurile și lucrările ei inspirate și minunate toate sînt ascunse undeva înăuntrul vostru, în suflet. Chiar și împărăția lui Dumnezeu se ascunde în noi, înăuntrul nostru. «E ceva în noi mai adînc decît noi, e sufletul, viața trupului nostru» spune sfîntul Macarie cel Mare. Și mai departe zice: Ce este sufletul? E suflarea și chipul sau icoana Creatorului în om (Facere I, 26), că pentru suflet e făcut omul.

Cu alte cuvinte «sufletul e fața divină a omului» (Ilie Miniati, *Di-dahii și Predici*, trad. de Pr. D. Fecioru, p. 53—54). Prin această realitate spirituală, creștinul devine «templul lui Dumnezeu» (I Cor. III, 16), iar trupul devine opera și unealta sfîntă a acestui suflet. La întrebarea — după învățătura creștină — care este rostul sufletului pe pămînt, în trup, răspundem: să-l conducă pe drumul realizărilor bune și fericite. Căci zice Cuviosul Talasie Africanul: «Precum lucrul Ziditorului este să cîrmuiască lumea după legile date de El, așa al sufletului este să conducă trupul» (*Filocalia*, vol. IV, p. 5), să frîneze și să echilibreze patimile, iar pe sine să se păstreze curat. Dacă prin ispitiri și patimi s-a întinat să se curățească și să se desăvîrșească, pînă la sfințenie și asemănare cu Tatăl, potrivit poruncii: «Fiți desăvîrșiți precum desăvîrșit este Tatăl vostru cel din ceruri» (Matei VI, 48).

Drept aceea, cea dintîi îndeletnicire duhovnicească ce ni se cere față de suflet este curățirea lui. «Curățiți aluatul cel vechi, ca să fiți frămîntătură nouă» (I Cor. V, 7), curată care dospește toată măsura. Pentru curățirea și mîntuirea sufletului ne rugăm la toate slujbele. «Pentru pacea de sus și mîntuirea sufletului...». A fi curat înseamnă a fi un suflet fără pată și sincer cu semenii, a trăi o viață curată, model. Îndreptarul moral așează curățenia sufletului în fruntea virtuților și a rînduieșilor de viață creștină și umană. Și e firesc să fie așa, fiindcă la toți ne place să avem casele curate, hrana, trupurile, hainele și sufletele curate.

Cunoscînd însemnătatea sufletului în viața trupului, să nu uităm că mîntuirea acestui suflet începe și se asigură prin curățirea lui.

Mîntuirea sufletului este o altă îndatorire a unui adevărat creștin. Pentru cine privește viața în lumina veșniciei și a nemuririi, mîntuirea este și trebuie să fie scopul ultim și grija cea mai mare. În viață mîntuirea înseamnă scăparea dintr-o primejdie, din boală, din robia păcatului sau dintr-o prăpastie, în care te pîndește cel din urmă și cel mai crud vrăjmaș al nostru: moartea. În religia creștină, prin mîntuire înțelegem curățirea, luminarea și sfințirea credinciosului, eliberarea lui din lanțurile păcatului și din ghiarele morții sufletești. Ești izbăvit cînd ești curat, luminat, sfințit, liber de păcat și cînd nu te mai stăpînește groaza morții. Ești mîntuit atunci, cînd fiind gata să te prăpădești, cineva îți întinde mîna de ajutor, care te scapă de la o moarte sigură.

Mîna cu adevărat mîntuitoare și curat sfințitoare ne-a întins-o tuturor creștinilor Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul lumii. Sfînta Evanghelie și Biserica, cu toate învățăturile, posturile, tainele, rugăciunile și cîntările lor, nu au decît un scop: viața, îndreptarea, curățenia, sfin-

țirea și mîntuirea sufletului. Cît de însemnată pentru noi e mîntuirea însăși, ne-o vădește mai ales Întruparea Domnului. Iisus Hristos a venit în lume ca oricine crede în El să nu piară, ci să se mîntuiască de rău și să dobindească viața veșnică (Ioan III, 16).

De aici se vede cît se poate de limpede ce lucru mare este mîntuirea și cît prețuiește fiecare suflet, precum și valoarea curățeniei lui, iar sufletul curat urmează legile curățeniei, ale frumuseții duhovnicești. Din rostul firesc și dumnezeiesc de a ne curăți și mîntui sufletul nostru, se desprind, practic, *datoriile* creștinului față de trupul său : hrană, sănătate etc. și mai ales datoriile morale și religioase față de suflet, ca mijloace duhovnicești și anume Datoriile morale : grija față de minte : luminarea și îmbogățirea ei prin idei luminoase, cunoștințe folositoare, sociale și culturale, învățături creștine, culese din cărți bune și din gurile duhovnicilor înțelepți ; grija față de inimă, adică împăcarea și mulțumirea ei cu frumuseți adevărate, bucurii lucrătoare și înălțătoare. Urmează grija față de voință, deprinderea ei cu virtuțile, cu disciplina morală, și peste toate, grija de sine însuși, de curățirea, sfințirea, luminarea și desăvîrșirea sufletului său. Din cele amintite, reiese că mintea e făclia sufletului, inima e căldura lui, iar voința e motorul sufletului. Mintea luminează, inima încălzește și voința mișcă sufletul spre fapte. Toate trei sînt menite să lucreze în deplină armonie și curăție, astfel încît să arate în fiecare creștin un om integru, util comunității și vieții sociale.

Cît privește datoriile religioase față de suflet se pot rezuma toate la trei și anume : zilnic rugăciune, săptămînal participarea la sfînta liturghie și anual, cel puțin o dată, împărtășirea cu sfintele Taine. Creștinul ortodox se roagă zilnic ; cîteva clipe de reculegere sînt o nevoie sufletească oricui. Copilul care nu vorbește cu părinții și e supărat cu ei, nu e un copil bun, nici creștinul nu e bun dacă nu stă de vorbă cît mai des cu Dumnezeu prin rugăciune.

Un creștin ia apoi parte la sfînta liturghie în duminici și sărbători pe cît e cu putință. Sfînta liturghie este inima, centrul cultului creștin ortodox. Aici se hrănește sufletul și inima lui cu darurile Duhului Sfînt, și primește de la El putere și lumină ; simțim în suflet adierile lui curate și binecuvîntate.

În sfîrșit sîntem datori să ne împărtășim cel puțin o dată în an — sau la cele patru posturi mari — cu sfintele Taine. Prin spovedanie creștinul dezbracă o haină întinată de pe suflet și prin Sfînta Împărtășanie se îmbracă din nou în haina cea sfîntă a harului, îngrijindu-ne astfel de curățenia și sfințirea lui.

Împlinirea acestor datorii morale și religioase față de suflet ne învață și ne ajută să împlinim și toate celelalte datorii de creștini și de cetățeni ai patriei noastre dragi, față de semeni, față de familii, față de Biserică și față de Stat, față de serviciile și misiunile pe care le avem în muncă și viață. În apropierea unui magnet, praful de fier se așează în ordine, în cercuri concentrice. Așa ne aflăm și noi creștinii în fața lui Dumnezeu, cînd ne împlinim cu sfințenie datoriile religioase, zilnic,

săptăminal și anual, de la sine se împlinesc — firesc — toate datoriile morale, cetățenești, sociale, în ordine, după rînduială.

În schimb, neglijarea și neîmplinirea acestor îndatoriri duhovnicești față de suflet și față de curăția lui are urmări păgubitoare, grave, nefericite. Un bătrîn părinte duhovnicesc spunea : «Sufletul este asemenea izvorului ; că de îl vei curăți, va izvorî, iar de îl vei astupa, va pieri» (*Patericul*, ed. 1930, p. 447).

În încheiere, avînd atîta însemnătate sufletul în viața trupului, truda și curăția vieții în desăvîrșirea și mîntuirea lui, să folosim cu chibzuință zilele și anii care ni-i dăruiește Dumnezeu spre cele de folos ale trupului și sufletului, vieții și nemuririi. «Astăzi, acum este ziua mîntuirii» (II Cor. VI, 2). Dacă în viața țării se planifică pe ani producția și economia, tot așa timpul bine împărțit și bine întrebuințat în cele duhovnicești ne ajută să ne cîștigăm cele trebuincioase vieții, dar și cele trebuincioase sufletului : împărăția cerurilor și veșnica lui fericire. Să-l folosim deci cu înțelepciune, ca nimic să nu pierdem din cele necesare trupului și curăției sufletului în viața luminoasă și de progres pe care o gustăm din plin și în pace. Să ascultăm de îndemnul Sfintului Apostol Pavel : «Să fiți înțelepți spre bine și nevinovați față de rău» (Rom. XVI, 19). Astfel ne vom încredința că prin harul Domnului și prin voința virtuoaasă, ne vom îndrepta și mîntui. Unii se îndreaptă sufletește într-o clipă, ca Magdalena, ca Zahau, ca tilharul sau ca Pavel, alții se luminează încet. Strădania pentru mîntuirea sufletului ține viața întregă ; ea încetează numai odată cu moartea. Acestia sîntem noi toți, căci nu este fire care să nu se poată îndrepta, cînd este pricepere, voință, căință, smerenie și dorință continuă la îmbunătățire lăuntrică, sufletească. «Doamne și Stăpînul vieții mele, ... duhul curăției, al gîndului smerit, al răbdării și al dragostei dăruiește-l mie» (Rugăciunea Sfintului Efrem Sirul).

Pr. CORNELIU SAVA

LA DUMINICA A VIII-A DUPĂ RUSALII

Nu este nevoie să se ducă ; dați-le voi de mîncare» (Matei XIV, 16).

Peste holdele aurii din mijlocul verii, secerătorii lumii adună spi-cele de grîu din care vor plămădi pentru încă o vreme, piinea noastră cea de toate zilele. De aceea, Sfînta Evangheligie ne aduce în fața ochilor noștri cîmpurile cu grîu în care răsună bucuria belșugului, a încrederii, a nădejzii de viață și de piine. Ca și Hristos, bobul de grîu semănat în sucumul toamnei, și fiind mort în iarna vieții, a răsărit înviind în primăvara nădejdelor și a învierii. Și acum semănătorii lumii adună harul pîinii, ce se va transforma în viață și euharistie.

Era după uciderea cruda a Sfintului Ioan Botezătorul, când ura Irodiadei și desfriul Salomeei aprinseră minia lui Irod. Căzuse pe tîpsie capul «celui mai mare dintre cei născuți din femeie», cel care ridicase ochii la Iordan și văzuse pe Hristos și a cărui gură mărturisise celor de față și viitorimii: «Iată Mielul lui Dumnezeu cel care ridică păcatul lumii». Și ucenicii lui, după ce l-au îngropat, veniseră să aducă lui Iisus vestea tristă a sfîrșitului marelui prooroc.

Ca și altă dată, Iisus, mișcat de acest fapt, se suie în corabie și caută să se retragă deoparte în liniște, în acea liniște pe care o doresc și o caută sufletele încercate, nefericite, în acea tăcere și liniște, după care caută și aleargă la vreme de restriște spiritele pentru ca să se regăsească pe ele, mai ales atunci cînd doresc să se dăruiască fără seamăn vieții și omenirii.

Poporul însă află de acest lucru și-l urmează, dorind să soarbă din gura Sa licoarea caldă a evangheliei mîntuitoare. Coborînd din corabie, o mulțime mare Îl aștepta. Copii, tineri, bătrîni, bolnavi, neputincioși, erau de față și așteptau să le picure în sufletele și în ființa lor, darul vindecării, al iertării, al înțelegerii, al dragostei și al păcii, — acela care «pe cele neputincioase le vindecă și pe cele în lipsă le împlinește».

Se apropia sărbătoarea cea mare a Paștelui (Ioan VI, 4) și din satetele din Galileea de nord pelerinii se reuneau și formau caravane cu care să meargă la Ierusalim. Și toți se opriseră și ascultau pe Iisus. Și Mîntuitorului «I s-a făcut milă» (Matei XIV, 14). I s-a făcut milă de neputințele și de slăbiciunile firii omenești. Cel ce spusese cîndva: «Milă Îmi este de popor», iar altă dată «Milă voiesc și nu jertfă».

Sentimentul acesta al milei onorează pe Mîntuitorul Iisus Hristos, căci toată lucrarea sa este o operă de milă și de iubire ce cuprinde în sine o notă etică și morală. Mila pentru cei slabi și neputincioși, de cei bolnavi și de cei oropsiți și asupriți denotă o înaltă și admirabilă concepție despre valoarea în sine a omului. Contrar concepției celei vechi care susținea că divinitatea este cu totul nepăsătoare la durerile lumii, la suferințele și lipsurile ei, Hristos aduce o nouă linie, o nouă demnitate omului, punînd la baza doctrinei sale virtutea iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Marele artist, creatorul Madonei Sixtine, spunea la etatea de 85 de ani: «Arta, ca tot ce este pămîntesc nu este nimic și nu știe să sature inima. Numai iubirea lui Hristos cel răstignit este în stare să umple acest gol».

Și iată, cuprinsă de această foame spirituală, mulțimea cuprinsă de acest dor nesăturat al sufletului, ascultă, admiră, înțelege și este fericită să audă cuvintele lui Dumnezeu. Sfinții evangheliști nu ne arată ce va fi povestit Hristos mulțimii, dar credem că asupra sufletelor lor s-a revărsat acel balsam ceresc al dragostei, al liniștii, al uitării și al păcii. Mulți dintre pelerinii ce se îndreptau cu caravanele lor spre Ierusalim, ca să serbeze Paștele și să mănînce mielul pascal nu bănuiau că aici erau în prezența Mielului lui Dumnezeu, care își va dăruia sîngele Său pe cruce pentru viața lumii și va înălța Paștele cele noi și mîntuitoare.

Și spre seară ucenicii se apropiară de El și-i ziseră: «Locul este pustiu și e târziu. Slobozește poporul prin sate să-și cumpere de mâncare». Atunci Iisus le zise: «Nu este nevoie să se ducă; dați-le voi de mâncare».

Având numai cinci pîini și doi pești, la porunca lui Iisus, sînt aduse la Dinsul. Mulțimea se așează pe iarbă. Iisus ia pîinile și peștii, își ridică ochii spre ceruri și le binecuvintează. Le rupe și le dă ucenicilor și ucenicii poporului. Și în clipa aceea Iisus-Mîntuitorul a efectuat într-o clipă ceea ce providența divină face într-un an. Căci cine hrănește acum această lume decît acela care cu cîteva grăunțe a creat recoltele. În clipa aceea pîinile și peștii se înmulțesc. Biruind o rîndială firească a naturii ele se înmulțesc nestăvilit și satură cinci mii de bărbați, în afară de bătrîni și de copii. Minunea în sine își află Creatorul. Iisus Hristos, în calitatea Sa dumnezeiască, le înmulțește în mîinile Sale așa cum înmulțește holdele din cîteva semințe. Atotputernicia lui Hristos era în mîna Sa și acele cinci pîini și doi pești se înmulțesc asemenea grîului, fără să fie încredințate pămîntului, fiind înmulțite de cel ce a creat pămîntul.

«Și au mîncat toți și s-au săturat și au adunat douăsprezece coșuri pline din fărîmăturile ce au rămas».

Iată iconomia vieții și a firii. Cu această primă înmulțire a pîinilor pe care o săvîrșește Mîntuitorul nostru Iisus Hristos lumea a fost entuziasmată. Fusese martoră a unei minuni ce rezolva una din marile probleme ale vieții — problema pîinii. Pentru aceasta doreau să-l numească rege al poporului pe Iisus. Poate cugetau că dacă vor avea un asemenea rege care vindecă bolnavii, care dă lumină orbilor și care înmulțește pîinile nu va mai fi nevoie să se zbuicume și să muncească pe acel pămînt sărac pentru a mai cultiva grîul necesar pîinii. Foamea și boala vor fi îndepărtate și cu un asemenea rege, cel puțin cît vor trăi ei, viața lor le va fi asigurată și fericită.

S-ar părea că și ucenicii au fost cuprinși de acest val plin de speranțe trecătoare, căci mai târziu vedem cum cer personal Mîntuitorului ca unii să stea de-a dreapta și alții de-a stînga în împărăția Sa. La această dorință Iisus le răspunde cu cuvintele ce vor depăși veacurile: «Nu știți ce cereți!» Pentru aceasta Iisus silește pe ucenici să se suie în corabie și să treacă în partea cealaltă a Mării Ghenizaretului, iar El a rămas ca să slobozească noroadele.

Nici ucenicii și nici poporul nu înțeleseseră taina minunii. Mirarea lor se explică. Nu-și dădeau seama de persoana și de puterea Învățătorului lor. Deși erau martori oculari ai atîtor fapte minunate ale lui Iisus, deși mergeau din minune în minune, și chiar ei înșiși — ucenicii — puteau să facă minuni -- ca Petru, să meargă pe apă, -- nu încetau să fie decît oameni obișnuïți, pentru că «duhul nu se coborise asupra lor».

Cu toate acestea Iisus, le va spune cîndva, poate în preajma sfintelor Sale patimi «că va merge să le pregătească lor un loc» (Ioan XIV, 2), «că adevăr, adevăr vă grăiesc vouă, că cel ce crede în Mine, va face de asemenea lucrurile pe care le fac Eu și va face și mai mari, pentru că Eu

merg la Tatăl. Și tot ce veți cere de la Tatăl în numele Meu, Eu voi da vouă» (Ioan XIV, 14).

Dar imaginea sfântă a înmulțirii pîinilor ne duce pe noi cu gîndul la sfînta liturghie care cuprinde jertfa supremă a lui Hristos, Cel care s-a făcut «pîine» pentru viața lumii. Cel care se dăruiește din veac și pînă în veac prin Biserică, lumii creștine. Am văzut cum Hristos, binecuvîntînd pîinea, a dat-o apostolilor și aceștia poporului. Iată filiera harică a mîntuirii — care se operează prin Biserică și prin ierarhia Bisericii. Este cazul să subliniem această linie a Ortodoxiei noastre, arătînd că mîntuirea vine prin Biserică și nu direct de la cer. Ea trece prin aproapele, față de care avem datorita sfîntă a iubirii celei nestrămutate, a păcii, a iertării și a fericirii.

Pentru aceasta este necesar a ne apropia de Dumnezeu. Pelerinii din evanghelie ce se pregăteau să se ducă la Ierusalimul cel pămîntesc și să sărbătorească un Paște al trecutului, au lăsat tot și s-au apropiat de Ierusalimul cel ceresc, Iisus Hristos Mîntuitorul. În bunătatea aceasta nemăsurată a lui Hristos, în mila aceasta fără de margini pentru noi oamenii, adevărata hrană pe care ne-o oferă este pîinea cea cerească — Sfînta și dumnezeiasca Euharistie. Pe aceasta să o primim cu sufletele pline de credință, pline de o sfîntă dorință, mai ales acum în ajunul praznicului Adormirii Maicii Domnului, Sfînta Sa Maică, la care alergăm cu toții să-i cerem sprijin și ajutorare.

Pr. DAVID POPESCU

LA DUMINICA A XVI-A DUPĂ RUSALII

Cuvîntul Sfintei Evanghelii despre folosirea și valorificarea înțeleaptă a talanților, ne îndreaptă gîndul la una dintre datorile mari și permanente ale vieții noastre spirituale. Rostit în strînsă legătură cu înfricoșatul ceas al Judecării Universale, el capătă prin aceasta, pentru fiecare dintre noi, creștinii, o dimensiune și o permanență deosebită.

Furați de preocupările și activitățile de fiecare zi, de cele mai multe ori uităm de curgerea neobosită a vremii, care macină implicit și zilele vieții noastre, alunecînd irevocabil între cîntecul de leagăn și mormînt. Avem în fața ochilor imaginea nisipului pe care-l vedem și-l simțim căzînd grăunte cu grăunte. Imaginea bobului de nisip care cade este imaginea orelor, zilelor, anilor vieții noastre, care se scurg bogați și plini de rod ca bobul de grîu sau, dimpotrivă, goi și ușori ca pleava pe care «Domnul o va arde cu foc» (Matei III, 12).

Către o astfel de viață încărcată și plină de rod ne cheamă astăzi cuvîntul Mîntuitorului, atunci cînd ne grăiește pilda talanților, zicînd: «Căci va fi tot așa ca un om care, plecînd departe, a chemat slugile sale

și le-a dat pe mână avuția sa. Unuia i-a dat cinci talanți, altuia doi, altuia unul, fiecăruia după puterea lui, și a plecat» (Matei XXV, 14—15).

Omul care a împărțit avuția sa slugilor — în graiul duhovnicesc al parabolei — este Dumnezeu. Slugile sînt toți oamenii, fără deosebire, de la o margine la cealaltă a pămîntului. Tuturor le-a încredințat Dumnezeu darurile Sale și bunurile întregii făpturi.

Sfinții Părinți ne învață că omul, în fața lui Dumnezeu, este «atît de mare și prețios, încît i se acordase stăpînirea universului chiar înainte ca el să fi fost creat» (Sfîntul Grigore de Nissa, *Despre crearea omului*). Natura, cu bogății și frumuseți fără seamăn, cu munți, cu dealuri și cîmpii, din masă informă și necuvîntătoare, devine aproape o ființă vie la dispoziția și sub stăpînirea omului. Pentru a-și îndeplini menirea de stăpîn înțelept și bun al acesteia, omul, cunună a creației, «zidit după chipul lui Dumnezeu», a fost înzestrat cu daruri duhovnicești și firești, care conferă firii sale un caracter împărătesc.

Aceste daruri, cuprinzînd omul întreg : suflet și trup, sînt rezumate și înțelese, în limbajul duhovnicesc al parabolei, prin talanții pe care «Stăpînul i-a încredințat slugilor sale : unuia cinci, altuia doi, altuia unul, fiecăruia după puterea sa».

Împărțirea diferențiată a talanților : unora mai mult, altora mai puțin, nu s-a făcut întîmplător și nici în mod nedrept, ci după cum a chibzuit adîncul științei dumnezeiești că poate fiecare folosi mai bine darul său, după locul în care e pus, sau după împrejurările în care trăiește. Unora dintre oameni le-a dat daruri deosebite, chemîndu-i la lucrări și misiuni care ies din făgașul comun : darul proorociei, darul facerii de minuni, darul apostoliei, preoția, conducerea obștilor, talentele deosebite ș.a.m.d. A dat «fiecăruia după puterea și vrednicia sa», ca după darul primit să se deosebească slujbele și chemările oamenilor în viață, pentru că nu toți sînt chemați la aceeași slujbă sau lucrare, ci : «pe unii Dumnezeu i-a pus apostoli, pe alții prooroci, pe unii evangheलिști, iar pe alții păstori și dascăli» (Efes. IV, 11).

Lărgind acest exemplu al Apostolului Pavel, care îi subînțelege pe toți oamenii, de toate stările și rangurile, învățăm, prin aceasta de ce Dumnezeu a dăruit unora mai ales puterea de înțelegere sau ascuțimea minții, altora o aleasă sensibilitate în fața frumuseților și durerilor lumii, altora însușirea de a cunoaște inima oamenilor, altora flacăra credinței. Unii au darul de a cînta frumos, alții au darul cuvîntului, unii au priceperea de a învăța și a conduce, alții... au dragoste și pricepere pentru vreun meșteșug oarecare. Într-un cuvînt nu există om căruia Dumnezeu să nu-i fi dat un talant oarecare, cu ajutorul căruia să poată trăi în viața aceasta și prin care să dobîndească mîntuirea. Fiecare om, după măsura darului său, este dator să-și îndeplinească chemarea sau rostul său : în familie, la locul de muncă, în societate.

Ascultînd pilda talanților, unii dintre creștini ar fi poate ispitiți să creadă că ea îi privește numai pe cei care conduc, pe învățați, pe dascăli, pe meșteșugari, pe bogați, fiindcă aceștia au luat într-adevăr, talanți, adică daruri de la Dumnezeu. Pe ei, ca oameni neînvățați, săraci și fără cunoașterea vreunui meșteșug, fără vreun dar deosebit, i-ar privi,

zic ei, prea puțin sau deloc. Acest gând e o nesocotință ca și cel înrudit cu el, pornit dintr-o înțelegere greșită a cuvîntului, că : «cei ce știu mult, mult se vor bate ; cei ce știu puțin, se vor bate mai puțin», adică le revin răspunderi mai mici în fața lui Dumnezeu și, implicit, în fața societății. Ce talant are omul neînvățat și sărac ? Înaintea lui Dumnezeu are același talant ca și bogatul, pe care cel sărac și neînvățat poate să-l înmulțească, nu numai ca și bogatul, dar chiar mai mult decît acesta, pentru că Dumnezeu, precum a împărțit talanții, după puterea de înmulțire a fiecăruia, tot așa va și cere roadă de la fiecare, după talanții pe care li i-a încredințat.

Femeia văduvă, săracă și neînvățată, care avea doar doi bănuți, a înmulțit talantul ei, după cuvîntul Mîntuitorului : «Adevăr grăiesc vouă că acesată văduvă săracă a dăruit mai mult decît toți ; aceia din prisosul lor, iar aceasta din sărăcia ei, a dat tot ce a avut, toată avuția sa». La fel, văduva din Sarepta Sidonului avea doar un pumn de făină și puțin untdelemn. Puținul ei, însă, l-a înmulțit, hrănind din el pe proorocul Ilie. Ce răsplată a luat ? Pumnul de făină nu s-a împuținat și ulciorul cu untdelemn n-a scăzut, pînă cînd nu a plouat și a încetat foametea.

Sînt două exemple pe care le luăm cu putere de simbol. Care creștin este mai sărac și mai neînvățat decît aceste două femei — care aveau însă talantul lor, pe care l-au înmulțit, luînd răsplată de la Dumnezeu pentru înmulțirea lui ? Stăpînul din pilda talanților n-a pretins robului viclean și leneș aceeași dobîndă, ca celui cu cinci talanți, ci în raport cu ceea ce îi dăruise : dobînda sau înmulțirea singurului său talant, pe care acesta însă îl ascunsese în pămînt. Este bine să înțelegem că un talant, în limbajul vremii, însemna 26 kgr. de aur, o cantitate imensă ca valoare și ca putere de lucru. Și dacă această cantitate imensă este minimul pe care stăpînul l-a dăruit slugilor sale, rezultă că omul cel mai neînsemnat și smerit ascunde în el o sumă de valori și daruri de un preț inestimabil, ceea ce în paginile Sfintei Scripturi și în gîndirea Sfinților Părinți se concentrează în noțiunea de «chip al lui Dumnezeu», pe care fiecare om îl poartă într-însul.

Purtînd în el daruri și puteri imense, incalculabile, de un preț inestimabil, fiecare credincios are datoria de a nu rămîne nepăsător, indiferent și leneș față de darul care este într-însul. Fiecare este dator să privească atent, cu discernămint, în propria viață interioară, pentru ca, începînd cu plivitul buruienilor lăuntrice, al patimilor inferioare, să continue munca grea de «împlinire a destinului propriu», conștient de ceea ce poate și prețuiește, prin darul lui Dumnezeu și truda personală.

Cu aceasta a pornit în nobila activitate a cunoașterii de sine, care se realizează în viața creștinului pe temelia smereniei, făcîndu-l, pe de o parte, conștient de păcătoșenia, slăbiciunile și lipsurile proprii, de starea lui de nedesăvîrșire, de dependență de Dumnezeu, după cuvîntul Apostolului : «prin harul lui Dumnezeu, sînt ceea ce sînt» (I Cor. XV, 10), conștiința care-i frînează pornirile spre trufie. Pe de altă parte însă, îl luminează în drumul său spre desăvîrșire, de valorificare maximă a talanților primiți, de cristalizare a ceea ce reprezintă valoarea reală și potențială a ființei proprii.

Aceasta este nu numai o datorie a fiecăruia dintre noi, ci și poruncă limpede a Mîntuitorului, care se desprinde din exemplul celui care primise cinci talanți și a celui cu doi talanți. Aceștia s-au avîntat în lucru să înmulțească darul primit, în așa fel că pînă la venirea Stăpînului, fiecare și-a dublat ceea ce primise.

Muncind fizic și intelectual, creștinul, omul în genere, este pus adeseori în fața unor situații neprevăzute, care-l obligă să rezolve probleme noi și să lupte pentru a înlătura obstacolele dintre cele mai grele. Această sporire a încordărilor, însuflețită de încrederea în izbîndă, trezește la viață și angajează pînă la limită toate puterile ascunse ale firii, verifică și dezvoltă aptitudini nebănuite încă. Din această confruntare și angajare maximă, omul se întoarce cu puteri sporite și în același timp mai conștient de lipsurile sale, mai doritor de îndreptare, de luptă cu sine, de perfecționare.

Același lucru se întîmplă și cu credinciosul pe plan moral, în drumul său către desăvîrșire, de înfrumusețare a sufletului în dorul și căutarea lui Dumnezeu, într-un urcuș continuu, ca pe o scară cu capătul de jos proptit pe pămînt iar cu celălalt pierdut în azurul cerului. În tot avîntul și năzuința spre bine, puterile noastre sporesc, susținute și întărite de harul divin, care face din cel neputincios și slăbănog, o minune a firii, ceva care se apropie în măreție puțin mai jos de Dumnezeu.

Și astfel tot creștinul se poate asemena celor două slugi înțelepte care și-au înmulțit talanții lor și au primit lauda binemeritată a Stăpînului: «Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincios, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău» (Matei XXV, 21, 23). Talanții înmulțiți prin strădaniile proprii nu sînt luați de la ei, ci rămîn proprietate a lor, ca semn de biruință și trofeu. Răsplătirea întrece ostenelele, căci este scris: «însutit va lua» (Marcu X, 30).

Să nu se rușineze, deci nimeni de meseria sa și de locul smerit pe care-l ocupă în societate. Își găsește aplicare și aici învățătura Sfîntului Apostol Pavel: «Sînt multe mădulare, însă un singur trup. Și nu poate ochiul să zică mîinii: n-am trebuință de tine; sau iarăși capul să zică picioarelor: n-am trebuință de voi; ci acele mădulare ale trupului socotite mai slabe, sînt mai trebuincioase» (I Cor. XII, 21—22).

În orice loc munca este deopotrivă de nobilă și necesară: în școli, pe ogoare, în fabrici și uzine, în vuetul lumii sau liniștea pustiuului. Ea este sfîntă și sfințitoare, făcînd din noi un fel de colaboratori al lui Dumnezeu în cucerirea și perfecționarea naturii, și rămîne singurul criteriu de valorificare și de desăvîrșire proprie. Unită cu rugăciunea, amîndouă formează cele două pîrghii ale mîntuirii, cele două lăptișuri ale unei bărci: pe una scrie «muncă», pe cealaltă «rugăciune». Dînd numai cu una, barca se învîrte în loc, nu înaintează.

Atitudinea robului viclean și leneș care «a săpat o groapă în pămînt și a ascuns argîntul domnului său» (vers. 18), poate avea multe înțeleșuri și aplicări în viața de zi cu zi. Să-i amintim, în primul rînd, pe aceia care, din lene și nepăsare, nu se ostenesc să-și înmulțească darul pe care l-au primit.

Înzestrați cu daruri deosebite de Dumnezeu, nimeni nu este fără un dar anume, unii preferă însă să stea leneși, gândind cum să lase altora sarcina greutăților dar de aceștia societatea nu are nevoie și-i dă deoparte.

În morala creștină, lenea sau trîndăvia sînt numărate între cele șapte păcate capitale, ca rădăcină a altor nenumărate și grave păcate. Din lene, vine lipsa bunurilor necesare vieții, care nu se pot dobîndi prin trîndăvie. Sub presiunea foamei și a frigului, leneșul, nevoind să se apuce de muncă, caută să-și satisfacă nevoile pe căi mai ușoare, dar necinstite : prin furt, minciună, înșelătorie ; dacă-i surprins, lovește, rănește etc. Dacă-i prins e pedepsit de lege. Trîndăvia naște parazitismul social, care în fond este un furt camuflat sau o exploatare a dragostei părintești, a milei semenilor ș.a.m.d.

Chiar de s-ar feri de a face răul, leneșul tot e vrednic de osîndă, pentru motivul că nu face binele pe care e dator și poate să-l facă (Matei III, 10). Totul în viață pledează împotriva trîndăviei, pricină a multor păcate și patimi, cauză principală a osîndeii veșnice.

Apostolul Pavel poruncește : «nu fii nepăsător față de darul ce este întru tine...» (I Tim. IV, 14).

Pilda talanților îl numește «servitor netrebnic» și arată că, la venirea Stăpînului, i-a fost luat talantul ce-i fusese încredințat. Fierul ruginește dacă nu-i folosit ; aerul se strică și dă naștere la boli cînd nu e primenit prin mișcare multă vreme ; o apă stătătoare putrezește și produce tot felul de insecte. Asemenea acestora, cel leneș devine sediul tuturor înclinărilor rele. Este asemănător cu un trunchi de pom fără frunze și fără fructe sau cu «smochinul neroditor» din Sfînta Evanghelie. Pentru toți aceștia, Mîntuitorul spune : «orice pom care nu va aduce roadă va fi tăiat și aruncat în foc» (Matei VII, 19). Iar «sluga vicleană și leneșă» va fi aruncată în întinericul cel mai din afară» (Matei XXV, 30).

În aceeași categorie a «celor ce ascund darul lor în pămînt» se numără și aceia care nu urmăresc în viață decît interesul lor egoist, care-și bat joc și trec cu cinism peste omenie, peste regulile cele mai elementare ale dreptății și carității. Cei stăpîniți de un asemenea egoism tratează pe ceilalți ca pe niște simple instrumente ale intereselor, planurilor, ambițiilor personale și cînd nu le mai pot fi de folos nu se sfiesc să se lepede de ei. Idolatrizîndu-și propria ființă, fac din eul propriu, bunul suprem, cu eliminare nu numai a semenilor, dar chiar și a lui Dumnezeu. Talanții pe care i-au primit îi îngroapă în pămîntul împătîmirii, al satisfacerii tuturor poftelor și intereselor lor egoiste. Pe toți ne fascinează și ne cheamă teribila evoluție a științei. Dar de multe ori rostul ei este pervertit, fiind folosită pentru nimicirea vieții și a semenilor.

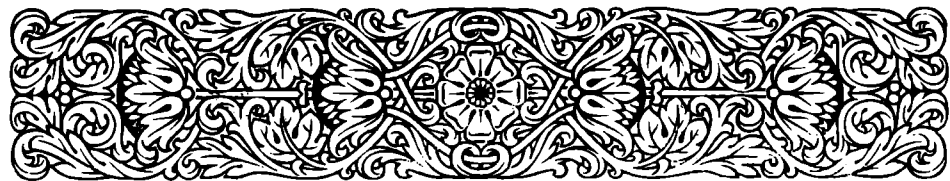
Credința creștină, în «porunca dragostei», osîndește aspru acest păcat. Ea învață pe credincios ca acesta biruind lanțurile acestei vrăjmașe iubiri de sine, să se facă, întru dragostea lui Dumnezeu, slujitor al aproapelui său, împreună-lucrător al mîntuirii și al fericirii tuturor. «Fiecare dintre voi să slujească altora după darul pe care l-a primit», poruncește Apostolul (I Petru IV, 10).

Prin legăturile de iubire cu ceilalți, creștinul intră într-o sferă de viață spirituală mai înaltă. Iubirea îl obligă să slujească, să sprijine, să facă sacrificii pentru alții. La rîndul lor, semenii îl sprijină, îl îmbărbătează, fac sacrificii pentru el. Aceste relații de intercomuniune îi sporesc puterile și dezvoltă în el virtuți și deprinderi noi, care devin parte constitutivă a ființei sale. Și astfel, trăind în tainică legătură cu semenii noștri, freamătul nostru spiritual este în măsura comuniunii cu ei — și al lor. Răsună în ei bucuriile noastre și bat în noi durerile lor, în raport cu frăția sufletească, cum răsună într-o cupolă modulațiile unei armonii și cum bat într-un gol mugetele mării.

Viața creștină este viață de osîrdie pentru a spori darurile lui Dumnezeu, atît în cele dinăuntru ale noastre, cit și în așezările vieții obștești. Sporirea acestora constituie izvor al înaintării din bine în mai bine. Credința creștină a sprijinit și va sprijini totdeauna progresul. Lauda și sentința Dreptului Judecător, de : «Bine slugă bună și credincioasă...», a constituit țelul după care au tinjit generații și generații de credincioși, după care au dorit Sfinții Bisericii, în nădejdea căreia s-au pristăvit din viață mucenicii credinței creștine și pentru care și-au dat viața mărturisitorii Bisericii. Fie ca această sentință să încunune și strădaniile noastre depuse pe altarul vieții întru slava lui Dumnezeu celui în Treime slăvit ! Amin !

Pr- STAMATOIU DIONISIE

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

VIZITA ÎN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA A PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT, NICOLAE CEAUȘESCU. — Spre sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie, Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, cu soția, a făcut o vizită oficială în Republica Federală Germania, la invitația Președintelui Gustav Heinemann.

Vizita a constituit o ilustrare elocventă a evoluției pozitive pe care au cunoscut-o în ultimii ani raporturile româno-vest-germane, care au continuat contactele directe și au examinat relațiile dintre cele două țări, în vederea unei dezvoltări și mai susținute, contribuind, prin aceasta, la îmbunătățirea climatului politic în continentul european.

Cu acest prilej, Domnul Nicolae Ceaușescu a declarat: «există toate premisele ca aceste raporturi dintre state să cunoască o evoluție multilaterală, oferind un exemplu și o dovadă concretă, că atunci când se pornește de la încredere, de la dorința sinceră de a colabora cu deplină egalitate, deosebirile de ordin social nu pot și nu trebuie să constituie o piedică în calea promovării de raporturi normale și fructuoase între state, în vederea înlăturării securității în Europa, a unei lumi mai bune, mai drepte, care să asigure pacea și independența popoarelor.

CONFERINȚA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA, DE LA HELSINKI. — După o pregătire de peste o jumătate de an, Conferința general-europeană pentru securitate și cooperare și-a deschis lucrările la Helsinki, la 3 iulie a.c., cu participarea a 33 miniștri de externe din Europa și doi din America: Statele Unite și Canada. Prin aceasta s-a realizat una din dorințele majore ale opiniei publice și ale partizanilor păcii din lumea întreagă.

În cuvântările ținute de reprezentanții tuturor statelor participante, s-a remarcat sentimentul de sinceritate și de certitudine în reușita conferinței și în posibilitatea de a se ajunge la hotărâri precise și acordul comun în ceea ce privește principiile acestor conferințe.

Lucrările au avut un caracter deschis, în atenția generală a tuturor, și au fost expuse dorințele și punctele de vedere ale tuturor popoarelor reprezentate. Ele vor înfuri și etapele viitoare ale Conferinței.

Discursul delegatului român — ministru de externe George Macovescu — a fost apreciat în mod deosebit. Făcând o privire de ansamblu asupra situației din Europa, D-sa a subliniat existența unor mentalități de mult apuse. «Divizarea Europei în blocuri

militare opuse, acumulările de armament, prezența trupelor și bazelor militare străine în unele state, barierele artificiale dintre popoare etc., sînt piedici ce trebuiesc înlăturate. Securitatea Europei trebuie concepută ca un sistem de angajamente liber consimțite, clare și precise din partea tuturor statelor, însoțite de măsuri concrete, de natură să ofere tuturor țărilor garanții depline, ce se află la adăpost de orice fel de agresiune, că se pot dezvolta liber, în concordanță cu interesele și voința lor».

În comunicatul asupra primei faze a conferinței, s-a hotărît ca cea de a II-a fază să se reunească la Geneva, la 18 septembrie, pentru a se continua examinarea problemelor înscrise pe ordinea de zi, pentru a pregăti proiecte, declarații, recomandări și rezoluții și orice alte documente oficiale, pe baza propunerilor prezentate la prima fază și a celor ce vor fi prezentate ulterior.

Ca slujitori ai bisericii și susținători ai Mișcării pentru pace din patria noastră, ne bucurăm de rezultatele acestei prime etape a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și cu un optimism crescînd, urăm deplin succes și pe viitor acestor lucrări, pentru ca «PACEA» cea dreaptă să se stabilească și să domnească pe toate meridianele lumii.

ÎNȚILNIREA DINTRE PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT, DOMNUL NICOLAE CEAUȘESCU, CU PREȘEDINTELE R.S.F. IUGOSLAVIA, IOSIP BROZ TITO. — În cadrul înfîlnirilor de lucru dintre cei doi șefi de state — Republica Socialistă România și R.S.F. Iugoslavia, la 15 iulie a.c., Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, cu soția, a făcut o vizită Președintelui R.S.F. Iugoslavia, Iosip Broz Tito.

Cei doi președinți au constatat identitatea sau marea apropiere de concepții, în legătură cu problemele internaționale actuale și continuarea procesului de destindere în Europa. Au apreciat favorabil rezultatul primei etape a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, socotindu-l ca un efort pozitiv pentru relațiile viitoare dintre state.

Prin convorbirile purtate între cei doi președinți, s-a adăugat o nouă verigă la dezvoltarea prieteniei și colaborării rodnice și multilaterale româno-iugoslave, a cauzei păcii și securității dintre popoarele noastre.

VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A SECRETARULUI GENERAL AL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE — KURT WALDHEIM. — Între 5 și 7 august a.c. Domnul Kurt Waldheim — secretarul General al Organizației Națiunilor Unite — a făcut prima sa vizită oficială, în această calitate în patria noastră.

Cu acest prilej a fost primit de către Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu, și a avut loc un larg schimb de vederi, privind activitatea și întărirea O.N.U., participarea României la lucrările organizației etc.

A fost subliniată necesitatea reîncepterii lucrărilor Conferinței general-europene, de la Geneva, pentru stabilirea unor relații noi între popoarele europene, pentru extinderea continuă a colaborării dintre ele și evoluția vieții internaționale.

Cu acest prilej, i s-a conferit Secretarului general al O.N.U., Kurt Waldheim, titlul de Doctor honoris causa, al Universității din București, pentru rodnică și bogată activitate pe care a desfășurat-o pentru promovarea cauzei colaborării dintre popoare și menținerea păcii în lume.

După primirea diplomei, Secretarul General, Domnul Kurt Waldheim, a subliniat rolul pe care îl joacă România în cadrul O.N.U., în activitățile organizațiilor mondiale, dovedind că o țară mijlocie poate exercita o influență considerabilă în arena vieții internaționale.

Pentru a reliefa și mai mult rolul pe care O.N.U. îl desfășoară în lume și a arăta încrederea pe care iubitorii de pace din țara noastră o au pentru această mare Organizație a Păcii, s-a atribuit denumirea de : *Piața Națiunilor Unite*, Piața Splaiului din București.

PENTRU INTERZICEREA ARMELOR ATOMICE ȘI CU HIDROGEN. — Cea de-a 19-a Conferință internațională împotriva bombelor atomice, GENSUIKYO, s-a desfășurat la Nagasaki — localitatea eroică ce a suferit atât de mult în urma bombelor atomice americane din cel de al doilea război mondial. La mîningul festiv au luat parte peste 6000 de persoane. Din partea Comitetului Național de luptă pentru pace din țara noastră, a participat Dumitru Chițoran, care a transmis salutul partizanilor păcii din patria noastră și a prezentat mesajul Președintelui Consiliului de Stat al țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, în care se spune : *Considerăm că sînt de cea mai mare importanță intensificarea eforturilor în vederea întăririi unității, a tuturor forțelor democratice-progresiste și antiimperialiste, mobilizarea termă și activă a tuturor maselor populare, a tuturor popoarelor, în lupta pentru prosperitate și progres social, pentru lichidarea cursei înarmărilor și îolosirea integrală a imenselor surse materiale și umane ale omenirii în vederea propășirii fiecărei națiuni.*

În Parcul Păcii din Nagasaki a fost comemorată tragedia trăită la 9 august 1945, cînd a căzut cea de a doua bombă atomică. S-a făcut pomenirea celor 70.000 de persoane decedate în ziua bombardamentului. Se mai află și azi 80.000 de oameni care suferă de pe urma radiațiilor bombeii atomice. La sfîrșit s-a dat citire «Declarației Păcii» în care se cere să se acționeze intens pentru interzicerea armelor atomice și nucleare în lume.

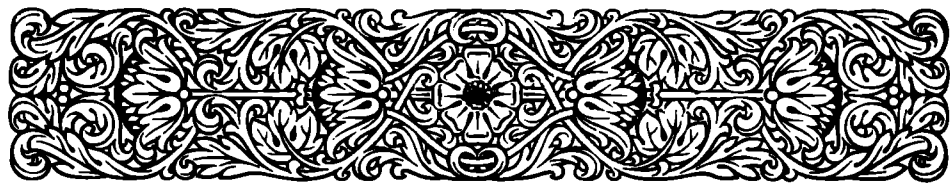
VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A UNUI GRUP DE STUDENȚI ȘI ELEVI DIN S.U.A. — Și în acest an ca și anul trecut, un grup de 200 studenți și elevi din cei 2.000 care ne vizitează țara în acest an, conduși de președintele Asociației A.C.N.S., Harry Morgan, a fost primit pe litoral de către Președintele Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu.

În cuvîntarea ținută cu acest prilej, Domnul John D. Rockefeller IV a subliniat că poporul român este cunoscut de poporul american și acesta ne cunoaște istoria poporului care a luptat multe secole împotriva încercării altora de a zdruncina identitatea noastră națională. Este impresionat de ritmul creșterii industriei noastre care este remarcabil, și ne plasează printre țările cu cel mai înalt ritm de dezvoltare din lume.

Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a subliniat că *dorința întregului nostru popor și mai ales a tineretului, care este animat de sentimente de prietenie, și de dorința sinceră de colaborare de a trăi în pace, este de a-și putea edifica societatea socialistă în libertate și de a-și crea o viață așa cum doresc ei.*

După cîteva zile, grupul de studenți și elevi americani a fost primit în Catedrala Patriarhală de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care le-a dăruit, pe lângă cruciulițele și iconițele noastre tradiționale, și patriarhicești binecuvîntări.

REDACȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

— Pr. Dr. Ioan Bria, conferențiar la Institutul teologic din București, reprezentantul Patriarhiei Ortodoxe Române la Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Geneva), a conferențiat la Institutul Ecumenic din Bossey (Geneva) despre : *Preoția din punct de vedere sacramental și ecleziologic.*

— În biblioteca Vicariatului ortodox sîrb din Tîmișoara s-a descoperit un comentariu luteran la Psalmul 147, tipărit la Wittemberg, în anul 1532.

— *Ecumenismul apare azi în viața Bisericii ca o corectare de erori săvîrșite în trecut, dar el trebuie să mai fie și o înnoire generală a duhului creștin și să introducă o nouă epocă de credință creștină. Acest sens mai adînc îl dă Biserica Ortodoxă Mișcării Ecumenice și ea este de părere că această mișcare este cel mai mare și însemnat eveniment în epoca noastră a istoriei bisericești, a declarat Mitropolitul ortodox grec Irineu de la Bonn, la simpozionul ecumenic din iulie de la Leitershofen (Augsburg), la care au participat delegații ai Bisericilor europene : Ortodoxă, Romano-Catolică, Evanghelică, Anglicană și Veche-Catolică.*

— Totdeauna se găsesc platforme pentru dialogul ecumenic, îndeosebi pentru lămurirea unor probleme teologice — s-a spus la simpozionul menționat — cînd relațiile și atmosfera dintre Biserici sînt atît de bune, încît se pot discuta cu sinceritate frățească și probleme gingașe (*Kath. K.*, 45/1973).

— Patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare a făcut o vizită Patriarhului Nicolae al VI-lea al Alexandriei. Cei doi Patriarhi au fost de acord că nu poate fi vorba de o apropiere ortodoxă-catolică fără o premergătoare asigurare a credinței ortodoxe.

— Biserica Reformată Unită din Anglia (formată din uniunea Bisericilor Presbiteriene și Congregaționalistă), s-a adresat Bisericilor Romano-Catolică, Anglicană, Baptistă și Metodistă ca să participe la o conferință la care fiecare să spună în ce condiții ar fi dispusă să participe la tratative privind unitatea bisericească.

— Moaștele Sfîntului Atanasie al Alexandriei au fost transportate de la Roma la Cairo și așezate în Catedrala patriarhală coptă «Al-Morgossia». Anul acesta se împlinesc 1600 ani de la decesul Sfîntului Atanasie.

— Un grup de teologi ortodocși și romano-catolici s-a întrunit în minăstirea ortodoxă Penteli, de lângă Atena, pentru a pregăti al cincilea simpozion romano-catolic — ortodox de la Regensburg, organizat de comisia ecumenică a «Conferinței episcopilor» (rom. cat.) germană». Tema simpozionului : *Sfînta Taină a hirotoniei.*

— recent s-a ținut Așunarea generală a «Conferinței Bisericilor din Africa». Au participat 200 delegați din 72 Biserici. În legătură cu tema generală : *A lucra cu*

Histos pentru Africa de azi, s-au discutat, în ședințe plene, și în grupe de lucru, probleme privind situația actuală socială, economică, politică, culturală și bisericească din Africa.

S-a insistat ca Bisericile să găsească posibilități de a reînnoi viața Bisericilor africane în sensul specificului lor. În «mesajul» adresat Bisericilor Africane, între altele, se spune: «Popoarele africane au realizat, în ultimul timp, unele progrese, dar mai rămâne mult de făcut. Pe cind multe milioane de africani și-au cîștigat libertatea și independența, mulți alți africani mai sînt oprimați. Discriminarea între rase, grupe de popoare și triburi amenință securitatea noastră și generează conflicte. Mai există nedreptate socială și dezvoltarea culturii proprii întîmpină dificultăți. Sărăcia și neștiința încă n-au fost biruite și mulți trebuie să-și părăsească patria».

— Sub patronajul Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a ținut la Aquas Buenos o consultație cu tema: *Putere și dezvoltare*. Au participat teologi, sociologi, economiști și oameni politici. Între altele, s-a făcut și un apel la toate Bisericile creștine ca să se străduiască pentru concretizarea cît mai bine a conținutului propovăduirii lor și pentru o contribuție susținută la înfăptuirea dreptății sociale (*Univ. 5/73*).

— La «Conferința de studii», organizată, în mai, la Engelberg (Elveția), de către «Conferința Bisericilor Europene» pentru discutarea contribuției Bisericilor la sprijinirea cauzei păcii, s-a cerut *intensificarea contactelor umane și culturale între est și vest, precum și sporirea cercetărilor științifice privind pacea și înființarea unei «Academii internaționale de pace»*.

— Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor își va ține proxima sesiune în august 1974, în Berlinul occidental, iar prima adunare generală, în 1975 la Djakarta (Indonezia), cu tema: *Libertate, eliberare și dreptate*.

— «Candela» — Publicație religio-culturală a Parohiei ortodoxe române din Suedia. Anul I, nr. 1/1973.

Cu binecuvîntarea și sprijinul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian s-a înființat în anul 1971 în Suedia prima parohie ortodoxă română, ca expresie a «dorinței celor 2000 de români ortodocși din Suedia de a avea organizația lor bisericească proprie la fel cu toate celelalte minorități naționale»; organizatorul și conducătorul fiind protoprezbiterul Dr. Alexandru Ciurea, profesor la Institutul teologic Universitar din București. Și la inițiativa Părintelui Dr. Al. Ciurea și sub conducerea unui comitet de redacție — redactor responsabil Ing. Ștefan Cantacuzino, apare acum în Suedia «Candela» «prima publicație în limba română pe acele meleaguri». Și «drumul Candeliei — după cum se spune în «Cuvînt înainte la început de drum» va fi cel al adevărului, al dragostei reale și sincere față de Biserică și de țara și poporul român, și spre binele sufletesc al românilor de pe acele îndepărtate plaiuri ale Europei».

— Patriarhia Ortodoxă din Ierusalim a început lucrările de restaurare a bisericii dezgropate în 1972, aflate pe drumul dintre Ierusalim și Vifleem, și datînd de înainte de anul 427. După o inscripție, biserica este închinată «Cîmpului Păstorilor», cărora după Evanghelistul Luca li s-a vestit Nașterea Mîntuitorului.

— Un grup de arheologi ciprioți afirmă că ar fi descoperit relicvele Sfîntului Lazăr, cel înviat de Hristos, sub altarul Bisericii «Sfîntul Lazăr» din orașul-port Larnaca (Cipru). După o veche tradiție creștină, Sfîntul Lazăr a activat și decedat în orașul Kition, azi numit Larnaca. În anul 902 împăratul bizantin Leon VI a dispus transportarea la Constantinopol a unei părți din moaștele Sfîntului Lazăr, pentru cele ră-

mase în Cipru zidindu-se biserica de azi a «Sfintului Lazăr». Mai tirziu s-au uitat lucrurile acestea.

— Directorul Bibliotecii Consiliului Ecumenic al Bisericilor, A. J. van der Bent, i-a predat Papei Paul al VI-lea un exemplar al recent publicatului «Catalog sistematic al literaturii ecumenice». Acesta cuprinde titlurile tuturor cărților, broșurilor și revistelor aflate în Biblioteca ecumenică din Geneva, începând cu anul 1948, și care se ocupă cu istoria și situația prezentă a mișcării ecumenice.

— După 25 de ani de studii s-a terminat lucrarea numită «*Judex Thomisticus*», care, în 40 de volume, înregistrează toate operele lui Thomas d'Aquino și ale altor teologi medievali, cunoscuți și necunoscuți. Lucrarea e destinată să servească în primul rând ca vademecum pentru cercetătorii teologiei și filozofiei medievale și totodată ca o însemnată contribuție la elaborarea unui lexicon al limbii latine medievale. Lucrarea e socotită de specialiști drept deschizătoare de drum în domeniul automatizării analizelor lingvistice și exemplu-model pentru aplicarea prelucrării electronice a datelor în sectorul științelor spirituale și al umanismului. — (Prof. O. Bucevschi).

— Între 6—13 august 1973, a avut loc la Zagorsk-Moscova, sesiunea anuală a Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Printre participanți semnalăm pe Dr. Lukas Vischer, directorul Comisiei, Prof. Dr. Jean Meyendorff, președintele Comisiei, Prof. J. Nelson, președintele Comitetului etc. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Dl. Prof. Dr. Nicolae Chițescu, membru al Comisiei și al Comitetului de lucru.

Scopul reuniunii a fost acela al definitivării materialului pentru Adunarea Comisiei «Credință și Constituție» din anul viitor de la Nairobi (Kenya), care la rândul ei va perfecta materialul pentru Adunarea generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Djakarta din 1975.

Lucrările s-au desfășurat în ritm susținut referatele fiind definitivare în subcomitete și secții. Participanții s-au întâlnit cu Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, cu mitropolitii Nicodim, Pitirim, Mihail, cu Episcopul Vladimir, rectorul Academiei teologice de la Zagorsk și cu rectorul Academiei teologice din Leningrad.

Dl. Prof. N. Chițescu, pe lângă faptul că a prezidat cultul de închidere, din seara zilei de 12 august, a avut o contribuție substanțială la redactarea documentelor Comitetului de lucru al acestei Comisii.

— Între 9—14 iulie 1973 a avut loc la Mănăstirea Penteli de lângă Atena, prima întâlnire dintre membrii Comisiilor teologice a Bisericilor Ortodoxe și a Bisericii Vechi-Catolice, în vederea începerii oficiale a dialogului teologic. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Prof. Onorariu Ion Coman și Pr. Prof. I. Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu.

Între 5—17 iulie a avut loc la Penteli o întâlnire separată a membrilor comisiei teologice interortodoxe, și alta a membrilor comisiei teologice a vechilor catolici. S-au discutat metode și viitorul mers al lucrărilor comisiei mixte ortodoxo—vechi-catolică. Delegații Bisericii noastre au accentuat că este recomandabil ca dialogul să nu înceapă de la puținele deosebiri care există între cele două Biserici, ci de la nenumăratele puncte asupra cărora cele două Biserici sînt de acord. Această prevedere a fost acceptată de Comisia interortodoxă.

Comisia teologică mixtă și-a început lucrările la 9 iulie 1973. Cu această ocazie, președinții celor două comisii, Mitropolitul Irineu al Germaniei (Patriarhia Ecume-

nică) și episcopul Leon Gauthier (Elveția) au stabilit că dialogul teologic oficial să se ducă pe baza unui plan în 6 puncte cuprinzând: teologia, hristologia, ecleziologia, soteriologia, misterologia (tainele) și eshatologia; prima ședință a dialogului oficial urmînd să aibă loc în vara anului 1975.

Pr. Prof. I. Coman a prezentat referatele: *Cîteva contribuții asupra esenței și limitelor Bisericii*; *Caracteristicile adevăratei Biserici și Sfînta Euharistie și aspectul său de jertă expiatorie în Biserica Vechilor-Catolici și în Biserica Ortodoxă*.

— Între 6—13 iulie 1973 a avut loc la Oxford-Anglia, prima sesiune a dialogului Comisiei mixte ortodoxo-anglicane. Din partea ortodoxă au luat parte reprezentanți ai unsprezece Biserici Ortodoxe locale, delegații Bisericii Ortodoxe Române fiind Dl. Prof. Dr. Nicolae Chițescu, Pr. Prof. Dr. Ion Bria și Pr. Lucian Gafton, parohul bisericii ortodoxe române din Londra.

Dialogul ortodoxo-anglican a fost îndelung pregătit. Din partea ortodoxă s-a constituit o *comisie teologică interortodoxă* care a ținut 4 adunări: Belgrad (1—15 sept. 1966); Geneva (1—7 oct. 1970); Helsinki (7—11 iulie 1971) și Geneva (7—11 sept. 1972).

Comisia teologică interanglicană a ținut de asemenea 4 adunări: Oxford (5—7 feb. 1968); Ierusalim (15—19 sept. 1969) și Haywards Heath (20—21 iulie 1970 și în iulie 1971).

O subcomisie mixtă s-a reunit la Geneva, între 12—14 septembrie 1972, discutînd programul și temele dialogului.

Comisia mixtă ortodoxo-anglicană, în cele cinci zile de dezbateri, a analizat cinci referate alcătuite de anglicani și de ortodocși. Delegații B.O.R. au intervenit în repetate rînduri în discuția acestora, aducînd prețioase completări și lămuriri. Astfel Dl. Prof. Dr. Nicolae Chițescu a intervenit la referatul asupra temei: *Sfîntul Duh ca interpret al Evangheliei și dătător de viață în Biserica de astăzi*, prezentat de Mitropolitul Stylianos al Melitupolei (Patriarhia ecumenică), în special asupra problemei hotarelor canonice ale Bisericii, relieffînd și două lipsuri: aceea a inspirației și a preoției obștești; de asemenea, a precizat învățătura ortodoxă despre valoarea mărturisirilor de credință. Pr. Prof. Dr. I. Bria a participat la precizarea învățăturii ortodoxe despre Sfîntul Duh și despre mîntuire.

Pentru activitatea desfășurată pînă acum în cadrul dialogului dintre ortodocși și anglicani, atît în cadrul Comisiei interortodoxe, cît și în cadrul Comisiei teologice mixte, I.P.S. Mitropolit Atenagoras al Tiatiarelor (Patriarhia ecumenică) a oferit D-lui Prof. Dr. Nicolae Chițescu crucea patriarhală.

Comisia mixtă pentru dialogul dintre ortodocși și anglicani a adoptat la sfîrșitul înlînirii un Comunicat comun — care a fost dat publicității — în care, după un rezumat al discuțiilor, se fixează temele care vor fi studiate în viitor de către trei subcomisii mixte și anume: *Inspirație și Revelație în Sfînta Scriptură* — în care va activa și Dl. Prof. Chițescu; *Biserica — comunitate euharistică* — în care va activa și Pr. Prof. Ion Bria și *Autoritatea Sinoadelor* — în care va activa și Pr. L. Gafton — (Cezar Vasiliu).

ÎNSCĂUNAREA P. S. DR. VISARION AȘTILEANU CA EPISCOP AL ARADULUI

La 28 ianuarie 1973, prin alegerea de către Colegiul electoral bisericesc a P. S. Episcop Teoctist al Aradului ca Mitropolit al Olteniei, scaunul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului s-a vacantat.

La 10 iunie 1973, Colegiul electoral bisericesc, împreună cu membrii Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului, a ales în unanimitate ca Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului pe P. S. Dr. Visarion Rășinăreanu — episcop-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

Festivitățile de instalare a noului ierarh au avut loc în catedrala din Arad, duminică, 26 august 1973. Slujba Sfintei liturghii a fost săvârșită de I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Vasile al Oradei, împreună cu un sobor de preoți și diaconi reprezentând toate eparhiile transilvănene.

Au asistat la festivități: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Roman Ialomiteanu, Episcop Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian. De asemenea, a fost prezent Dl. Gh. Nenciu, Vicepreședinte al Departamentului Cultelor.

După terminarea Sfintei liturghii din încredințarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. Cuv. Arhim. Dr. Timotei Sevcicu, Vicarul Mitropoliei Banatului a dat citire gramatei mitropolitane de instalare a P. S. Episcop Visarion ca episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a înmănat apoi P. S. Episcop Visarion cirja episcopală și l-a întronizat, rostind o cuvîntare despre istoria eparhiei Aradului, descriind situația eparhiei sub diferitele ei aspecte și arătînd sarcinile care-l așteaptă pe noul episcop.

P. C. Pr. Vicar Gh. Cărășdan, vorbind în numele Consiliului și Adunării eparhiale, al clerului și credincioșilor, a făgăduit tot sprijinul noului episcop al Aradului.

În continuare, P. S. Episcop Visarion a adresat tuturor celor prezenți un cuvînt de mulțumire și a arătat că, sprijinindu-se pe lucrarea înaintașilor, se va strădui să răspundă așteptărilor Sfîntului Sinod, conducerei Statului nostru, clerului și credincioșilor. A solicitat sprijinul fiilor duhovnicești din eparhie pentru împlinirea idealurilor de slujire a Bisericii și Patriei.

La reședința episcopală a avut apoi loc o masă festivă oferită de Consiliul Eparhial.

ALEGEREA PEA CUVIOSULUI ARHIMANDRIT JUSTINIAN CHIRA, STAREȚUL MÎNĂȘTIRII ROHIA, CA ARHIEREU-VICAR AL SFINTEI ARHIEPISCOPII A VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

La recomandarea P. S. Episcop Teofil al Clujului, Sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 5 iunie 1973, a ales pe Prea Cuviosul Arhimandrit Justinian Chira în funcția de Episcop Vicar al Sfintei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului cu titlul de «Maramureșeanul».

Prea Cuviosul Arhimandrit Justinian Chira s-a născut la 28 martie 1921, în comuna Plopiș, județul Maramureș, dintr-o familie de țărani agricultori. A urmat cursurile Seminarului teologic din Cluj și apoi pe acelea ale Institutului teologic din Sibiu.

La 2 martie 1942 a fost tuns în monahism, în august 1942 a devenit ierodiacon, iar în aprilie 1943, ieromonah. În 1944 a fost ales ca stareț al mănăstirii Rohia, din eparhia Clujului. În 1967, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române i-a acordat titlul de Arhimandrit.

Prea Cuviosul Arhimandrit Justinian Chira s-a remarcat printr-o deosebit de fecundă activitate pastorală și gospodărească în special la mănăstirea Rohia.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 11 iunie 1973, a ratificat alegerea de către Sinodul permanent a Prea Cuviosului Arhimandrit Justinian Chira, ca Episcop Vicar al Sfintei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului, cu titlul de «Maramureșeanul».

RIDICAREA EPARHIEI ORTODOXE A CLUJULUI LA RANG DE ARHIEPISCOPIE, HIROTONIA ȘI INSTALAREA P.S. EPISCOP-VICAR JUSTINIAN MARAMUREȘEANUL

La 9 septembrie 1973 au avut loc la Cluj, în catedrala metropolitană, ridicarea eparhiei Clujului la rang de Arhiepiscopie, hirotonia și instalarea P. S. Episcop-Vicar Justinian Maramureșeanul.

În cadrul Sfintei Liturghii, săvârșită de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului și P. S. Episcop Vasile al Oradiei, însoțiți de un sobor de preoți și diaconi, a fost hirotonit arhieru P. Cuv. Arhimandrit Justinian Chira, starețul mănăstirii Rohia, cu titlul de Maramureșeanul și funcția de Episcop Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Vadului, Feleacului și Clujului.

La festivități au asistat: I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Visarion al Aradului, reprezentanți ai celorlalte culte religioase din Cluj.

După terminarea Sfintei Liturghii, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului a dat citire telegramei de felicitare a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

A luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului care a făcut un scurt istoric al acestei eparhii, înființată de Ștefan cel Mare (1457—1504) și reînființată la 1921 după proiectul mitropolitului Ardealului Andrei Șaguna.

A luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop Teofil care a vorbit despre slujirea de arhieru a Mîntuitorului Hristos, pildă pentru toți Ierarhii Bisericii, apoi a prezentat credincioșilor și oaspeților pe noul Episcop-Vicar, stareț de peste 30 ani la mănăstirea Rohia din Maramureș.

S-a dat citire grametei de înscăunare a P. S. Justinian Maramureșeanul ca Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Clujului, după care I. P. S. Arhiepiscop Teofil i-a înmînat cirja arhierască.

În încheiere a vorbit P. S. Episcop-Vicar Justinian Maramureșeanul care a arătat că mitra de arhieru este o coroană care obligă atît față de Dumnezeu, cît și față de Biserică și societate. A declarat că dorește să fie un cît mai bun slujitor al lui Hristos și al semenilor și a exprimat bucuria de a vedea alături, la aceste două mari evenimente bisericesti, pe reprezentanții celorlalte culte din România.

La reședința episcopală a avut apoi loc o masă festivă.

ALEGEREA PEA CUVIOSULUI ARHIMANDRIT EMILIAN BIRDAȘ DE LA CATEDRALA „REÎNTREGIRII“ DIN ALBA IULIA CA EPISCOPI-VICAR AL SF. ARHIEPISCOPII A SIBIULUI

La recomandarea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și în urma vacanțării postului de Episcop-Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, prin trecerea P. S. Episcop Vicar Visarion Rășinăreanul, ca Episcop al Aradului, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 11 iunie a.c., a ales pe P. Cuv. Arhim. Emilian Birdaș în funcția de Episcop Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului cu titlul de «RĂȘINĂREANUL».

P. Cuv. Arhim. Emilian Birdaș, s-a născut la 23 noiembrie 1921 în comuna Rohia, județul Maramureș. Este licențiat în teologie al Institutului teologic din București.

Și-a făcut noviciatul la Rohia unde în 1941 — devenit ierodiacon apoi ieromonah, a slujit la diferite parohii din Transilvania și la Mănăstirea Toplița. În 1952 a venit la mănăstirea Căldărușani unde a rămas pînă în 1957, cînd a fost ales ca vicar administrativ al eparhiei Romanului și Hușilor. În 1958, a fost distins cu titlul de arhimandrit.

În 1963 a devenit superiorul catedralei «Reîntregirii» din Alba Iulia. Are o activitate de peste 30 de ani, în slujba Bisericii Ortodoxe Române.

HIROTONIA ȘI INSTALAREA P.S. EMILIAN BIRDAȘ CA EPISCOPI-VICAR AL ARHIEPISCOPIEI DE ALBA IULIA ȘI SIBIU

Duminică, 2 septembrie a.c., a avut loc la Sibiu hirotonirea și instalarea noului Episcop Vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu în persoana P. Cuv. Arhimandrit Emilian Birdaș.

La slujba vecerniei din ajun, la care au luat parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului și P. S. Episcop Vasile al Oradei, s-a făcut chemarea ipopsifiului.

Sfinta Liturghie s-a săvârșit în catedrala arhiepiscopală din Sibiu la 2 septembrie a.c., de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului și P. S. Episcop Vasile al Oradei. Erau prezenți : I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, Eminentă Sa Dr. A. Klein, episcopul Bisericii Evanghelice luterane C. A. din Sibiu ; Eminentă Sa I. Nagy episcopul Bisericii reformate din Cluj, P. S. Iacob Antal, episcop-auxiliar romano-catolic de Alba Iulia, PP. CC. Protoierei din Arhiepiscopia Sibiului, preoți și credincioși.

După «Sfinte Dumnezeule», a avut loc hirotonirea întru arhieru a P. S. Emilian Birdaș pentru funcția de Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, cu titlul de «Rășinăreanul». În continuare s-a săvârșit Sfinta Liturghie care a avut ca protos pe noul Ierarh.

După terminarea Sfintei Liturghii, în catedrală, s-au rostit cuvântări. Mai întâi a vorbit I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a scos în evidență activitatea multilaterală a noului Episcop-Vicar în decurs de 30 ani.

Apoi, a luat cuvântul I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului care a scos în evidență marea răspundere pe care o are Episcopul de a propovădui neobosit cuvântul lui Dumnezeu. I. P. S. Sa s-a oprit și asupra calităților noului ales, asupra responsabilităților pe care le-a avut și a manierei în care le-a îndeplinit.

În încheiere a luat cuvântul noul Episcop-Vicar, P. S. Emilian Rășinăreanul care a scos în evidență importanța deosebită pentru sine a primirii harului divin și a mulțumit Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului pentru încrederea acordată. Noul ales a încredințat pe cei prezenți că va propovădui pe Mântuitorul Iisus Hristos și sfinta Lui învățătură, pacea, dreptatea, smerenia și jertfa în slujba binelui obștesc și se va strădui să corespundă așteptărilor credincioșilor, având ca pildă pe marii Ierarhi din trecutul Bisericii noastre strămoșești.

Consiliul arhiepiscopal Sibiu a oferit apoi o masă în cinstea P. S. Emilian Rășinăreanul.

CEZAR VASILIU

A 59-A SERIE DE CURSURI PENTRU PREOȚI

Între 16 august — 16 septembrie a.c., peste 200 de preoți din toate eparhiile țării au participat la tradiționalul curs de îndrumare misionară și pastorală.

La 28 august a.c. a avut loc deschiderea festivă a acestor cursuri în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian. Erau de față I. P. S. Mitropolit Teoclit al Olteniei și P. S. Roman Ialomiteanul, noul Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor ; Con-

silieri Patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, preoții cursanți și Prof. Dr. Kavin O'Connel de la Universitatea din Cambridge — Massatschutes — S.U.A.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. C. Pr. Prof. M. Chialda, Prorectorul Institutului, în absența P. S. Episcop Rector Antonie Ploieșteanul, plecat în străinătate. Pr. Prorector a arătat rolul acestor cursuri acela de a reînprospăta cunoștințele teoretice și, mai ales pentru preoții tineri, de a-și însuși probleme cu aspect practic din activitatea lor pastorală.

A urmat un program de coruri religioase prezentat de preoții cursanți, intercalat de cuvîntările a doi dintre preoți, care au reliefat dragostea cu care au răspuns, în număr de peste 200, la chemarea Sfințului Sinod de a lua parte la aceste cursuri.

A luat cuvîntul apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian care a ținut o prelegere despre *Familia preotului*. Prea Fericitrea Sa a arătat că Biserica Răsăriteană păstrează practica Bisericii primare, aceea a preoților căsătoriți, și că acest lucru nu împiedică ci dimpotrivă stimulează pe preoți în activitatea lor pastorală. Familia preotului, care trebuie să fie un exemplu de armonie și înțelegere, a fost denumită de Prea Fericitrea Sa ca o *parohie în miniatură*.

Timp de o lună, cei peste 200 preoți au ascultat prelegerile profesorilor de la Institutele teologice din București și Sibiu, au discutat în seminarii probleme importante ale teologiei actuale — între care aceea a dialogurilor interteologice — au făcut un util schimb de opinii asupra muncii pastorale.

Cursurile s-au încheiat cu examene, în fața a două comisii de profesori, una prezidată de I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, iar cealaltă de P. S. Episcop Dr. Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, Rectorul Institutului teologic din București.

CEZAR VASILIU

PAGINI DIN SFINȚII PĂRINȚI

OMILIILE CATEHETICE ALE LUI TEODOR DE MOPSUESTIA

EXPLICAREA RUGĂCIUNII «TATĂL NOSTRU...»

OMILIA A XI-A

1. Pentru că am terminat, cu ajutorul lui Dumnezeu, să vă învățăm despre Simbolul credinței — ceea ce au compus, pentru învățătura noastră, Fericiții Părinți urmind cuvintelor dumnezeieștilor Scripturi, pentru ca noi să ne instruim după tradiția Domnului nostru «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» — socotim că e bine ca să începem a vă înfățișa tot ce e necesar despre rugăciunea transmisă de Domnul nostru.

Părinții noștri au adăugat rugăciunea «Tatăl nostru...» la Simbolul credinței, întrucât ea trebuie, după Simbolul credinței, învățată, știută și reținută de către cei care îmbrățișează credința creștină prin Botez.

De fapt Domnul nostru însuși, după ce a zis: «Mergeți, învățați toate neamurile și botezați-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» a adăugat: «învățându-le să păzească tot ceea ce Eu v-am poruncit» (Matei XXVIII, 19), pentru a ne arăta că, pe lângă învățătura religioasă și ortodoxă, noi trebuie să purtăm grijă ca viața noastră să fie în acord cu poruncile divine. Pentru aceasta ei au adăugat la cuvintele despre Simbolul credinței rugăciunea în care se află o învățătură suficientă despre obiceiuri, învățătură pe care Mântuitorul a cuprins-o în puține cuvinte și a transmis-o ucenicilor Săi. Căci orice rugăciune — oricare ar fi ea — constituie un învățămînt asupra vieții, pentru că se referă la datorii morale. De aceea așa cum vrem să fie purtarea noastră, așa trebuie să ne străduim să fie rugăciunea noastră. Altfel cel care se dedică virtuții, care dorește să facă ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, mai mult decît orice trebuie să poarte grijă de rugăciune. Iar cel care nu se dedică nici uneia dintre virtuți și nu dorește să facă ceea ce este plăcut lui Dumnezeu, acela în chip normal este neglijent și la rugăciune.

2. Și așa cum ne este plăcut totdeauna să întîlnim pe cel pe care-l iubim mai mult decît pe toți oamenii și să trăim și să stăm de vorbă cu el, — în timp ce pe cei de care nu sîntem mulțumiți noi nu stăruim să-i întîlnim și să stăm de vorbă cu ei —, tot așa cei care au pe Dumnezeu în inima lor și doresc să săvîrșească ceea ce este plăcut lui Dumnezeu fac de obicei rugăciuni stăruitoare socotind că în acest fel ei stau de vorbă și trăiesc cu Dumnezeu în timpul rugăciunii. În schimb cei care nesocotesc lucrurile divine și poartă grijă de altele nu se mai dedică rugăciunii.

Fericitul Pavel ne poruncește să ne rugăm fără încetare, pentru ca, prin perseverența în rugăciune să se întărească în noi iubirea către Dumnezeu și devotamentul pentru împlinirea voinței Lui. Pentru aceasta și Domnul nostru, ca om cum se înfățișa și prin fire, pentru a propovădui prin faptele Sale acest timp (τόκος) de viață și de comportare, a manifestat o adâncă înclinare spre rugăciune. În adevăr, dacă El își petrece ziua pentru a învăța binele, El își rezerva timpul de noapte pentru împlinirea rugăciunii; pentru aceasta El se retrăgea în pustie ca să ne învețe că cel care se roagă trebuie să devină liber de orice lucru, întrucât privirea sufletului lui trebuie să rămână în adevăr îndreptată spre Dumnezeu, să fie fixată în El și să nu se lase sustrasă de nimic altceva. De asemenea, El alegea timpul și locurile, pentru ca, susținându-se de la orice fel de tulburări, să ne învețe să ne eliberăm de toate cele care ar putea uneori să tulbure sufletul nostru, ori chiar în chip voluntar să ne îndepărteze de la ceea ce ne-am propus.

3. Dar, când Domnul se ruga așa, după cuvântul Fericitului Luca, ucenicii s-au apropiat și L-au întrebat: «Cum trebuie să ne rugăm?, căci și Ioan a învățat aceasta pe ucenicii săi» (Luca XI, 1 ș.u.); și în foarte scurtele cuvinte ale Rugăciunii domnești, El le-a transmis o învățătură perfectă, zicînd: «Voi însă să vă rugați așa: Tatăl nostru, Care ești în cer, sfințească-se numele Tău, vie împărăție Ta, facă-se voiele Tale precum în cer așa și pe pămînt; dă-ne nouă astăzi piinea care ne este necesară și ne iartă datoriile și păcatele noastre așa cum și noi am iertat datornicilor noștri; și nu ne duce în ispită, ci ne liberează de cel rău; pentru că a Ta este puterea și împărăția și slava, acum și pururea și în vecii vecilor» (Matei VI, 9—13).

Domnul nostru se servește de aceste cuvinte scurte, ca și cînd ar voi să spună că rugăciunea nu constă în cuvinte ci în felul de a fi (obiceiuri), în iubire și în înclinarea spre bine; întrucît cel care are înclinare spre bine trebuie să-și ducă toată viața în rugăciune, ceea ce se manifestă în alegerea de a face binele. Or, rugăciunea trebuie să fie făcută în vederea comportării: ceea ce nu este convenabil să fie făcut nu merită nici să fie cerut, întrucît ar fi o moarte mai rea decît orice moarte să ceri lui Dumnezeu ceea ce este împotriva a ceea ce El a poruncit. Încît cel care ar prezenta lui Dumnezeu astfel de cereri, ar sili pe Dumnezeu la minie, și nu la împăciuire și la liniștire.

Așadar rugăciunea adevărată este corectitudine morală, iubire față de Dumnezeu și devotament pentru ceea ce este plăcut Lui. Cel care în adevăr se dedică la aceasta, cel a cărei inimă meditează la aceasta, se roagă fără nici o piedică, încontinuu, în fiecare clipă, pretulindeni și totdeauna el face ceea ce este plăcut lui Dumnezeu. Or, cel care este astfel are nevoie fără încetare de cererile rugăciunii: căci pentru cel ce se dedică binelui este potrivit să ceară ajutorul lui Dumnezeu, Care îl ajută în schimbul acestei aplicări căreia el se dedică de a face așa ca toată viața lui să fie conformă cu voința lui Dumnezeu. Și așa cum este sigur că un astfel de om va primi ceea ce el cere, întrucît nu este cu puțință ca cel care se dedică legilor (νόμος) divine, care se conduce după ele și nu se îndepărtează de ele, să ceară ajutor și să nu primească într-un fel oarecare (κόρος) ajutorul de la Cel care ne-a dăruit aceste porunci; tot așa cum cel ce duce o viață contrară acestor porunci trebuie să fie sigur de mai înainte că nu va primi nimic din ceea ce cere prin rugăciunea sa, el care se dedică îndeosebi la ceea ce nu place lui Dumnezeu și cere doar ceea ce obișnuiește să facă în toată viața sa.

4. Pentru aceasta Domnul nostru ne învață să nu fim neglijenți cînd ne rugăm, după cuvîntul Fericitului Luca, cel care ne-a dat în parabolă, în legătură cu aceasta,

învățătura următoare : «Era într-o cetate un judecător care nu se temea de Dumnezeu și nu se rușina în fața oamenilor. Era și o femeie, o văduvă» (Luca XVIII, 2) care fiind persecutată de un om mai puternic decât ea, se prezenta într-una pentru a cere de la judecător încetarea nedreptății care i se făcea. Judecătorul a făcut-o să aștepte zadarnic, multă vreme. Dar, pînă la sfîrșit, el a fost înfrînt de stăruința femeii și, ocupîndu-se de cazul ei, a eliberat-o de persecutorul ei care o trata în chip abuziv pentru că el era mai puternic. Iată ce a adăugat Domnul nostru la aceasta : «Ascultați ce spune judecătorul nedrept : măcar pentru că îmi face supărare văduva aceasta îi voi face dreptate, pentru ca să nu mai vină în fiecare clipă să mă tulbure... Oare, Dumnezeu nu va face dreptate aleșilor Săi, care strigă către El ziua și noaptea, El care are răbdare față de ei ?» (Luca XVIII, 5—7).

În adevăr, întrucît cei ce se străduiesc spre virtute au parte de mîhniri nesfîrșite — care vin din partea patimilor naturale și a ispitirilor demonilor și chiar din întîmplările zilnice care pentru mulți constituie atît de des un scandal care-i face să-și iasă din fire — și întrucît în lumea aceasta cei ce se străduiesc spre virtute duc o luptă fără încetare, pentru ca nu cumva ei să-și inchipuie că în adevăr Dumnezeu i-a părăsit (deoarece nu au nici un fel de răgaz în această luptă zilnică), a fost bine că Mîntuitorul a dat pilda judecătorului nedrept, pentru ca, prin comparație, cei ce se străduiesc spre virtute să fie siguri că este cu neputință ca Dumnezeu să părăsească pe cei ce au ales binele. Căci, zice El, acest om ticălos care nu se îngrijea cîtuiș de puțin de dreptate și care nu avea nici teamă de Dumnezeu și nici rușine de oameni a fost, cu toate acestea, înfrînt de stăruința continuă a unei femei, și, ocupîndu-se de ceea ce era de datoria lui să facă, împotriva tuturor așteptărilor a dat dreptate femeii împotriva persecutorului ei.

Așadar, cum ați putea gîndi că Dumnezeu — Care este atît de milostiv și atît de răbdător, Care face totul pentru viața și pentru mîntuirea noastră, încît chiar pe cei păcătoși nu-i poate părăsi — cum ați putea gîndi că El ar putea lăsa în părăsire pe cei care se dedică binelui și fac cu zel ceea ce este plăcut Lui ? El nu părăsește pe cei pe care îi lasă să îndure vrăjmașiile și încercările zilnice pe care, fără să le dorească, ei sînt siliți să le îndure, fie din pricina tulburării patimilor naturale, fie din pricina slăbiciunii înnăscute în ei, din cauza căreia, atît de des ei sînt tirîți să facă fără să vrea ceea ce nu trebuie. De asemenea, ei care sînt obligați să lupte încontinuu împotriva patimilor care vin asupra lor din atîtea întîmplări, au de îndurat și mare război din partea demonilor.

Însă bunurile care le sînt făgăduite pentru aceste străduințe nu sînt deloc obișnuite, căci Dumnezeu apreciază voința lor și acordă unor astfel de oameni binefacerea mării Sale purtări de grijă.

Dumnezeu îngăduie ca astfel de oameni să îndure aceste neocazuri și nevoi în lumea aceasta, pentru că ei vor primi în schimbul acestora bunurile veșnice și inefabile.

5. Iată pentru ce, cu această ocazie, Domnul nostru a transmis ucenicilor, care-I cereau să-i învețe cum să se roage, aceste cuvinte : Să știți însă că rugăciunea pe care voi o faceți nu trebuie să conste în cuvinte, ci în alegerea unei căi virtuoaase, de iubire față de Dumnezeu și de zel pentru facerea binelui. Iar dacă voi vă veți dedica la acest fel de lucruri, voi vă veți afla în rugăciune în tot timpul vieții voastre ; căci voi prin dorința de a voi aceste lucruri și de a le fi ales, veți dovedi că aveți o mare dorință de rugăciune.

Desigur voi veți putea cere, căci, dacă ați ales binele, voi nu vă veți lăsa convinși să cereți altceva în afară de aceasta, întrucît voi nu veți accepta să cereți ceva de care voi nu mai purtați grijă. Or, dacă voi veți duce o astfel de viață și dacă veți face cu toată încrederea asemenea cereri către Dumnezeu, să știți că le veți și obține.

6. Ascultați acum pe scurt la ce trebuie să vă dedicați și ce fel de purtare și de viață să cereți, în ce anume trebuie să stăruiti și pentru ce lucruri să faceți cereri, pentru ca să puteți ajunge cu siguranță să și obțineți ceea ce cereți.

Evangelistul zice: «Și s-a întîmplat că, în timp ce Iisus se afla într-un loc oarecare și se ruga, atunci cînd El a terminat, unul dintre ucenicii I-a zis: Doamne, învață-ne să ne rugăm, așa cum și Ioan a învățat pe ucenicii săi» (Luca XI, 1); și adaugă: «Iar El le-a zis: cînd vă rugați, să ziceți așa: Tatăl nostru, Care ești în cer, sfințească-se numele Tău» (Luca XI, 2).

Cuvîntul acesta că «El se ruga într-un loc oarecare» este asemenea cu cuvîntul pe care același Evangelist îl spune în altă parte: «Și s-a întîmplat în zilele acelea că Iisus s-a dus în munte ca să se roage și a petrecut toată noaptea în rugăciune către Dumnezeu» (Luca VI, 12). Cuvîntul «într-un loc oarecare» înseamnă de fapt că «s-a retras într-un loc și că, eliberat de tumultul omenesc, El a adus rugăciune lui Dumnezeu». Văzîndu-L că se roagă cu atîta zel, ucenicii au înțeles că rugăciunea nu poate fi socotită numai ca o treabă posibilă, ci că este mai necesară decît orice altceva; și atunci I-au cerut să-i învețe să se roage, așa cum și Ioan învățase pe ucenicii săi, spunîndu-le cuvintele rugăciunii.

Așadar, dacă voi vă dedicați rugăciunii, să știți ce trebuie să cereți de la Dumnezeu; desigur este nevoie să vă străduiți îndeosebi pentru a vă pregăti de asemenea pentru a cere lui Dumnezeu. Ce trebuie deci să spuneți cînd vă rugați, și asupra a ce trebuie să vă dedicați?

7. «Tatăl nostru Care ești în cer». Înainte de toate, spune El, trebuie să știți ceea ce sinteți și ceea ce ați devenit; și care este și cît de mare este darul pe care l-ați primit de la Dumnezeu. Căci pentru voi s-au făcut foarte mari lucruri, cu mult mai mari decît cele care s-au făcut pentru oamenii dinainte de voi. În adevăr, ceea ce fac Eu pentru cei ce cred în Mine și care au ales să devină ucenici ai Mei, este că ei au fost ridicați cu mult mai presus față de cei care trăiesc după Legea (νόμος) lui Moise; este adevărat că «această primă Lege (διαθήκη) a fost dată pe Muntele Sinai, născînd pentru robie; și ea este roabă, ea și fiii săi» (Gal. IV, 24—25). Căci toți cei care erau supuși «legii poruncilor» (Efes. II, 15) erau robi; ei primiseră regula lor de purtare și sentințe capitale, de care nimeni nu putea scăpa și erau conduși la neîncălcarea poruncilor.

Dar voi ați primit prin Mine harul Sfîntului Duh, care v-a făcut vrednici de adopțiunea filială; și astfel voi aveți libertatea (παρρησία) de a numi pe Dumnezeu Tată: «Căci voi nu ați primit Duhul pentru a fi din nou în robie și în temere, ci ați primit Duhul înfierii în care voi numiți în libertate pe Dumnezeu Tată» (Rom. VIII, 15). De acum înainte voi aveți o slujire în Ierusalimul cel de sus și veți primi această stare de libertate, care aparține celor pe care învierea i-a făcut nemuritori și neschimbători și trăitori în cer în această fire însăși.

8. Prin urmare, întrucît există această diferență între voi și cei care erau supuși Legii — dacă este adevărat că «litera», care este Legea, omoară și aplică celor ce încalcă Legea o sentință de moarte inevitabilă, în timp ce «Duhul este de viață făcător» și ne face prin har în nemuritori și neschimbători — este bine ca înainte de

orice să știți aceasta : că trebuie să aveți obiceiuri vrednice de această stare de superioritate, întrucît cei pe care îi conduce Duhul lui Dumnezeu sînt fiii ai lui Dumnezeu, în timp ce aceia care sînt supuși Legii nu primiseră desigur decît simplul nume de fii ; în adevăr : «Eu am zis : voi sînteți dumnezei și voi toți sînteți fii ai Celui preafălat, dar voi ca oameni veți muri» (Ps. LXXXI, 6—7).

În ceea ce privește însă pe cei care au primit pe Duhul Sfînt și care de aci înainte sînt dator să aștepte nemurirea trebuie să trăiască prin Duhul, să se conformeze Duhului și să aibă o conștiință care să corespundă acestei stări superioare de a fi cei pe care-i conduce Duhul Sfînt, să se abțină de la orice păcat și să aibă obiceiuri vrednice de viața în locașul ceresc.

De asemenea, nu aș fi de acord cu voi care invocați pe «Domnul și Dumnezeuul nostru». Cu toate că în chip evident voi trebuie să știți că Dumnezeu este Stăpînul Care a făcut totul și pe voi înșivă și că El vă va trece la bucurarea de aceste bunuri. Totuși Eu v-am indicat să-L numiți «Tată», pentru ca, înțelegînd starea voastră de superioritate, demnitatea la care sînteți părtași și mărirea la care El vă trece — de a fi numiți fii ai Stăpînului universului și al vostru înșivă —, să lucrați ca atare pînă la sfîrșit.

9. Iată pentru ce nu vreau ca voi să-L mai numiți «Tatăl meu», ci «Tatăl nostru» : pentru că Tatăl este comun tuturor de acum înainte, așa cum este comun harul prin care noi am dobîndit această adopțiune filială ; în așa fel încît El să nu fie numai Tatăl Căruia voi îi aduceți ceea ce se cuvine, ci tot așa cum voi aveți unii față de alții armonia pe care trebuie s-o păstrați între voi, care sînteți frați și vă aflați sub mîna aceluiași Tată.

Am adăugat de asemenea, «Care ești în cer», pentru ca în fața ochilor voștri să fie reprezentată aici pe pămînt viața cea de acolo de sus, unde El v-a dat dreptul de a fi trecuți. Căci de îndată ce ați primit adopțiunea filială, voi deveniți cetățeni ai cerului : căci aceasta este locuința care convine fiilor lui Dumnezeu.

10. Ce trebuie deci să facă cei care au astfel de gînduri ? Înainte de orice să faceți ceea ce constituie laudă adusă lui Dumnezeu, Tatăl vostru : «Sfîntească-se numele Tău». Căci Domnul nostru a zis altă dată : «...lumina voastră să strălucească în așa fel înaintea oamenilor, ca ei, văzînd faptele voastre bune, să laude pe Tatăl vostru, Care este în cer» (Matei V, 16) — ceea ce este tot una cu ceea ce a zis acum : «Sfîntească-se numele Tău». Adică trebuie să vă dedicați a săvîrși astfel de acțiuni încît numele lui Dumnezeu să fie lăudat de către toți, în timp ce voi contemplați milostivirea Sa și harul răspîndit cu îmbelșugare peste voi și că în zadar El a făcut din voi pe fiii Săi și că, prin milostivirea Sa, v-a dăruit pe Duhul Sfînt, ca să creșteți și să progresați neîncetat și că El v-a îndreptat și v-a făcut așa cum se cuvenea ca să deveniți oameni care au dobîndit dreptul de a numi pe Dumnezeu : «Tată».

Tot așa cum, dacă noi săvîrșim contrariul, noi vom deveni pricină de blasfemie a lui Dumnezeu — adică toți cei străini de credința noastră, văzîndu-ne preocupați de fapte rele, vor zice despre noi : nu sînt vrednici să fie fii ai lui Dumnezeu — ; însă dacă, dimpotrivă, ne vom comporta bine, noi vom confirma că sîntem fiii lui Dumnezeu și că sîntem vrednici de noblețea Tatălui nostru, arătîndu-ne bine educați și ducînd o viață demnă de Tatăl nostru. Așadar de teama ca să nu se spună că nu sîntem fii ai lui Dumnezeu, ci pe buzele tuturor să se afle lauda lui Dumnezeu, Care v-a ridicat la o asemenea mărire, străduiți-vă să săvîrșiți faptele care duc la acest rezultat.

11. «Vie împărăția Ta». E bine că Domnul nostru a adăugat aceasta. Căci cei care prin adopțiunea filială sînt chemați la împărăția cerului și așteaptă să fie în cer cu Hristos — întrucît, după Cuvîntul Fericitului Pavel, «noi vom fi răpiți pe nori în văzduh în întîmpinarea Domnului nostru și așa pururea vom fi cu Domnul nostru» (I Tes. IV, 17) —, aceia sînt datori să aibă fapte demne de această împărăție și să săvîrșească acțiuni care să convină vieții din cer, să facă puțin oaz de lucrurile pămîntești și să le aprecieze atît de puțin, încît să socotească rușine grija și preocuparea de ele.

În adevăr pentru cel cărui a i-a fost stabilit să locuiască în curțile împărătești și care are totdeauna favoarea de a se întreține cu împăratul, de a-l vedea, nu se cade să umble prin tîrguri, prin hanuri și alte locuri asemănătoare; ci el trebuie să se întrețină cu cei care de asemenea locuiesc permanent în aceste curți. Așadar nici nouă, care am fost chemați la împărăția cerurilor, nu ne mai este îngăduit să părăsim obiceiurile înalte care convin vieții de dincolo, pentru a ne deda felului de trai al lumii acesteia în care se află atîta necinste și slujire a nedreptății. Cum se poate face aceasta și cum am putea în același timp să acționăm într-un mod demn de noblețea Tatălui nostru?

12. Dar în ce fel putem căuta obiceiurile cerului și cum putem săvîrși acțiunile care să devină pricină pentru o deosebită laudă a numelui lui Dumnezeu?

«Să se facă voile Tale precum în cer așa și pe pămînt». Dacă ne vom strădui în această lume, ca, atît pe cît este cu putință, să imităm purtarea pe care așteptăm s-o ducem în cer: întrucît în cer nu există nimic împotriva lui Dumnezeu, păcatul fiind dezrădăcinat, puterea demonilor fiind anulată și, pe scurt, toate cu care aici pe pămînt ne luptăm, acolo vor fi desființate.

Iar cînd totul va fi nimic, vom învia din morți și vom locui în cer într-o fire nemuritoare și neschimbătoare; și mai presus de toate, noi ne vom alătura voinței lui Dumnezeu, avînd toate gîndurile adaptate cerului, voind și făcînd ceea ce place lui Dumnezeu, întrucît în noi nu va mai exista nici o impulsune sau pasiune care să se împotrivescă voinței lui Dumnezeu. Ceea ce ni se cere este deci ca, atît cît este cu putință în lumea aceasta, să perseverăm în voia lui Dumnezeu, fără a ne abate de la ea: așa cum ne gîndim că în cer domnește voia lui Dumnezeu, tot așa și aici pe pămînt noi să ne atașăm de această voie; adică în ceea ce constituie voia și conștiința noastră să nu mai avem nici un fel de îndemn potrivit voii lui Dumnezeu acum pe pămînt ca și atunci în cer. Aceasta nu este cu putință atîta vreme cît noi ne aflăm în lumea aceasta, într-o fire muritoare și schimbătoare; dar este nevoie ca voința noastră să se întoarcă de la aceste îndemnuri contrarii (voii lui Dumnezeu) și să nu le accepte. Și să facem ceea ce ne poruncește Fericitul Pavel: «Să nu vă modelați după acest veac; ci transformați-vă prin reînnoirea conștiințelor voastre, în așa fel ca voi să cunoașteți care este voia lui Dumnezeu, cea bună, cea care este plăcută, desăvîrșită» (Rom. XII, 2).

Ceea ce ne poruncește el nu înseamnă că pasiunile să nu mai aibă loc în noi; ci ca noi să nu ne modelăm după ceea ce în mod sigur se va nimici odată cu existența lumii acesteia; ca voia noastră să nu se modeleze după viața lumii acesteia, ci să lupte împotriva întîmplărilor, penibile sau plăcute, mărețe sau rușinoase, care, pentru a spune pe scurt, ridică sau coboară; să lupte mai ales împotriva acelor care sînt de natură să ne facă să cădem în gînduri contrarii lui Dumnezeu și să întoarcă inima noastră de la a voi binele. Să ne străduim ca afecțiunea noastră să nu cadă pînă la aceasta, ci să reînnoim gîndurile noastre printr-o corectare de fiecare zi; să

îndepărtăm primejdiile pe care ni le fac pasiunile lumii acesteia și să înălțăm în fiecare zi voința noastră spre lucrurile virtuozose, experimentînd în acest fel ceea ce place lui Dumnezeu.

Iată ceea ce noi considerăm a fi binele desăvîrșit, care place lui Dumnezeu. Și, în general, să considerăm ca vrednice de dispreț plăcerile de aici de pe pămînt, dar să îndurăm tulburările care vin peste noi, preferînd însă în locul tuturor voia lui Dumnezeu; să ne socotim fericiți dacă facem aceasta, chiar dacă toate necazurile lumii ne încearcă; dar să ne socotim nefericiți, mai ticăloși decît toți, dacă noi, nefiind cum trebuie, ne vom adînci în belșugul tuturor bunurilor lumii acesteia.

13. Aceasta este deci desăvîrșirea morală pe care ne-a predicat-o în puține cuvinte Domnul nostru: celor care cred în El le-a poruncit să se dedice faptelor bune și să se comporte într-o manieră cerească, și să se străduiască, pe cît le este cu putință, să se modeleze după cele ale lumii viitoare. Și, în sfîrșit, El vrea ca acest lucru să fie cerut lui Dumnezeu; căci, întrucît noi trebuie să avem o conștiință sănătoasă și o dragoste sinceră pentru aceste lucruri — or, noi știm că sîntem incapabili să desăvîrșim ceva fără ajutorul lui Dumnezeu —, în chip necesar Domnul ne-a transmis aceste lucruri sub forma (εχθρα) rugăciunii, pentru ca noi să le alegem cu iubire desăvîrșită și să perseverăm cu toată străduința și cu toată dedicarea a le cere lui Dumnezeu, ca fiind bune și folositoare. Ne va fi însă cu neputință să le dobîndim, chiar dacă de zece mii de ori noi le-am alege și ne-am complăce în ele, dacă nu ne ajută cît de puțin în chip efectiv Dumnezeu. Dar în chip sigur le vom dobîndi, dacă noi le alegem și totodată le și cerem lui Dumnezeu.

14. Fericitul Luca adaugă așadar multe lucruri la această rugăciune transmisă de Hristos Domnul nostru pentru a confirma că cei ce le vor cere le vor și primi în mod sigur. Or, deoarece El voia să ne îndemne să ne conformăm acestei lumi viitoare (în care, cînd ne vom afla acolo, noi vom fi definitiv ridicăți deasupra lucrurilor din lumea pămîntească și nu vom mai avea nevoie de nimic), și deoarece, pe de altă parte, gîndea că porunca un lucru cu neputință (ca ființele încă muritoare după fire și avînd mare nevoie de lumea pămîntească să se modeleze după această viață nemuritoare), El a adăugat pe scurt: «Dă-ne nouă astăzi, pîinea care ne este de trebuință».

Adică doresc — zice El — ca voi să priviți lucrurile din lumea viitoare și, aflîndu-vă încă în lumea aceasta, să vă orînduiți, după puterile voastre, viața ca și cînd v-ați afla deja în viața cealaltă. Nu în sensul ca să nu mai mîncăți ori să nu mai beți, sau să nu vă mai folosiți de nici unul din lucrurile necesare pentru viața aceasta pămîntească, dar îndată ce ați ales binele să-l iubiți și să-l căutați pe deplin. Eu vă îngădui să vă folosiți de lucrurile lumii acesteia pentru a vă satisface nevoile urgente; dar nu mai mult decît a vă folosi de ele, adică nici să nu le cereți și nici să nu mai stăruiați a le avea. Pentru că ceea ce Fericitul Pavel spune: «Dacă avem plîne și îmbrăcăminte, aceasta ne este de ajuns» (I Tim. VI, 8) este ceea ce Domnul nostru numește aici «plînea», pentru a ne folosi de ea; întrucît pentru hrana și subzistența acestei vieți pămîntești, El crede că plînea este preferabilă în locul a toate.

De asemenea termenul: «astăzi» desemnează pe «acum», întrucît noi existăm «astăzi» și noi existăm «mîine»; căci deși noi vom, ajunge în ziua următoare, totuși atunci noi vom fi din nou «astăzi».

Dumnezeiasca Scriptură numește «astăzi» ceea ce este acum prezent sau apropiat; acest «astăzi, dacă voi veți auzi glasul Lui să nu învîrtoșați inimile voastre ca altădată în răzvrățire», așa declara Fericitul Pavel, «ci vă mîngiați în fiecare zi pînă

în ziua cînd voi veți zice «astăzi» (Evr. III, 7—8, 13); ceea ce vrea să spună: alita vreme cît noi sîntem în această lume, noi gîndim încontinuu să auzim acest cuvînt; și în fiecare zi acest glas va stimula conștiința noastră, va ține sufletul nostru în stare de trezie și îl va îndemna să corijeze obiceiurile noastre pentru a ne îndepărta de rău și a ne dedica binelui.

Din zi în zi, în această lume în care noi avem timp de corijare și de pocăință, noi facem progres asupra a ceea ce noi sîntem; întrucît atunci cînd vom părăsi lumea aceasta, timpul de pocăință și de corijare se va fi îndepărtat și va veni timpul judecării. Pentru aceea Domnul nostru zice aici: «Dă-ne nouă astăzi pîinea care ne este necesară», adică: atîta vreme cît noi sîntem în această viață, avem nevoie de lucrurile pe care le folosim. Eu nu vă lipsesc și nu vă interzic nici hrana, nici băutura, nici îmbrăcămintea și nici un fel de alt lucru necesar subzistenței trupului; **căci de fapt avîndu-le noi trebuie să le și folosim**; și cînd le avem prin alții nu este condamnat să le acceptăm, întrucît nu este nepotrivit să le cerem lui Dumnezeu. Sau, mai degrabă, cum poate fi socotit că e rău să ne folosim de ceea ce ne este îngăduit să cerem lui Dumnezeu, ca fiind folositor și pentru subzistența și pentru conservarea naturii? «Pîinea» este de fapt numele ce se dă lucrurilor care slujesc și convin subzistenței naturii. «Ceea ce ne este necesar» înseamnă după firea noastră, adică ceea ce este folositor și necesar naturii și subzistenței naturii.

Pentru că Creatorul a impus folosirea de acestea, se cuvine ca noi să posedăm «necesarul»; însă ceea ce este de prisos, adică cele ce sînt în afara a ceea ce este necesar de folosit, trebuie socotit ca nepotrivite să fie dobîndite și păstrate de către cei care doresc desăvîrșirea. Or, faptul că este necesar să cerem ceea ce este potrivit strict pentru folosire este foarte limpede arătat cînd se zice «care ne este necesară» — adică utilă și necesară pentru natura noastră —; iar prin acest «astăzi» se arată că, dacă în adevăr pentru subzistența naturii Creatorul ei a hotărît ca astfel de lucruri să fie necesare în această lume, este îndreptățită cererea lor de la Dumnezeu și deci nu este nepotrivit a ne sluji de ele. Dar cele ce sînt mai mult decît «necesarul» nu trebuie cerut de la Dumnezeu și nu trebuie făcut nici un efort pentru a le dobîndi. Căci tot ceea ce am aduna noi, fără a-l cere pentru subzistența noastră și nici nu ne este necesar de folosit în viața aceasta, trece altora. În adevăr nu va avea nici un folos cel care se dedică sau se străduiește pentru dobîndirea și adunarea acestora, întrucît este evident că după moartea sa, fără voia lui, toate acestea vor trece altora.

Domnul nostru a înălțurat în chip absolut grija de cele ce sînt de prisos, dar n-a interzis folosirea de ceea ce constituie o nevoie necesară; ci, dimpotrivă. El a poruncit ca cele necesare să fie cerute lui Dumnezeu întrucît noi avem nevoie de ele. De aceea este bine că El a adăugat: «Iarță-ne nouă datoriile noastre».

15. În aceste prime cuvinte, Domnul nostru a fixat definiția virtuții și a desăvîrșirii morale. Spunînd «dă-ne nouă astăzi pîinea care ne este necesară», El a fixat măsura grijii noastre de a ne sluji de ceea ce este necesar.

Și întrucît, oricît de mare ar fi înclinarea noastră spre virtute, a rămîne cu totul fără păcat ne este cu neputință nouă celor care — de atîtea ori fără voia noastră — sîntem siliți să cădem în păcat datorită slăbiciunii firii, El a găsit imediat remediu acestei situații în cererea de iertare, chiar dacă acest lucru nu a fost spus numai pentru aceasta.

Dacă, spune El, voi vă dedicați binelui, dacă depuneți stăruință pentru aceasta și nu cereți nimic din ceea ce este de prisos și urmăriți să vă folosiți numai de ceea ce este necesar, voi trebuie să aveți încredere că veți obține iertarea păcatelor voas-

tre, care, desigur, sînt involuntare. În adevăr, cel ce se dedică binelui și se preocupă să se debaraseze de rău, în chip evident nu cade cu plăcere în păcat. Cum ar putea cădea cu plăcere în păcat cel care are oroare de rău și dorește binele? Pentru aceea deci este sigur că pentru un astfel de om păcatele sînt involuntare, și pentru aceea în chip sigur el va obține iertarea de păcate. Dar El adaugă :

16. «Așa cum noi am iertat datornicilor noștri». El arată astfel că trebuie să avem în vedere că ne va fi acordată iertarea unor astfel de păcate, dacă noi am făcut — după putința noastră — același lucru față de cei care ne-ar fi ofensat. Intrucit, după ce noi am ales pentru noi binele și stăruim în aceasta, pot surveni multe cazuri în care noi păcătuim împotriva lui Dumnezeu și împotriva oamenilor; și este bine ca Dumnezeu să afle un remediu pentru aceste păcate ale noastre în iertarea pe care noi o acordăm celor care ne offensează și noi înșine avem încredere că în același fel, vom primi de la Dumnezeu iertarea pentru păcatele noastre. Căci așa cum, în chip necesar, cînd noi păcătuim trebuie să ingenuchem și să rugăm pe Dumnezeu cerîndu-I iertare, tot așa trebuie să acordăm și noi iertare celor care ne offensează și își cer iertare; să primim cu îngăduință pe cei care ne-au ofensat sau ne-au mîhnit în vreun fel oarecare.

În adevăr este evident și în afară de îndoială că dacă cei care au fost ofensați ori jigniți iartă pe cei care i-au ofensat și care, căindu-se de offensele făptuite, cer iertare, același lucru se va întîmpla și cu ei înșiși din partea celor pe care ei i-au ofensat și cînd vor cere iertare lui Dumnezeu. Domnul nostru ne-a poruncit în chip limpede să cerem iertare în măsura în care noi înșine am iertat celor care ne-au ofensat pe noi.

17. Și intrucit noi cădem pe neașteptate în nenumărate necazuri în lumea aceasta — boli trupești, răutăți din partea oamenilor și altele ale nenorociri care ne prind ca într-o plasă și ne zdruncină sănătatea încît sufletul nostru este tulburat de gînduri care adesea ne fac să ieșim din practicarea binelui —, El a adăugat cu drept cuvînt : «Și nu ne duce în ispită», pentru ca astfel noi să fim ocrotiți atît cît ne va fi cu putință. Înainte de toate cerem lui Dumnezeu ca să nu ajungem în ispită, iar dacă ajungem în ispită să o suportăm în chip eroic și ca sfîrșitul ei să vină degrabă. Pentru că nu este o taină că în lume necazuri nenumărate tulbură în chip felurit inimile noastre.

De fapt, însăși suferința trupească, dacă se prelungeste și se agravează, pune în mare tulburare pe cei care suferă; iar pasiunile trupești, prin seducțiunea lor ne fac să ne abatem, fără voia noastră, de la calea datoriei. Chipurile frumoase întîlnite deșteaptă pe neașteptate pofța care se allă în firea noastră; și alte multe lucruri ne înlîmpină în alte feluri cînd nici nu ne așteptăm și îndeamnă prin forța lor, fără ca noi să vrem, alegerea și practicarea binelui de către noi spre rău.

Dar mai ales planurile celor răi, ale celor care se străduiesc să săvîrșească răul ajung să facă să se îndepărteze într-o măsură oarecare de la binele ales chiar pe cei care se dedică întru totul virtuții; și cu atît mai mult cînd frații de aceeași credință lucrează astfel împotriva noastră. Despre aceștia Domnul nostru a zis : «Celui care va sminti pe vreunul din aceștia mici care cred în Mine, mai de folos ar fi pentru el ca să fie aruncat, cu o piatră de moară atîrnată de gît, în adîncul mării» (Matei XVIII. 6).

De fapt, El vorbește despre acei răzvrătiți dintre noi și îi amenință cu sentințe aspre, dacă ei — în îndărătnicia și răutatea lor — întind împotriva celor umili și curați astfel de curse care îi pot atîta de ușor îndepărta de la calea datoriei. Reiese

așadar că «a scandaliza» înseamnă a face, din răutate și insolență, nedreptate celor care se străduiesc să ducă o viață modestă și curată. De aceea, după ce a spus: «Nu ne duce în ispită», El a adăugat: «Ci ne liberează de cel rău».

18. Toate acestea constituie primejdia pe care ne-o face Satan, care pune în acțiune nenumărate și felurite viclienii, în speranța că ne va putea face să ne îndepărtăm de aprecierea și de alegerea datoriei.

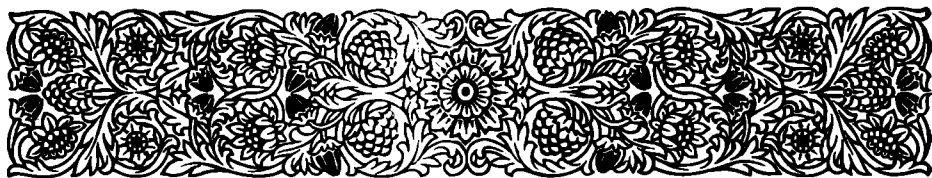
19. Așadar în cuvintele rugăciunii «Tatăl nostru...», Domnul nostru a inclus desăvârșirea morală și a învățat limpede ceea ce sintem datori să devenim, căror lucruri să ne dedicăm, de care să ne îndepărtăm și ce să cerem lui Dumnezeu.

De aceea, Fericirii noștri Părinți, socotind că, avînd o învățătură dreaptă și o credință sinceră, noi trebuie să ne și străduim spre o viață curată și spre bune obiceiuri, au transmis această rugăciune pentru cei care vin să primească darul Botezului; în acest fel, prin explicarea credinței ei ne-au învățat preciziunea doctrinară, și, acum, prin această rugăciune, ei reglementează viața noastră pentru ca, prin virtute, ea să fie așa cum trebuie să se poarte cei care primesc darul Botezului, adică cei care încă din timpul vieții pămîntești sînt înscriși ca fii ai cetății și ai obiceiurilor cerești.

Iată ceea ce vă învață în puține cuvinte rugăciunea domnească: străduiți-vă ca cererile acestei rugăciuni să fie curate în inimile voastre, meditați cu grijă asupra lor și dedicați-vă aplicării lor în viață, în așa fel ca încă din viața aceasta pămîntească voi să vă modelați deja, după puterile voastre, pentru viața viitoare. Mergeți în viață după învățăturile Domnului nostru și veți dobîndi bunurile cerești pe care noi toți așteptăm să le primim prin harul Fiului unic al lui Dumnezeu, a Căruia să fie slava, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Traducere de
PARASCHIV V. ION

MEDALIOANE BIBLICE

BIBLIA ȘI DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE

Pînă la începutul secolului al optsprezecelea, cunoștințele noastre despre Orientul antic se reduceau la datele procurate de către Biblie și de către cei cîțiva autori clasici, ca de exemplu: Herodot, Strabo, Plinius ș.a. După descifrarea hieroglifelor și mai ales a cuneiformelor, au luat avînt cercetările solului asiatic și african. În urma acestor descifrări au început săpături nu numai în Egipt, ci peste tot în Orientul Apropiat și Mijlociu. Acum sînt date la ivală cetăți ca Ur, Erech, Babilon, Ninive etc. despre care pînă aci se știa cîte ceva numai din Vechiul Testament. Sînt scoase de sub pămînt arhive și monumente ce îmbogățesc conținutul istoric și literar al Bibliei, cu ajutorul cărora putem înțelege mai bine mediul din care a ieșit și Sfînta Scriptură. Astăzi, cunoștințele noastre sînt argumentate în continuu și ele avansează cu o repeziune mereu sporită, datorită studiilor ce se fac în toate țările de pe glob, pe marginea descoperirilor procurate de săpături. Această avansare fermă este produsă de mai mulți factori și anume:

1. O rapidă creștere a numărului expedițiilor arheologice. Se întrec țările cu o tradiție culturală mai avansată și cu resurse materiale să trîmîtă echipe de savanți, care să scormonească Orientul Apropiat și Mijlociu pentru cercetarea lui cît mai amănunțită. Și Japonia a trimis asemenea expediții arheologice. Obiectele de muzeu și volumele publicate asupra săpăturilor au îmbogățit posibilitățile de cercetare a savanților care nu luaseră parte la săpături, dar se ocupau de problemele Orientului antic.

2. O perfecționare a metodelor arheologice. Cum era natural, la început, procedeele de explorat o localitate antică erau mai rudimentare, dar cu timpul, experiența a condus la sisteme din ce în ce mai perfecționate. Aceasta se aplică atît analizei straturilor (stratigrafiei), cît și clasificării și datării relative a obiectelor descoperite (tipologia).

3. Utilizarea a nenumărate tehnici noi, derivate din științele naturale, cum de exemplu, folosirea radiocarbonului activ pentru datarea obiectelor găsite în săpături (carbon izotop 14).

4. Descifrarea și interpretarea noianului de noi inscripții și texte, în multe grafii și limbi, multe necunoscute chiar pînă acum zece-douăzeci de ani. Aplicarea metodelor lingvistice și filologice, pentru pătrunderea și înțelesul binecunoscutelor tăblițe cuneiforme și a papirusurilor hieralice egiptene, fac posibilă publicarea lor cu mai

mare viteză și acuratețe. Astăzi, o nouă scriere este descifrată rapid, dacă există câteva chei, adică câteva fire conducătoare bune, ori dacă există suficient material, care să permită descifrarea. Se pare că numărul tăblițelor cuneiforme — din cele trei milenii înainte de Hristos, ce zac încă sub dărîmăturile fostelor cetăți antice din Mesopotamia — este nelimitat. La dezgropare, se distrug multe, dar din fericire, noile metode de uscare a tăblițelor și a reproducerii lor au redus pierderile de material, scos de sub dărîmături, într-o proporție surprinzător de scăzută.

Cu ajutorul stratigrafiei, cu cel al analizei științifice și al cercetării în muzee, arheologul modern poate să reconstituie astăzi viața aproape zilnică a vechilor popoare, cu o surprinzătoare exactitate, datorită evidenței înserată în vechile documente scrise (în tăblițele cuneiforme), ce amintesc de îndeletnicirile zilnice. Astăzi, arheologul poate să umple goluri în ceea ce privește istoria militară și politică; poate contura evoluția culturală și economică a unei epoci, cum și efectul asupra societății umane, dintr-o anumită perioadă a noilor invenții și descoperiri, căci lumea n-a stat niciodată pe loc. Arheologul poate umple aceste goluri chiar fără prezența inscripțiilor.

În literatura procurată de săpăturile din vechiul Orient Apropiat și Mijlociu. În afară de textele ce tratează despre chestiuni comerciale și industriale, posedăm o mulțime de documente care se ocupă de chestiuni legale, printre care trebuie să amintim codurile: Lipit-Iștar, Bilabama Ur-Namu, Hammurabi etc. De asemenea, trebuie să amintim de noianul de înscrisuri civile, acțiuni de judecată, tratate și contracte de tot felul.

Dar, un alt mare corp de literatură antică, descoperită de către arheologie, este cel de natură religioasă. În Orientul Apropiat, antic, religia a jucat un rol dominant în viața socială umană, așa încît este greu de imaginat, ce ar fi însemnat lipsa ei. În general, nu este dificil a se face distincția între literatura religioasă și celelalte forme de compoziție literară.

De asemenea, putem urmări dezvoltarea științelor naturale în Mesopotamia și Egipt, plecînd de la rudimentarele începuturi, pînă la treptele de rafinare care, în unele privințe, au depășit chiar nivelele atinse de știința grecească, deși, în general, știința greacă a fost superioară.

În lumina noilor informații de care dispunem acum, cercetătorii care se ocupă astăzi de arheologia biblică nu se mai dedică, în prima linie, să probeze exactitatea spuselor Sfintei Scripturi, deși lucrul acesta rămîne însă de mare însemnătate. Scopul principal al cercetătorilor de astăzi este acela de a interpreta Biblia, întemeindu-se cît mai mult cu putința pe noua evidență procurată de săpături și de către studiile adiacente. Aproape peste tot, rezultatul acestor eforturi este favorabil relațiilor din Biblie. Așa de exemplu, tăblițele cuneiforme găsite la Tell-el-Amarna (Egiptul de Mijloc) și cele de la Mari (pe riul Eufrat, în Mesopotamia) au probat că verbul ebraic *naqam* și substantivele derivate din el nu însemnează «a răzbuna», «răzbunător», atunci cînd este vorba de Dumnezeu, ci are sensul «de a salva», «apărător», «campion». Exemplele se pot înmulți. Cu cît cunoaștem mai mult lumea din timpul Bibliei, cu atît mai largă devine lumina aruncată asupra relației istorice dintre om și Creatorul lui.

La drept vorbind, Sfînta Scriptură nu este decît o colecție de documente scrise, iar descoperirile de documente contemporane cu ea sînt de cea mai mare importanță la interpretarea cărților Bibliei. Așa cum au apărut pe ecranul cercetărilor arheologice, documentele scrise au fost și sînt găsite, unele în arhive, iar altele chiar în bi-

bioteci, ce au rezistat milenii sub pământul unor teritorii destul de întinse. Vom aminti aici numai câteva din multele ilustrații ce ar putea fi scoase din bogatul material, ce ne stă astăzi la dispoziție.

Din secolele al 19-lea și al 18-lea înainte de Hristos, avem la îndemână marile colecții de tăblițe cuneiforme, multe din ele texte legale ori scrisori comerciale. Corpul cel mai mare al acestor scrisori cuneiforme vine de la Mari (pe riul Eufrat, în Mesopotamia) și datează mai ales din secolul al 18-lea înainte de Hristos. Deoarece cele mai multe din aceste tăblițe au fost scrise de către semiții din partea de nord-vest a acestei lumi antice, care vorbeau dialecte strins legate de limba ebraică patriarhală și intrucit multe din numele de trib și de persoane, ca și legile și obiceiurile acestora, au strinse paralele cu ceea ce stă scris în Biblie, astăzi este cu puțință să se reconstituie practicile și credințele poporului din care au ieșit patriarhii biblici. Descoperiri suplimentare de documente similare au fost făcute acum, foarte recent, în fostele cetăți Sușara și Qattara; în aceasta din urmă se afla inima imperiului asirian, popor frate cu evreii. Dacă la aceste descoperiri, din care multe încă nu s-au publicat, adăugăm un foarte mare număr de vechi epistole și texte legalistice asiriene găsite în Capadochia (partea de răsărit a platoului central din Asia Mică), ce datează din secolele al 19-lea și al 18-lea înainte de Hristos, obținem un vast tezaur de documente, ce aruncă o neăbănită lumină asupra perioadei în care au trăit patriarhii biblici. Aceasta demonstrează substanțiala istoricitate a tradițiilor israelite primare. Ceva mai târziu (sec. 15-lea înainte de Hristos), dar destul de însemnate sînt și textele de la Nuzi (Irakul de astăzi), care au făcut surprinzător de inteligibile cutumele (obiceiurile) menționate în Geneză.

Tot în secolele al 19-lea și al 18-lea înainte de Hristos, aparțin și așa numitele texte de blestem ce au fost găsite în Egiptul de nord și sud, cum și în Nubia. Ele sînt scrise în limba egipteană hieratică și includ nume de triburi, de districte, de orașe și de conducători. Acești conducători erau vasali ai faraonilor dinastiei a XII-a și mulți dintre ei guvernau în Palestina, Siria de sud și Fenicia. Aceste texte sînt de cea mai mare însemnătate pentru istoria politică și etnică a Palestinei pentru perioada patriarhilor biblici, în prima ei fază. Grație lor și altor liste egiptene de nume semite, din secolul al 18-lea înainte de Hristos, obținem posibilitatea de a determina forma fonetică exactă a o mulțime de nume de tip patriarhal, ce apar apoi în textele cuneiforme contemporane, nu numai de la Mari și alte locuri din Siria de nord, ci, de asemenea, din bogatele cetăți babilonene ale timpului, printre care și localitatea Ur, patria lui Abraham, strămoșul poporului evreu.

Intr-o oarecare succesiune cronologică, putem cataloga tăblițele de la Tell-el-Amarna (Egiptul de Mijloc), cum și documentele înrudite din Siria și Palestina, ce includ sute de scrisori cuneiforme, compuse în limba babiloneană medie (secolul al 14-lea înainte de Hristos), pînă la babiloneana canaanită, plină de cuvinte și de expresii caracteristice limbii ebraice arhaice. Multe din aceste tăblițe au fost scrise în localități palestinene ca: Ierusalim, Gezer, Megiddo și Sichem.

Un mare aport la înțelegerea instituțiilor Vechiului Testament ne aduc și tăblițele canaanite alfabetice, găsite la Ras Shamra (vechiul Ugarit, în nordul Canaanului, Siria de astăzi). Grație lor, astăzi avem un corp vast de texte, din chiar epoca lui Moise (secolele al 14-lea și al 13-lea înainte de Hristos). Parte din aceste tăblițe sînt scrise în proză, dialectul local al cetății Ugarit în acel timp, dar altă parte sînt scrise într-un dialect poetic, ce corespunde foarte mult limbajului poetic aflat în cîntarea Mariei, sora lui Moise (Exod XV, 1—22) și în cîntarea Deborei (Jud. V, 1—31), după

cum și în mulți psalmi, dintre cei mai arhaici. Tăblițele de la Ras Shamra au lărgit enorm cunoștințele noastre, în ceea ce privește vocabularul și gramatica ebraică.

Asidua acumulare de cioburi de vase (ostrake) pe care se află scrieri cu cerneală, atât în dialectele din Iudeea de sud, cât și în cele din Israelul de nord, plecând din secolul al 10-lea pînă în al 6-lea înainte de Hristos, coroborate cu descoperirile de papirusuri aramaice din Egipt, plecând din secolul al 6-lea pînă în al 4-lea înainte de Hristos (cele mai de seamă sînt cele aflate în insula Elefantina, din Egiptul de sus), au aruncat lumină peste mulțimea de probleme de natură istorică și literară biblică, în ce privește perioada așa numită clasică.

În urma descifrării documentelor amintite mai sus, înțelegerea noastră în ce privește dezvoltarea politică și religioasă, de la profetul Samuel pînă la scribul Ezdra, a crescut mult.

Dar impresionantele descoperiri de suluri (scrise unele pe piele, iar altele pe papirus), din valea Iordanului și a Mării Moarte, în anul 1947, fără îndoială, depășesc pe toate celelalte, cu excepția tăblițelor de la Ugarit, de care am amintit mai sus. Manuscrisele de la Marea Moartă aduc mare lumină asupra studiilor intertestamentare, într-un grad considerat imposibil, cîtiva ani mai înainte. Prin descoperirile de la Marea Moartă, studiile de Noul Testament sînt reevaluate, întrucît data scrierii Evangheliilor e împinsă mult înapoi față de cea susținută pînă acum de către anumiți autori iar textele obscure din Noul Testament sînt acum elucidate. Nici «critica formelor», în sensul lui Bultmann, nici interpretarea «existențialistă» a sfinților Pavel și Ioan, nu mai pot ține piept torentului de material ilustrativ scos din scrierile în limba ebraică și aramaică găsite la Marea Moartă. Practic toate scrierile Noului Testament antedatează căderea Ierusalimului, la anul 70 după Hristos.

Tratînd despre Biblie din punct de vedere al descoperirilor arheologice moderne, trebuie să ne reamintim că Biblia este o carte divină, căci ea se bazează pe inspirația dumnezeiască, dar este și umană, căci ea a ajuns la noi prin canalele umane. Cea mai mare parte din cuprinsul Vechiului și Noului Testament a fost transmisă pe calea tradiției orale. Cu alte cuvinte, Biblia conține multe lucruri ce s-au transmis din gură în gură — în Vechiul Testament parțial în versuri, iar în Noul Testament ca relatări orale ale cuvintelor și actelor lui Iisus și ale discipolilor lui. Textul scris al acestor tradiții primare a urmat mai tîrziu, — dar cu mult mai timpuriu decît se propunea de către critica biblică de pînă aci.

De mult s-a observat că Biblia a trecut printr-o istorie adesea destul de complicată. Așa, de exemplu, copiii în mod inevitabil au făcut erori minore la copiere și greșelile lor au fost primite de către copiii ulteriori, pînă ce au apărut alte exemplare, cu forme variate de text, variații provenite fie din greșelile copiștilor, fie din eforturile editorilor posteriori de a corecta reale ori numai presupuse erori. În epocile de mai înainte, natural, au fost mai multe erori ale copiștilor decît au fost după perioada cînd exactitatea textului a devenit un prim obiectiv. Au apărut apoi traduceri ale Bibliei în diferite limbi, vechi și moderne. Datorită mulțimii sensuri legate de un cuvînt, aproape cu fiecare traducere au avut loc unele schimbări semantice, care au dat naștere la interpretări diferite. Așa, de exemplu, la traducerea din limba ebraică în cea greacă, cuvîntul «legămînt», «pact», a ajuns să însemneze «testament», ceea ce a făcut să ia naștere un întreg arsenal de interpretări, în jurul acestui schimb de sens. Exemplele sînt numeroase, atât în Vechiul cît și în Noul Testament, încît nu se poate insista asupra acestui punct. Deși aceste schimbări de sens ale cuvintelor traduse nu

afectează fundamentul dogmatic al Bibliei, totuși deseori ele au dat naștere la interpretări teologice specifice.

După cum se știe, cărțile biblice au fost conservate mai întâi pe cale orală. Tradiția orală își are caracteristicile și particularitățile ei proprii, ce fac ca transmiterea sa, în unele cazuri, să fie mai sigură și chiar mai exactă decât tradiția scrisă. Deoarece versetele poetice din cîntările străvechi se aflau puse în măsuri și forme stilistice fixe și pentru că aceste versete erau psalmodiate ori recitate, în epocile ulterioare, ele s-au conservat cu o acurateță rar înlinită la transmiterea normală, scrisă, a textelor mai vechi. Și cea mai mare parte a tradițiilor istorice arhaice, aflate în Vechiul Testament, sînt bazate pe o astfel de transmitere poetică originală. Să ne gîndim la o bună parte din psalmi, proverbe și cîntările inserate în cărțile istorice.

O altă problemă de luat în seamă este că, la origine, Vechiul Testament a fost scris numai cu consoanante și fără spații între cuvinte. Biblia ebraică cu puncte vocalice și cuvinte separate nu provine decît din secolul al 8-lea al erei noastre. Cu toate acestea, cu privire la formele gramaticale și însemnarea cuvintelor, ea arată o remarcabilă continuitate de tradiție cu textele scrise acum două mii de ani, cîți se scurseseră din timpul lui Moise și poate două mii cinci sute, cîți se scurseseră din vremea lui Abraham. Nu este surprinzător, deci, că adevărata existență a multor cuvinte a fost uitată, iar precisa însemnare a multor altele n-a mai fost înțeleasă. Astăzi, grație unei neabătute serii de descoperiri de documente arheologice, ce se extind în sus, cam de la 2000 înainte de Hristos, iar în jos, cam pînă la secolul prim al erei noastre, avem la îndemînă o literatură vest-semită, care este mai extensivă decît întreg Vechiul Testament. Astăzi sîntem în stare să ameliorăm interpretarea textului Vechiului Testament (în special în pasajele poetice).

La rîndul lor, pentru studiul cărților Noului Testament, astăzi avem o similară sporire în ceea ce privește numărul textelor semite, datînd atît dinainte, cit și după timpul lui Hristos. Ele augmentează mult înțelegerea noastră cu privire la gramatica și vocabularul ebraic vorbit și scris pe timpul lui Iisus. Pentru prima dată putem cîntări însemnătatea versiunilor siriace ale Evangheliilor.

Din cele expuse în rîndurile de mai sus, se poate desprinde cu ușurință aportul descoperirilor arheologice la interpretarea Sfintei Scripturi. Ne aducem aminte de teoriile emise de către criticii raționaliști ai trecutului, printre care în rîndul întîi se situau adepții școlii numită a lui Wellhausen. Printre altele, aceștia susțineau că Vechiul Testament, de exemplu, nu poate fi mai vechi decît secolul al șaptelea înainte de erei noastre, deoarece mai înainte nu era cunoscută scrierea. Descoperirile arheologice moderne au infirmat această părere. Începînd cu mileniul al treilea înainte de Hristos, scrierea era utilizată pe o scară foarte întinsă în tot Orientul antic.

Grație suferirilor descoperite la Marea Moartă, astăzi știm că și la iudei era cunoscută scrierea și ei compuneau cărți religioase.

În lumea protestantă, astăzi se află multe facultăți de teologie, cum de exemplu cea din Philadelphia-Pennsylvania (Westminster Theological Seminary), care susțin că Pentateuhul actual este opera lui Moise în întregime. Noi ortodocșii ținem calea medie. Ca și romano-catolicii, noi admitem că Pentateuhul este opera lui Moise, dar că în decursul secolelor ce au urmat, materialul lui Moise a mai fost prelucrat, fără însă a i se înstrăina fondul.

Pr. Prof. ATHANASE NEGOIȚA

MOISE ÎN CADRUL ISTORIEI BIBLICE

Dintre personalitățile amintite de către Biblie și în special de către Vechiul Testament, nu știu dacă o alta a fost mai discutată ca aceea a lui Moise, cel care s-a învrednicit să primească Legea pe muntele Sinai. L-au laudat și-l laudă evreii, căci el este profetul lor cel mare și mult iubit; l-au venerat și-l venerază creștinii, fiindcă este precursorul Legiuitorului celui desăvârșit: Mîntuitorul Hristos.

Din secolul al optsprezecelea al erei noastre, însă, odată cu apariția criticii literare și istorice pe terenul exegezei biblice, persoana lui Moise a început să fie privită cu alți ochi¹. Unii dintre critici l-au considerat numai un conducător, deloc scriitor; alții i-au contestat chiar existența, considerîndu-l un personaj legendar². Așa de exemplu, după critica negativă a Vechiului Testament, primele cinci cărți ale Bibliei nici gînd să fie ale lui Moise. Căci spun criticii: Cine, dintre evrei, știa să scrie cu 1500 de ani înainte de Hristos?³ După critici cărțile Pentateuhului actual ar fi văzut lumina zilei, abia în epoca exilului; ele ar fi fost scrise de către preoții iudei, aflați în robia babiloneană, care au fixat în scris legendele și tradițiile moștenite de la strămoși⁴.

În secolul al XIX-lea, au început marile cercetări arheologice, peste tot întinsul Orientului Apropiat și Mijlociu. Au fost descifrate hieroglifele egiptene și s-a pătruns în taina cuneiformelor babilonene. Documentele date la iveală se întind pe un mare interval de timp, ce numără mai bine de trei milenii, înaintea erei noastre. După cum e cunoscut, cărțile Bibliei îl situau pe Moise cam pe la mijlocul mileniului al doilea înainte de Hristos, mai precis între 1400—1200. În ce privește epoca lui Moise, săpăturile arheologice și datele furnizate de ele favorizează mai mult secolul al XII-lea înainte de Hristos, adică aproximativ 1200⁵. Timpul acesta este perioada noului imperiu egiptean — este timpul culturii epocii de bronz în Siria și Palestina — o perioadă bo-

1. Pînă în secolul al XVIII-lea, cercetătorii Vechiului Testament rămîneau la părerea tradițională a Bisericii creștine, cum că scrierile biblice sînt compuse de către autorii care le poartă numele, prin inspirație divină. Așadar, cele cinci cărți ale lui Moise (Pentateuhul), în forma în care le avem astăzi, sînt în întregime opera lui Moise. Din secolul al XVIII-lea, pe baza criticii literare, adică a conținutului cărților biblice, cercetătorii Vechiului Testament au ajuns la concluzia că, scrierile biblice așa cum le avem acum, nu provin direct de la autorii tradiționali, ci au suferit o serie de prelucrări posterioare. Deci, de la Moise, în ce privește Pentateuhul, n-am avea decît anumite embrioane restul fiind opera diferiților redactori de mai târziu.

2. A van den Born, articolul Moise în «Dictionnaire encyclopédique de la Bible», Ed. Brepols, Turnhout-Paris, 1960, col. 1210.

3. Așa numita școală a lui Wellhausen era de părere că Orientul antic n-a început să utilizeze scrierea decît în mileniul întâi înainte de Hristos, iar ebreii în nici un caz mai înainte de secolul al VII-lea. Săpăturile arheologice au arătat că scrierea era utilizată și în Canaan, chiar la finele mileniului al doilea î. d. Hr.

4. După tradiția ebraică și creștină, Pentateuhul este cea mai veche scriere a Bibliei; după critici, însă, el este cea din urmă, fiindcă el a suferit cele mai numeroase prelucrări, ultima avînd loc cam în timpul exilului babilonic și după întoarcerea din robie.

5. Data viețuirii lui Moise este în funcție de data ieșirii evreilor din Egipt. Unii o așează în secolul al XV-lea î. d. Hr. sub faraonul Tutmes III ori Amenofis II, plecînd de la cei 400 de ani, cit cartea I Regi VI, 1, spune că s-au scurs de la exod pînă la construirea templului sub Solomon (960 î. d. Hr.). Alții așează ieșirea evreilor din Egipt în secolul al XIII-lea î. d. Hr., sub faraonul Ramses II ori Mernephtah. Această ultimă datare se acordă mai bine cu datele literare, istorice și arheologice.

gată în evenimente și care ne-a lăsat multe documente, ce ne ajută la reconstituirea istoriei Orientului Apropiat biblic. În această perioadă s-au înfruntat și s-au amestecat, pe arena internațională, egiptenii, semiiții, horiții (hurienii) și hetiiții indoeuropeni.

*Mențiunile biblice despre egipteni și despre viața lor antică sînt confirmate de către cercetările arheologice moderne*⁶

Vechiul Testament ne spune că îndată după încetarea din viață a lui Iosif, evreii au dus o viață de amară robie în Delta Nilului și anume în jurul cetăților Pitom și Raameses (Exod I, 11). Relatările documentelor egiptene, în special cele din secolul al XIII-lea î. d. Hr. amintesc frecvent de aceste orașe. Cetatea Raameses trebuie să se fi bucurat de un privilegiu deosebit, fiindcă era reședința din Deltă a faraonului egiptean Ramses II⁷.

Biblia ne spune că evreii au plecat din Egipt sub conducerea lui Moise. Drumul exodului din Egipt poate fi trasat astăzi cu o serioasă probabilitate. Localitățile amintite de către Vechiul Testament ca Sucoth (Tjecu), Baal Zefon și (Pi-ha) Hirot ne sînt binecunoscute din papirusurile egiptene descoperite recent. Evreii au plecat din Raameses⁸ și mergînd spre răsărit, au mers pe lângă Sucoth, spre marginea de est a pustiei Etham⁹, apoi s-au repliat spre apus și miazănoapte (Exod XIV, 3). La urmă ei au călătorit iarăși spre răsărit, prin despărțitele ape ale Mării Roșii¹⁰, fapt atestat și de analele egiptene¹¹, apoi s-au îndreptat spre miazăzi prin regiunea Sur și partea de miazănoapte a pustiei Etham (Exod XV, 22; Num. XXXIII, 8) și numai în final spre Sinai.

Viața evreilor dusă în Egipt mai înainte de exod, se pretează la comentarii. Așa de exemplu, nu este nimic neobișnuit în faptul că un copil neegiptean, ca Moise, să fie adus la curtea faraonilor. Un papirus posterior¹², anume din secolul al XIII-lea, face

6. Operele de consultat sînt nebănuite de multe. Ele pot fi divizate în trei secțiuni: de pură specialitate, arheologice și istorice. Aici indicăm numai pe cele mai noi și mai accesibile:

A. *Spectacle*: Gressmann H., *Moses und seine Zeit*, Göttingen, 1913; Kitchen K. A., *Moses: A more realistic view*, în «Christianity Today», vol. XII (1968), nr. 19, p. 920—923; Mallon A., *Les Hébreux en Egypte*, Rome, 1921; Montet P., *L'Egypte et la Bible*, Neuchâtel, 1959; *Idem*, *Le drame d'Avaris*, Paris, 1941; Rowley H. H., *From Joseph to Joshua*, London, 1960; Sellin E., *Moses und seine Bedeutung für die isr. jüd. Religionsgeschichte*, Leipzig, 1922; Vergote J., *Joseph en Egypte*, Louvain, 1959; Volz P., *Moses und sein Werk*, 2 Aufl., Tübingen, 1932.

B. *Arheologie*: Albright W. F., *Archaeology of Palestine*, Revised edition, Pelican, London, 1959; *Idem*, *Archaeology and the Religion of Israel*, 3rd ed., Baltimore, 1953; *Idem*, *From the Stone Age to Christianity*, New York, 1957; *Idem*, *The Bible after Twenty years of Archaeology*, New York, 1954; Barton G. A., *Archaeology and the Bible*, 7th ed., Philadelphia, 1937; Finegan J., *Light from the Ancient Past*, 2nd ed., London, 1959; Unger M. F., *Archaeology and the Old Testament*, Grand Rapids, 1954; Wright G. E., *Biblical Archaeology*, Philadelphia, 1957.

C. *Istorie*: Albright W. F., *The Biblical Periods*, Oxford, 1950; Breasted J. H., *Ancient Record of Egypt*, New York, 5 volume. 1906—1907; Bright J., *A History of Israel*, New York, 1961; Gordon C. H., *The World of Old Testament*, London, 1960; Meek T. J., *Hebrew Origins*, New York, 1950; Orłinsky H. M., *Ancient Israel* 2nd ed., New York, 1950; Orłinsky H. M., *Ancient Israel* 2nd ed., New York, 1960.

7. Montet P., *Tanis, Avaris et pi-Ramses* în «Revue Biblique», XXXIX (1930), p. 5—28; *Idem*, *Tanis* în «Syria», XVII (1936), p. 200—202.

8. Actuala localitate Qanuir. Cf. Couroyer B. în «Revue Biblique» LIII (1964), p. 75—98.

9. Aproape de coama munților El Gisir. Cf. Kitchen K. A., *Moses: A more realistic view*, în «Christianity Today», vol. XII (1968), p. 920.

10. În ebraică «yam suf». 11. Kitchen K. A., *op. cit.*, p. 920.

12. Istoria scrisă a Egiptului începe cu mileniul al III-lea î. d. Hr.

mențiune despre tineri străini care locuiau într-un fel de pension în tinutul Fayum, probabil primind o educație egipteană. Mulți străini ¹³ se aflau mai în toate clasele societății egiptene. Ei erau sclavi, săteni, meseriași, neguțători, funcționari și preoți, înalți demnitari în administrație și la curte, ba chiar paharnici ai faraonului, uneori servind ca miniștri ai coroanei ¹⁴. În această societate cosmopolită era firesc ca nu numai străinii să învețe limba egipteană, pe lângă cea maternă, dar și egiptenii cărturari să se mândrească cu cunoștințele lor de limbi străine, cum și de cunoașterea țărilor îndepărtate. În acest mare amestec social, nu era dificil ca unui evreu, cum de pildă cei care munciau în șantierele de fabricat cărămidă (meseriași ca Bezalel și Oholiab amintiți în Exod XXXI, 1—6), să se înalțe sus pe scara tehnicienilor, iar o figură principală, ca cea a lui Moise, să ajungă în vârful piramidei sociale. Limba vestsemită ¹⁵ nu numai că era înțeleasă în Egipt, dar mult timp, chiar a fost scrisă într-un alfabet simplu pentru nevoile zilnice ¹⁶.

Descrierea facerii de cărămizi, cea a supraveghetoriilor, cea a trebuinței de paie, ca și cea a sărbătorilor religioase, zugrăvite în cartea Exod cap. V, se acordă bine cu mențiunile sporadice la aceste chestiuni, aflate în papirusurile și cioburile de olărie, rămase din acea epocă egipteană. Aceste documente faraonice amintesc de cotele de cărămizi, de lipsa de paie și alte chestiuni asemănătoare. Așa de exemplu, registrele oamenilor muncii din Teba de apus amintesc despre absenteism, deoarece vorbesc despre indivizii care «mergeau să sacrifice zeilor», lucru ce pare confirmat de către Exod V, 3—8. S-a văzut că tehnica, utilizată la construcția tabernacolului sau cortului sfânt ¹⁷, nu este o fantezie preotească, deoarece era cunoscută în Egipt, cu secole înainte. Așadar, tehnica construcției tabernacolului nu va fi fost un mister pentru Bezalel, antrenat în atelierele egiptene. Cînd evreii au părăsit Egiptul, cel puțin unii dintre ei, au luat cu dînșii și meseriile învățate acolo, nu numai brățăriile de care amintește Exod XII, 35—37.

Date procurate de cercetările arheologice ale Orientului Apropiat și Mijlociu.

Astăzi se știe precis că, evreii n-au fost egipteni. Ei au fost semii și prin această descendență ei erau moștenitorii obiceiurilor și tradițiilor semite.

În legământul făcut la Sinai (Exod XX ș.u.) și reînnoit mai târziu în cîmpiile Moabului (Deut. V, 1 ș.u.) se află multe asemănări cu ceea ce aflăm în tratatele de alianță ale regilor orientali din secolele XIV și XIII î. d. Hr. Mai toate aceste tratate orientale de alianță încep cu numirea părților contractante, prevăd apoi stipulații, mărturii și blesteme, acestea din urmă ca un fel de «sanctiuni», așa cum găsim și în Legământul lui Yahweh, făcut cu evreii la muntele Sinai. Însă aceste asemănări sînt numai formale, căci din punctul de vedere al ideologiei ¹⁸, ele diferă total. Dar tocmai asemănările dintre vechile tratate orientale de alianță și Legământul mozaic ne servește, aici, să arătăm că, Moise nu a fost o personalitate mitică, ci una care a

13. Semii sau alte rase.

14. Finegan J., *Light from the Ancient Past*, 2nd ed., London 1959, p. 45.

15. Ebraica și canaanita. 16. Kitchen K. A., *op. cit.*, p. 921.

17. Azi am spune «construcție din prefabricate».

18. Teologia Legământului mozaic este complet diferită de cea a vechilor alianțe orientale. Numai de monoteismul mozaic dacă am aminti, față de politeismul oriental, și ar fi suficient.

trăit real în secolele XIV și XIII, deoarece el a utilizat limbajul, forma și ideologia tratatelor din acea epocă.

Legământul de la Sinai conține o legislație¹⁹, ce cu timpul a devenit constituția spirituală a națiunii ebraice. În ce privește formularea acestei legislații, Legământul de la Sinai suportă comparație cu alte colecții de legi, apărute în Orientul antic, cum de exemplu legile hitite și cele ale asirobabilonenilor²⁰. Aceste colecții orientale, cum și însemnările zilnice de pe unele contracte ori acțiunii în justiție, aflate în alte documente, tot orientale, ne oferă o bună informație despre obiceiurile populare existente în lumea Orientului Apropiat antic, începând de dinainte de Avraam și fiind pînă dincoace de epoca lui Moise. Dacă se compară legislația Pentateuhului cu acele legislații vechi orientale, se observă multe asemănări în ce privește modul de formulare, uneori pînă la expresie. Lucrul acesta ne probează că, legislația Pentateuhului este scrisă în epoca veche²¹, iar nu în perioada imperiului persan²², cum afirma școala lui Wellhausen, în secolul trecut²³, cînd nu erau cunoscute rezultatele cercetărilor arheologice.

Deosebirea între legislația biblică și cea nebiblică poate fi văzută numai dect în spiritul ce le guvernează²⁴. Legile biblice pun mare preț pe om și nu pe proprietate, în timp ce legile babilonene dau valoare primă proprietății și numai apoi omului. Avem aici un contrast, între aceste două legislații, condiționat nu de timp ori de vreo «evoluție»²⁵ naturală, ci provenit grație revelației divine. Vechea părere a criticilor, după care conștiința păcatului individual și ritualul necesar purificării lui ar fi de proveniență «tîrzie»²⁶, astăzi nu mai poate fi susținută. Numeroase liste de sacrificii și de ritualuri de ispășire de păcat sînt menționate, atît în Egipt cît și în Mesopotamia, chiar în mileniul al III-lea î. d. Hr., iar la hitiți și canaaniti, le găsim menționate în mileniul al doilea. La celebrarea acelor ritualuri, popoarele amintite mai sus depășeau cu mult conștiința despre păcat, față de cele ce întîlnim în Pentateuh, în această privință. Așa de exemplu, în Egiptul contemporan cu Moise, întîlnim o considerabilă conștiință despre păcat, chiar în modestele inscripții religioase ale lucrătorilor mormintelor faraonice din Teba, ca și în unele mențiuni ocazionale, ce urcă chiar cu un mileniu peste epoca lui Moise²⁷.

19. Decalogul și celelalte comandamente, rîspîndite în cele cinci cărți ale Pentateuhului, constituie așa-numita legislație mozaică.

20. Au fost descoperite, în săpături, o mulțime de legislații orientale, desigur fragmentar. Indicăm aici pe cele mai principale: *Reformele legislative ale lui Urukagina*, *Codul lui Ur-Namu*; *Codul lui Bilalama*; *Codul lui Lipit*; *Codul lui Hammurapi* etc. Toate sînt din mileniiile III și II î. d. Hr. Cel mai asemănător Vechiului Testament e cel al lui Hammurapi.

21. Secolele XIV—XII î. d.

22. Secolele VII—IV î. d. Hr.

23. Criticii negativi ai Bibliei, din secolul trecut, emisese ră teoria că legislația Pentateuhului nu este mai veche decît exilul babilonean, deci perioada imperiului persan. Recentele cercetări arheologice au infirmat această teorie. Criticii desemnau părțile legislative ale Pentateuhului cu inițialele P. C. (Prister Codex), adică Codul Preoteșc. Pe bună dreptate profesorul Kitchen spune: «Ideograma modernă P. C. mai bine s-ar cîti «Codul Patriarhal», decît «Codul Preoteșc» (Op. cit., p. 921).

24. *Codul lui Hammurapi*, traducere de Diac. Athanase Negoită (introducerea).

25. Cum am amintit, criticii așezau legislația Pentateuhului în epoca postexilică, căci abia atunci, pe cale evolutivă, ar fi ajuns la ideea unui monoteism bine definit.

26. Începutul conștiinței despre păcatul individual, după critici, ar fi de plasat odată cu profetul Ieremia. Precis s-ar fi conturat abia după exilul babilonean. Pînă aici, păcatul era numai colectiv, cel al poporului.

27. Kitchen K. A., op. cit., p. 921.

Cântarea lui Moise și a soriei sale Mariam (Exod oap. XV) este o poezie arhaică ce, în partea ei finală, stă în deplină armonie cu ideile mileniului al doilea î. d. Hr. Cântări de acest fel fac parte din genul imnelor de triumf, atestate de către textele egiptene din secolele XIV și XII î. d. Hr. De asemenea, oracolele lui Balaam (Numeri XXIII—XXIV) conțin în ele multe indicii ce, în mod clar, arată că sînt foarte vechi²⁸.

O mulțime de detalii ale Pentateuhului ar putea fi comparate cu cele ce s-au aflat în săpăturile arheologice de pe pămîntul egiptean, pentru a vedea că, atît persoana lui Moise, cît și legislația atribuită lui, au viețuit în secolele XIV și XIII î. d. Hr. Așa, de exemplu, uzul carelor cu boi (Num. VII), trompetele lungi și funcțiunea lor (Numeri X), iscoadele trimise în Canaan (Num. XIII). În Egipt, există date temeinice și în ce privește numele personale, unele egiptenizate (Pinehas), altele combinate (Putiel), iar altele semite (Sifra și Puah).

Așadar, din cele spuse mai sus, trebuie să reținem reala bogăție de informații, pe care ne-o furnizează evidența egipteană, în bună parte contemporană cu epoca lui Moise.

În altă ordine de idei, vine realismul istorisirilor din cărțile Vechiului Testament. Este drept că mai există încă unele puncte (de minimă importanță), ce nu s-au lăsat încă pe deplin înțelese, dar, făcînd abstracție de ele, celelalte narațiuni, poeme și părți legalistice ale cărților Vechiului Testament, respiră o viață normală și reală, atestată pe deplin de mediul Orientului antic. Cum am amintit, legislația Vechiului Testament se exprimă ca și cea a popoarelor vecine evreilor. Așa de exemplu, medicina biblică își găsește destule paralele la asirobabiloneni; psalmii biblici își au egalii lor în poezia mesopotamiană; geografia biblică, în general, este aceeași ca și la popoarele dintre Tigrul și Eufrat. Astfel fiind, scepticismul, la modă în secolul trecut, acum este condamnat nu numai de «capriciul unei teologii conservatoare», atentă la dogmele sale, ci de întreaga «lume biblică». Cînd zicem «lumea biblică», înțelegem lumea care a trăit în Orientul Apropiat și Mijlociu antic, în primul rînd înțelegem materialul ce a fost scos la iveală de către arheologii și filologi.

De altfel, problema aceasta este întărită mult și de către o referință specifică la poporul lui Moise, din epoca de care ne ocupăm. Este mențiunea poporului lui Israel, ca un neam viețuind în Palestina de vest, mențiune aflată pe faimoasa columnă (stelă) a faraonului Merenptah (circa 1234—1220 î. d. Hr.). Astăzi nu mai încapă nici o îndoielă că, referința aceasta privește pe biblicii israeliți și, ca și stela Amada²⁹, ea îi plasează pe evrei în partea de apus a Palestinei.

Datele Vechiului Testament cu privire la Moise și epoca lui.

După ce am văzut că datele procurate de către evidența cercetărilor vechiului Orient ne-au refăcut perioada în care a viețuit Moise, să ne reîntoarcem acum la textul

28. Chiar și criticii negativi recunosc vechimea acestor piese din Vechiul Testament.

29. Stela (stîlpul), pe care se află inscripția din templul de la Amada (Nubia), a fost mult timp trecută cu vederea de către savanți. Această inscripție conține cuvintele: *Cel care a legat cetatea Gezer* (Palestina), aflate în paralelă cu cuvintele: *Cel care a cuprins Libia*. Acest fapt probează că israeliții trebuie să fi avut o ciocnire cu trupele faraonului Merenptah, în vestul Palestinei, înainte de anul 1200 î. d. Hr., așa încît exodul și prima fază a cuceririi Palestinei de către Israel trebuie să fi avut loc înainte de 1220. Cf. Kitchen. K. A., *Ancient Orient and the Old Testament*, London, 1966, p. 60.

Vechiului Testament și să vedem cum apare aici evaluarea reală a omului (Moise) și epoca lui :

Aici, ne întâlnim cu șuvoiul de tradiții patriarhale și cu experiențele din timpul staționării în Egipt a triburilor ebraice, experiențe ce au ajuns la înflorire, atunci când a luat naștere poporul lui Israel. După aceea, Legământul de la Sinai ne procură și el linii directoare pentru evrei cum și bazele spirituale ale unei comunități în marș. Legământul acesta va influența în profunzime cărțile istorice ale Vechiului Testament, cum și întreaga lucrare a profetilor.

Un profil istoric, ce implică în mod succesiv o *epocă de formare* (perioada patriarhilor și a staționării în Egipt), apoi o *cristalizare decisivă a formelor culturale* (perioada mozaică și a Legământului de la Sinai), apoi *ondulațiile istoriei în limitele unui ideal și ale unei tradiții* (factori principali în istoria lui Israel). Fenomenul acesta se poate observa pe o scară mai largă în Egipt și Mesopotamia, ca și în alte părți. Așa de exemplu, în Egipt, primele două dinastii au văzut formarea culturii egiptene în sensul cel mai deplin. În vechiul și strălucitul regat din epoca piramidelor, formele tipice au fost cristalizate și au rămas apoi temeinic în vigoare, pentru cele două milenii și jumătate, câte s-au scurt pînă la perioada romană. Multe lucruri noi au fost adăugate, în acest lung interval de timp, la patrimoniul egiptean, dar ele au fost adăugate la o bază deja existentă. Tot astfel, bogata teologie a Deuteronomului, cu ecourile ei — din cărți ca cele ale Judecătorilor și Regilor, ori din cărțile profetilor, ca cea a lui Ieremia — arată o lungă dar continuă și neschimbată perspectivă. Ar însemna să deformăm istoria, dacă am lua unele aspecte sau ecouri posterioare din patrimoniul spiritual al lui Israel, spre a susține că acest patrimoniu începe abia în secolul al VII-lea î. d. Hr.³⁰.

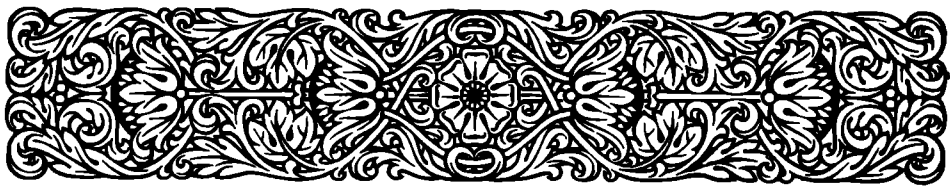
Așadar, informațiile procurate de cărțile Vechiului Testament, coroborate cu cele furnizate de arheologia orientală, ne pun în fața noastră epoca lui Moise, într-o lumină plină de interes. Problema nu se mai pune acum, dacă putem crede în biblicul Moise și în perioada mozaică, că nu este o închipuire, ci dimpotrivă, dacă noi voim să credem în așa ceva.

Datele de care am amintit mai sus nu obligă pe nimeni să creadă, dar, ele ne arată faptul că dacă unii afirmă nu de mult că Moise și legislația mozaică n-au putut să ființeze în secolele al XIV-lea și al XIII-lea î. d. Hr., întrucît atunci nu existau ideile indicate de cărțile Pentateuhului, astăzi această părere nu se mai poate susține în nici un chip. Perioada mozaică din Biblie nu este o ficțiune, ci o realitate asemenea revelației din cărțile atribuite lui Moise.

Pr. Prof. ATHANASE NEGOIȚA

---

30. Criticii negativi susțineau că, anumite idei ale Vechiului Testament, puse pe seama patriarhilor (secolele XVII—XVI î. d. Hr., în realitate, nu provin decît din secolul al VII-lea î. d. Hr. Așa de exemplu, cunoștința scrierii, monoteismul etc.

ARTICOLE ȘI STUDII

MITROPOLITUL DOSOFTEI EVOCARE CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 300 DE ANI DE LA TIPĂRIREA PSALTIRII ÎN VERSURI

Căutînd să desprindem din cronica secolului al XVII-lea figura prestigioasă a mitropolitului Dosoftei, deschidem, fără să vrem, cartea neamului moldovenesc la una din cele mai agitate pagini ale sale. O pagină scrisă de cronicari parcă cu pana muiată în singele vărsat de bravi răzeși în acest veac în care a suflat cu neostoită tărie viforul războiului și al vitregiilor de tot felul.

«Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu»¹, notează cu mîhnire cronicarul Miron Costin în Letopisețul său, văzînd cum se învălmășeau peste trupul Moldovei turcii și tătarii, leșii și austrieicii, ba și cazacii cu caii lor iuți, urmașii lui Ștefan cel Mare fiind siliți adesea să lupte alături de o tabără sau alta.

Plecau unii, veneau alții, lăsînd în urma lor pustiri și jalea, în timp ce domniile se schimbau și ele ca ziua și ca noaptea, într-o nestatornicie politică rar înțilnită.

Creștea în această vreme puterea semilunii, îndeosebi din pricina neputinței statelor creștine de a realiza un front unit împotriva ei. Acum au loc marile expediții de cotropire conduse de sultani vestiți, ca Mahomed al IV-lea, cel ce a ajuns să cuprindă marea cetate a Căminitei, despre care leșii purtau cu fală vorba că «Dumnezeu a înălțat această cetate și numai Dumnezeu o poate cuceri»².

Puține erau zilele de liniște pe care le aveau bietii moldoveni și în acestea puneau mîinile trudite pe coarnele plugurilor și trăgeau brazdă adîncă pentru a dobîndi pîinea cu care să-și ducă povara zilelor. De altele nici că era vreme.

«Nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri» spunea cu durere tot cronicarul Miron Costin³, socotînd că în acest timp alte neamuri se puteau ocupa de scris și învățătură.

Și totuși «biruit-au gîndul...»⁴.

Biruit-au gîndul fiindcă tot în această vreme s-au ivit fețe luminate, care au început a trage brazdă nouă în ogorul scrisului, de au făcut să strălucească lumina cărții în grai românesc peste acest veac involburat.

1. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. Tineretului, București, 1963, p. 28.

2. D. Almaș, *Miron Costin*, Ed. Meridiane, București, 1973, p. 62.

3. Miron Costin, *op. cit.*, p. 28. 4. *Ibidem*, p. 104.

Și au fost mai de seamă, între aceștia, mitropolitul Varlaam, cel care a tipărit la 1643 *Cartea românească de învățătură*, vestita *Cazanie*, făcînd să rodească cuvîntul românesc nu numai în Moldova, ci și dincolo de hotarele ei, în Țara Românească și mai ales în Ardeal, trezind simțirea unității neamului românesc, așa cum se mai întîmplase în clipa aceea mare de la 1600, dăruită de voievodul Mihai Viteazul.

Și au mai fost în acest veac și Miron Costin, cronicarul, și Nicolae Milescu, învățatul spătar, ajuns sfetnic al țarului Petru cel Mare, precum și Dosoftei, luminatul mitropolit al Moldovei, toți aceștia, buni prieteni fiind.

*Acestu Dosofteiu, mitropolit, nu era un om prostu de felul lui. Și era neam de mazil ; prea învățat, multe limbi știu : elinește, latinește, slovenește și altă adîncă carte și-nvățătură, deplin călugăr și cucernic, și blind ca un miel. În țara noastră pe-acesta vreme nu este om ca acela*⁵, scrie cronicarul Ion Neculce, zugrăvind în cîteva cuvinte pline de măreazmă personalitatea marelui ierarh moldovean.

Dar cine era și de unde venea acest Dosoftei ?

Într-una din zilele anului 1649 avea loc la mînăstirea Probota tunderea în monahism a unui tînăr în vîrstă de 25 de ani. Se numea Dumitru Barila și cobora dintr-o familie de negustori aromâni, iar studiile le făcuse la Lvov, unde au stat părinții lui.

Dacă pentru frumoasa ctitorie a lui Petru Rareș solemnitatea aceasta era un lucru obișnuit, noul monah, cu chip sfios și blajin, fu adînc impresionat, simțînd că în viața sa s-a petrecut în acea clipă ceva cu totul excepțional. Nu-și putea da totuși seama că la porțile sufletului său tînăr bătea în acele clipe chemarea unui mare, dar zbu-ciumat destin.

Străbătu repede treptele acestei consacrări, fiindcă în anul 1658 ajunse episcop la Huși, în 1669 la Roman, iar în 1671, la vîrsta de numai 47 de ani, fu ales mitropolit al Moldovei.

Urcă pe scaunul pe care-l ilustrase cu puțin înainte învățatul mitropolit Varlaam, cu privirile îndreptate spre zarea unor vieri de lumină și bunăstare pentru poporul al cărui noian de suferințe și nevoi îl cunoștea și-l purta ca un clocot în suflet.

Chiar în acest an, 1671, Moldova fu zguduiață de răscoala condusă de boierii Hîncu și Durac, provocată de asprimea birurilor puse de Duca-vodă. Acesta fu silit să părăsească țara, însă reveni curînd cu ajutor turco-tătar și reprimă cu violență mișcarea.

Văzînd, ca și prietenii săi Miron Costin și Nicolae Milescu, viitorul Moldovei numai în izbăvirea de jugul otoman, mitropolitul Dosoftei se bucură cînd, la 11 noiembrie 1673, Jan Sobieski, ajutat de moldoveni, învinse la Hotin ostile turcești. Spre uimirea și amărăciunea tuturor însă, Jan Sobieski, în loc să ia măsuri pentru consolidarea situației ivite în urma acestei victorii, se retrase grăbit spre Polonia, preocupat de problema succesiunii la domnie, în urma morții regelui polon.

Moldova rămase din nou pradă urgiei otomane. Privirile multora se îndreptară atunci spre Moscova. Mitropolitul Dosoftei, adînc neliniștit de soarta Moldovei, hotărî să folosească prestigiul și relațiile sale pentru determinarea unei intervenții ruse împotriva turcilor și trimise în acest scop două scrisori deznădăjduite la Moscova.

«Îți dăm de știre că țara noastră, Moldova, este acum la marginea pieirii trupesti și sufletești, scria mitropolitul în cea adresată bunului său prieten Nicolae Milescu. Te rog, deci, stărue ca țarul dreptcredincios să întindă sabia sa împotriva musulma-

5. Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Ed. de Stat pentru Literatură și artă, 1965, p. 176.

nilor, căci altfel sfârșitul acestui an fi-va și sfârșitul zilelor noastre»⁶. Iar în cea de a doua trimisă patriarhului Ioachim, scria :

«Sloboziți-ne! Sintem ca pasările prinse într-un lanț nemilos, pradă nesățioșilor turci. Țara-i copleșită de mulțimea mare a turcilor lui Cara Mustafa, călău crud și trufaș»⁷.

Ruși n-au trimis ajutorul cerut, iar Petriceicu-vodă a fost nevoit să se refugieze în Polonia, fiind urmat și de mitropolitul Dosoftei.

Un an greu și încărcat de neguri pentru țara Moldovei a fost acest an 1673, iluminat totuși pentru pribeagul mitropolit de o bucurie : la mănăstirea Uniew, în Polonia, s-a tipărit tălmăcirea *Psaltirii în versuri* și *Acatistul Născătoarei de Dumnezeu*, lucru ce a însemnat o mare izbândă pentru începuturile scrisului românesc.

Avînd oarecare libertate de mișcare în timpul acestui prim refugiu, Dosoftei își continuă, ca o mîngiere preocupările sale de cărturar, călătorind uneori și vizitînd sate și mănăstiri. Se bucură de aceea, cînd, într-una din aceste călătorii, găsi un Evangheliar slavon, scris de un român moldovean și la 1674, cînd se înapoie în țară, aduse cu sine acest important manuscris.

În urma stăruinței patriarhului Dositei al Ierusalimului, care avea multă admirație pentru Dosoftei, precum și a intervenției prietenului său Miron Costin pe lângă Dumitrașcu-vodă, acesta își reocupă scaunul de mitropolit, începînd o nouă și rodnică perioadă de activitate. Îl preocupa adînc viața grea a poporului și neștiința lui de carte, dorînd să-i fie de ajutor în orice chip.

Ostenînd, adesea pînă noaptea tîrziu, la tălmăcirea cărților necesare Bisericii în limba română, simțea tot mai mult nevoia unui tipar. De aceea, cînd în anul 1679 domnitorul Gheorghe Duca trimise la Moscova o delegație în scopuri politice, mitropolitul Dosoftei folosi prilejul pentru a scrie din nou patriarhului Ioachim, de astă dată rugîndu-l stăruitor să-i dea teascuri trebuitoare tipăririi cărților tălmăcite din grecește și slavonește în limba română «căci la noi învățatura de carte s-a pierdut și puținii sint aceia care pricep graiul cărților»⁸.

Prietenul său, Nicolae Milescu, aflat la Moscova, se îngriji de obținerea acestei tipografii, cu ajutorul căreia mitropolitul Dosoftei va scoate o serie de importante tipăriri, între care un loc cu totul deosebit, după cum vom vedea, ocupă *Dumnezeiasca Liturghie* (1679). Urmează apoi : *Psaltirea slavo-română* (numită și *Psaltirea de-nțăles*) 1680, *Molitvelnicul de-nțăles* (1681), *Molitvelnicul cel mic* și *Sfînta Liturghie* (1683), *Paremiile de preste an* și *Sfînta Liturghie* (1683), seria fiind încheiată de marea operă în patru volume, *Viața și petrecerea svinților* (1682—1686).

Această activitate, pusă în slujba unui scop bine urmărit și anume de a înlocui în Biserică limba slavonă cu cea română, este cu totul impresionantă dacă ne gîndim că vremurile erau tot mai grele pentru Moldova, încercată mereu de noi și noi suferințe pricinuite de mișcările trupelor străine. Anul 1683, mai ales, reprezintă un apogeu al creșterii puterii turcești, care asediază într-un efort suprem Viena. Trufia otomană voia să facă din cucerirea ei un simbol al biruinței definitive asupra lumii creștine. Situația era într-adevăr dramatică.

Trupele moldovalahaie fură silite să vină alături de turci, însă în ascuns ele ajutau pe asediați, trăgînd cu ghiulele umplute cu paie sau transmițînd informații asupra miș-

6. D. Almaș *Neculai Milescu*, Ed. Tineretului, București, 1954, p. 207.

7. *Ibidem*. 8. *Ibidem*, p. 521.

cărilor trupelor otomane și încurajînd pe cei închiși în cetate să reziste pînă la venirea în ajutor a lui Jan Sobieski.

Acesta sosi în adevăr cu armata sa și făcu pe turci să cunoască o înfrîngere rușinoasă, care constituie de altfel preluđuul descreșterii puterii otomane, cum se va exprima Dimitrie Cantemir.

După biruința de la Viena, statele creștine încep în sfîrșit să înțeleagă necesitatea unei alianțe, care prinde chiar contur în 1684, avînd menirea să ducă la distrugerea definitivă a puterii turcești.

Pentru Moldova însă vremurile continuau să fie dintre cele mai grele. Fiindcă nu era de ajuns asupraei otomanilor, care se înverșunau să reziste, trupele leșești, în retragerea lor spre Polonia și de asemeni cele tătare se dedau la prădăciuni, iar pe deasupra însuși Petriceicu-vodă, fugind din calea tătarilor spre Polonia, jefui fără milă satele moldovene.

«Bogat bine și folos au rămas țării și de la Petriceicu-vodă, pradă și foamete mare»⁹, spune cronicarul Ion Neculce și adaugă apoi că împreună cu el s-au dus și din boieri, între care vel-logofătul Miron Costin, fapt ce mihni pe mitropolitul Dosoftei.

În această situație grea, mitropolitul Dosoftei plecă, la cererea lui Ștefan Petriceicu-vodă, în fruntea unei mari delegații la Moscova, cu scopul încheierii unei alianțe, care să salveze țara de la primejdiile fără de istov.

Ajuns cu întîrziere în cetatea Moscovei, după un lung și obositor drum, mitropolitul avu mai întîi bucuria de a reîntîlni pe bunul său prieten, Nicolae Milescu. Împreună făcură apoi o vizită patriarhului Ioachim, căruia mitropolitul îi mulțumi pentru tiparul dăruit, iar Milescu îi tălmăci versurile tipărite la începutul *Paremiilor*. În acestea Dosoftei își exprima recunoștința față de cetatea Moscovei și patriarhul ei pentru tiparele care vor înlesni luminarea poporului moldovean.

Tot Nicolae Milescu îl însoți și înaintea țarilor, cărora le prezentă cererea de ajutor din partea domnitorului moldovean. Ajutor însă n-a venit nici de data aceasta, iar trupele polone au apărut din nou, urmărind pe turci.

În anul 1686 Jan Sobieski organizează o nouă expediție în Moldova pentru urmărirea turcilor, expediție care prin proporțiile ei aprinse iarăși nădejdea în sufletele boierilor filopoloni, în frunte cu Miron Costin, reîntors în Moldova încă din 1685. Expediția eșuă însă, transformîndu-se într-o acțiune de jefuire a Moldovei. Lucrurile ajunseră și mai rău, cînd la retragerea din fața trupelor turcești spre Polonia, Jan Sobieski luă cu sine racla sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, odoarele mitropoliei și totodată pe mitropolitul Dosoftei pe care l-a dus la Zolchiv. Aici avea să-și petreacă mitropolitul Dosoftei ultimii șapte ani din viața sa, într-un surghiun care avea să dea naștere la multe frămîntări în vremea sa și să suscite mai tirziu păreri diferite, din pricina acuzațiilor de vinovăție ce i-au fost aduse în acele împrejurări.

E un fapt cunoscut că între domnitorul Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie Cantemir, și mitropolitul Dosoftei a existat un schimb de scrisori. Astfel, în anii 1686 și 1687, prin trei scrisori, Constantin Cantemir îl invită pe mitropolitul Dosoftei să se reîntorcă în țară pentru a-și recupa scaunul, cerîndu-i să aducă înapoi și odoarele mitropoliei și asigurîndu-l că nu va avea nimic de suferit.

Patriarhul Dositei al Ierusalimului îl cheamă și el de asemeni în trei rînduri, în anul 1688, să se prezinte la scaunul său, ținut încă neocupat.

9. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 165.

Mitropolitul Dosoftei a răspuns la timp atât lui Constantin Cantemir cât și patriarhului Dositei că revenirea sa nu depinde de el, ci de bunăvoința regelui polon.

În aceste împrejurări lucrurile iau o altă întorsătură. Constantin Cantemir ține un sinod cu ierarhii moldoveni, de la care obține depunerea mitropolitului Dosoftei și apoi cere tuturor patriarhilor Bisericilor ortodoxe să facă același lucru.

Față de această situație, mitropolitul Dosoftei scrie în două rânduri, în 1691 și 1693, patriarhului Dositei că «de șapte ani zilnic roagă pe regele Jan Sobieski să-i dea voie să revină în țară cu tot ceea ce aparține mitropoliei, precizând că, nu el a luat odoarele, pe sfinți și veșmintele, ci regele, care le ține în castelul de la Strie. Regele spune că le va restitui pe toate când va găsi timpul potrivit»¹⁰ și încheie rugînd pe patriarhul Dositei să determine pe Cantemir-vodă să-i scrie regelui Sobieski despre toate acestea¹¹.

Referindu-se la caterisirea sa spune: «Eu nu mă voi despărți de Biserica Ecumenică, iar acela care mă prigonește și mă desparte de dreapta credință să-și dea seama înaintea lui Dumnezeu, căci vodă Cantemir mă prigonește pe nedrept»¹².

Tot referitor la această caterisire, Ion Neculce avea să scrie în cronică sa: «Cantemir-vodă se mînie pe cel mitropolit și-i făcuse afurisănie de la patriarhi. Dar nemic de dînsu nu s-au atinsu, că dzic oamenii că-i sfinți, iar de Cantemir-vodă s-au atinsu, că l-au găsit legat. Ce nu să știe, dintr-acee pricină au dintr-alte»¹³.

Această caterisire a fost de altfel ridicată la intervenția patriarhului Dositei al Ierusalimului și poate a lui Constantin Brîncoveanu, domnul Munteniei, care avea de asemenea multă stimă pentru activitatea mitropolitului Dosoftei.

Chiar acolo departe de țara sa, Dosoftei continua să trudească în ogorul scrisului, traducînd din grecește în rusește diverse scrieri pentru trebuințele credinței pravoslavnice, ca: *Istoria bisericească și Vedenia tainică* de Gherman, patriarhul Constantinopolului, *Cuvîntări ale Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în 1693 ș.a.

Bătrînul mitropolit continua să fie activ însă și altfel decît scriind. «După ce l-au dus la Jolfa, spune tot cronicarul Ion Neculce, îl pună craiul Sobetșchie de s-îmbrăcă cu hainele cele scumpe și odoarele mitropoliei țării noastre, de făcă liturghii la dzile-mari și iordan la Boboteadză, după-obiceiul țării noastre, de să mira craiul și toți domnii leșești și lauda de frumoasă țărămonia ce are beserica țării noastre»¹⁴.

Dar timpul trecu. Viața se apropia de asfințit. Și cînd umbrele înserării veșnice căutară a-i învăli chipul albit de vreme, cum îl cuprinse dor mare. Mîntea i se slobozi într-o ultimă sfortare să aducă în zarea ochilor chipuri și locuri scumpe. Își aminti cu duiosie de cei doi prieteni ai săi, părtași și ei la un destin aspru: Miron Costin, întors în Moldova, dar sfîrșindu-și viața în 1691 în mod tragic și anume sub securăa lui Constantin Cantemir, iar Nicolae Mileacu trăind departe în cetatea Moscovei, de unde însă continua priveghiul asupra soartei Moldovei, lucru care-l mîngîie totuși. Apoi dorul de țară îl cuprinse tot mai aprig și i se păru că aude de departe, tot mai încet și mai încet, o chemare de bucurie ce înfioară văile moldovene umblate cu drag altădată. Amărăciunea îi pătrunse în suflet la gîndul că oasele i se vor odihni în lut străin, dar un alul i se îngemănă și-l împacă: spirîtul său trecut de mult peste fruntariile Moldovei înapoi, în operă traicnic durată și i se păru că aude norodul stihuind, așa cum îl învățase el, peste văi și peste munți, peste necazuri și peste bucurii :

10. Dionisie Udișteanu, în «Biserica Ortodoxă Română», 1969, 3—4, p. 419, (după I. Monovarda, *Index Zolcheniensis*, Lwow, 1783). 11. *Ibidem*. 12. I. Neculce, *op. cit.*, p. 176.

13. *Ibidem*. 14. *Ibidem*.

«*Limbile să salte,
Cu cîntece înalte,
Glas de bucurie
Să urce în tîrie.*»

Crugul anului 1693 se pleca. Era iarnă și calendarul arăta 13 decembrie. Din înalt începură să cadă fulgi de nea, mai întii mari și sfioși, apoi mici și iuți. Nînsoarea se înteti din ce în ce și privelește arăta acum în fața vederii ca un vîrtej, pînă ce într-un tirziu, un lîntoliu alb și nesfirșit acoperi totul, totul.

Dacă destinul a făcut ca mitropolitul Dosoftei să-și sfișească zilele în țară străină, dacă pentru unele acte săvîrșite în condițiile complicate ale vremii de atunci a putut fi supus unei judecăți și osînde aspre, dovedite de altfel apoi nedrepte, opera sa l-a redat cu totul neamului românesc și-i luminează viața și chipul definitiv, consacîndu-l ca un luptător pentru eliberarea poporului de toate servițiunile străine și îndeosebi de sub jugul otoman și totodată ca un ctitor al culturii noastre.

Intr-adevăr cînd mitropolitul Dosoftei începea seria de tîlmăciri în limba română, el împlinea un fapt de patriotism și de cultură în același timp, scrierile sale constituind o valoroasă contribuție, recunoscută pe deplin astăzi, la introducerea graiului românesc în Biserică și la dezvoltarea limbii noastre literare.

Afirmînd acest lucru ne gîndim mai ales la cele trei tipărituri: *Psaltirea în versuri*, *Liturgierul* și *Viața sînișilor*, care au o semnificație cu totul deosebită în opera lui Dosoftei, precum și la *Psaltirea* de la 1680, al cărei text român a intrat în compunerea *Bibliei lui Șerban Cantacuzino* de la 1688.

În ciuda unor scăderi de versificație, relevate de unii istorici literari, ca *Sextil Pușcariu* de pildă, *Psaltirea în versuri*, de la tipărirea căreia se împlinesc 300 de ani, este incontestabil un monument al literaturii române.

Este drept, există încercări de versificație și înainte de Dosoftei. Astfel întîlnim versuri în *Cazania lui Varlaam* (1643), iar Miron Costin este de asemeni autorul unor stihuri, încercînd și versificarea psalmului 5, și însuși mitropolitul Dosoftei însemne pe o *Psaltire* din 1670 că Ștefan cel Mare «făptuise» o cîntare războinică, interesantă și prin conținutul său:

«*Hai frați, hai frați, la năvală dați,
La năvală dați, țara v-apărați!*
*Hai frați, hai frați, la năvală dați,
La năvală dați, crucea v-apărați!*
*Hai frați, hai frați, la năvală dați,
La năvală dați, steagul v-apărați!*»¹⁵.

Tîlmăcirea lui Dosoftei este prima operă poetică de amploare în limba română, numărînd 8634 de versuri. Ea are astfel meritul de a fi supus limba română, încă în formație, la un efort poetic ce a dus la mărirea capacității ei de exprimare, așa cum un rol asemănător împlineau cu puțin înainte în domeniul juridic și filozofic, *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărdăști și de la alte giudețe* (1646), care este primul cod de legi în limba română, și *Despre singurul fiitoru gînd*, prima traducere filozofică în românește, aparținînd lui Nicolae Milescu (1664).

Tîlmăcirea psalmilor în versuri nu este nici ea o idee originală a lui Dosoftei, întrucît asemenea lucrări au existat și înainte de el, la alte popoare și confesiuni creș-

15. Sextil Pușcariu, *Istoria Literaturii Române, Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 62.

tine. Astfel, poetul Clément Marot (1496—1544) versificase psalmii lui David și însuși Calvin (1509—1564) redase în versuri câțiva psalmi pentru nevoile de cult.

Mai aproape de el însă a fost *Psaltirea în versuri* a marelui poet polonez Jan Kochanowski (1530—1584), care a servit îndeaproape ca model mătropolitului Dosoftei. El dă însă pentru ortodocși cea dintâi tălmăcire în versuri a psalmilor regelui David și, — ferindu-se de o imitare servilă a modelului — oferă «una din cele mai reușite tălmăciri în versuri ale psalmilor într-o limbă națională»¹⁶.

Succesul lui Dosoftei s-a datorat în primul rând geniului său poetic, care l-a orientat spre graiul popular, precum și talentului cu care l-a valorificat în toată simplitatea și frumusețea lui.

Dacă în tălmăcirea lui Dosoftei există și versuri mai puțin reușite, unele construcții greoaie sau expresii influențate sensibil de originalul folosit, lucrul este explicabil având în vedere amploarea acestei opere precum și faptul că limba română nu era îndeajuns mălădiată. El a avut astfel de învins multe greutăți ale începutului, legate de nevoia lărgirii lexicului literar, al limbii noastre. Multe din versurile lui Dosoftei și în special cele scurte, de 6—7—8 silabe sînt însă spontane, pline de vioiciune și căldură, amintind armonia versului mioritic și prevestind de departe parcă muzicalitatea celui eminescian, ca cele din psalmul 103 :

*«Preste luciul de genune
Trec corăbii cu minune...»*

Avînd parfumul locului și al timpului în care a trăit autorul, în stihul lui Dosoftei se simte aburul proaspăt al brazdei abia răsturnate, răsună vîersul păsărelelor din luncile moldovene, susurul izvorului și ecoul îndepărtat al buciului ce vestește primejdia sau cheamă poporul la luptă. Așa se explică de altfel receptivitatea mare de care s-a bucurat tălmăcirea lui Dosoftei, *Psaltirea* fiind o carte de mare circulație, și faptul că unii psalmi au dobîndit o largă popularitate. Astfel versuri din psalmii 46, 48, 49 și 98 au pătruns în colindele populare, reapărînd apoi mai tirziu în culegerile lui Anton Pann.

Impresionează la Dosoftei faptul că, deși tălmăcirea sa are ca obiect o carte scrisă cu peste 2500 de ani înainte, în locuri și împrejurări cu totul altele, el găsește în psalmii lui David înțelesuri care-i mijlocesc exprimarea propriilor bucurii și suferințe, pe care starea Moldovei de atunci i le pricinuia și erau trăite de el în exilul din Polonia la o scară și mai mare.

Astfel avîntul din :

*«Limbile să salte
Cu cîntece înalte.
Glas de bucurie
Să urce în tîrie...»¹⁷*

Sau :

*«Cîntați Domnului în strune,
În cobuz de versuri bune
Și din țerecate surle
Versuri de psalomi să urle,
Cu bucin de corn de bour,
Să răsune pîină-nour...»*

se schimbă în accente pline de tristețe în versurile :

*«La apa Vavilonului,
Jălînd de țara Domnului,
Acolo șezum și plînsăm,
La voroavă ce ne strînsăm.
Și cu inemă amară,
Prin Sion și pentru țară,
Aducîndu-ne aminte,
Plîngeam cu lacrimi herbinte.
Și bucline țerecate,
Lăsăm prin sălci aninate...»*

16. *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972, p. 142.

17. Versurile sînt citate după *Istoria Literaturii Române*, Ed. Academiei R. P. Române, vol. I, București, 1964.

În sfârșit, meditănd la vremurile răvășite, care aduceau atîta rău poporului moldovean, poetul Dosoftei, plecînd de la psalmul 152, ajunge să «scorească», cum el se exprima, stihuri originale cu adevărată lentă socială :

*«Cine-și face zid de pace,
Turnuri de frăție,
Duce viața lără greață
'Ntr-a sa bogăție.*

*Că-i mai bună dimpreună
Viața cea frățească,
Decît arma ce destramă
Oaste vitejească».*

Dacă prin Psaltirea în versuri, Dosoftei își împlinea o dorință scumpă inimii sale, de a oferi poporului în graiul pe care el îl înțelegea și în imagini luate din imediata lui apropiere această carte de cultură sufletească, mult răspîdită la toate popoarele creștine, prin tipărirea *Liturghierului* în 1679, el făcea un pas mai departe, introducînd graiul românesc în Biserică.

Liturghierul fiind o carte de cult, de rînduială a principalei slujbe bisericești, obliga din momentul traducerii lui la săvîrșirea slujbei liturgice în românește. Desigur nu ne putem închipui că acest lucru s-a putut înfăptui într-o clipă pretutindeni, însă punerea la îndemîna slujitorilor a Liturghierului român, a constituit începutul slujbei în românește în Moldova, iar tipărirea lui reprezintă un moment de referință pentru introducerea limbii române în Biserică.

Această realizare a mitropolitului Dosoftei a fost nu numai un act de patriotism, dar și de mare curaj.

În sfârșit prin marea sa operă, în patru volume, *Viața și petrecerea sfinților*, inspirată din vechi izvoare bisericești, pune la îndemîna poporului o altă carte de aleasă cultură sufletească, care «prin pietatea ei duioasă a mișcat adînc sufletul cititorilor de pe vremuri»¹⁸, contribuind totodată în mod sensibil la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare române.

Contopit cu sufletul poporului în puținele-i bucurii și multele suferințe din acele vremi involburate, luptînd neabătut pentru libertatea și viața mai bună a aceloră pe care Dimitrie Cantemir avea să-i numească «cei mai nenorociți țărani din lume», ostendînd îndelung pe filele îngălbenite ale cărților pe care le închina luminării celor mulți, mitropolitul Dosoftei și-a cîștigat în conștiința neamului românesc un loc de cinste, măreț și trainic ca opera sa însăși.

Pr. GHEORGHE M. RADAN

CĂRȚI DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ TRADUSE DIN GRECEȘTE ȘI TIPĂRITE DE MITROPOLITUL GRIGORIE DASCĂLUL

Vrednic vlădică al Bisericii Țării Românești, rîvnitor monah, mare iubitor de neam, mitropolitul Grigorie Dascălul a fost și un neobosit cărturar, care, prin activitatea sa literară, a îmbogățit scrierea noastră bisericească din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu numeroase și valoroase lucrări.

Rîvna pentru cele ale cărții a avut-o mitropolitul încă din tinerețe. Născut în București, «din părinți pămînteni și de bun neam», la anul 1765, tînărul Gheorghe a urmat cursurile școlii de la Sfîntul Sava, aflată atunci în chiliile bisericii Domnița Bălașa, unde «noptile injugînd cu zilele», a învățat temeinic, pe lîngă teologie și

18. *Ibidem*, p. 154.

alte științe, limbile elină și latină, fiind mult prețuit de către dascălii săi. Aci a cunoscut pe monahul nemțean Gherontie, trimis la București împreună cu un călugăr Dorotei de către Paisie Velicovschi, «spre învățătura limbii elinești»¹. Cu monahul Gherontie, tânărul Gheorghe a legat o strinsă și rodnică prietenie care avea să fie hotărâtoare în conturarea personalității sale, mai ales în ceea ce privește osîrdia cărturărească și petrecerea monahală.

Hotărît pentru viața călugărească, împreună cu prietenul său, pe la 1790, s-a dus la Mănăstirea Neamț unde «s-a dat spre ucenicie la prea fericitul părintele nostru Paisie Velicovschi și din minile lui au primit și chipul îngeresc și cu a lui părintească alegere s-a hirotonit și ierodiacon», primind numele de Grigorie și alegîndu-și ca «stareț și părinte duhovnicesc» pe Gherontie. Sub ascultarea acestuia și apoi împreună cu el, Grigorie și-a început îndeletnicirea sa literară în acest vechi centru de cultură românească unde, sub influența isihasmului, se dezvoltase strălucita școală de copii încă din secolul al XV-lea și unde, — prin întărirea legăturilor cu Atoșul în secolul al XVIII-lea —, sub influența aceleiași spiritualități isihaste, se produsese un curent de înnoire a vieții monahale în direcția trăirii duhovnicești și a activității cărturărești².

În acest climat spiritual al noii școli monastice moldovenești s-a dezvoltat Grigorie, făcîndu-se «din toată inima părtaș la opere lor de cultură, prin care acești smeriți călugări și-au cîștigat recunoștința tuturor timpurilor»³. Ierodiaconul Grigorie a primit, drept ascultare călugărească, să traducă din elinești în românește cărți folositoare de suflet, ostentîndu-se împreună cu starețul său Gherontie «că ce talmăcea unul, îndrepta celălalt și talmăcirile lor se făceau ca un singur lucru»⁴.

Cînd mitropolitul Ungrovlahiei Dositei Filitti a cerut de la Neamț «doi părinți procopșiți la talmăcirea sfințelor cărți după elinie», care să aibă și grija tipografică, au venit la București, prin 1796, cei doi nedespărțiți prieteni, Grigorie și Gherontie. În 1799 ei au tipărit la tiparnița Mitropoliei, *Carte folositoare de suflet*, iar în anii următori altele⁵.

În perioada 1802—1816, Grigorie și Gherontie — acesta numai pînă la 1812 cînd a murit —, au activat în Moldova unde, la Iași și la Mănăstirea Neamț, îndemnați și ajutați și de către mitropolitul Veniamin, au talmăcit și tipărit numeroase cărți⁶.

Apoi, Grigorie a venit la București, așezîndu-se mai întîi la Mănăstirea Antim și apoi la Căldărușani, unde a trăit în smerenie și rugăciune, talmăcind cărți folositoare de suflet. Din îndemnul și cu blagoslovenia mitropolitului Dionisie Lupu, a tradus și tipărit la București *Șase cuvinte pentru preoție ale Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1820) și *Cuvînt pentru preoție al Sfîntului Grigorie de Nazianz* (1821).

Ajuns în scaunul de arhipăstor al țării (1823), mitropolitul Grigorie nu a încetat îndeletnicirile sale cărturărești. Pentru a tipări cărțile talmăcite de el în românește, a îmbunătățit tipografia și a luat pe seama Mitropoliei «moara de hîrtie» de la Ciogîrla. În perioada aceasta, a dat la lumină, printre altele, și următoarele cărți de zidire sufletească: *Două cuvinte ale Sfîntului Casian Rimleanul* (1825), *Cuvînt ... pentru mizerile ceale reale și ceale bune al Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1827), *Cuvinte puține... ale aceluiași sînt Părinte* (1827) și *Patericul* (1828).

Osîrdia lui de cărturar nu i-a dat răgaz nici în perioada surghiunului de la Chișinău, unde a continuat să traducă din grecește. Ținut apoi la Buzău într-un al doilea surghiun, Grigorie înființează aici o tiparniță, și de sub teacurile ei a scos cîteva cărți «pentru folosul sufletesc» al preoților și credincioșilor lui, printre care *Împărșirea de grîu și Puțul Sfîntului Ioan Gură de Aur*, cărți care urmau «să se dea în dar».

1. Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei* (1823—1834), 1927, p. 1; *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutetele teologice, vol. II, București, 1957, p. 405; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1830, p. 189; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe române*, manual pentru Seminarile teologice, Sibiu, 1972, p. 289.

2. Prof. Alexandru Elian, *Bizantinologia în preocupările teologiei ortodoxe românești*, în «Studii Teologice», XXIII (1971). nr. 5—6, p. 341. 3. N. Iorga, *op. cit.*, p. 191.

4. *Istoria Bisericii Române...*, p. 405. 5. *Ibidem*; N. Iorga, *op. cit.*, p. 189.

6. *Istoria Bisericii Române*, p. 406; C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 6, N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1901, p. 395, 396.

Grigorie Dascălul și-a încheiat viața pămîntească la 22 iunie 1834, ostenindu-se tot la o lucrare de cărturărie, care «îmbărbățează pe cel desnădăjduit, mîngie pe cel necăjit, pre cel păcătos către pocăință îl întoarce, pre cel virtos la inimă îl moaie și umilintă îi aduce, pre cel rățăcit din mort viu îl face...», și anume, de tipărirea *Vieților Sfinților*, care avea să fie terminată în 1835 în tiparniță înființată de el la Căldărușani⁷.

Din prefața ieromonahului Macarie la volumul pe septembrie al *Vieților Sfinților*, aflăm și motivarea activității literare a mitropolitului Grigorie, care cunoscînd «curat că neamul românesc cu sufletul cu adevărat iaste blagocestiv, dar lipsit de ceale către blagocestie... gol de armele dreptei credințe...» i-a tipărit multe cărți folositoare⁸.

Dintre cărțile traduse și tipărite numai de Grigorie, ca ierodiacon și mitropolit, în perioada 1817—1834, o categorie căreia rîvnitorul și nevoitorul călugăr i-a acordat o atenție deosebită au fost cărțile de zidire sufletească. În ordinea apariției lor, acestea au fost:

1. *Cuvînte șase pentru preoție*, ale Sfîntului Ioan Gură de Aur. Din titlul complet aflăm că această carte mai cuprinde «și ale altor trei sfinți Părinți trei canonicești Epistoliile împotriva simoniei, adică a dării și luării de bani pentru darurile ceale dumnezeiești». Cuvintele Sfîntului Ioan Hrisostom au fost «tălmăcite din limba elinească în limba românească, iar Epistoliile și în limba grecească». Cartea a fost «acum întîi tipărită în zilele Prea luminatului și Prea înălțatului nostru domn Ioann Alexandru Nicolae Șuțu Voievod, cu blagoslovenia Prea Sfințitului și de Dumnezeu alesului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Dionisie. În București 1820»⁹.

Cartea în-4°, de 2 foi și 160 pagini, are de la p. 133—160 textul pe două coloane, grecește și românește, cuprinzînd epistolele lui Vasile, arhiepiscopul Chesareei Capadochiei, a lui Ghenadie, patriarhul Constantinopolului și a lui Tarasie al Constantinopolului și Romei cei nouă.

Prefața este scrisă de Mitropolitul Dionisie. El arată că, «pentru preoție și datorile preotești au arătat cu adevărat și alții din Sfinții Părinți și Dascălii bisericii», dar că «mai cu deadinsul și mai pre larg a scris Sfîntul Grigorie Teologul în Cuvîntul cel pentru preoție și Sfîntul Ioan Hrisostomul». Cartea acestuia din urmă este o «voroavă... către Sfîntul Vasile al Seleuciei», împărțită «în șase cuvinte», în care, «ca înaintea ochilor pune ce felii să cuvîne să fie cel ce i să încredințează vrednicia aceasta și de cîtă purtare de grijă are trebuință lucrul acesta». Și episcopii și preoții între care «nu iaste... multă deosebire» au un «lucru de obște» de îndeplinit: «sponirea norodului la cele bune». Pe aceștia mitropolitul îi îndeamnă a citi «acestea minunate și de Duhul Sfînt insuflate cuvinte» și înainte și după hirotonie, încît cunoscînd bine datorile preotești «să se silească ca obiceiurile cele nepotrivite preoției să le păzească, iar cele cuviincioase să le îmbrățișeze».

Traducerea a fost făcută «prin osîrdia» episcopului Iosif al Argeșului, «de unul din cei ce au tălmăcit și Theologhicon al Sfîntului Ioan Damaschin. Cartea a fost tipărită «cu cheltuiala Dumnealui doftorului Konstantinache Caracas» în tipografia acestuia «de la Cișmeaua răposatului Mavrogheni».

În cuvintele «șase pentru preoție», se zugrăvește frumusețea dar și greutatea acesteia. Prima dintre cele trei epistoli, tipărite pe două coloane cu textul grecesc și traducerea românească, este a Sfîntului Vasile, adresată episcopilor săi suffragani, prin care îi face atenți «să nu hirotonisească cu bani»; a doua aparține lui Ghenadie al Constantinopolului și e adresată «către toți prea cuvioșii mitropoliți și către Papa Romei», tot contra simoniei; a treia, care cuprinde și cite din cea a lui Ghenadie, este adresată de Tarasie, patriarhul Constantinopolului, către Adrian, papă al Romei, «ca să nu facă hirotoniile cu bani». Urmează pe o pagină canonul 23 al Sinodului VI ecumenic, iar pe alta se lămurește «ce înseamnă Mammona al nedreptății». Cartea se sfîrșește cu două «cuvinte» care nu sînt cuprinse în titlul ei: cuvîntul lui Ghe-

7. *Istoria Bisericii Române*, p. 415; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 292.

8. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 91.

9. Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, tomul III, București, 1912—1936. p. 330; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, p. 227.

nadie Scolarul «împotriva eresului sau necredinții» și «Cuvîntul al doisprezecelea al lui Iosif Vryenie, cum că cel mai mare păcat e a se vîndea Domnului și a se cumpăra»¹⁰.

2. *Cuvînt pentru preoție* «al celui întru sfinți părintelui nostru Grigorie Nazianzineanul cuvîntătorului de Dumnezeu», a fost «tălmăcit de același tălmăcitoriu carele au tălmăcit și cealelalte șase cuvinte pentru Preoție ale Sfîntului Ioan Gură de Aur». Cartea a fost tipărită «cu blagoslovenia și cheltuiala mitropolitului Dionisie în timpul lui Alexandru Șuțu, în București, 1821.

Cartea, în-folio mic, are 72 pagini, fără prefață. După caracteristicile tehnice rezultă că a fost tipărită tot la tipografia de la cișmeaua Mavrogheni.

Pe verso titlului, s-a tipărit ca moto: «Despre fața Clirosului bisericesc: Fericiți sintem, Israile, că cele ce plac lui Dumnezeu s-au arătat noao. Baruh cap. III». Pentru a se arăta «ce iaste dregătoria Preoției și ce fel se cuvine a fi episcopul», cuprinsul este bogat în citate din Sfînta Scriptură și în «frumoase și vii reflexii». Textul este însoțit de multe note explicative. Într-una din ele, traducătorul crede, în urma unei analize pe care o face unor expresii, că Sfîntul Grigorie a compus acest «cuvînt pentru preoție» în timpul cînd era arhiereu»¹¹.

3. «Doao cuvinte ale sfîntului Kassian Rîmleanul, pline de tot fealul de folos duhovnicesc». A fost tipărită în timpul lui Grigorie Dimitrie Ghica, «cu blagoslovenia și cheltuiala Prea Sfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kiriu Grigorie», la «Tipografia Sfîntei Mitropolii» din București, «la leat 1825», ostendindu-se la această lucrare «ieromonahul Stratonie tipograf».

Titlul complet al cărții, încadrat, are deasupra un frontispiciu cu motive florale și stema Moldovei, făcut de ieromonahul Costantie.

Cartea nu are prefață, dar pe prima pagină sînt cîteva rînduri care cuprind o mică biografie a Sfîntului Casian, indicația că primul cuvînt este adresat episcopului Romei, Castor, și că acest cuvînt este «de trebuință, mai mult decît fiește ce alt (ceva), celor ce au ales să primească lupta cea călugărească», că al doilea cuvînt e «pentru părintii cei din Schit» și că s-a mai adăugat și un «al treilea cuvîntel». Pe verso se află ca moto: cîntarea a noua a lui Moise și două cuvinte înțelepte din pateric. Primul cuvînt enumără cele «opt gînduri ale răutății»: îmbuibarea pîntecelelui, curvia, iubirea de argint, iuțimea, mîhniciunea, trîndăvia, mărirea deșartă și mîndria; în al doilea sînt cuprinse învățături și sfaturi din viața Sfîntilor; în «al treilea cuvîntel» se află o scrisoare a Sfîntului Casian adresată egumenului Leontie, căruia-i arată «ce este dreapta socoteală și ... unde se naște». Cartea se termină cu o sentință morală a lui Everghetinos: «că ceale din inima omului nici de cum nu le știe dracii, nici de ce fel de patimi ne biruim; iar din ceale ce grăim sau zicem pe aceste le cunoaște» și cu o scurtă povestire morală a sfîntului Casian¹².

4. *Cuvinte puține oarecare din ceale multe ale celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur*, tipărită în timpul domniei lui Grigore D. Ghica, în 1827, la București «în sfînta Mitropolie» de către «Matei Băbeanul Tipograf». Cartea a apărut, cum aflăm din titlul complet, «cu blagoslovenia cîialui de acum a toată Ungrovlahia Mitropolit Kiriu Kir Grigorie. De carele s-au tălmăcit din limba elinească, spre folosul neamului nostru».

Titlul este încadrat de figuri de sfinți, stilpi și flori. Pe verso se află stema Muntoniei însoțită de vorburi închinatîe voievodului. În scurta prefață neiscălită a mitropolitului se arată că «cei trei sfinți ai lumii mari dascăli, Grigorie mintea cea deșteaptă, Vasille înălțimea Dogmelor cea împărătească și Ioan noianul cel plin de dar al înlcuirii Sfîntei Scripturi... au ajutat de s-au tălmăcit și în limba noastră» aceste cuvinte ale Sfîntului Ioan, care trebuia să apară, căci dacă «în anul trecut s-au tipărit ceale ale celor doi, nu au suferit Sfîntul Ioan, cel întocmai cu ei întru toate, să rămăie întru aceasta mai jos», și astfel «cîte trei să fie și în limba noastră cea românească, fluiere de Duhul măscate ale Treimeii» și prin citirea lor «mintuire să dobîndim».

10. Ion Blănu, *op. cit.*, p. 331; C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 140-141.

11. Ion Blănu, *op. cit.*, p. 380, 361; C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 141 și nota 1; N. Iorga, *op. cit.*, p. 227.

12. Ion Blănu, *op. cit.*, p. 439; C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 143; N. Iorga, *op. cit.*, p. 227.

Cartea cuprinde predici pentru milostenie, învierea morților, post, jurământ, po-căință, împotriva iudeilor, a bețivilor, pentru a doua venire a Mântuitorului Hristos, rugăciune, tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, «pentru muierile ceale răle și ceale bune», adăugându-se și un cuvânt «la sfințele Paști» al Sfântului Proclu, «arhiepiscopul cetății lui Constantin»¹³.

5. «A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, cuvânt la tăierea cinstiului cap al cinstiului slăvitului proroc înaintemergătorului și Botezătorului Ioann. Pentru muierile ceale reale și ceale bune». București, 1827.

Cartea nu are prefață. Pe prima pagină se afla ca notă un citat din Epistola către Romani: «Cîte mai înainte s-au scris spre a noastră învățatură s-au scris».

Cuprinsul este alcătuit din veștita predică a Sfântului Ioan Hrisostom împotriva Irodiei, Biciuind clevetirea și desfrinarea, Sfîntul laudă pe femeile virtuoaase. Despre acestea spune: «muierile ceale bune au cules roada iubirii de străini, deci pre acele iubiți-le, iar pre celelalte nu le poștiți».

La sfîrșitul cărții se află un capitol din pateric: «Pentru sufletele celor ce mor, cum sînt după despărțire» de corpuri, precum și povestirea unui bătrîn despre viața și îngrozitoarele chinuri după moarte ale unei desfrîinate¹⁴.

6. «Pateric ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrîni». Tipărirea lui a început în timpul lui Grigorie D. Ghica, «iar sffrșit au luat după ce au intrat aicea armia preaputernicii împărății a toată Rosiia», la anul 1828, în București, sub îngrijirea aceluiași Matei Băbeanul Tipografu, avînd «blagoslovenia celui de acum mitropolit al Ungrovlahiei Kiriu Kir Grigorie».

Din titlul întreg aflăm că acest pateric s-a tipărit «spre folosul și îndemnarea celor ce vor să grijească și să se nevoiască pentru a lua mîntuire».

Cartea are 2 + 162 + 2 fol, primele și ultimele nenumerotate. Titlul este încadrat în ornamente (flori și stilpi) avînd sus o gravură care reprezintă pe Sfîntii Împărați Constantin și Elena cu doi ucenici. Pe verso titlului se află stema Țării Românești încadrată în chenar de flori, și avînd sub ea versurile:

«Porumbul odinioară bucurie lui Noe fi vesti,
Iar corbul pre minunatul Proroc Ilie bine îl hrăni.
Acela adevă semn aduse de a apelor încetare,
Iar acesta poartă în gura lui arma cea biruitoare,
Carea pre marele Constantin biruitoriu l-au arătat,
Și întru credința cea pravoslavnică bine întemeiat.
Aceasta și întru această dată se arată păzitoare,
Bine credincioșilor ostași creștinești ajutorare,
Ca prin puterea ei să poată a apăra dreapta credință
Precum a tuturor iaste cererea și buna voință».

În prefața nesemnată: «Către preavoslavnicul cetitoriu», se arată că s-au sffrșit de tradus și tipărit «cuvintele sfinților bătrîni, care pînă acum întru această vreme era pentru a lor rărime mai ca niște izvoară peceluite întru înțelegerea patrioticității noastre limbi». Aceste cuvinte, «care ca un rai duhovnicesc fiind alcătuite din însuși nevoițele cele lucrate în faptă ale sfinților bătrîni, nu puțin povătuiesc pre cei ce să nevoiesc cu osîrdie și să învață întru dinsele, pornind și luminînd pre osirdia sufletului, spre lucrarea faptelor celor bune».

Cititorul este îndemnat ca, primînd în mîini «acest feliu de comoară și vistierie neprețuită» a «nevoițelor sfinților bătrîni», să dea laudă lui Dumnezeu, mulțumind și «celor ce s-au ostenit întru talmăcire» și «celor ce n-au cruțat cheltuiala de tipărire».

Pe verso filei cu prefața se află o «înainte cuvîntare, la cartea cea pentru nevoița fericitilor Părinți».

Textul, pe două coloane, este însoțit de frumoase frontispicii și inițiale. Pînă la fila 80 v. sînt extrase din viețile și învățăturile Sfîntilor Părinți pe alfa-vita, iar între f. 81—162 v. «cuvinte folositoare ale sfinților bătrîni celor fără de nume așezate în capete», cu privire la grija în lume, liniște, umilință, post, răbdare, dragoste, po-căință etc.

13. I. Bianu, *op. cit.*, p. 536, C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 145, 146.

14. I. Bianu, *op. cit.*, p. 535, C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 146, 147.

Cartea se termină cu douăzeci de «stihuri despre partea cărții către cetitori». Prin frumoase comparații și metafore, autorul prezintă valoarea duhovnicească a cuvintelor din pateric, adevărate răsăduri, îngrijite «de cerească mână» adăpate «cu sudori de nevoițe pusenicești», care «rodesc roduri însuflețite și prea frumoase». De aceea «ori carele voiește bine a să veseli», și din aceste roduri «frumos a să îndulci» este îndemnat să-și îndrepte «curata simțire» în aceste «livezi», cu mintea să guste din rodurile lor și apoi să se străduiască a le realiza în viața lui «cu lucrarea în faptă»¹⁵.

7. «Cartea ce să numește împărțirea de grlu a Sfintului Ioan Gură de aur, cuprinzătoare de învățătură de năravuri», apărută la Buzău în 1833, iulie, are 489 pagini.

În prefața pe care a scris-o, «aicea în sfânta monastire a Căldărușanilor», mitropolitul Grigorie ne îndeamnă ca, pentru bolile noastre sufletești, «să chemăm doftori iscusiți și cari nu mint numele, pre sfinții Părinți, și auzind sfaturile lor, să ne plecăm lor, și primind plasturile lor, să le punem la ranele noastre», mai ales «că nici ei pentru vizitele lor cer bani nici pentru plasturi cheltuiale... și mai virtos că și Rățelele să dau în limba noastră și în daru». Această carte, pe care a tradus-o în surghiun «cuprinde Itica ale sfintului», adică «învățătură pentru preoți și pentru mirenii, pentru boiari și pentru supuși, pentru bogați și pentru săraci, pentru bărbați și pentru muieri, pentru bătrâni și pentru tineri, pentru copii și pentru copile, pre toți îi sfătuiașe ce să facă, și cum să petreacă viața curată, ca să scape de munca cea veacinică».

Înainte de prefață este pusă stema țării, iar după prefață se află o gravură lucrată de protopopul Streblitchi, reprezentând pe Sfântul Ioan Gură de Aur împărțind grlu la credincioși.

Grful sînt cuvintele din cuprins care tratează despre judecata viitoare, antihrist, rugăciune, dobîndă, pocăință, zavistie, desfătare și beție, slavă deșartă, iubirea de arginț, avuție, milostenie, preoție, taine, moarte etc.¹⁶.

8. «Carte ce să numește puțul Sfintului Ioann Gură de Aur», apărută la Buzău în iulie 1833.

Cartea de 430 pagini are pe prima pagină aceeași stemă a țării ca și la «împărțirea de grlu». Prefața mitropolitului Grigorie arată că și această carte a fost tradusă în timpul exilului său la Chișinău. Întrucît «cuvintele sfinților părinți sînt tilcuii ale sfinților scripturi», mitropolitul arată folosul scrierilor bisericești pentru mîntuirea noastră. Recomandîndu-ne credința spre creșterea noastră sufletească, ne îndeamnă, în același timp, să nu lăsăm la o parte cunoștința și ne dă exemplu pe «Famenul, puternicul Candachiei, împărătesei Arapilor, carele ... deși era în stăpînire, deși era în bogăție, dar nu suferia nici pe cale să se depărteze de cetire... Acestuia să-i urmăm și noi pînă cînd avem vreme».

O gravură, reprezentînd pe Sfântul Ioan Gură de Aur împărțind apă din puț credincioșilor, se află pe o altă pagină.

Cuprinsul are 48 cuvinte în legătură cu Nașterea Domnului, Sfînta Cruce, Cincizecimea, postul, răutatea, misiunea episcopului Flavian al Antiohiei la Teodosie, apostatați, blîndețe, cuvînt la părăsirea bisericii sale din Constantinopol și despre alte probleme duhovnicești.

Titlurile acestor din urmă două traduceri nu sînt din grecește, ci sînt date de mitropolitul Grigorie, în scopul de a le deosebi de altă traducere anterioară tot din același sfînt Părinte: «Cuvinte puține oarecare... Nici cuprinsul nu este în forma originalului ci e împărțit tot de mitropolit «în chip de cuvinte»¹⁷.

Tipărirea cărților de zidire sufletească, traduse din limba greacă de către vrednicul mitropolit Grigorie Dascălul, cam în același timp cînd în Moldova, la mînșterea Neamț și la Iași, se tipăreau cărți traduse din limba greacă, prin osîrdia și la îndemnul contemporanului său mitropolitul Veniamin, este o consecință a înnoirii monahale care a avut loc în țările române, în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca urmare a accentuării influenței isihaste venită pe calea directă a legăturilor cu Atoșul, sau pe calea ocolită a legăturilor cu Lavra Pecerska.

15. I. Blanu, *op. cit.*, p. 595-598; C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 140; N. Iorga, *op. cit.*, p. 227. 16. C. N. Tomescu, *op. cit.*, p. 151-152. 17. *Ibidem*, p. 152, 153.

Mărtropolitul Grigorie Dascălu, un adevărat «luminătoriu al Bisericii», a dorit din toată inima ca prin aceste traduceri și tipărituri să fie de folos bisericii și poporului său. Este impresionantă în această privință, mărturisirea pe care a făcut-o spre sfârșitul vieții sale: «numai atîta voiesc să trăiesc, cît să ajuterez Pravoslaviei și neamului și fraților»¹⁸.

Pentru ca scrierile sfinților părinți să fie cu adevărat «spre folosul neamului nostru», «fericitul întru pomenire» vlădică s-a străduit să le facă cunoscute «în limba noastră cea rumînească» tălmăcindu-le în «patrioticeasca noastră limbă»¹⁹. De aceea, pe lângă rostul duhovnicesc pe care aceste cărți l-au avut în obștea românească, trebuie subliniată și importanța lor culturală și națională, ca scrieri ce marchează un anumit moment în istoria limbii și literaturii române.

Drd. Pr. C. VOICESCU

CĂRȚILE DE CÎNTĂRI BISERICEȘTI ALE LUI MACARIE IEROMONAHUL 150 ANI DE LA APARIȚIA LOR

Anul acesta se împlinesc 150 ani de la inserarea în catalogul cărții românești a trei opere, care s-au înscris cu majuscule în istoria Bisericii Ortodoxe Române și în cultura noastră literară: *Teoreticul*, *Anastasimatarul* și *Irmologhionul*, tipărite la Viena în anul 1823, în limba românească și pe noua sistemă muzicală psaltică, de către Ieromonahul Macarie.

Perioada în care se tipăresc aceste cărți de muzică bisericească se situează la sfârșitul epocii fanariote în țările române și ele apar ca o manifestare puternică a elementului românesc, prin traducerea cîntărilor bisericești în limba poporului și prin adoptarea noii sisteme psaltice.

Vechea sistemă muzicală, numită aghiopolită, ai cărei autori sînt Sf. Ioan Damaschin și Sf. Cosma Melodul, a fost încărcată în decursul vremii cu o mulțime de semne, care la un moment dat au depășit cifra de 60. Cu vremea, învățarea muzicii bisericești a devenit foarte grea și, din cauza semiografiei prea complicate, s-a simțit după aceea nevoia unei simplificări.

Simplificarea muzicii bisericești s-a făcut la începutul secolului al XIX-lea și are ca precursor pe Gheorghe Cretanul. Reforma în sine este adusă la îndeplinire de trei elevi ai săi: Chrisant Arhimandritul, Grigorie Lampadarul și Hurmuz Hartofilax¹.

Aceștia au stabilit ritmul cîntărilor, au sistematizat scările glasurilor, au înlocuit prin monosilabe numirile polisilabe ale tonurilor și au menținut din semnele vechi pe cele necesare, înlăturînd pe cele care nu aduceau folos. În loc de polisilabele ananes, neanes, nana, aghia, aanes, ncheanes, aneanes, neaghie au introdus monosilabele pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa. Din semnele suitoare și coboritoare au menținut numai zece, iar din cele privind durata și melodierea au oprit doar unsprezece.

În această nouă notatie, metodă sau sistemă, reformatorii au transpus toate cîntările necesare în biserică și au îndreptat toate cărțile de cîntări, începînd cu ale Sf. Ioan Damaschin pînă la Gheorghe Cretanul.

Ceea ce a contribuit efectiv la răspîndirea muzicii bisericești după noua reformă a fost nu numai sistematizarea acestei arte prin reguli precise, ci și înființarea unei școli de muzică la Constantinopol în anul 1815 și inventarea tiparului de psaltichie².

18. *Ibidem*, p. 152, 154.

19. *Ibidem*, p. 144, 146, 149; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 293.

1. Preotul I. D. Petrescu, *Transcrierea muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LV (1937) nr. 1—2, p. 24—25.

2. Nic. M. Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul*, București, 1908, p. 7—15, (apud Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος, 'Ιστορική ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Atena, 1904, p. 105—166).

În țările române, noua sistemă a fost adusă de Petru Manuil Efesiu, sosit în București pe la anul 1816³. Acesta înființează școala de muzică la biserica Sf. Nicolae Șelari și, pentru a rezolva problema lipsei cărților de muzică tipărite, cu ajutorul eforului școlii sale, Grigorie Băleanu, și cu al argintarului Serafim Hristodor din București, reușește să toarne primul tipar de semne muzicale de psaltichie din lumea ortodoxă orientală, tipărind „*Νέον Ανακατατάξιον*”⁴.

Din păcate, eforturile ce se făceau pentru promovarea muzicii bisericești pe noua sistemă nu aveau în vedere nevoile Bisericii și ale credincioșilor ei. În toate bisericile mari, și toți cunoscătorii de muzică cîntau grecește. Chiar cîntăreții ieșiți dintre români executau cîntările în limba greacă.

Inițiatorul și sprijinitorul alcătuirii în românește a cîntului bisericesc ortodox românesc a fost mitropolitul pămîntean Dionisie Lupu (1819—1823), iar această activitate remarcabilă a fost adusă la îndeplinire prin «smeritul Ieromonah Macarie, postarie» al Mitropoliei și dascăl de musichie.

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA IEROMONAHULUI MACARIE

Viața acestui călugăr-preot, care nu fu decît «muncă încordată» și «gînduri înalte», nu este prea cunoscută.

Nu se cunoaște precis nici măcar anul nașterii. Acesta poate fi considerat cu aproximație «după 1770»⁵, «pe la anul 1770»⁶, «în anul 1780 sau 1785»⁷, sau «între anii 1770—1780»⁸.

Se pare că se trăgea dintr-o familie de țărani români din satul Perieți, județul Ialomița⁹. Păreră că s-a născut în Transilvania¹⁰ nu a fost acceptată de cei care s-au ocupat cu viața sa.

Cine i-au fost părinții, iarăși nu știm. A avut un frate și o soră, care au purtat numele de Periețeanu și acest lucru a făcut pe biografii săi să incline a crede că se trăgeau dintr-o familie din Perieți Ialomiței.

Fratele său este stolnicul Voicu Periețeanu, care călătorește prin Sibiu, Hațeg, Rușava și se va «interesa îndeaproape de tipărirea cărților lui Macarie»¹¹.

Sora sa a intrat în monahism în mînăstirea Vîforita — Dîmbovița, luînd numele de Justina Periețeanu, unde a funcționat mult timp ca stareță. Chipul ei este zugrăvit printre otitorii acestei mînăstiri¹².

Cînd va fi intrat în monahism și unde va fi acumulat cunoștințele de care dă dovadă, nu se știe. În orice caz, se pare că a intrat de tînr în monahism, la mînăstirea Căldărușani, primind numele de Macarie.

De la Dumnezeu a avut multă înclinare spre muzică și «din mica sa copilărie» a învățat cîntarea bisericească¹³. Dintr-o însemnare scrisă cu mîna proprie la începutul unei cîntări, rezultă că a sîtat în preajma mitropolitului Dositei Filittis și că a învățat muzica bisericească după «sistima veche» de la Constandin, protopsaltul de atunci al Mitropoliei¹⁴. De la acesta a prins Macarie tainele psaltichiei și meșteșugul de a scrie cîntări pe sistema veche.

3. Anton Pan, *Bazul teoretic și practic al muzicii bis.* 1845, p. XXXII.

4. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 16—18.

5. N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 27.

6. Idem, *Macarie Psaltul — La o sută de ani de la moartea lui (1836—1936)*, București, 1936, extras din «Biserica Ortodoxă Română», LIV (1936), nr. 9—10, p. 4.

7. M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, București, 1928, p. 28.

8. Ierodiacon Dionisie Marin, *Macarie Ieromonahul (la 120 ani de la moartea lui 1836—1956)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXII (1956), nr. 3—4, p. 162.

9. I. D. Petrescu, *Artă Artelor*, București, 1872, p. 37; Pr. N. M. Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cîntări...* p. 27; Idem, *Macarie Ieromonahul*, p. 4;

10. Alexandru Luca, *Priviri generale asupra muzicii din Biserica Ortodoxă de Răsărit de la începutul creștinismului și pînă în zilele noastre*, Teză pentru licență, București, 1898, p. 85.

11. N. M. Popescu, *Viața și activitatea...*, p. 28, notele 1—6.

12. Pr. N. M. Popescu, *Macarie Ieromonahul*, p. 4; Ioan Popescu Pasărea, *Macarie Ieromonahul*, în «Cultura», organul Asociației Generale a Cîntăreților bisericești, 1911, nr. 4.

13. C. Erbiceanu, *Scrisoarea Episcopilor Iosif ai Argeșului și Constandie al Buzdului*, în «Biserica Ortodoxă Română» XVI, p. 111.

14. N. M. Popescu, *Viața și activitatea...*, p. 29, nota 3.

Macarie a cunoscut bine limba grecească, precum și meșteșugul cuvintărilor. Aceasta îndeamnă la a se crede că învățase la Academia Grecească din București. Rivna patriotică și cunoștințele despre cărturăria românească se pare că le-a prins la școala românească de la Sfântul Sava ¹⁵.

Nici de limba slavonă nu era străin, căci în «Înainte cuvintare către cîntărețul român...», redactată la Buda, care urma să servească de prefață la Anastasimatar, el scrie: «Voiam să mă arăt folositoriu și sîrbiilor cu prefacerea Anastasimatarului pe noua sistemă în slavonie și să-l și paradosc...»¹⁶.

Cînd la București se deschide școala de muzică a lui Petru Efesiu, Macarie se înscrie printre primii elevi români ¹⁷. El studiază cu sîrguință noua sistemă, și după ce și-o însușește începe să transpună cîntările bisericești de pe sistema veche pe cea nouă. Încadrîndu-se în curentul de manifestare a unei culturi proprii și de introducere a limbii române în biserică, Macarie așteaptă momentul potrivit pentru «naționalizarea» muzicii bisericești, mîhnit că valorile românești nu erau apreciate de către grecii care se aflau atunci la conducerea Bisericii și a Țării Române ¹⁸.

La 1 mai 1819 românul Dionisie Lupu este ales Mitropolit al Țării Românești și în cuvîntarea înflăcărată și plină de patriotism pe care o ține la instalarea sa, Macarie arată starea de înapoiere a clerului român și cere înființarea de școli în «limba patriei» ¹⁹.

În răspunsul său, Mitropolitul făgăduiește înființarea unei școli de muzică în «limba țării» și chiar în același an (1819) ia ființă școala promisă, iar Macarie este numit profesor de muzică psaltică și directorul ei ²⁰, și îndatorat să «prefacă în graiul patriei» melodiile bisericești, tîlmăcindu-le în românește. Probabil că odată cu numirea de dascăl, i se dă și rangul bisericesc de «portarie» al Sfintei Mitropolii ²¹.

Odată cu înființarea școlii de muzică, Mitropolitul Dionisie Lupu instituie o comisie de psaltii, care să traducă cîntările bisericești în limba română și să le transpună în noua sistemă psaltică. Comisia a fost alcătuită din Ieromonahul Macarie, Anton Pann și Panaioti Evghiurliul, protopsaltul Mitropoliei, care mai tîrziu s-a călugărit luînd numele de Pangrație. Comisia s-a dizolvat dintru început din cauza dorinței fiecăruia dintre membrii săi de a publica cărți de cîntări bisericești sub semnătura proprie. Astfel, Macarie rămîne singur spre a duce la îndeplinire misiunea încredințată de Mitropolit ²², și traduce în limba română și transcrie în noua sistemă *Teoreticonul*, *Anastasimatarul* și *Irmologhionul*.

Răspîndirea muzicii bisericești românești astfel înlocuiește întru totul împotrivirea grecilor ²³. Petre Efesiu nu-i îngăduie să-și tipărească lucrările în tipografia sa, sub pretextul că nu tipărește decît cărți în limba greacă ²⁴.

Hotărît să-și publice lucrările, Macarie intră în tratative, în anul 1820, cu Zaharia Carcalechi spre a și le tipări la Buda, unde exista o tipografie a universității, cu cenzori români. Mitropolitul Dionisie Lupu se oferă să suporte cheltuiala tipăririi ²⁵. Și la Buda a întîmpinat greutăți din partea unor străini care erau ostili tipăririi de cîntări în românește, dar cu toate acestea s-a apucat de lucru.

Cînd semnele muzicale — făcute după desenul său — erau deja turnate, lucrarea îi stagnează din cauza izbucnirii revoluției lui Tudor Vladimirescu în anul 1821, care

15. Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, p. 4.

16. Apud Ierod. Dionisie Marin, *op. cit.*, p. 163.

17. I. Popescu Pasărea, *op. cit.*, Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, p. 5; Idem, *Viața și activitatea*, p. 30; A. Pann, *op. cit.*, p. XXIII;

18. Const. Erbiceanu, *Macarie Ieromonahul*, în «Biserica Ortodoxă Română», p. 3—14.

19. Const. Erbiceanu, *Macarie Ieromonahul*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1892—1893, p. 808—812, și 1899—1900, p. 332—336;

20. I. Popescu Pasărea, *op. cit.*, Nifon Ploieșteanul, *Carte de psaltichie*, p. 56; Diaconul M. Popescu, *Știri noi despre Macarie Ieromonahul...*, București, 1916, p. 5, extras din «Biserica Ortodoxă Română», 1915—1916.

21. A se vedea N. M. Popescu, *Viața și activitatea*, p. 31.

22. Anton Pann, *op. cit.*, p. XXXV; Al Luca, *op. cit.*, p. 85—86; N. Ploieșteanul, *op. cit.*, p. 56; Ierod. Dionisie Marin, *op. cit.*, p. 165.

23. Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, p. 7.

24. Idem, *Știri noi despre Macarie*, p. 5; *Macarie Psaltul*, p. 7.

25. Idem, *Macarie Psaltul*, p. 7; Ierod. Dionisie Marin, *op. cit.*, p. 165.

a determinat fuga lui Dionisie Lupu la Braşov, Macarie rămânând fără ajutorul promis pentru tipărirea cărţilor sale de muzică.

Chiar în toamna aceleiaşi an Macarie vine la Sibiu, şi, prin intermediul fratelui său Voicu Perieţeanu, refugiat şi el, intră în legătură cu Hagi Constantin Pop şi-l înduplecă să-i tipărească opera pe cheltuiala sa²⁶. Tipărirea avea să se facă nu la Buda, ci la Viena, în tipografia «Mehitariştilor», a «popilor armeni».

În toamna anului 1821 Macarie Ieromonah pleacă din Sibiu spre Viena, unde ajunge în februarie 1822. La 10 februarie acelaşi an. el scrie din Viena Casei de comerţ Pop din Sibiu că a încheiat contract... «...cu popii armeni, ca unii ce au privilegiuri ca, ori pre ce limbă să poată a tipări...»²⁷.

Macarie lucrează intens la diortosire şi la înştiinţări pentru răspândirea viitoarelor sale cărţi, făcând o scurtă prezentare fiecăreia şi oferindu-le spre cumpărare cîntăreţilor din toate ţinuturile româneşti²⁸.

Ca rod al muncii sale fără preget, în anul 1823, adică acum 150 de ani, de sub teascuri apar cele dintîi cărţi de cîntări bisericeşti în limba română: *Teoreticonul*, *Anastasimatarul* şi *Irmologhionul*.

Întorcîndu-se la Bucureşti spre sfîrşitul anului 1823, Macarie îşi îndreaptă stăruinţa spre înfiinţarea de şcoli de muzică în limba română, iau naştere patru asemenea şcoli cu dascăli buni, ucenici ai săi, el fiind îpistatul — inspectorul lor. Paralel cu munca didactică, Macarie Ieromonahul nu încetează a tipări cărţi de cîntări bisericeşti. Astfel, în anul 1827, tipăreşte la Bucureşti *Utrenierul*, care conţine cîntările utreniei de peste an²⁹. De la el au mai rămas o serie de compoziţii psaltice în manuscrise care se găsesc în Biblioteca Academiei Române³⁰.

Odată cu surghiunirea Mitropolitului Grigorie Dascălul la 10 februarie 1829, Macarie pleacă în Moldova şi se străduieşte să introducă cîntarea bisericească în limba română după noua sistemă la minăstirea Birnova de lângă Iaşi şi la minăstirea Neamţ³¹.

Cînd Mitropolitului Grigorie i se permite să revină la scaunul său din Bucureşti (august 1833), Macarie vine şi el la minăstirea Căldăruşani, unde i se încredinţează direcţia tipografică care în acea vreme imprima «Vieţile Sfinţilor»³².

În anul 1835, Macarie se îmbolnăveşte de paralizie, iar spre sfîrşitul aceleiaşi an, monahia Justina Perieţeanu, sora sa, vine la Căldăruşani şi-l ia la Viforfta, minăstirea unde era stareţ, pentru a-i acorda îngrijirea cuvenită.

La sfîrşitul anului 1836, smeritul Macarie Ieromonahul şi-a dat obştescul sfîrşit şi a fost înmormîntat lângă zidul bisericii minăstirii Viforfta, după toată rînduiala călugărească³³, lăsînd în urma sa o operă ce avea să fie continuată cu dragoste şi responsabilitate pînă în zilele noastre.

PRIMELE CĂRŢI DE CÎNTĂRI BISERICEŞTI TIPĂRITE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Trîind în perioada domniilor fanariote în Ţările Române acest «smerit» ieromonah român a făcut din viaţa sa o mărturie permanentă a poporului român de a se manifesta cu specificul său, de a arăta valorile sale proprii, de a folosi şi de a premia pe Dumnezeu în limba românească.

26. Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, p. 7; N. Iorga, în «Contribuţi la Istoria Literaturii Române în veacul al 18-lea şi al 19-lea», p. 52. pomeniţe pe Hagi Zenovie, Constantin Pop din Sibiu şi Ghiţă Oprean din Orşova. 27. *Ibidem*.

28. Ştefan Gr. Berechet, *Un document de la Macarie Ieromonahul, alcătuitorul psaltichiei româneşti, din 1822*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), nr. 3—4, p. 137—150.

29. Alex. Luca, *op. cit.*, p. 77; Pr. N. M. Popescu, *Macarie Psaltul*, p. 9 şi N. Ploşteanu, *op. cit.*, p. 37.

30. Bădea Cireşanu, *op. cit.*, tom. II, p. 530; M. Gr. Posluşnicu, *op. cit.*, p. 33.

31. A se vedea, Diac. N. M. Popescu, *Ştiri noi...*, p. 9; Ierod. Dionisie Marin, *op. cit.*, p. 169.

32. Pr. N. M. Popescu, *Ştiri noi despre Macarie Ieromonahul*, p. 11—12; Pr. D. Furtună, *Ucenicii stareţului Paiste în Minăstirile Cernica şi Căldăruşani*, Bucureşti, 1927.

33. N. M. Popescu, *Viaţa şi Activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul*, p. 32—33; Idem, *Macarie Psaltul*, p. 10—11, Ierod. Dionisie Marin, *op. cit.*, p. 170.

Pe această linie se înscrie toată activitatea pe care a depus-o și toate strădaniile sale sînt «spre folosul neamului».

Ca o încoronare a acestei activități pline de rîvnă sfințită, în anul 1823, apar la Viena primele cărți de muzică bisericească în limba română: *Teoreticonul, Anastasimatiarul și Irmologhionul*.

Prima care a apărut de sub tipar este și cea dintîi carte de teorie a muzicii bisericești în limba română: «*Theoriticon sau privire cuprinzătoare a meșteșugului musichiei bisericești după așăzămîntul Sistimii ceii noao*».

În foaia de recomandare pe care a tipărit-o la 16 august 1822, prezentîndu-și cărțile ce urmau să apară, Macarie numește *Teoreticonul* și *Gramatică* și apoi scrie: «Cuprinde în sine puterea meșteșugului psaltichiei a sistimei ceii nouă, adecă îndestulată meșteșugire de cuvînt, pentru fiește care baractir suitoriu și pogorătoriu, pentru alcătuirea și dimpreună legarea, înmulțirea și indeletnicirea celor suitoare cu pogorătoare, pentru semnele ceale cu vremi și ceale lucrătoare, pentru ceale zăbavnice și pentru ceale grabnice.

Lîngă această îndestulată cuvîntare, pentru fiește ce glas bisericesc pînă unde își are suișurile și pogorășurile, care alcătuirii și care mărturii «tăpănește pe fiește care glas, care sînt stările, mijloacele, rîzimările și desăvârșirile fiește căruia glas după care să numesc stihiricești care irmologhicești și care papadicești.

Lîngă acestea am împodobit această gramatică cu cincisprezece scări întru care să arată tonurile ceale mari, ceale mici și ceale mai mici, jumătățile de ton, pătrările de ton și trîmitonurile, adecă tonurile ceale cu trei jumătăți de ton. Fieștecare măsurate în treptele sale, în suișuri și în pogorășuri și așăzate în locurile lor prin depărtări de linii»³⁴.

Pentru că planul lui Macarie era să răspîndească muzica sa, la toți românii, el tipărește un număr de exemplare «în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn Ioann Sandul Sturza Voevod întru întîiul an al Domniei Sale, cu voia și blagoslovenia Prea Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei Kirio Kir Veniamin» și le închină «Cinstiților dascăli ai sistimii musichiei ceii noao bisericești din Moldavia, iar restul îl tipărește cu «voia și blagoslovenia» noului mitropolit al Țării Românești Grigorie, închinîndu-l dascălilor Costache și Grigorie, care îi țineau locul la școala sa de la Mitropolia Bucureștilor»³⁵.

În prefață arată că totdeauna a avut rîvnă să prefacă «cîntările bisericești în Graiul Patriei», «sirguind ziua și noaptea, cu toată silința» și anunță că «după doao luni» cu ajutorul lui Dumnezeu va trimite și Anastasimatiarul și după puțină vreme și Irmologiarul.

Lucrarea este împărțită în 19 capitole. Din primul capitol reținem că «scara se alcătuieste din opt tonuri»³⁶. În continuare, sînt prezentate semnele suitoare (Ison, Oligon, Petasi, Kendama, Kendima) și cele «pogoritoare» (Ipsili, Apostrofos, Iporoi, Elafron, Hamili), felul în care acestea pot fi combinate, semnele de durată (clasma, apli, gorgon, argon), semnele de modulație (varia, omalon, andichenoma, psifiston, eteron, stavros) și folosirea lor. Pe paginile 14—30 sînt prezentate cele 8 glasuri, apoi floralele și mărturiile. Urmează o serie de exercitii (p. 26—30), după care, la sfîrșit se află șase tablouri sinoptice, foarte frumos executate.

Teoreticonul este cartonat, are 30 de pagini, în afară de planșele finale și este tipărit în condiții excelente.

A doua carte a lui Macarie Ieromonahul, «*Anastasimatiaru bisericesc după așăzămîntul Sistimii ceii noao*» s-a tipărit «în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului Domn Io Grigorie Dimitrie Ghica Voevod, întru întîiul an al domniei sale, cu voia și blagoslovenia Prea Sfinției Sale Părintelui Mitropolit a toată Ungro-Vlahia Kirio Kir Grigorie» (Viena, 1823)³⁷.

34. Șt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 155—156.

35. N. M. Popescu, *Viața și activitatea*, p. 45.

36. *Teoreticonul*, Viena, 1828, p. 1.

37. Alex. Luca, *op. cit.*, p. 86, scrie că «Anastasimatiarul s-a tipărit la 1823 în zilele prea luminatului Domn Ion Sandu Sturza, cu bine cuvîntarea Înalt Prea Sfinției Sale Arhiepiscopului și Mitropolitului Moldovii și Sucevei Veniamin». Deci, lucrarea s-a tipărit și pentru Ungrovlahia și pentru Moldova.

În 1882 își propunea ca la începutul acestei cărți să tipărească chipul Mitropolitului Ungro-Vlahiei³⁸, dar pînă la urmă lucrarea apare fără acesta, avînd imediat după prefața o iconană a Învierii Domnului Hristos.

Prefața, de patru pagini, este închinată «Prea O Sfințitului, Prea Înteleptului și de Dumnezeu alesului Arhiepiscop și Mitropolit a toată Ungrovlahia Kirio-Kir Grigorie, Prea Cinstit și Exarh Plaiurilor, Mostenitorul Scaunului Kesariei Kapadokiei»³⁹. Mitropolitul este numit «ucenic al teologului celui de unu nume, părinte al patriei» și decti care «soarele n-au văzutu pre tronulu Ungrovlahiei pre altu păstoriu cu atîtea daruri». De aci rezultă că Macarie cunoștea activitatea de cărturar a noului mitropolit. Prin «tălmăcirile cărților celoru mai trebuincioase», Grigorie s-a arătat «erou bisericescu», iar cînd lumina nu s-a mai putut ascunde sub obroc, «din înălțimea dregătoriei sale» va îndrepta pe calea «adevărului și a pocăinței» atîtea suflete doritoare de bine «curate și fără prihană»⁴⁰.

Cartea, care este cea dintii lipărilură muzicală în limba română, cuprinde cîntările de la vecernie și utrenie pe toate cele opt glasuri: «Doamne, strigat-am, Să se îndrepteze. Pune, Doamne, strajă gurii mele cu stihirile învierii», Dogmatica, Stihovna, Tropasul învierii cu bogorodiciua, sedelnele de la utrenie, ipacol, antifioanele, prochimnenul, hvalitele sau laudele, și fericirile la Sfînta Liturghie.

După sfîrșitul glasului al VIII-lea urmează «cele unsprezece sfeatilne ale învierii dimpreună cu voscresnele» (p. 272—300), la sfîrșitul cărții fiind o erată care se încheie cu cuvintele: «Rog pre tot bunul patriot ce să va îndeletnici, ca să jarte cu duhul blîndețelor aceste treceri cu vederea, pentru că tot începutul nu are desăvîrșita iscusintă...».

După acest *Anastasimatar* s-a predat multă vreme muzica bisericească în școlile de psaltichie, neputînd fi înlocuit cu al lui Anton Pann⁴¹.

A treia carte lipărită la Viena tot în anul 1823 este *Irmologhion sau Catavasieriu Musicesc*, care cuprinde în sine catavasiile praznicelor împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu, ale triodului și ale pentecostarului, «pre cum să cîntă în Sfînta lui Xrs Dumnezeu Biserica cea Mare».

Pe o parte din exemplare scrie că lucrarea s-a tipărit «în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn și Ighemon a toată Ungrovlahia, Io Grigorie Dimitrie Ghica Voevod, întru înțiiul an al Domniei Sale, cu voia și blagoslovenia Prea o Sfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia Kirio Kir Grigorie», iar pe altă parte din exemplarele acestei cărți de muzică citim că s-a imprimat «în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn Ioann Sandu Sturza Voevod întru înțiiul an al Domniei Sale, cu voia și blagoslovenia Prea o Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei Kirio Kir Veniamin». Prin aceasta se evidențează odată în plus dorința lui Macarie de a răspîndi muzica bisericească pe limba poporului în toate țările românești.

Prefața cărții, care are 14 pagini și este închinată «cinstiului și în Hs iubit patriot cîntărețului român», are o importanță deosebită.

În aceasta, Macarie scrie că «Podoaba și fericirea unui Neam... vine din paza legilor strămoșești și din dragostea și rîvna cea fierbînte spre sporierea împodobirii Neamului». El arată că în vremea sa muzica bisericească era monopolizată de greci «încît și cei carii știu cîte puțin grecește și cei care nimic nu știu, simt săliți ca să cînte Heruvicii și ceale mai tainice cîntări a Sfinței noastre Credințe pe limba grecească fără a înțelege ceia ce zic atit cei ce cîntă, cum și cei ce ascultă» (p. V—VI). Situația aceasta impunea categoric traducerea cîntărilor bisericești în limba românească.

Cu timpul, însă, cu toată opoziția făcută de greci, limba noastră s-a dovedit a fi o limbă muzicală, iar cîntăreții români, cu un simț artistic deosebit, Macarie subliniază acest lucru pentru a trezi în cîntăreții români încrederea în calitățile și posibilitățile lor și ale limbii românești: «Citește hronograful ce să chiamă synopsis diaforon istorion — zice el — și vezi că viind în țările noastre soli din Țarigrad. și vă-

38. Șt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 156.

39. Macarie Ieromonahul, *Anastasimataru bisericesc*, Viena, 1823.

40. Prefața este publicată după manuscrisul original de Constantin Erbiceanu în «Biserica Ortodoxă Română», XVI, p. 817—820, apud N. M. Popescu, *Viața și activitatea*, p. 48—49. 48—49.

41. A se vedea: N. M. Popescu, *Viața și activitatea...*, p. 50, nota 5.

zind evlavie creștinilor, podoaba sfințelor biserici și auzind pre cei din Neamul nostru cîntînd ikimatarul și mathimatarul, pre care le învăța de la părinți sfetagoreți ce venia în țările noastre, s-au mirat de meșteșugul și de firescul glas cel dulce al Românilor» (p. IX).

«Și iarăși cu mult mai încoace în zilele fericitului întru pomenire Dascălului Șarban Partopsaltul, fiind cel mai desăvîrșit și cel mai vestit Dascăl al vremii aceea dintre greci, Anastasie rapsaniotul, cu socoteala ca să-și găsească norocul și să rămie în țara noastră, cînd au văzut desăvîrșirea meșteșugului și au auzit prea dulcea firească glăsuire a lui Șarban, a lui Konstandin și a celorlalți dascăli din Neamul nostru s-au înspăimîntat, și singur judecîndu-se că nu iaste trebuincios, nearătîndu-se în multe zile s-au întors și au murit în țara lui.

«Pentru acestea dară toate, adevărul iaste că pînă în zilele lui Petru Moraitul o așazăre de cîntare să cînta în toate părțile lumii, iar el puțin eșînd din drumul celor vechi și oareșce strein semăînd în mathimile lui, cei după dînsul, puțini de nu toți, nu numai că cu totul le-au dejghinat, dar și șhimonosituri, din cap și din trup au început a face cînd cînta în sfînta biserică, și de la aceștia și încoace au început a să urî cele așazate și bisericești și pre ceale de Prea Sfîntul Duh însuflate, a le numi grețoase și plicticoase și cu un cuvînt au început a să cînta cîntece lumești și de multe ori a să auzi în Sfînta biserică chiar acelea care le cîntă turcii în cafelele și prin adunările lor și pretutindenea a să auzi și a să striga cîntări noao, și profora de Țarigrad, cîntări noao și ifos de Țarigrad.

«Și de nu va cînta cineva cîntece și amestecături de pesîrefuri în Sfînta biserică nu iaste primit, nici dascăl, iar de va cînta chiar alcături turcești, măcar să nu știe nimic bisericesc, acela iaste și primit și lăudat și desăvîrșit și cu ifos turcesc de Țarigrad.

Situația de decădere în care se afla muzica la români în primul pătrar al sec. al XIX-lea, umple de mîhnire sufletul înfocatului Macarie, Ieromonahul patriot, care își exprimă revolta sa prin cuvintele: «O, nerușinare! O, neevlavie! O, cîmplită cădere! O, jalnică depărtare a lui Dumnezeu! De ar fi cel din neamul acela cît de ticălos, de ar cînta căprește, de ar gongăni ca dobitoacele, de s-ar schimonosi cît de mult, pentru că iaste din neamul acela, îndată iaste și dascăl și desăvîrșit și cu ifos de Țarigrad. Iar Românul de ar avea meșteșugul și iscusința lui Orfevs și glasul nu al lui Cucuzel, ci al Arhanghelului Gavriil, pentru că iaste Român, îndată îi dau titlu că nu iaste nimic, cîntă vlahica, n'are profora de Țarigrad și-i împletesc mii de defăimări»⁴².

Spre sfîrșitul prefeței, Macarie dă sfaturi cîntărețului bisericesc: «de acum înainte să te faci adevărat slăvit român și cu rivna și cu fapta, să te faci iubitoriu de neam și folositoriu Patriei. Cîntă de acum înainte vitejește și cu îndrăzneală orice cîntare în limba Patriei tale, cu minunata fireasca dulce glăsuire a Patriei Tale, cu înțelegere, cu evlavie, cu dragoste către Milostivul Dumnezeu și către Prea Curata Maica lui; cîntă lui Dumnezeu cu proferaua cea iubită lui, cu duhul cel umilit și cu zdrobirea inimii. Calcă glasurile bine în locul lor, atît pre ceale suitoare cum și pre ceale pogorîtoare, lucrează bine floralele și nu-ți mai întoarce auzul spre cei ce neavînd în ce mai mult a să lăuda, să fălesc numai întru o deșartă profora, și cu viclesug sfătuiesc ca să nu întrebuintezi cîntările în limba Patriei tale...» (p. XII).

«Deci leapădă deparle de la tine necuvioasa rușine și mirșava sfială și cu îndrăzneală cîntă cîntările și Doamne Miluiește, românește, în graiul Patriei tale, frate iubitoriu de Neam și folositoriu Patriei... Fă-te rivnitoriu silindu-te să nu te lenevești de a te nevoi și a preface... orice în graiul Patriei, a pururea de acum slujindu-te, pre cum și alte neamuri, cu cărțile limbii tale și arătînd îndoit ostrdie spre a-ți împodobii și a-ți îmbogăți Neamul cu acestea după putere» (p. XIII).

De altfel, întreaga prefață este o vibrantă mărturisire de patriotism profund, pe un fundal de muzică bisericească românească. Irmologhionul cuprinde catavasiile la Adornirea Prea Sfîntei și pururea Fecioare Maria, Nașterea Domnului, Închinarea cînstitei și de viață făcătoarei Cruci, sfînta și luminata zi a Învierii Domnului, Duminica Tomi, Botezul Domnului, Duminica fiului celui risipitor, Întîmpinarea Domnului, Buna Vestire, Schimbarea la Față, Duminica întia a Sfîntului Post, Duminica Stîlpă-

42. *Irmologhion*, p. X.

rilor, Înălțarea Domnului, Duminica dinții a Triodului, Duminica lăsatului (sec) de carne, Duminica Rusaliilor, Înălțarea Sf. Cruci, Sîmbăta Sf. și Dreptului Lazăr, la Miercurea Înjunătățirii praznicului; cuprinde cîntări pentru slujbe din săptămîna sfințelor pațimi, binecuvîntările, podobii și alte diferite cîntări.

Cele trei lucrări de muzică bisericească tălmăcite din grecește pe limba românească de smeritul Macarie Ieromonahul, postarie al Sîntei Mitropolii a Bucureștilor, «dascălul școlii de musicie» și tipărite la Viena în anul 1823, sînt prezentate în condiții ireproșabile, pe hîrtie superioară, cu frumoase caractere tipografice și în două culori: roșu și negru.

Din analiza cîntărilor sale, acest smerit călugăr apare ca un compozitor desăvîrșit. Melodia compozițiilor sale este capabilă să exprime înalte simțăminte religioase, creînd atmosfera corespunzătoare pentru rugăciune. Folosește foarte bine glasurile muzicale pentru a exprima ideea textului. Întrebuințează cu măiestrie posibilitățile muzicii bisericești pentru exprimarea profundelor și sensibilelor sentimente religioase.

Axioanele sale praznicale întrec cu mult cîntările originale grecești. Melodia este liniștită și potrivită ca să dea mai multă putere sentimentului exprimat în poezie. Nu se găsesc la el intervale făcute brusc și greoaie, cîntarea curge liniștit prin tonuri mai mult alăturate și cu nuanțe potrivite. Accentele cuvîntelor și ale frazelor sînt bine păzite. Pentru redarea sentimentelor nu uzează de retorica muzicală... Modulații dese și pasaje înalte sau profunde ca să scoată la iveală ideea de înălțime sau adîncime nu se găsesc decît acolo unde era nevoie absolută. Într-un cuvînt, are simplitate unită cu demnitate, are dulceață, liniște și claritate⁴³.

Macarie Ieromonahul are meritul de a fi adaptat cîntările bisericești la gustul și genul de cîntare al poporului român, folosind multe formule muzicale împrumutate din folclorul nostru.

Această operă deosebit de importantă pe care a realizat-o el își are izvorul atît în talentul și posibilitățile poporului nostru, cît și în patriotismul ferm și neclintit al Ieromonahului Macarie, care a lucrat «ziua și noaptea» la traducerea cîntării bisericești «în limba Patriei», dînd astfel o lovitură hotărîtoare cîntării străine în Biserica noastră.

Patriotismul său este cu atît mai grăitor și pilduitor cu cît este nu numai regional, ci și național, referindu-se la întreg poporul românesc. Pentru «podoaba și fericirea» acestui popor el traduce cîntările bisericești în limba națională, tipărește cărțile sale pentru toate ținuturile românești, întemeiază școli și dă sfaturi ucenicilor cu un zel sfînt românesc.

La împlinirea a 150 ani de la apariția lor, cărțile de muzică bisericească ale lui Macarie Ieromonahul apar ca niște luferi călăuzitori în istoria muzicii noastre bisericești, ca documente grăitoare despre eforturile depuse de înaintașii noștri pentru impunerea unei culturi naționale și ca monumente ce mărturisesc în veci despre statornicul patriotism românesc.

Pr. TRAIAN VALDMAN

UNDE A ÎNVĂȚAT RADU GRĂMĂȚICUL, AUTORUL EVANGHELIERULUI AFLAT LA MUZEUL BRITANIC DIN LONDRA?

Radu Grămățicul, autorul *Evangheliarului* de la Londra, aparține primului grup de cîntători de slovă românească, alături de diaconul Coresi și alții din Țara Românească.

Primele date asupra nașterii lui nu le dă el însuși în epilogul, scris, mare și citet., pe patru pagini la finele *Evangheliarului*, pe care-l redăm după traducerea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu: «Cu voia Tatălui și ajutorul Fiului și cu sfîrșitul de la DiDuhul

43. N. M. Popescu, *Viața și activitatea*, p. 73.

*Sfint, iată eu am muncit păcătosul și ticălosul Radu Grămăticu, fiul lui Drăghici din Mănicești de lângă orașul Ruși pe râul Vede. De acolo fugii de întâi în țara Macedoniei*¹.

Satul Mănicești sau Mănești — azi distrus, a existat pe râul Călmățui, în județul Teleorman, la 1 km nord-est de bifurcarea drumului Oii, care vine de la Turnu Măgurele și merge la Curtea de Argeș, de drumul Rusului, ce urcă de la Rusinești pe Olt către Rușii de Vede — la confluența celor două Călmățuiuri: Călmățuiul cu Apă și Călmățuiul Sec. Satul Mănești a avut un rol important în istoria Țării Românești, că aici s-a dat lupta între Mircea Ciobanul și Radu Ilie, la 22 noiembrie 1552, după cum arată A. D. Xenopol, citat de Petre Stroescu². Radu Popescu Vornicul arată în cronica sa că Radu Vodă Ilieș l-a întâmpinat pe Mircea Ciobanul la sat la Mănești³ și a biruit Radu Vodă și pe Mircea Vodă pînă la Giurgiu l-au gonit și mulți oameni de ai lui au pierit.

Poziția satului ne este precizată în cuprinsul unui act, dat în anul 1512 de Neagoe Basarab, la plîngerea călugărilor mănăstirii Cutlumuş de la muntele Atos. Că vecinii au intrat în moșia satelor: Comanca — azi Dorobanțu, cu Prislopul — azi Balta Sărată, și Giurgeova — azi Nicolae Bălcescu, datorite de Laiotă Basarab la 1475 sau 1476 și atunci s-a numit o comisie compusă din 12 boieri, conducători în satele din apropiere, care să traseze hotarul pe teren sub conducerea logofătului Lepădat și jupan Cinciu de la Curtea Domnească din Tîrgoviște.

Cei 12 boieri ca martori din satele: Scheiostra, Băcălești, Băsești, Crîngeni, Laiova și Pleșoi, toate pe Vede, Călmățui și Sii, în județul Teleorman, trasează hotarul satelor » Comanca, Prislop și Giurgeova :

*Și hotarul acestor sate începe de la drumul Nicopolei și merge pe padina Sas-căi... și iese la pîrlul Călmățuiului la pâr și cade unde se întînesc amîndouă troianele, desparte hotarul cu Sirbii și Rușii... cade la Călmățui și iese la dealul Vranei și iese la drumul Nicopolei la movilă și desparte hotarul cu Crîngenii și Măneștii*⁴.

Acte ulterioare, cînd se fac alte trasări de hotar pentru aceste sate mănăstirești sau se fac unele vînzări de moșii, numesc Măneștii cu Măniceștii sau Mărceștii ori Măcești, sub alți domnitori și de către alți dieci ai Divanului Domnesc.

Ca poziție geografică vatra satului Mănicești, distrus probabil de turci în vremea domniei lui Mihai Viteazul, a fost înglobată în satele Crîngeni și Băsești.

Moșia satului Mănești, împreună cu Poiana Călinești și Crețeștii de azi, toate în județul Teleorman, aparțineau Doamnei Stanca, soția lui Mihai Viteazul ca zestre de la boierul Dobromir, unchiul ei, omorît în timpul lui Petru Cercel, ca fiind potrivnic domniei lui, întrucît încercase să fugă în Transilvania, dar a fost prins aproape de pasul Vulcan în Oltenia și i s-a tăiat capul.

După tradiție, conacul moșiei Doamnei Stanca de la Mănești s-a păstrat sub denumirea de Curtea Veche pe locul școlii generale de 10 ani din Crîngeni pînă în timpul răscoalei țărănești din primăvara anului 1907, cînd a ars.

Fie că la acest conac să fi văzut lumina zilei Radu Grămăticul, jupan Drăghici să fi avut în grijă această moșie, fie că ar fi avut parte ca om liber ce era, altă curte cu casa și pămîntul său, fapt cert este că aici s-a născut fiul său, care va scrie la 1574 *Evanghellarul* ce se găsește astăzi în Muzeul Britanic de la Londra, unde a ajuns datorită vitregiei soartei lui.

Mergînd pe Valea Călmățuiului dinspre satele Crîngeni și Mănești către răsărit la circa 1 km dai de gîldăul lui Dulhan, unde vine și Călmățuiul dinspre nord de Băcălești și Băsești. Cine intră în viltoarea acestui gîldău, se afundă într-un ml adînc de peste un metru, numit «burta vacii», probabil datorită faptului că vacile odată scăpate aici nu mai puteau ieși la mal. Această soartă este probabil să fi avut-o și Dulhan, ce i-a dat numele, care poate fi o prescurtătură de la Abdul Han, ce și-a rătăcit

1. Ceta manuscrisului : F. ms. 30, vol. IV, f. 274—276.

2. Petre Stroescu, *Orașul Roșiorii de Vede*, 1933, p. 32.

3. *Istoriile Domnilor Țării Românești* de Radu Popescu Vornicul, Editura Academiei R. S. România, 1963, p. 52.

4. *Documente privind Istoria României*. Veacul XVII, B. Țara Românească, vol. I (1501—1525). Editura Academiei R. S. România, 1951, p. 80—81.

pașii cu oastea de tătari sau turci în decursul necunoscut al vremurilor de vitregie a neamului nostru și a rămas pe aceste meleaguri în urma vreunei lupte.

După ce s-au unit apele de la ambele Călmățuiuri, riul alunecă agale spre răsărit mai puțin de 7—800 metri și se îndreaptă către miazăzi după ce a format un lac de 10—12 hectare, bogat în păpuriș și pește. Și lacul a luat numele de Balta Sărată.

În apropierea acestui lac din vechi timpuri s-a născut așezarea Prislopul, adică satul de lângă Baltă, în slova veche *pri* — lângă; *stop* — sloată — mocirlă, baltă, având hrană bogată în pește din lac, vînat din păpuriș și legume din grădinile de zarzavat, ce abundă și astăzi prin aceste părți.

Atît Prislopul cît și Comanca, alături de Giurgeova, fiind sate dezvoltate încă din vechime, vedem că au fost dăruite minăstirii Cutlumuș pentru pomenirea sufletelor domnitorilor și domnițelor după moarte, de către călugări la slujbele lor.

Călugării veniți de la muntele Athos pentru administrarea acestor sate, fiind nevoiți a sta mai mult timp prin aceste părți, au zidit un schit, ca metoh al minăstirii Cutlumuș, pe botul de deal ce coboară dinspre satul Băsești către baltă pe la răsărit de apa Călmățuiului pe vatra satului Prislop, la hotar cu Crîngeni și Mănești sau Mănicești. Distanța dintre Curtea Veche, pe care se află azi școala generală de 10 ani din Crîngeni, și botul de deal, unde se afla schitul metoh, nu este mai mare de o mie de metri.

Bătrîni: Constantin Sandu, fost îngrijitor la biserica din Crîngeni; Barbu Manea din Băsești, descendent după nume dintr-o familie din satul Mănești, distrus în decursul vremurilor vitrege, probabil pe timpul lui Mihai Viteazul, cum am arătat mai sus, Radu Niculescu-Niculce din Balta Sărată, ce a luat ființă în urma legii rurale din 1891, pe vatra fostului sat Prislopul, avînd și el aceeași soartă, ne spune, încă acum 50 de ani, că pe acest bot de deal ce dă în Călmățui, a existat acest schit slujit de călugări greci, sîrbi și bulgari veniți de la sud de Dunăre, alături de călugări români.

Ei au pomenit de la părinții lor că în ultimul timp acest schit a fost deservit de un bătrîn călugăr albit de vremi și de ani, și odată ce a murit s-a năruit și schitul la mult timp încoace de la secularizarea averilor minăstirești sub Alexandru Ion Cuza în anul 1863.

Pe acel dimb unde a fost zidit schitul cu chilia și pivnițe pentru odihna și hrana călugărilor veniți de la minăstirea Cutlumuș s-au găsit în zilele noastre, după cum ne spune și preotul Iustinian Bunescu de 82 ani, fost paroh la biserica din comuna Băsești vreme de 46 ani, o cădelniță, pietre de altar în număr de patru, schelete de oameni și cai, bani vechi, o cămașe de zale, un toporaș de piatră și alte obiecte, alături de cîteva săgeți, ce nu s-au mai păstrat.

În ziua de 27 aprilie 1970 am mers împreună cu profesorul Alexandru Gulivătei și învățătorul Constantin Aldea, ambii din comuna Crîngeni de la școala generală de 10 ani, să fotografiem botul de deal unde a fost schitul metoh. Aici am fost întîmpinați de doi cjobani, ce-și pășteau oile pe acel bot de deal, care, la cererea noastră de a-și mina cîrda mai la vale spre a putea să fotografiem dimbul unde s-au găsit relicvele, ei ne-au răspuns: «Știm noi de ce pozați botul de deal, că aici a fost o minăstire!»

Șocăm că în acest metoh al minăstirii Cutlumuș a primit și Radu Grămăticul primele slove de învățătură și din limba slavă și din cea greacă, de a putut ajunge în Macedonia în insula Rodos spre a scăpa cu viață de furia lui Mihnea Turcitul, revenit la tronul Țării Românești în a doua domnie (1585—1591).

Cercetînd documentele timpului, vedem că el apare ca diac la Curtea Domnească din București, scriînd la 19 ianuarie 1572, sub domnia lui Alexandru Mircea, în Divanul Țării Românești actul prin care se întărește vînzarea unei fișteici de moșie din satul Berevoiești — județul Argeș de către Vlaicul logofăt lui Radu, pentru suma de 7700 aspri turcești⁵.

Tot ca grămătic în Divanul Domnesc al lui Alexandru Mircea voievod scrie, la 22 ianuarie 1572, al doilea act, prin care se întărește vînzarea unei ocine de către jupînița Mirva lui Radu și fraților săi pentru suma de 5500 aspri în același sat Berevoiești din județul Argeș⁶.

5. *Ibidem*, vol IV, p. 8.

6. *Ibidem*, p. 60.

Urmărind actele Divanului Domnesc al Țării Românești, deducem că Radu Grămăticul îndeplinește funcția de scrib alături de alți dieci pînă la moartea domnitorului Alexandru Mircea, în septembrie 1577.

Este posibil ca sub prima domnie a lui Mihnea Turcitul să fi îndeplinit un timp la Curtea Domnească din București funcția de logofăt prezident în Divanul Domnesc, deoarece, în actul din 28 aprilie 1579, prin care se întărește lui Năvrăp și lui Leuștean și lui Baba ocină în Fieni, județul Dîmbovița este scris de Radu Logofăt⁷, ce nu poate fi atribuit decît lui Radu Grămăticul.

Din ianuarie 1581 apare în Divanul Domnesc al lui Mihnea Turcitul ca boier divanit, avînd funcția de comis pînă în anul 1583, cînd acesta încheie prima sa domnie (1577—1583), fiind răsturnat de Petru Cercel (1583—1585).

În aprilie 1585, Mihnea Turcitul revine la tronul Țării Românești și începe persecuția contra boierilor pămînteni, favorizînd pe greci și împovărînd țara de biruri spre a plăti peșcheșuri grase turcilor care l-au ajutat să-și recapete scaunul domnesc, ce-l păstrează pînă în anul 1591 cu multe asupriri față de popor. El omoară și mulți boieri indeosebi dintre cei vechi, care uneltesc contra lui.

Acum Radu Grămăticul simte pericolul și fuge în Macedonia, de unde ajunge în insula Rodos, după cum se vede din epilogul Evangheliarului, scris de el și ajuns în muzeul din Londra, în care el însuși se face «ticălos», dîndu-și probabil seama că nu făcuse o faptă bună, favorizînd pe Petru Cercel împotriva lui Mihnea Turcitul.

Radu Grămăticul rămîne ca precursor al renașterii culturale în Țara Românească. În urma distrugerii satului Prislop, putem să admitem că schitul metoh al mînăstirii Cutlumuș să fi aparținut un timp de Mănești — Mănicești pînă la dispariția lui și apoi de Crîngeni sau Comanca — azi Dorobanțu.

Cercetînd harta stolnicului Constantin Cantacuzino din anul 1700, harta lui Franz Joseph Sulzer, anexă la *Istoria Daciei Transalpine*, din 1780, harta austriacă din 1790 și cea rusă din 1835, vedem că nu apar satele: Mănești (Mănicești), Prislop, Giurgeova, ceea ce ne confirmă ipoteza că ele au dispărut, fie în vremea lui Mihai Viteazul, în desele lupte cu turcii la Dunăre, fie în cursul veacului al XVII-lea în vremea numeroaselor incursiuni tătărești și turcești în Țara Românească.

Anexăm regiunea dintre Olt-Teleorman și Dunăre din harta lui Franz Joseph Sulzer de la finele «Istoriei Daciei Transalpine», tipărită la Viena în 1780, în care se vede însemnat schitul metoh al mînăstirii Cutlumuș de la muntele Athos la Komanka-Dorobanțul de azi în județul Teleorman, satul Prislop fiind distrus la acea vreme și vatra lui înglobată la Komanka.

ION N. MAILAT

VASILIAADA SAU INSTITUȚIA DE BINEFACERE A SFÎNTULUI VASILE CEL MARE

Pentru a situa bine faptele în contextul lor, să aruncăm o scurtă privire asupra situației politice a regiunii Pontului. Evenimentele se petrec în a doua jumătate a secolului al patrulea. Biserica are deja cel puțin cincizeci de ani de pace cu Imperiul Romano-Bizantin. Acesta din urmă depune toate puterile sale ca să înfrunte invaziile Vizigoților, Ostrogotilor, Alamanilor și Francilor la frontierele sale occidentale și nordice. Ca să întrețină aceste războaie continui, împărații se vedeau siliți să mărească impozitele ca să alimenteze tezaurul public care sărăcea din ce în ce mai mult. «Impozitul însuși nefiind nici votat și nici controlat (cel puțin în această perioadă), împăratul singur decidea asupra modului de a percepe, fără ca cineva să se

7. *Ibidem*, p. 378.

preocupe de mijloacele practice pentru a ușura povara contribuabililor»¹. Iar printre felurile de impozite cel al «Capitației apăsa cu toată greutatea sa asupra clasei țăranilor și o făcea foarte nenorocită. Pare foarte adevărat că poporul era sugrumat de impozite, ca de miinile unor tilhari»².

Această situație presupunea un popor în lupte continue pentru a menține o stare de război împotriva altor popoare. Cei care posedau pământuri imense, le vindeau după ce plăteau atâtea impozite, cei mai puțini înstăriți le achitau cu ceea ce câștigau, săracii erau izgoniți din funcțiile lor și lăsați în seama pronoiei divine. Biserica nu putea nesocoti pe aceștia din urmă, căci ei îi erau încredințați. Din toate timpurile «această sarcină era lăsată în seama episcopilor. În alte locuri, pe seama horespiscopilor care le erau coajutători în acest domeniu»³. Aceștia erau asistați de un întreg grup de clerici și de laici. În primul rând veneau văduvele care se ocupau de azilurile bătrinelor, apoi fecioarele și diaconitele, și apoi călugărițele când aceste aziluri au trecut sub auspiciu minăstirilor de femei care au înlocuit în mare parte societatea văduvelor, fecioarelor și a diaconițelor⁴. Aceste instituții de binefacere sînt numeroase în istoria Bisericii, și printre ele pomenim *Vrefotrofiile* sau căminul de zi pentru copii, *Orfanotrofiile* sau reședințele orfanilor, *Partenocomiile* sau azilurile fecioarelor, *Gherontocomiile*, sau azilurile de bătrîni, *Ghirocomiile* sau azilurile văduvelor, *Nosocomiile* sau spitalele, *Ptohiile* sau azilurile pentru săraci, și *Xendohiile* sau casele de ospații pentru pătimași străinilor⁵.

Instituția Sfîntului Vasile sau Vasiliada era tocmai un ansamblu de astfel de complexe destinate la suplinirea carentei statului în acest domeniu. Cel care o conducea era «un exemplu remarcabil al omului de acțiune, un expert în dirijarea oamenilor și al organizării realului... Un om slăbuț cu sănătatea precară (a murit la vîrsta de patruzeci și nouă de ani); și, printr-o dispoziție naturală, timid pînă la punctul de a-și schimba culoarea. Cu toate acestea avea o autoritate extraordinară care emana din toată persoana sa și a cărei strălucire a fost sensibilă din prima sa linerețe... Există o oarecare taină în acest dar personal, incomunicabil al autorității. El implică, în general, o orientare viguroasă a tuturor puterilor sensibilității într-o singură direcție, o totală stăpînire de sine, o deslipire de patimile josnice, a ambițiilor egoiste, ale căror cătușe paralizază sufletele și le fac roabe»⁶. Vasiliada nu este numai un grup de așezăminte izolate, ci este întuită din scrisorile sale ca un întreg complex de ajutoare pe care l-a prevăzut spiritul creator a lui Vasile. În primul rînd vin azilurile locale. În fiecare circumscripție administrată spiritual de un horepiscop, se află o casă a săracilor, un mic ospațiu pentru ajutoarea diferitelor sate care alcătuiau circumscripția. În centrul Mitropoliei, aproape de Cezareea se ridică un mare așezămînt, sau mai bine-zis un întreg oraș al bine-

1. Marouzeau, *Dix annés de bibliographie*, II, 1012 citat de Giet, mai jos.

2. Giet Stanislas, *Les idées et l'action sociale de Saint Basile*, Ed. Gabalda, Paris, 1941, p. 373.

3. Miron Constantin, *Instituția horespiscopilor în Biserica Veche*, în «Studii Teologice» nr. 5—6, 1962, p. 320.

4. Chastel, L., *Etudes historiques sur l'influence de la charité chrétienne pendant les premiers six siècles de l'Eglise*, Hamburg, 1852 citat de Pr. Prof. Liviu Stan, *Instituțiile de asistență socială în Biserica primitivă*, în «Ortodoxia», nr. 1, 1957, p. 105.

5. Liviu Stăn, *Idem*, în «Ortodoxia», p. 100.

6. Fliche-Martin, *Histoire de l'Eglise de l'origine jusqu'aux temps modernes*, T. 3, p. 419—420.

facerii în care fiecare boală, fiecare mizerie are compartimentul ei, locașul ei, îngrijirile sale particulare către care dădeau năvală nenorocii pentru care binefacerea particulară și asistența locală s-au dovedit insuficiente. Biserica ocupa locul principal și cel mai de văză. În jurul ei se grupau casa mitropolitului care a vrut să locuiască aproape de bolnavii săi și de săracii săi; după aceea clădirile destinate diverselor ordine ale clerului, care erau amenajate în așa fel încît să ofere o largă ospitalitate: apartamentele care erau rezervate guvernatorului provinciei; veneau apoi casele de oaspeți pentru călători și pelerini, azilul bătrînilor, spitalul bolnavilor; leproșii aveau un sector special, cămăra Valens în trecere spre Cezareea i-a destinat venitul mai multor bunuri imobiliare. Se vedeau și locuințele medicilor, infirmierilor, oamenilor de serviciu... În jurul clădirilor ospitaliere se întindeau atelierele de tot felul: chiar și atelierele de artă nu fuseseră uitate. Nu este nevoie să stoarcem mult unele cuvinte din scrisoarea sa către guvernatorul Ilie, pentru a adăuga că școlile de artă și meserii, rezervate orfanilor întreținuți de Biserică, făceau parte probabil din acest imens complex⁷.

Această mare operă de ajutorare nu poate fi înțeleasă decît în concepția Sfîntului Vasile ca reformator al monahismului orientat. Căci după ce a pus ultimele baze ale vieții monahale de rînduială cenobitică, Sfîntul Vasile pentru a permite călugărilor să facă în mod mai concret bine semenilor lor și pentru a pune la dispoziția lor opera de binefacere, a anexat la minăstirile sale spitale sau aziluri pentru bolnavi și săraci în care călugării își îndeplineau sarcinile lor. El a stabilit și orfelinate separate, dar vecine cu minăstirile punîndu-le sub conducerea călugărilor. În minăstiri, puteau fi admiși și copiii pentru a putea primi aici o educație creștină aleasă, însă nu ca să devină călugări în mod necesar⁸. Într-o scrisoare adresată episcopilor italieni și galici, Sfîntul Părinte comentează situația de atunci zicînd: «...a dispărut severitatea preoțească, nu mai sînt oameni care să pască cu pricepere turma Domnului... fondurile consacrate săracilor sînt risipite de cei ambițioși pentru plăcerea lor personală»⁹.

Sfîntul Vasile a găsit de lucru pentru călugări ca să îndeplinească fapte virtuose, însă el nu i-a lăsat fără lumină, deoarece el le-a explicat mai concret rațiunile acestei munci, și le-a comunicat lor mijloacele cele mai adecvate. «Nu trebuie să lucrăm pentru o hrană pieritoare, le zice ior, ci pentru o hrană veșnică. Această hrană este de a face voia lui Dumnezeu, — mîncarea Mea este de a face voia Tatălui Meu care M-a trimis¹⁰ — însă voia Tatălui este de «a hrăni pe cel care îi e foame, de a da de băut celui însetat, și de a-l îmbrăca pe cel gol»¹¹. Cu alte cuvinte trebuie să imităm Apostolul cînd zice: «Pe toate vi le-am arătat, căci, ostendîndu-ne astfel putem să sustinem pe săraci»¹². Deci, scopul muncii nu trebuie să fie în sine, ci pentru alții, pentru săraci, cu atît mai mult cu cît Hristos privește ca făcătul lui orice slujire față de cei care sînt consacrați lui¹³.

Oare sînt permise călugărilor toate felurile de învici? Se pare că nu, căci «trebuie alese acelea care păstrează pacea și liniștea vieții noastre, care nu com-

7. Allard Paul, *Saint Basile*, în «D. T. C.», t. II, prima parte, Paris, 1923, col. 1444. *Idem*, Paris, 1901, p. 110—111; precum și: Courtonne, Yves, *Saint Basile: Lettres, texte traduction*, în col. «Les Belles Lettres». Paris, 1957. Lettres CL—CLXXVI.

8. Rînduielele Mari: în Léon Lébes: «*Saint Basile, Les Règles Monastiques*», Ed. de Maredsous, Paris, 1909.

9. *Scrisoarea XCII*, 2: 13—17.

10. Ioan, IV, 34.

11. Matei, XXV, 35—36.

12. Fapte, XX, 35.

13. Cf. cu Rînduielele Mici, 207. în Léon Lébes, *op. cit.*

portă multe dificultăți pentru achiziția materiilor prime, nici necazuri pentru vânzarea produselor obținute ... ceea ce este simplu și obișnuit. Meșteșugurile de zidar, tâmplar, fierar și plugar sînt necesare în sine numai dacă nu pricinuesc tulburare, și nu lipsesc pe Frații de viață comună»¹⁴. În plus, produsele deja obținute nu trebuie să constituie o materie de comerț între diversele comunități frățești, ci trebuie puse în comun, după cum este scris: «Belșugul vostru trebuie să suplinească suferințele lor și belșugul lor penuriei voastre, într-un mod a stabili egalitatea»¹⁵.

Întrebat de modul distribuirii sarcinilor acestor munci, Sfîntul Vasile a răspuns: «Pentru administrarea conform cu Dumnezeu a ceea ce este al lui Dumnezeu, ele să fie încredințate celor care au dat dovadă de aptitudinea lor și pot gera sarcina lor într-un mod plăcut lui Dumnezeu»¹⁶. Cu alte cuvinte superiorul trebuie să-și aducă aminte de avertismentul Apostolului: «fii exemplu credincioșilor»¹⁷, el trebuie să facă din viața sa un manifest de păzire a Legii dumnezeiești. Pentru aceasta trebuie să practice smerenia în binefacerea lui Hristos... să facă pe cei slabi să progreseze în asimilarea lui Hristos slujindu-le ca intermediar... să fie el însuși milostiv suferind cu răbdare pe cei care nu-și fac datoria din ignoranță; să nu treacă sub tăcere greșelile comise, și să trateze pe cei vinovați cu blîndețe aplicîndu-le cu toată milostenia și moderația corecția salutară. Nu trebuie să facă mustrări cu trufie, ci trebuie să avertizeze și să corijeze cu blîndețe»¹⁸.

În plus supraveghetorii trebuie să vegheze să nu calce ei înșiși învățătura celui care zice: «Nu va locui în casa mea cel mîndru; cel ce grăiește nedreptăți nu va sta înaintea ochilor mei»¹⁹. Nu trebuie deci, ca din cauza lor, cel care amestecă păcatul cu ținerea poruncilor și strică munca lui evitînd pedeapsa sau trufindu-se de superioritatea sa, să continue în perversitate, deoarece ei acceptă lucrările lui și îi iau și ocazia de a-și da seama de relele sale. În fine superiorul trebuie să știe că dacă nu este pentru Fratele său o adevărată călăuză, se expune la o pedeapsă gravă și inevitabilă»²⁰.

Fiecare dintre ei, superiori și frați, trebuie să știe că «dispoziția desăvîrșită a sufletului constă în a fi însuflețit de o dorință arzătoare, nesăbioasă, neclintită și imuabilă de a plăce lui Dumnezeu. Ea se obține prin contemplarea inteligentă și susținută a măreției slavei lui Dumnezeu, și prin gîndirea recunoscătoare, și amintirea continuă a binefacerilor primite de la El»²¹. Acesta nu se poate face decît considerînd această slujire ca fiind făcută în slujba celui care zice: «Adevărat zic vouă, întrucît ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ati făcut»²².

Cel care instruieste, ce dispoziție sufletească trebuie să aibă el însuși? Sfîntul Vasile răspunde «ca cel care îndeplinește o sarcină primită de la Domnul său, cu teama de a-și atrage condamnarea Celui ce a zis: «Blestemat să fie tot cel ce face lucrurile Domnului cu nebagare de seamă»²³, și ferindu-se de a cădea sub legea diavolului din trufie»²⁴. Aceasta cînd se tratează de oameni adulți, în schimb cînd avem de a face cu orfani, situația în care se află acești Frați este mai critică, căci, de comportarea lor depinde toată viața ulterioară a acestor făpturi. Însă, este

14. *Rînduiele Mari*, 39.15. *Rînduielele Mici*, 205 — II Cor. VIII, 14.16. *Idem*, 104.

17. I Tim. IV, 12.

18. *Rînduielele Mari*, 43.

19. Ps. C, 6—7.

20. *Rînduielele Mari*, 29.21. *Rînduielele Mici*, 157.22. *Matel*, XXV, 40.23. *Ieremia*, XXXVIII, 10.24. *Rînduielele Mici*, 169.

oare permis de a primi copii la o vîrstă așa de fragedă într-o astfel de constituție? Sfîntul Vasile amintește cuvîntul Domnului de a lăsa copiii să vină la El; și de aici el concludde: se poate de la orice vîrstă, chiar de la prima copilărie, însă admițîndu-i în prezența unor martori ca să nu se expună în fața celor care ne birfesc, le-a zis lor. Nu trebuie să fie puși nici în numărul și în rîndul Fraților comunității, de teamă ca rușinea unui eșec să nu se răsfrîngă asupra vieții închinată lui Dumnezeu. Însă în comunități, fie de bărbați fie de femei, trebuie să li se dea hrană și locuință separat... Nu trebuie nici ca pe ceea ce ce vîrstnici îl fac corect din cauza vîrstei lor, copiii, ca urmare a contactului continuu cu ei, să fie înșiși ispițiți să facă și ei, dar în chip prematur și rău. Pentru aceste motive și pentru alte de conveniență, trebuie separată cazarea copiilor de cea a Fraților. Locuința ascetilor care sînt deja formați nu va mai fi deci nici ea tulburată de lecțiile și exercițiile necesare tinerilor. Totuși, rugăciunile hotărîte la diferite ore ale zilei vor fi comune și unora și altora, căci cei mai tineri se obișnuiesc la improvizare urmînd exemplul celor vîrstnici, și cei care îi educă primesc de la ei în rugăciune un ajutor apreciabil».

«Se va fixa copiilor în mod convenabil un regim particular și un regim special în ceea ce privește somnul și privegheerile, ora, cantitatea și calitatea meselor. Se va pune în fruntea lor bătrînul care va avea cea mai mare experiență și care va fi cunoscut pentru răbdarea lui. Este necesar de asemenea să se dea copiilor o instrucție potrivită cu scopul pe care îl urmăresc ei. Ei, trebuie deci, să învețe să se servească de cuvintele scoase din Scriptură, și, în locul fabulelor, trebuie să învîțăm povești minunate din istorie, să-i instruim cu sentințe luate din Cartea Proverbelor, și să le dăm premii pentru memorarea pe care ei o vor păstra pentru nume și fapte».

Pentru admiterea la votul castității, se va lua dintre cei care s-au conformat bine, și aceasta luînd ca martori ai acestei hotăriri -- avizul superiorilor bisericești. Însă pentru cel care nu îmbrățișează viața de castitate, deoarece îi este imposibil să se dedea lucrurilor lui Dumnezeu, va fi concediat înaintea aceluiași martori. În fine, cel care se angajează trebuie să reflecteze mult, și se cuvine să-l lăsăm să delibereze în el însuși mai multe zile, să nu pară că-l atragem fără voia lui, dar după aceea trebuie să-l primim și să-l trecem în rîndul Fraților, îngăduindu-i să ia parte la masă și la chiliile profesilor»²⁵.

Problema îndreptării fiind una dintre cele mai gingașe, Sfîntul Vasile îi păstrează și explicații destul de iscusite. «Cel care se teme de Dumnezeu n-are nevoie decît de un tratament local, și nu trebuie dojenit decît în ceea ce a căzut. Pentru cel indiferent, distrugînd tot ceea ce avea bun în sufletul său, el a introdus în el în același timp relele cele mai generale, fie prin dispreț, fie prin ignoranță. Trebuie, deci, să-l deplîngem, să-l avertizăm, să-l dojenim pînă ce el se va convinge fie că Dumnezeu este un judecător drept și deci să se teamă de El, fie, mai simplu, că El există și deci să perceapă frica».

«Este și un lucru care trebuie bine cunoscut: anume acela că greșelile vin la cei care se tem de Dumnezeu prin dispoziția dumnezeiască și în interesul lor, căci Dumnezeu îngăduie cîteodată o slăbiciune ca să vindece trufia care s-a strecurat în suflet»²⁶.

25. *Rînduielele Mari*, 15.26. *Rînduielele Mici*, 81.

«Cînd e vorba de copii care învață o meserie, meșterii înșiși trebuie să-i dojenească pentru neglijențele lor sau să îndrepte greșelile lor ori de cîte ori ei să-virșesc greșeli împotriva meseriei. Totuși, cînd aceste lipsuri sînt semnul unor defecte de caracter ca neascultările, replicile, lenevia la muncă, trîndăvia, minciuna sau alte călcări ale legii lui Dumnezeu, copiii trebuiesc conduși la cel însărcinat cu disciplina generală, și demascați înaintea lui; acesta va putea determina în ce măsură și în ce mod să îndrepte greșelile».

«Dacă a aplica o pedeapsă nu este, de fapt, altceva decît a purta grijă de un suflet, nu este dat primului venit să se amestece și nici de a o face pe medicul, ci numai celui căruia superiorul i-a încredințat sarcina după un examen chibzuit»²⁷.

«Însă cînd e vorba de femei, Apostolul dorește să cinstim femeile vîrstnice ca pe niște mame, socolindu-le incapabile de a merita o pedeapsă. Caracteristica bătrîneții este încetineală, în timp ce inflăcărea fizică este cea a tinereții. Nepăsarea la o tînără merită o dojană severă, ca și risipirea, agitația sau îndrăzneala la o persoană vîrstnică. Aceasta implică examinarea genului greșelii în fiecare caz particular, ca să poată adapta genul tratamentului cu o pedeapsă corespunzătoare»²⁸.

După ce au observat toate aceste rînduiri, și le-au aplicat bine în fața altora, e firesc ca monahii să fie lăudați într-un fel sau altul de către ceilalți. Atunci, ei au întreat pe Sfîntul Vasile care este părerea sa asupra bucuriei pe care o au cîteodată de a fi mișcat pe ascultătorii lor. «Dacă se bucură cineva numai de laudele primite, le-a răspuns lor el, e clar că aceasta este complezență de sine. Dacă, în momentul respectiv, cineva e fericit de a afla prin aprobările sale, că ascultătorii au înțeles discursul și dau astfel speranță că vor conforma purtarea lor cu discursul, și dacă, după aceea s-a informat de rezultat, recunoaște cu bucurie, că purtarea bună a urmat laudele, sau, cu întristare, că nu s-a tras nici un folos, atunci poate să mulțumească lui Dumnezeu: căci numai prin binefacerea sa față de Dumnezeu și de frații săi a putut el să miște inimile. Căci nu slava sa proprie a căutat, ci slava lui Dumnezeu și zidirea aproapelui»²⁹.

Aceasta privește purtarea pe care călugării trebuie să aibă între ei în administrația interioară a instituției. Călugării, în schimb sînt de asemenea în contact cu persoane care ignorează secretele acestei vieți spirituale, și, în consecință, purtarea lor ar putea să pară de multe ori contradictorie cu cea a călugărilor. Prin urmare, cum trebuie să se poarte călugării cu ceilalți, unde trebuie să-i primească, dacă toți sau numai anumite persoane pot face așa ceva, sau dacă există un timp special pentru aceasta, sau în orice moment? Acestea sînt multiple probleme la care Sfîntul Vasile trebuia să răspundă pentru bunul mers al vieții spirituale.

«Trebuie să privim pe cel care dorește să vină la călugării pentru binele lui, ca să-și petreacă un anumit timp printre Frații, cu alții mai mult cu cit nu se știe care ar putea fi consecința, cum se întîmplă adeseori, de fapt, că după ce a fost edificat într-un anumit timp, să fie sedus definitiv de felul lor de viață. Pe de altă parte, se poate arăta în felul acesta perfecțiunea ascultării unuia care poate, bănuiește pe Frații în mod nedrept»³⁰.

Fiind întrebat dacă vizitatorii nu sînt și ei frați ai Domnului, Sfîntul Vasile a răspuns: «Deoarece Domnul a zis: cel ce face voia Tatălui Meu care este în ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă»³¹. Oricine nu ține aceste dispoziții și săvîrșește păcatul,

27. *Rînduielele Mari*, 53.28. *Rînduielele Mici*, 82.29. *Idem*, 185.30. *Idem*, 97.31. *Matel XII*, 50.

cade în mod evident sub această judecată : «Cel ce face păcatul este rob al păcatului»³². Superiorul va trebui deci să avertizeze și să indemne. Dacă stăruie mai departe în aceeași situație, ei merită în mod sigur condamnarea Domnului care adaugă : «... și robul nu rămâne în casă»³³, precum și cea a Apostolului care zice : «Îndreptați pe cel rău din mijlocul vostru»³⁴. Astfel vor fi liniștiți cei care-l serveau și cei care erau cu el vor fi în siguranță»³⁵.

Față de cei care vin în timpul muncii, trebuie observat că «Nimic din ceea ce este obligatoriu nu trebuie întrerupt pentru primirea lor, numai dacă după porunca Domnului, nu trebuie socotită ca preferabilă o lucrare spirituală deosebită în locul unei lucrări corporale, căci Apostolii spun în Fapte : «Nu se cuvine să lăsăm slujirea Cuvintului pentru a servi la mese»³⁶.

Odată primiți vizitatorii, ospitalitatea cere «să li se ofere întotdeauna alimente obișnuite, și cind se practică aceasta, nimic să nu se facă din zgîrcențe. Dacă vreunul oferă bani pentru săracii care sînt cunoscuți, cel ce dă acești bani să fie sfătuit să-i distribuie el însuși pentru a nu-și încărca conștiința cu ceva»³⁷.

Cum trebuie să se înțeleagă : «Dă oricui îți cere și nu respinge pe cel ce vrea să împrumute de la tine?» «Cuvintele : dă celui ce-ți cere și nu întoarce spatele celui ce vrea să împrumute»³⁸, după cum arată cei care le urmează, au fost spuse pentru a ne pune la încercare. Porunca a fost dată pentru cei răi, ea nu este obligatorie în mod absolut, ci după circumstanțe. Porunca esențială a Domnului este aceasta : «Vinde tot ce ai și dă la săraci»³⁹ și : vindeți cele ce aveți și dați milostenie⁴⁰. Totuși, după cuvintele Domnului : «N-am fost trimis decît pentru oile lui Israel»⁴¹, și «Nu este bine a lua pîinea fiilor și a o da la ciini»⁴², nu este fără pericol a da unora ceea ce este destinat altora. Deci, de ce să nu judecăm noi înșine ce este drept a face»⁴³.

«Domnul a zis că nu este bine a lua pîinea fiilor pentru a o da la ciini», dar El a îngădui aceste cuvinte : «Căci și ciinii mîncă din fărîmiturile care cad de la masa stăpînului lor»⁴⁴. Cei ce are sarcina de a da, să dea deci cu discreție, și cel ce face aceasta fără asentimentul său trebuie să fie pedepsit ca tulburător al bunei rînduiei, pînă ce va învăța să se lină la locul său; căci Apostolul a spus : «Fraților, fiecare să rămînă în starea în care a fost chemat»⁴⁵.

Dar la întrebarea dacă trebuie să se ia din bunurile comunității pentru săraci din afară, Sfîntul Vasile răspunde cu holărire sprijinindu-se pe ceea ce tocmai a spus, că nu este necesar să se sacrifice pentru cei indiferenți bunurile destinate pentru cei consacrați lui Dumnezeu. Totuși, dacă se întîmplă poate, ceea ce a spus femeia, lăudată atunci pentru credința ei : «Da Doamne, dar și ciinii mîncă din fărîmiturile ce cad de la masa stăpînului lor», atunci economului îi revine sarcina să judece cu asentimentul celor care sînt supraveghetori ca și el, pentru ce, după Scriptură⁴⁶, soarele să răsară, din belșug, și peste cei buni și peste cei răi⁴⁷.

Prin urmare, călugării pot da din belșugul lor celor săraci, și nu fără consimțămîntul economului și a superiorului, dar nu trebuie să facă acest lucru cînd este

32. Ioan VIII, 34. 33. Ioan VIII, 36. 34. I Cor. V, 13.

35. Rînduielele Mici, 155. 36. *Idem*, 313 ; Fapte, VI, 2.

37. Sfîntul Vasile, I, I. nr. XLII, P. G. t. XXXII, col. 353, în D. A. C. L., t. VI, col. 2752. 38. Luca, VI, 30 ; Matei, V, 42. 39. Luca, XVIII, 22. 40. Luca, XII, 33.

41. Matei XV, 24.

42. Matei XV, 40.

43. Rînduielele Mici, 101.

44. Matei XV, 26-27.

45. Rînduielele Mici, 100 ; I Cor. VII, 24.

46. Matei V, 45.

47. Rînduielele Mici, 303.

vorba de strictul lor necesar, pentru că lor le este destinat acest necesar. Pasajele din Matei V 38—42 trebuie înțelese ca fiind adresate celor răi care nu practică milostenia, și nu celor care sînt obișnuiți cu aceasta, cu atît mai mult cu cît milostenia făcută celor din comunitate — oile lui Israel — este o datorie.

În anul 368, o foamete a încercat greu orașul Cezareea și a lăsat în urma ei un mare număr de nenorociți și de bolnavi în căutarea de ajutoare. Vasile, în omiliile sale despre bogăție și în discursurile sale pronunțate cu această ocazie a atacat mult pe răufăcătorii care au profitat de această calamitate pentru a împovăra prin camăta pe care o practicau, și pentru a redresa pe săracii care au pierdut orice speranță și se dedau la tot felul de acte pentru a-și salva viața. Din această perioadă avem scrierile cele mai remarcabile asupra bogăției și sărăciei scrise de Sfîntul Vasile dar și perioada cea mai strălucită a Vasiliei în timpul căreia, ea a supliniit ceea ce trebuia să facă statul. Să ascultăm pe Sfîntul Grigorie de Nazianz, prietenul din tinerețe a Sfîntului Vasile, descriindu-ni-l în acțiune în această perioadă.

«...Vasile putea să facă aici să ploaie pîine din cer prin rugăciune, el nu putea să hrănească în pustie, un popor fugar... dar... ceea ce duce la același rezultat, el îl concepe și-l practică cu aceeași credință. Prin cuvîntul său el deschide hambarele bogăților..., satură pe cei săraci cu pîine... Adună în același loc pe cei răniți de foame, printre aceștia sînt unii care de-abia mai respiră, bărbați, femei, copii, bătrîni, toate vîrstele vrednice de milă. El adună toate felurile de viețuitoare tot ce poate fi un ajutor pentru înfometăți. El pune să se gătească oalele pline de legume cu piure dintr-o hrană sărată de la noi care este hrana săracilor. Apoi el imită pe Hristos servitor care incins cu o pînză peste mijloc nu disprețuia să spele picioarele ucenicilor, și, cu proprii săi slujitori sau, dacă vrem, cu tovarășii săi de robie deveniți în această împrejurare, tovarășii de lucru, el îngrijea trupurile celor în nevoi, îngrijea sufletele, adăugînd la nevoie lipsurile respectului său și, în acest fel și în altul, procurîndu-le lor mîngîiere»⁴⁸.

Însuși Sfîntul Vasile va spune într-una din scrisorile sale: «Foametea nu ne-a părăsit încă: de aceea prezența noastră în oraș este necesară fie pentru distribuirea merindelor, fie pentru simpatia ce trebuie arătată celor îndurerăți»⁴⁹. Prezența sa în oraș pare să nu fie numai pentru motivele pomenite de el, ci și pentru a se adresa bogăților muștrîndu-i pentru împietrirea inimii lor, și ca săracii să se mulțumească momentan de soarta lor și să nu se lase prinși în miinile bogăților prin împrumuturile lor. El nu s-a oprit aici ci a continuat mai departe pînă în cele mai adînci ale omului analizînd sentimentele și toate atitudinile neamului omenesc față de acești respinși ai lumii acestea, numiți săraci. Cum vom observa din cuvintele sale proprii, el nu se face un savant economist pentru a rezolva situația, ci un moralist care apreciază bogăția din punctul de vedere al sufletului. Pentru el bogăția este un fapt. Acest fapt este considerat ca un dar de la Dumnezeu, însă un dar care impune responsabilități foarte grave. «Adu-ți aminte de tine însuți cine ești tu, ce chivernisești, de la cine l-ai primit, de ce ai fost preferat altora. Ai devenit slujitorul lui Dumnezeu cel bun, economul fraților tăi cei în slujire. Păzește-le de a crede că toate lucrurile au fost pregătite în vederea pîntecelui tău. Decide de ceea ce este în miinile tale ca pe un bun străin»⁵⁰.

48. *Orat. XLIII*, 35; I, 798; Ed. Boulanger 134.

49. *Scrisoarea XXXI*, 1—4.

50. Rivière Jean, *Saint Basile*, Paris, 1925, p. 221.

Să ascultăm acum rechizitorul Sfintului Vasile împotriva bogaților, și să observăm analiza minuțioasă pe care o face sentimentelor acelora. «Este culmea neomeniei când un om care mănincă din strictul necesar vine să împrumute pentru a-și susține viața, în loc să se mulțumească cu capitalul lui, în timp ce cel bogat exploatează mizeria săracului ca să scoată venituri și să-și mărească averile...». Pentru a scăpa din această calamitate, Sfintul Vasile sfătuiește pe săracul să-și dea seamă de mijloacele sale, să nu meargă la izvoare străine, ci să se mulțumească din ceea ce are vinzându-l chiar la necesitate și consimțind a pierde tot în afară de libertatea lui. Căci este preferabil de a vedea toate bunurile sale vindute treptat, decît de a fi asediat de către un cămătar, care urmărindu-l, ar pune mina lui pe el ca pe o victimă⁵¹.

La cel care întreabă : ce ar trebui să fac ca să trăiesc ? Sfintul Vasile îi răspunde : «Ai miini, ai o meserie, închiriază-te în schimb cu un salariu, ia un serviciu. Sînt multe mijloace, atîtea ocazii pentru a-ți cîștiga viața»⁵².

În ce privește pe bogați, Sfintul Vasile le spune lor : «Priviți, bogaților, ce sfat trebuie să dăm săracilor din cauza neomeniei voastre : de a răbda totul în loc de a se expune nenorocirilor care vin din împrumut... Ascultați pe Domnul care zice : «Dați împrumut fără să nădăjduiți nimic în schimb»⁵³, căci făcînd aceasta, Domnului îi dați... «Celui căruia îi este milă de sărac împrumută lui Dumnezeu»⁵⁴. Oare nu vreți să impuneți Stăpînului tuturor obligația de a vă restitui ? Dacă un bogat se oferă să plătească pentru alții, oare nu acceptați garanția lui ? În schimb nu acceptați pe Dumnezeu ca o cauțiune pentru săracii»⁵⁵.

«De ce sinteți bogați pe cînd Fratele vostru este sărac ? Oare nu ca să primiți prețul binefacerii voastre și a unei administrații de încredere și ca să fie abundent răsplătit fratele vostru cel sărac pentru răbdarea și resemnarea sa ?... Sinteți mulțumiți cînd depuneți banii voștri la procentaj de doisprezece la sută, însă vi se restituie și mai mult dacă îl depuneți în mîinile săracilor ; vă va da înapoi o dobîndă mult mai prețioasă decît capitalul vostru, și vă veți bucura de acest incomparabil venit chiar după moarte în vecii vecilor. Vărsați bogățiile voastre în mîinile săracilor, vi le găsiți înapoi într-o zi. Pe măsură ce iubiți banii voștri, tot alit o să fiți geloși de a nu-i pierde. N-aveți decît un singur fel prin care îi puteți purta în lumea cealaltă : să-i distribuiți săracilor»⁵⁶.

Sfintul Vasile lasă pe bogați ca să se adreseze oamenilor înstăriți. El îi mustră și pe ei pentru indiferența lor față de săraci. «Ne aprovizionăm cu o hrană abundentă și lăsăm pe sărac să piară de foame. Dumnezeu este minunat în favoarea noastră, comorile sale curg asupra noastră fără încetare, și noi ne purtăm cu săracii cu o chibzuială josnică ! Turmele noastre sînt fecunde ; și cită mulțime de nenorociți rămin goi ! Magazinele noastre debordează, prea strîmte ca să cuprindă toate aprovizionările noastre ; și nu sintem mișcați de soarta celui care se află într-o suferință cumplită. Pentru aceasta judecătorul suveran ne amenință. Dumnezeu nu ne mai deschide mina, fiindcă închidem mîinile noastre în fața nevoii fraților noștri»⁵⁷.

Într-un alt loc Sfintul Vasile spune : «Un cerșetor se prezintă la noi. Foamea îl împiedică chiar să vorbească. Are aceeași natură ca și noi ; icta ocolim cu dezugust, trecem repede, ca și cum ne-am teme cînd ne oprim de a contracta mizeria sa ! Dacă ru-

51. *Ibidem*, p. 253.52. *Ibidem*, p. 261.

53. Luca VI, 34—35.

54. Prov. XIX, 17.

55. Rivière Jean, *op. cit.*, p. 264—265.56. Vasson L'Abbé, *Saint Basile le Grand, ses oeuvres oratoires et ascétiques*, p. 457—458.57. *Ibidem*, p. 463.

șinea nenorocirii sale îl face să-și aplece ochii, îl acuzăm de fălărnicie. Dimpotrivă, dacă este stimulat de leul foamei, se uită la noi sincer, îi blamăm obrăznicia. Dacă se prezintă bine vestit deoarece i-am dat îmbrăcăminte, îl alungăm ca pe un nesățios, jurăm că este un simulant. Însă, dacă poartă niște zdrențe nenorocite, îl respingem fiindcă miroase urit. În zadar imbină numele lui Dumnezeu cu rugăciunile sale, sau ne urează să fim scutiți de astfel de situație: nimic nu poate să înduplece inima noastră nemilostivă. De aceea mă tem pentru voi să fiți consumați mai grav în iad decît a fost bogatul cel nemilostiv»⁵⁸.

Pe deasupra acestora, Sfîntul Vasile ne sfătuieste să fim atenți cînd facem milostenia, căci nu toți cei care cer merită, cum bine l-a demonstrat mai înainte: «...cerșetoria devine un comerț și ocazie de plăcere dezordonată, zice Sfîntul Vasile, cînd nu mai vrem să ne mulțumim cu necesarul... Celor care compun gemete jalnice ca să înșele femeile, care înfățișează membre mutilate sau ulcere ca să tragă profit, o milostenie abundentă li este absolut inutilă. Această dărnicie le-ar putea deveni un mijloc de a păcătui. Trebuie să ne scutim de lătrații lor printr-o milostenie modestă, și să rezervăm simpatia noastră celor care au învățat să suporte încercările cu răbdare»⁵⁹.

Desigur că nu cu ușurință reușește Sfîntul Vasile să ne explice că pentru principiul milosteniei, el este fără milă către cei care sînt cu puțință de a o face iar nu o fac. Însă de felul cum trebuie să dăm, el ne invită să discernem judicios nevoile milogilor, încît cei care sînt adevărat în nevoi trebuie ajutați, în timp ce cei care abuzează fie printr-o oarecare infirmitate sau prin comerț, trebuie să fim foarte indiferenți față de ei și să nu-i încurajăm să rămînă în starea lor, ci să-i stimulăm mai degrabă să muncească și să trăiască din salariul lor.

Și să spun, că cel care vorbea astfel, acum își schimbă imediat poziția cînd este vorba de calamitate, deci, de un eveniment extraordinar. Să ascultăm pe Sfîntul Grigorie de Nisa în celebra sa cuvîntare funebră, pronunțată la moartea lui Vasile, ce spune el în legătură cu aceasta: «Cît a durat foamea el n-a încetat să hrănească pe cei care alergau la el din toate părțile și pe copiii întregului popor al orașului, pînă acolo încît să ofere și copiilor de evrei să ia parte, ca și ceilalți la avantajul acestei binefaceri»⁶⁰.

În timpul unor evenimente el este primul care dă exemplu prin acțiunea sa, că nu trebuie să mai respectăm legea «oilor lui Israel», și să considerăm pe tot omul ca beneficiind de supraabundența Părintelui ceresc. Este însăși Evanghelia trăită.

Sfîntul Vasile nu a reglementat numai chestiunile care priveau direct Vasiliada, ca de exemplu stabilirea ordinii acolo unde nu mai exista, deoarece ea ținea de un sector al vieții sociale și nu cuprindea decît pe o parte dintre oameni: cea care se îngrijea de nevoile zilnice. El a avut de asemenea de lucru cu cei care erau atrași de calitățile sale personale, de darurile sale dumnezeiești. Viața socială, prin problemele pe care ea le pune mereu, depășește posibilitățile Vasiliadei. Pentru aceasta, providența dumnezeiască a voit ca în această regiune, persoana mitropolitului să suplinească ceea ce era de lipsă. Și cînd spunem mitropolit spre sfîrșitul secolului IV, înțelegem un om de o mare influență în viața socială, și ce ar fi dacă el era însuși

58. Sănt Basile, *Hom. VI*, 6 col. 273—276, citat de J. Rivière, p. 247.

59. Sănt Basile, *Hom. I la Ps. X/V*, 6. P. G., t. XXIX; col. 261—264, citat de J. Rivière, *op. cit.*, p. 268.

60. Panegiricul Sfîntului Vasile, P. G., t. XLVII, 807, citat de St. Giet, *op. cit.*, p. 419.

Sfântul Vasile? Căci nu numai săracii recurgeau la ajutorul său ci și oameni mari loviți de soartă, mari acționari, chiar și mari administratori; ei îl rugau să intervină pe lângă alți guvernatori, sau cenzeni fie pentru a ocupa din nou postul luat, fie pentru a ușura impozitul greu pe care trebuia să-l plătească, adesea pentru a-i scuti total deoarece ei sînt incapabili să facă acest lucru. El a făcut uneori recursuri chiar și pentru monahii săi sau chiar pentru Vasiliadă, fie pentru a-i elibera de impozit, fie pentru a solicita un termen pentru a-l strînge.

Să-l auzim acum adresîndu-se guvernatorului provinciei, Ilie pentru a justifica schimbările pe care le întreprindea în interiorul Instituției. «...cui facem noi greutăți construind case de oaspeți pentru străini, pentru toți cei care vin în trecere ca și pentru cei care au nevoie de vreo îngrijire din cauză de boală și instituind ceea ce este necesar pentru ușurarea lor, infirmieri, medici, animale de povară, oameni însoțitori?... nu crede, o, cel mai bun dintre oameni că noi ne mărginim doar la cuvinte; sîntem de acum înainte la lucru, deoarece pînă acum ne-am procurat materiale»⁶¹.

Altă dată, intervenea pentru a-l ruga să nu neglijeze azilurile de săraci, de a le ajuta după generozitatea sa. «...Cunoaște deci pe acest frate (un horepiscop) care merită încrederea înțelepciunii tale din cauza temerii sale de Domnul. Pentru tot ce va raporta el bunăvoinței tale în interesul săracilor, binevoiește să-l crezi ca pe un om care spune adevărul și tu însuși acordă celor necăjiți ajutorul de care ești capabil. Tu vei binevoi desigur să vizitezi un azil de săraci din regiunea care-i este lui încredințată și să-l scutești de toate dările sale. În acest lucru este o măsură care a plăcut deja colegului tău: aceea de a scuti de poveri publice mica proprietate a celor săraci»⁶².

Într-o altă scrisoare el face apologia călugărilor care erau și ei supuși colectei de impozite pentru a arăta că în realitate nici ei nu se posedă pe ei înșiși. Dar deși încearcă să-i ajute, el nu-și uită datoria sa patriotică de a veghea la strîngerea impozitelor cînd acestea sînt impuse în mod just: «Domnul a arătat că sînt supuși ordinelor Cezarului, aceia la care se află bunurile Cezarului. Deci dacă un monah a intrat în comunitatea fraților, aducînd și el, vreunul din bunurile sale care vin de la Cezar, să fie supus la impozite. Dacă, dimpotrivă, el a plecat lăsînd totul celor apropiați, nimeni să nu-și facă griji, nici el nici cei care l-au primit»⁶³.

Într-o altă scrisoare el cere un termen de plată arătînd eforturile deja depuse pe lângă locuitorii pentru aceasta. Ceea ce cere el este numai înlînzirea scadenței. «...Deci dacă este posibil să-ți trimitem suma fără cele cîteva livre de aur (ceea ce de fapt cu totul lipsește), noi te rugăm pentru acest lucru, și vom completa după aceea; dacă, dimpotrivă, totul trebuie vărsat în tezaur în același timp, acordă-ne termenele pe care ți le-am cerut»⁶⁴.

O altă mai mișcătoare de această dată, încearcă să obțină o scutire totală; să-l auzim: «...eu am mulți părinți și prieteni, n-am decît un frate de lapte. Te rog să-i cruți casa; căci eu n-am nimic la mine și trăiesc din ceea ce-mi dă el... cruță-i și sclavii pe care-i i-au dat părinții mei, din aceasta el are numai uzufructul; și eu voi fi cel care va suporta exigențele ce le-ar avea, la rîndul lor agenții visteriei»⁶⁵.

O altă scrisoare, plină de elocvență, roagă slăruitorii pentru un oarecare șef: «...Deci dacă demnitatea ta ține la prietenia mea, fii într-un gînd cu mine, te rog,

61. Scrisoarea XCIV, 35—53.

62. Scrisoarea CXLII.

63. Rînduieii prescurtate, 94; II, 448, C.

64. Scrisoarea 88, III, 180, A.

65. Scrisoarea 37, III, 114.

și ajută puțin casa prea minunatului șef Sulpicius. Retrage ceva din prezenta repartiție dar ceva care să merite osteneala, și care să fie demn de mărinimia ta. Aș adăuga, care să fie demn și de cererea noastră, pentru noi care te iubim. Dacă nu poți face acest lucru, fă măcar ceea ce-ți îngăduie circumstanțele, și ceea ce comportă natura chestiunilor; dar retrage ceva și nu lăsa această casă în acea stare nenorocită»⁶⁶.

De data aceasta însuși guvernatorul Ilie este cel care a fost disgrățiat în mod nefericit, și Sfântul Vasile trebuia, desigur, să roage și să implore pentru persoane care păzeau altădată bunurile săracilor. «...Omul în grijile căruia i-a fost încredințată ea (patria noastră), spun cei care cunosc istoria noastră mai veche, că nu se urcase încă alți asemenea lui pe scaunul guvernatorilor; dar el i-a fost luat îndată, prin răutatea unora, care au profitat de sinceritatea acestui om, incapabil de a flata, pentru a se război cu el, și care au insinuat contra lui calomniile, ținându-se totuși la distanță de urechile perfecțiunii tale. Iată ce provoacă la noi mîhnirea tuturor și a fiecăruia, lipsiți suntem de guvernatorul nostru... scrupulos păzitor al dreptului, primitor al victimelor nedreptății, teribil la încălcările legii, același față de săraci ca și față de cei bogați, și, ceea ce întrece pe toate, omul care reduce creștinismul la vechea sa demnitate... Noi vom fi primit destule favoruri și consolare pentru cei care vor veni, dacă tu îl recomanzi la împărat și dacă distrugi calomniile lansate contra lui. Gîndește-te că aceste cuvinte ți le adresează patria întreagă prin glasul nostru singur, și-ți spune că dorința comună a tuturor este ca acest om să aibă o bucurie prin intermediul perfecțiunii tale»⁶⁷.

O altă scrisoare de asemenea foarte umană încearcă să pună în rînduială moștenirea unei văduve căzută în mîinile mandatarului împreună-moștenitorilor ei, care îi cer într-un mod implacabil să verse integral sumele care le reveneau lor. Sfîntul Vasile scrie atunci acestui mandatar în termenii următori: «Sînt surprins că în locul făgăduințelor tale, tu adresezi surorii noastre această cerere brutală și implacabilă; eu nu pot decît să presupun, căci mi s-a dat o mărturie de libertatea ta... Te rog... amintește-ți că ești un om și că trebuie să te pregătești pentru timpul în care vei avea nevoie de ajutorul dumnezeiesc: nu închide acesteia ușa prin asprimăea ta»⁶⁸.

Următoarea care este o mijlocire pentru clemență poate fi considerată ca o capodoperă de rugăminte vasiliană nu mai puțin în sensul creștin al certitudinii. Ea este adresată lui Andronicus șeful curiilor pentru a-l ruga să facă uz de clemența sa față de Domitian, un prieten, el îi zice printre altele: aflînd motivul pentru care a suportat el tratamentul (pe care tu i l-ai aplicat) noi ne-am zis că el l-a meritat. Oare s-ar putea găsi vreo persoană a cărei ofensă, gravă sau ușoară, făcută la adresa ta să scape de pedeapsă! Dar văzînd că el trăiește în teamă și înjosire și că de asentimentul tău depinde mîntuirea lui, noi am considerat că pedeapsa sa a fost suficientă și te rugăm să fii față de el mărinimos și indulgent. A ține cu perseverență pe cei rebeli este lucrul unui om viteaz și al unui șef: e adevărat. Dar a se arăta bun și ajutător față de cel nenorocit acest lucru ține de omul care se distinge de toți prin mărinimia sufletului său și a voinței sale...

Pe cei care au comis vreo nedreptate noi nu-i pedepsim pentru actele deja comise, ci pentru ca cei vinovați să devină mai buni, sau pentru ca exemplul lor să

66. Scrisoarea 313, III, 444.

67. Scrisoarea XCVI.

68. Scrisoarea 108, III, 202, B.

îmboldească pe ceilalți să fie înțelepți. Se poate spune că în acest caz nimic din acestea nu atrage o pedeapsă; căci vinovatul va păstra pînă la moarte amintirea a ceea ce a suferit; și ceilalți, îmi închipui că mor de spaimă văzîndu-l. De aceea, ceea ce am adăuga noi la necazul său, ar părea să fie efectul miniei, care, eu aș mărturisi-o cu plăcere, este cu totul străină intențiilor tale. Eu nu mi-aș permite de altfel nici unul din aceste cuvinte dacă n-aș vedea clar că iertarea este un bine mai mare pentru cei care o dau decît pentru cei care o primesc. Mărinimia sufletului tău nu va fi admirată doar de cîțiva oameni: toată Capadocia o așteaptă!... Ezi! să las pînă din mină: mă gîndesc la paguba ce ar putea-o pricinui o omisiune... gîndește-te că față de orice mijlocire el a preferat-o pe a noastră. Nu dezamăgi speranța noastră»⁶⁹.

Unei văduve care-i scrisese în disperare și îngrijorări, Sfîntul Vasile pentru a o consola și a-i da toată speranța, îi scrie aceste cuvinte: «Dacă noblețea ta, ocupată cu o singură casă, se vede asaltată de o mulțime așa de mare de griji, cîtă neliniște socotești că avem noi în fiecare zi? În ceea ce privește visul pe care l-ai văzut, el arată, după cum cred, destul de clar că trebuie acordată o oarecare grijă contemplației sufletului și pentru vindecarea acestor ochi care sînt făcuți pentru contemplarea lui Dumnezeu. Avînd mîngîierea Sfîntelor Scripturi, nu vei vedea ceea ce-ți lipsește: îți va fi de ajuns ca Sfîntul Duh să te povățuiască și să te îndrumeze pe calea care îți va fi de folos»⁷⁰. Dar Sfîntul Vasile n-a consolat numai persoana, individual de diferite clase sociale, ci și Biserici întregi și popoare întregi. Primul caz a fost cînd Patriarhia Alexandriei a devenit văduvă din cauza exilării Sf. Alanasie, și credincioșii au fost persecutați pentru credința lor ortodoxă, Vasile le-a trimis o scrisoare plină de compasiune pentru a-i întări în dificultățile lor⁷¹.

«Iată că pe voi, fraților, vă așteaptă cununile martirilor. Inimile mărturisitorilor sînt gata să vă întindă mina, să vă primească în numărul lor. Aminliți-vă de sfinții de altă dată: nu pentru plăceri și nu plecîndu-și urechea la lingușitori și-a meritat vreunul dintre ei cununa răbdării; ei și-au arătat valoarea lor suferind încercarea marilor necazuri...». «Nu pierdeți roada strîmătorilor voastre, nu faceți inutile ostenețile pe care lumea întreagă le-a celebrat deja: vicisitudinile omenești sînt de scurtă durată: «Tot trupul este ca iarba și toată slava ca floarea cîmpurilor, iarba s-a uscat și floarea a căzut, dar cuvîntul Domnului rămîne în veac»⁷². «Exemplul vostru a întremat în mare parte Biserica: Voi ați meritat la rîndul vostru, o recompensă bogată»⁷³.

Bisericii din Antiohia care se afla și ea în persecuții pentru credință, el i-a adresat aceste cuvinte: «Cine, de fapt, ar avea inima dintr-un oțel atît de dur? Cine ar fi alit de lipsit de orice compasiune și atît de sălbatic încît să audă geamătul care lovește din toate părțile urechile noastre, care parcă ar veni dintr-o inimă de tristețe ce face să se audă o jale comună în acordul tuturor glasurilor, fără să suferă în sufletul său, fără să se arunce la pămînt și fără să se consume total de aceste griji cu neputință de rezolvat?»⁷⁴.

Nu mai puțin sugestivă a fost înfățișarea Sfîntului Vasile înaintea tribunalului local pentru apărarea unei credincioase care se refugiase la Sfîntul Altar. Motivul acestui refugiu a fost constrîngerea la căsătorie de către însuși judecătorul acestui

69. *Scrisoarea 112*, 3, III, 205.70. *Scrisoarea 283*, III, 424, D.71. *Epistola 139*, III, 231, D.72. *Isaia XL*, 6—8.73. *Scrisoarea 220*, III, 333, E.74. *Scrisoarea CXL*.

tribunal, la un anumit timp după moartea soțului ei. Sfântul Grigorie de Nazianz, care ne păstrează acest eveniment în cuvîntarea sa funebră pentru prietenul său Vasile, citează cuvintele Sfîntului Vasile către judecătorul, care ordonase ca să i se ridice țesătura din jurul gîtului lui: «Eu m-aș dezbrăca, dacă vrei și de tunica mea»⁷⁵.

Să rămînem cu Sfîntul Grigorie în cuvîntarea sa funebră, să ascultăm în fine cum a caracterizat el opera grandioasă a prietenului său, chiar în ziua cînd îi dădea ultimul său rămas bun. Negăsind alte cuvinte mai vii decît cele pronunțate de acest mare sfînt, noi le vom reține pe acestea drept concluzia la acest stadiu asupra instituției de binefacere prin excelență, care a fost opera Sfîntului Vasile.

«Ieșiți din oraș, priviți acest oraș nou: este tezaurul unde bogății vin să-și pună la adăpost de viermi și de hoți rodul economiei lor; ei aduc aici prisosul lor, chiar și necesarul lor. Eu nu cunosc nimic mai înalt decît acest azil al milosteniei, el întrece acele faimoase minuni, căzute azi în ruină. Nimic nu este mai minunat decît această cale prescurtată a Mîntuirii, această rampă dulce prin care te urci la cer... De acum înainte ochii noștri nu mai văd acel spectacol sfișietor de ființe nenorocite care, vii fiind, nu mai au folosința vieții și a căror mădular sunt cele mai multe ca și moarte. Nefericiți, izgoniți din orașe, din case, din piețe, de la fîntîni, deformați pînă acolo încît prietenii lor nu pot să le recunoască trăsăturile feței. Sărmane creaturi inspirînd în virtutea erorii răului care îi roade, mai mult dezgust decît milă. Neîndrăznind deloc să apară la mesele publice, la adunări plîngîndu-se cu un accent lugubru, cînd le mai rămîne puțința de a mai scoate vreun sunet omenesc...»⁷⁶.

Drd. SAMIR GHOLAM

BIBLIOGRAFIE

- Amand, D., *Saint Basile, ascèse monastique, Essai historique*, Maredsous, 1948.
- P. S. E. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, p. 127—130.
- Courtonne, Y., *Saint Basile, Lettres, textes et traduction*, în «Les Belles Lettres», col. universitaires de France, Paris, 1957.
- Cabrol, F. Leclercq, H., *Dictionnaire d'Archeologie chrétienne et de Liturgie*, tome IV. Fliche et Martin, *Histoire de l'Église, de l'origine jusqu'aux temps modernes*, tome III.
- Giet, S., *Les idées et l'action sociale de Saint Basile*, Ed. Gabalda, Paris, 1941.
- Lébes, L., *Saint Basile, Les règles monastiques*, Maredsous, 1969.
- Migne, *Patrologie Grecque*, vol. XXIX—XXXII.
- Miron, C., *Instituția horepiscopilor în Biserica Veche*, în «Studii Teologice», nr. 5-6, 1962.
- Rivière, J., *Saint Basile*, Paris, 1925.
- Stan, L.: *Instituțiile de asigurare socială în Biserica Primitivă*, în «Ortodoxia», nr. 2, 1957.
- Vacant, A. și Mangenot, E., *Dictionnaire de Théologie Catholique*, t. II, première partie, Paris, 1923.
- Vasson, L'Abbé, *Saint Basile le Grand, Oeuvres oratoires et ascétiques*.
- Vătămanu, Nicolae, «1600 de ani de la înființarea Vasiliadei», în «Biserica Ortodoxă Română», 1969, nr. 3—4, p. 302, ș. u.

75. Gregorie din Nazianz, *Orat. XLIII*, 56—57, I, 811, citat de Giet, *op. cit.*, p. 389.

76. Idem, *Orat. XLIII*, rr. 63, P. G., t. XXXVI, col. 578 și 579; citat în D. A. C. L. t. VI.

SCLAVIA ÎN ÎNTELEGEREA CREȘTINILOR DIN PRIMELE VEACURI

Starea de sclavie constituie o stare anormală, nefirească, pentru că omul a fost creat de Dumnezeu liber și înzestrat cu toate darurile spirituale necesare progresului vieții și demnității sale. Fiind făcut «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu» (Fac. I, 26—27), omul este înzestrat cu puteri de activare și de perfecționare morală¹ pentru a putea oglindi chipul Creatorului, să slăvească pe Dumnezeu și să se ajute, să se iubească unii pe alții. Așadar, din mîna Creatorului omul² a ieșit virtual perfect-trupește și sufletește și înzestrat cu puteri spirituale³, căci prin puterea înțelepciunii primite, Adam a pus nume tuturor animalelor și păsărilor și tuturor fiarelor sălbatice (Facere II, 20). El lucra în Eden și era fericit în rai, unde vedea pururea fața lui Dumnezeu și convorbea cu El «căt-re seară» (Facere II, 15—17), avînd a se supune vocii lui Dumnezeu, respectînd porunca *ascultării* și a *muncii*, care au constituit pentru el singurele legi în viața paradisiacă (Facere II, 15—16).

Munca era o desfătare și un mijloc de fortificare și de desăvîrșire, spirituală și fizică, precum și de continuu progres. Cîtă vreme omul n-a cunoscut păcatul, nu știa ce este suferința și oboseala, iar ascultarea îi asigura fericirea, pentru că se simțea permanent în preajma lui Dumnezeu și în nemijlocită comuniune spirituală cu El.

Prin călcarea porucii ascultării însă, întrînd răul în lume⁴, omul a deschis alte perspective în raporturile dintre el și Dumnezeu, și dintre el și semenii lui. Astfel, dragostea față de Dumnezeu s-a răcit, mintea omului s-a întunecat, voința a slăbit în a mai lucra binele și s-a înclinat spre rău, iar iubirea de frați s-a transformat în pizmă, în ură și în tendința de dominare și de ucidere. Intervenind deci păcatul, a atras după el teama, suferința, bolile și moartea (Facere II, 17; III, 3, 19).

Femeia — egală la început cu bărbatul în demnitate și drepturi, a ajuns într-o stare de inferioritate față de bărbat, fiind «atrasă și stăpînită de el» (Facere III, 16); «ca un fel de sclavă»⁵; ea a fost atinsă de mai multe suferințe și necazuri fizice și psihice. Păcatul neascultării omului n-a avut ca urmare numai moartea sau întoarcerea în pămîntul din care a fost luat (Facere III, 19), ci a generat și un nesfîrșit lanț

1. A. P. Lopuhin, *Istoria biblică a Vechiului Testament*, traducere de Patriarhul Nicodim, vol. I, București, 1944, p. 111. «Chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om constă deci, în înfierea lui duhovnicească de către Dumnezeu în tendința de desăvîrșire intelectuală și morală, care-l dau puțința să stăpînească peste natură». *Invățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 68. «Chipul lui Dumnezeu în om este mănunchiul de puteri sufletești: rațiunea, voința, simțirea, cu care se îndreaptă spre Dumnezeu prin lupta pentru desăvîrșire, iar asemănarea în om este înfăptuirea acestei desăvîrșiri prin împreună lucrarea harului dumnezeiesc, cu silințele omului. În amănunt chipul lui Dumnezeu înseamnă: 1. Stăpînirea peste fapăturile pămîntului (Facere I, 28; Ps. VIII, 6); și 2. Rațiunea și voința liberă în năzuința lor spre Dumnezeu, adevăr și bine».

2. Prot. Dr. Nicolae Neaga, *Facerea*, text și scurte note explicative, Sibiu, 1945, p. 14. Pentru cuvîntul «om» stă în textul ebraic cuvîntul «Adam» («pămînteanul») care nu e însă nume propriu, ci ea se interpreta colectiv». Iar termenul grecesc ἀνθρώπος înseamnă «privitor în sus, ființă nobilă creată ca ființă rațională, duhovnicească și socială» (p. 16). Vezi și A. P. Lopuhin, *op. cit.*, p. 113.

3. Prot. Dr. N. Neaga, *Facerea...*, p. 19.

4. Sfîntul Vasile cel Mare, *Comentariu la Facere*, în P. G., XXXI, 341: «Răul n-are ființă proprie, ci ia naștere pe urma stricăciunii sufletului». Iar «suferințele trupești nu sînt date de Dumnezeu, ci crmul a atras boala prin abaterile de la natura bună» (col. 344).

5. Prot. Dr. N. Neaga, *Facerea...*, p. 26.

de păcate și de nenorociri, ceea ce apăsa și descuraja și mai mult pe primii oameni și pe urmașii lor. Dar odată cu pedeapsa pentru neascultare, Dumnezeu le-a dat — ca un Părinte iubitor — și făgăduința trimeritii unui Mintuitor, care se va naște din ea, ca «sămînță a femeii»⁶ (Facere III, 15), iar ca «semn al venirii lui s-a stabilit aducerea de jertfe de animale, a căror junghiere trebuia să inchipuiască junghierea «marelui Miel» pentru păcatele lumii»⁷.

Abia începuseră primii filii ai lui Adam și ai Evei să se deprindă cu ocupațiile lor — primul (Cain) cu lucrutul pământului și al doilea (Abel) cu păstăritul oilor, că a și intrat invidia și sentimentul de dominare în inima lui Cain, care a ucis apoi pe fratele său Abel, pentru că jertfa acestuia a fost plăcută⁸ lui Dumnezeu (Facere IV, 15).

Prin căderea în păcat rațiunea și voința omului au slăbit și s-au pervertit, îndepărtându-se de înțelegerea (cunoașterea) lui Dumnezeu și făcându-i să ajungă la adorarea făpturilor (cf. Ieș. XXXII, 1—35; Deut. V, 7—9; Isaia XLI, 8—15; Romani I, 25). În raporturile cu semenii au apărut, de asemenea, stări nefirești ca: răutatea, invidia, asuprirea și subjugarea, boli, mizerii, nenorociri, ucideri între frați și semeni, războaie și înrobiri, morți năpraznice etc.

Pentru a ajuta pe om să se ridice din starea în care se găsea, Dumnezeu a intervenit prin răsplătirea individuală pentru virtute sau păcat și prin pedepsirea colectivă pentru totală împăcătoreală.

Una dintre stările de degradare a raporturilor dintre oameni a constituit-o sclavia. Cauzele sclaviei sînt multe: dar cea mai frecventă era dorința de îmbogățire a celor mai tari, care vindeau pe cei mai slabi, ajungîndu-se la comerțul cu sclavi. Deosebit de aceasta exista și sclavia colectivă a prinșilor și învinșilor în războaie, în care pozoare și națiuni întregi erau luate și ținute în robie de învingătorii lor. Cu timpul, sporind mai mult numărul lor, sclavii au format o clasă aparte, fiind lipsiți de orice drepturi civile și politice și erau scoși în afara legilor, încît stăpînii lor aveau drept de viață și de moarte asupra lor.

Sclavia în societatea antică era orînduită prin legi speciale care stabileau diferite categorii de sclavi: de familie — prin cumpărare sau prin naștere — întrucît copiii care se nășteau în sclavie deveneau și ei sclavii stăpînilor părinților lor; ori chiar membrii din sînul aceleiași familii. Astfel, femeia era sclava bărbatului, nedo-sebindu-se în fața lui prea mult de celelalte slave, deși la rîndul său și ea avea sclavele ei, care o slujeau; și tot așa copii erau un fel de sclavi ai tatălui, care era stăpînul absolut atît peste ei cit și peste mamele lor. În mentalitatea de atunci, romanii socoteau sclavii ca pe niște vite de jug și de muncă grea, de robie, ca pe niște obiecte fără nici o valoare; iar grecii ca pe «un corp»⁹ sau obiect care nu merită nici o considerare.

Prin contractul căsătoriei femeia consimțea și căsătoria, consfințea starea de robie a ei față de bărbatul său. De aici s-a creat și expresia: «convenire în manu viri», adică «a ajunge la mîna (în puterea) bărbatului» sau «a fi la discreția lui».

6. Sfîntul Irineu, *Contra Erezitilor*, III, în P. G., VII, 967, 23: «Sămînța care avea să zdrobească capul șarpelui este (Mesia) fiul Mariei». Vezi și Prot. Dr. N. Neaga, *Facerea...*, p. 26.

7. A. P. Lopuhin, *op. cit.*, p. 124.

8. Prot. Dr. N. Neaga, *op. cit.*, p. 29: Legătura omului cu Dumnezeu se menține prin jertfa și rugăciune... Darul este chipul omului, el trădează dispoziția lăuntrică. «Privirea» Domnului este semnul extern de primire a jertfel.

9. Vezi: C. Spicq, *Les Epitres de Saint Pierre*, Col. 1. «Sources bibliques», Paris, 1966, p. 113.

Unii deveneau sclavi prin neplata datoriilor contractate, pe care nu le mai puteau onora. Cei din această categorie puteau ieși din robie, odată cu plata datoriei. De la această situație au rămas expresiile sau formulele de executare a debitorului: «*manus injectio*» adică «*prinderea și executarea datornicului*»; creditorul îl lua de mină pe datornic și-l ducea la judecată, sau îl executa singur și fără judecată. Iar când un sclav se putea elibera, ieșirea de sub autoritatea stăpînului se numea «*manu missio*»¹⁰, sau eliberare. În acest sens existau legile speciale: «*Publilia*» și «*Spuria de sponsu*», care incuviințau vinderea sau eliberarea debitorului.

Robi sau servi se numeau chiar și supușii unui împărat sau rege, de la cei mai de sus demnitari¹¹, pînă la cei mai de jos cetățeni ai statului (I Petru II, 13, 17) și care puteau fi supuși la felurite pedepse colective¹².

Sclavia în Vechiul Testament. — De la popoarele păgîne, sclavia a pătruns și la poporul ebru și este amintită sub toate formele ei: individuale și colective. Femeia evreică în cămin se află și ea într-un fel de semisclavie față de bărbat, fiind «*cumpărată*» la căsătorie (Ieș. XXI, 7—11), considerîndu-și soțul ca «*domn*» și «*stăpîn*» al ei. Sara numește pe Avraam «*domnul și stăpînul ei*» (Fac. XVIII, 12; I Petru III, 6). Când Avraam cere de soție pe Reveca, pentru fiul său Isaac, o cumpără cu multe daruri trimise părinților ei și fratelui său Laban (Fac. XXIV, 53); iar Iacob — fiul lui Isaac — slujește lui Laban 14 ani ca păstor pentru a lua de soții pe cele două fiice ale acestuia Lea și Rahila (Fac. XXIX, 15—30) etc.

Vechiul Testament vorbește de robia fizică, dar și de robia spirituală a păcatului și a Legii, care era mai grea decît cea fizică. În sens propriu încă înainte de darea Legii Vechi se vorbește de sclavi sau slugi. Așa Avraam avea mulți robi, dintre care unii erau «*născuți în casa lui*, iar alții cumpărați cu argint de la cei de alt neam» (Fac. XVII, 27). Agar egipteanca, cea care a născut lui Avraam pe Ismail, era sclavă în casa lui (Fac. XVI, 1—16).

Primul rob din neamul lui Israel a fost Iosif — unul din cei 12 fii ai patriarhului Iacob —, care a fost vîndut de frații săi pe douăzeci de arginți (Fac. XXXVIII, 28), preț fixat mai apoi de Moise pentru orice rob vîndut (între 5—20 ani)¹³. La rîndul lor, negustorii madianiți l-au vîndut pe Iosif lui Putifar, dregătorul lui Faraon (Fac. XXXVII, 36) pe 30 de arginți. Așa a ajuns el în Egipt: mai întîi rob și apoi — mare dregător al Faraonului — izbăvitor al egiptenilor scăpați de foametea celor 7 ani și al familiilor lui (Fac. XXXIX—XLVI).

Viața lui Iosif a fost interpretată de Sfinții Părinți și de Tradiția Bisericii ca o prefigurare a Persoanei, vieții și operei răscumpărătoare a lui Hristos, «*Robul lui Dumnezeu*», Mintuitorul lumii. Această prefigurare se poate urmări în «*Sinaxarele Triodului*» (Luni seara în săptămîna patimilor)¹⁴ —, care sînt un «*rezumat al diferi-*

10. Vezi: Ion Nădejde și Amelia Nădejde-Gesticone, *Dicționar latin-român*, litera m, p. 395; și Teodor Iordănescu, *Dicționar latin-român*, București, 1945, p. 490.

11. Dr. Vasile Gheorghiu, *Sfînta Evangheltă după Matei cu comentariu*, vol. III, 1933, p. 554: «După concepțiile orientailor, toți miniștrii, guvernatorii, satrapii, prefectii etc. ai respectivului stat peste care domnea un «om-rege» erau socotii «servitorii lui».

12. Pr. Nicolae Colan, *Sfîntul Pavel către Filimon, Creștinismul și sclavia*, Sibiu, 1925, p. 12, amintește faptul istoric din anul 61, cînd, fiind ucis Pedanius Secundus, prefectul Romei, de unul din sclavii lui, au fost cîndiți la moarte toți cei 400 de sclavi ai săi aflați acasă, cînd s-a săvîrșit crima, indiferent dacă erau sau nu vinovați.

13. A. P. Lopuhin, *op. cit.*, p. 433.

14. *Sinaxarele Triodului* (în românește de Pr. D. Fecloru), București, 1946, p. 94.

telor predici ale cuvântătorilor de seamă ai Ortodoxiei, mai cu seamă ale Sfinților : Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nisa, Atanasie cel Mare și Chiril al Alexandriei»¹⁵.

Strămutarea lui Iacob și a fiilor lui — frații lui Iosif — cu familiile lor în Egipt, a dus după moartea lui Iosif, datorită înmulțirii lor vertiginoase — la robia colectivă a neamului lui Israel.

De această robie egipteană, abia după 430 de ani (Ieș. XII, 40), Dumnezeu a scos pe «poporul Său» prin Moise (Ieș. III, 9—10, XII, 41). La ieșirea din Egipt fiii lui Israel erau în număr de circa șase sute de mii de bărbați, afară de copii (Ieș. XIII, 3—7).

Datorită alegerii lui Israel, prin Avraam și a scoaterii lui din robia Egiptului prin Moise, poporul evreu este numit «poporul ales» dar și «robul lui Dumnezeu, care l-a scos din acea robie» (Ieș. III, 9—10 ; XII, 41 ; Lev. XXV, 42, 55).

Starea de robie a lui Israel a influențat într-un fel legislația lui Moise, care face distincție între sclavii de neam iudeu și sclavii dintre păgîni, cei dintii fiind tratați omeneste ca frați și ca simbriași (Lev. XXV, 39, 50), creîndu-li-se posibilitatea de răscumpărare a lor, a caselor și pămînturilor lor vindute de nevoie (Lev. XXV, 25, 43) și a eliberării lor în «anul jubileu» (Lev. XXV, 40—55).

Ar fi fost de așteptat ca odată trecuți prin robie și scăpați din ea să nu mai existe în Israel stare de robie pentru nimeni. Dar sărăcia, bolile, foamea, moartea și mizeria împingeau pe mulți la împrumuturi care nu puteau fi onorate, la vânzări de terenuri și de imobile, ba chiar la vinderea lor și a copiilor lor ca sclavi (Lev. XXV, 25), — robiri și vânzări însă temporale. «De vei cumpăra rob evreu — zice Moise — el să-ți lucreze șase ani, iar în anul al șaptelea să iasă slobod, în dar» (Ieș. XXI, 12, cf. Deut. XV, 12 ; Ieș. XXXIV, 9, 14).

Pămîntul nu putea rămâne proprietatea veșnică pentru nimeni, ci numai în folosință, fiindcă «pămîntul este al Domnului» iar omul este străin și călător pe el (Lev. XXV, 23). Fiecare seminție a lui Israel era legată de o anumită parte de pămînt — considerată ca moștenire a ei — care nu trebuia să treacă în stăpînirea altei seminții (Num. XXXVI, 7) și deci nu putea fi înstrăinată definitiv. De aceea, zice Moise : «Dacă fratele tău, care e cu tine, va sărăci și va vinde din moștenirea sa, să vină ruda sa de aproape și să cumpere ceea ce vinde fratele său» (Lev. XXV, 25). Acest important principiu religios și moral-social, stabilește că bunurile materiale (pămîntul și cele din el și de pe el) nu pot fi proprietatea exclusivă și veșnică a nimănuui. e'le fiind ale lui Dumnezeu și ale colectivității (Lev. XXV, 39, 45, 53).

În privința tratamentului deosebit al robilor evrei și a interzicerii de a-i vinde, legiuitorul diapune : «cînd îi va sărăci fratele și îi se va vinde tie, să nu-l pui la muncă de rob ; ci să fie el la tine ca simbriaș (tocmit)» (Lev. XXV, 39—53).

Așadar, fiii lui Israel nu puteau fi robi pe viață — chiar cînd ajungeau să se vîndă — și mai ales nu puteau fi sclavi la păgîni, la cei de alt neam.

Numai sclavii dintre păgîni — fie că erau prinși de război, fie că erau cumpărați pe arginți, sau născuți din aceștia în casele stăpînitorilor — numai aceștia rămîneau sclavi pe viață ; și, constituind proprietatea inalienabilă a stăpînitorilor, ei puteau fi transmiși ca avere, ca moștenire urmașilor. «Ca să-ți ai robul tău și roaba ta, să-ți cumperi rob și roabă de la neamurile dimprejurul tău... și care s-au născut în pămîntul vostru : ei pot să fie averea voastră. Puteți să-i dați moștenire fiilor voștri după voi, ca orice avere ; veșnic să-și stăpîniți ca robi» (Lev. XXV, 44—46).

15. *Ibidem*, p. III—IV.

Din cele arătate reiese clar că Legea mozaică a făcut un mare pas înainte în îmbunătățirea soartei robilor dintre evrei. Ceea ce a îndulcit soarta aceasta a fost noua concepție că toți evreii sînt: «robi; lui Dumnezeu», Care i-a scos din robia Egiptului.

Cei căzuți în robie — din sărăcie sau datorii — se puteau răscumpăra fie personal, fie prin rudeniile lor (Lev. XXV, 48—49), ori erau eliberați la scurgerea timpului legal (Ieș. XXI, 2; Lev. XXV, 53—54), cînd li se restituiau și averile robite sau vindute (Lev. XXV, 10—24; 28—31).

Vechiul Testament amintește cazuri cînd unii din fiii lui Israel, neputîndu-și plăti datoria față de creditori, erau luați robi, ei și copiii lor (Lev. XXV, 41). Așa se vorbește de o femeie din fiicele proorocilor care s-a jeluț proorocului Elisei, spunîndu-i: «Robul tău, bărbatul meu, a murit ... Acum însă iată, au venit datornicii să ia robi pe amîndoi fiii mei» (IV Regi IV, 1; cf. Neemia V, 5). Despre un astfel de procedeu existent atunci vorbește și Mîntuitorul în pilda cu cei doi datornici (Matei XVIII, 25).

Tratamentul robilor, în general, era foarte barbar, chiar la evrei — față de sclavii străini de neamul lor. Erau palmuiți, ocărîți și bătuți cu pumnul și cu bicele (Deut. XXV, 3; Sirah, XXIII, 9—10; cf. Luca XII, 47; II Cor. XI, 24) sau cu vergi (Fapte XVI, 22; II Cor. XI, 25); iar pentru hule și învinuiri mai grave erau uciși cu pietre (Deut. XIII, 10; Fapte VII, 58), spînzurați pe lemn, adică osîndiți la moarte, prin răstignire pe cruce (Deut. XXI, 22—23; Iosua VIII, 29; LX, 26; Ioan XIX, 31; Gal. III, 13).

Loviturile puternice — cu vergi sau cu bice — lăsau pe trupul sclavilor vînați și răni grave, care — cu termenul grecesc — se numeau «molops» (μόλωψ)¹⁶. Același termen este folosit de Isaia (LIII, 4—5) cînd vorbește de «rana» Mielului profetic sau a «Robului Domnului» («Ebed-Iahve» prin care înțelege aici pe Mesia-Răscumpărătorul (cf. și Sirah XXVIII, 18; I Petru II, 24).

Asupra robiei spirituale denumită «robia păcatului și a morții» (Evr. II, 15), care a dus și sub «robia Legii» este știut că Legea mozaică a avut rolul de a întretine nădejdea în izbăvirea din această robie spirituală pe care avea s-o efectueze Mîntuitorul (Evr. II, 14—15), prin jertfa Sa, odată cu împăcarea omului cu Dumnezeu (Efes. II, 14—16; I Petru III, 18).

Opusă robiei păcatului — care înseamnă slujire diavolului (Matei IV, 8—10; Evr. II, 14—15; I Petru V, 8—9) — este «slujirea față de Dumnezeu» (Matei IV, 10); iar cei ce fac această slujire se numesc «robi; lui Dumnezeu» sau «aleșii» Lui. Între persoanele alese individual și numite «Ebed-Iahve» sau «slugile Domnului» — în vederea pregătirii planului mîntuirii și a realizării lui — sînt socotiți: Avraam, Iacob, Moise, David, Solomon, profeții ș.a.; rob colectiv este socolit întreg poporul iudeu, scos din robia Egiptului și ales pentru a pregăti în sînul lui pe Fecioara care avea să nască pe Emmanuel (Isaia VII, 14) sau Mesia, Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Scriptura Veche numește și pe Mesia «Robul lui Dumnezeu» (Ebed-Iahve — Isaia LIII, 11), care prin întreitile Sale slujiri — de Împărat, Prooroc și Arhieru — avea să realizeze efectiv mîntuirea și eliberarea din robia păcatului. În viziunile lor, profeții au văzut pe acest suprem Rob al Domnului supus aceluiași tratament inuman, la care erau supuși toți sclavii în lumea veche. Ei L-au văzut batjocorit și hulit, vindut pe 30 de arginți (Zaharia XI, 12—13), bătut, schingiuit, rănit și răstignit între doi

16. C. Spicq. *op. cit.*, p. 119.

tilhari, dar luind asupra Sa păcatele tuturor¹⁷ (Isaia LIII, 2—12; cf. Filip. II, 7—10; I Petru II, 23).

În descrierea sa, Isaia (LIII, 2—12) pune în lumină calitatea lui Mesia, de «Slugă» sau «Rob al lui Dumnezeu», «Robul Meu» (v. 11), «Dreptul», care fiind «fără păcat și fără viclesug», a fost rinduit de Tatăl și a acceptat de bunăvoie să ia asupra Sa pe cruce păcatele lumii, pentru a o răscumpăra și împăca cu Dumnezeu. Toate trăsăturile și momentele descrise de Isaia și referitoare la: Robul Domnului sînt arătate pe larg în Evangheliile ca trăite și pătimit de Hristos. De aceea, s-a spus că: «Acordul ce există între profetiile Vechiului Testament și Evangheliile duce la identificarea dintre «Ebed Iahve» și Iisus Hristos»¹⁸. Ca și în Evangheliile «În centrul tuturor profetiilor mesianice stă Ebed-Iahve (Mesia), Care, ca organ al lui Dumnezeu, va realiza mîntuirea ce se întinde pînă la marginile pămîntului: «Lumină spre descoperirea neamurilor» (Luca II, 32)¹⁹.

Cum este privită sclavia în Noul Testament. — Constituind o stare de fapt — deși nedreaptă și strigătoare la cer (Iacov V, 1—6), Mîntuitorul n-a încercat să desființeze sclavia, ci a căutat să schimbe întreaga concepție despre lume și viață, despre muncă și despre bunurile materiale și deci și despre sclav și despre sclavie. În acest scop, El a statornicit principii noi, principii superioare și permanente, care aveau să schimbe, treptat, mai întii pe «omul cel dinăuntru» și apoi pe cel «dinafară». Și prin aceasta să pună pe om în relații noi față de Dumnezeu și față de semenii săi, relații de dragoste și de respect reciproc, familiale și sociale, față de conducători și de stăpîni, modificînd totodată structural și ideea despre muncă — pîrghia vieții și a societății — precum și cea despre bunurile materiale.

Într-adevăr, misiunea principală a Robului-Mîntuitor a fost să aducă la Dumnezeu (I Petru III, 18), pe toți oamenii, fie robi, fie slobozi, înfrățindu-i și împăcîndu-i, ca împreună să slujească lui Dumnezeu și prin aceasta să-i pună și în slujirea semenilor. El s-a asemănat întru toate oamenilor și mai ales robilor — afară de păcat — pentru a da tuturor — mari și mici, conducători și conduși, stăpîni și robi, pildă de blîndețe și smerenie, de ascultare și dragoste față de Dumnezeu și față de semenii, și de slujire jertfelnică față de El și față de toți oamenii.

Acest nou fel de viață la care sînt chemați toți se desprinde din chemările, îndemnurile și parabolele date de Mîntuitorul: «Veniți la Mine voi toți cei osteniți și împovărați și vă veți odihni. Luați jugul²⁰ Meu asupra voastră și vă învățați de la

17. În pasajul din Isaia LIII, 2—11 se întîlnesc majoritatea aspectelor stării de «golire de slava dumnezeiască» a Fiului lui Dumnezeu, în activitatea Sa pe pămînt. Astfel El, «Robul Domnului», era fără chip și fără frumusețe: «om al durerilor», «disprețuit și desconsiderat». El «a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și prin rănile Lui, noi toți ne-am vindecat». În smerenia Lui a fost dat morții pentru fărâdelegile noastre, «cu toate că El nu săvîrșise nici o nedreptate și nici o înșelăciune nu fusese în gura Lui». El «și-a dat sufletul său spre moarte și cu cei făcători de rele a fost numărat», pentru ca El, prin «Robul Domnului», să îndrepte pe mulți.

18. Dr. Mircea Chialda, *Ebed-Iahve*, Caransebeș, 1940, p. 17.

19. *Ibidem*, p. 19: Vezi și Ierom. Antonie Plămădeală, *Cîteva probleme în legătură cu Ebed-Yahve în Deutero-Isaia*, Preliminarii la o Teologie a slujirii, în «Mitropolia Banatului», XX (1970), nr. 3—4, p. 90—97.

20. «Jugul» lui Hristos este pus în opoziție cu «jugul» rău și apăsător al sclaviei, dar și cu jugul Legii mozaice cu povara obligațiilor ei rituale și ale concepțiilor ei închistate și eronate despre un Mesia național și războinic.

Mine că sînt blind și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 28).

Pentru inițierea și statornicirea acestui nou fel de slujire a lui Dumnezeu și semenilor, Divinul Rob și Împărat aduce exemplul Său însuși, combătînd indirect stăpînirile asupritoare și slujirea silnică. În acest sens, a spus El către ucenicii Săi: «Știți că cei ce stăpinesc popoarele domnesc peste ele și cei mai mari le stăpinesc, însă între voi să nu fie așa; ci cel care dintre voi va vrea să fie mai mare să fie slujitorul vostru. Și care dintre voi va vrea să fie întâi să vă fie vouă slugă, precum și Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească El și să-și dea sufletul (viața) răscumpărare pentru mulți» (Matei XX, 25—28), prin răstignirea pe cruce.

Opera aceasta de răscumpărare a făcut-o El prin cele trei mari slujiri ale Sale: ca Împărat sau Domn, Prooroc, Învățător sau Apostol (Evr. III, 1) și ca Arhiereu sau Preot. De aici și multiplele denumiri pe care le poartă, de la cele de «Fiul lui Dumnezeu» și «Fiul Omului», pînă la cele de Rob, Mielul lui Dumnezeu, Mîntuitor, Cap al Bisericii, Păstor și Episcop al sufletelor etc., toate legate de starea omenească, de natura de Rob pe care a luat-o, prin chenoză și pentru mîntuire.

«Este necesar să știm — zice Sfîntul Chiril al Alexandriei — că nici de Fiul însuși, de Cuvîntul lui Dumnezeu nu s-ar spune că este Preot (*ιερατεύειν* — a sluji ca preot) și că e în rînduiala de slujire (*ἐν τάξει λειτουργικῆ*), dacă nu s-ar cugeta: că s-a făcut ca noi; și precum a fost numit Apostol pentru noi așa și Preot. Căci chipului de rob i se cuvîin cele de rob. Și aceasta este chenoza»²¹.

Din cuvintele Domnului (Matei XX, 25—28) reiese că «în împărăția lui Hristos» — Biserica — există cu totul alte raporturi între cei mari și cei mici. Raporturile sînt direct inversate. «Căci cine va voi să fie mai mare, acela va trebui să servească pe mai mulți. Și cine va voi să fie cel dintîi, acela să fie slujitorul tuturor»²², slujind cu jertfelnicie ca El. De aceea și criteriile de apreciere a faptelor și răsplătirii lor sînt altele, de ordin spiritual. Sfîntul Apostol Pavel lămurește în textul chenicotic, cum Hristos, deși era Dumnezeu prin fire, a luat și fire omenească. Pentru că «n-a scotit o răpire a fi El întocmai ca Dumnezeu, ci s-a golit pe Sine, luînd chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor. Și aflîndu-se la înfățișare ca un om, s-a smerit făcîndu-se ascultător pînă la moarte, și încă moartea pe cruce» (Filip. II, 6—8). Numai această slujire, inițiată de Hristos — Robul și săvîrșită de Apostoli și de adevărații lor urmași, dă adevărata autoritate²³.

Slujirea jertfelnică a lui Hristos — Robul lui Dumnezeu, și jertfa Lui pe cruce ca un rob, stă la temelgia Bisericii și Sfîntelor ei Taine. Sfîntul Apostol Petru nu folosește — ca Isaia (XLII, 1; XLIX, 3, 6; LII, 13 etc.) și ca Sfîntul Apostol Pavel (Filip. II, 7) — termenul de «Rob» (*δοῦλος*) pentru Iisus Hristos, dar este ușor de identificat din însăși lucrarea Lui răscumpărătoare. Căci Apostolul Petru folosește chiar cuvinte și expresii identice sau sinonime cu cele din Isaia. Astfel cuvintele «Ați fost răscom-

21. Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Glaphyra*, in P. G., LXXIV, 106, după Pr. Prof. D. Stăniloae, *Legătura între Euharistie și iubirea creștină*, in «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 1—2, p. 25. 22. Dr. V. Cheorghiu, *Sf. Evanghelie după Matei...*, p. 586.

23. A. P. Lopuhin, *Comentar la Evanghelia după Matei*, traducere de Patriarhul Nicodim, București, 1948, p. 458: «Cuvintele Mîntuitorului (Matei XX, 25—28) se disting printr-o înaltă învățătură, nu numai pentru cei duhovnicești, ci și pentru toți stăpînitorii și căpeteniile, care de obicei doresc să posede toată «deplinăteaa autorității», negîndindu-se de loc că autoritatea creștină cea adevărată se fondează numai pe serviciile arătate (aduse) oamenilor, sau pe slujirea arătată lor și încă fără nici un gînd de amestec al stăpînirii care vine singură de sine».

părați... cu Singele lui Hristos ca «al unui miel nevinovat și neprihănit» (I Petru I, 18—19) se referă la «Răscumpărătorul» sau «Sfântul lui Israel», de care a vorbit Isaia (XLIX, 7) și constituie o altă formă de redare a ideii și cuvintelor Domnului din Matei XX, 28.

Robul divin poartă și numele de «Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii» (Ioan I, 29; cf. Isaia LIII, 7—8). De asemenea, cuvintele: Hristos «n-a făcut păcat, nici nu s-a aflat viclesug în gura Lui» (I Petru II, 21) reproduc întocmai textul din Isaia (LIII, 9). Apoi, cuvintele: «Ocărit fiind nu răspundea» (I Petru II, 24 — Isaia LIII, 3—4); și: «El a purtat păcatele noastre (I Petru II, 24 = Isaia LIII, 4, 5, 9) în trupul Său pe lemn (cruce) pentru ca murind noi păcatului «să viem dreptății», «Cu a Cărui rană²⁴ v-ați vindecat» (I Petru II, 24). Ultimele cuvinte sînt reproduse exact din Isaia (LIII, 5), «V-ați vindecat», adică v-ați mîntuit prin singele și apa care a curs din coasta împunsă a lui Hristos pe cruce (cf. Ioan XIX, 34) și care au fost dăătoare de har. Această rană — care sintetizează întreaga Lui jertfă — a devenit temelie Bisericii și izvor al harului mîntuitor acordat prin Sfintele Taine, har și daruri prin care Biserica avea să continue opera lui Hristos în lume.

Deși Biserica creștină, noul popor al lui Dumnezeu (I Petru II, 9—10), se întemeiază pe toate actele din viața Mîntuitorului — de la naștere pînă la moarte, urmate de proslăvirea Lui și de pogorîrea Duhului Sfînt care marca începutul răspîndirii Bisericii în lume —, totuși unii Sfînți Părinți pun ca piatră de temelie a ei jertfa de pe cruce și rana din care a curs sînge și apă (Ioan XIX, 34).

Despre «nașterea» Bisericii din rana coastei Lui, Sfîntul Ioan Gură de Aur tilcuieste astfel: «Precum Eva a ieșit din coasta lui Adam, așa și noi am ieșit din coasta lui Hristos. Și ce vom zice? Căci pe cînd Hristos era ridicat pe cruce și pătimea și murea, împungîndu-L unul din ostași în coasta Lui (dreaptă) a curs sînge și apă; și din acest sînge și din această apă se naște întreaga Biserică... Și ne naștem într-adevăr din apa Botezului și ne hrănim prin Singele Aceluia (în Sfînta Împărtășanie)... Și precum în timp ce Adam dormea a fost făcută femeia, tot astfel pe cînd murea Hristos s-a născut Biserica din coasta Lui»²⁵.

Într-o Omilie la Patimile Robului divin, Sfîntul Ioan Gură de Aur, explicînd rostul tainic al celor două izvoare care au țîșnit din coasta-I împunsă, spune: «Nu fără pricină au curs aceste izvoare — singele și apa —, ci fiindcă amîndouă acestea au alcătuit Biserica. O știu bine aceasta cei ce se împărtășesc de Sfintele Taine, că ei sînt născuți din nou prin apa și se hrănesc cu Trupul și Singele lui Hristos (euharistic). De aici își iau izvorul Sfintele Taine. Încît, cînd te apropii de Sfîntul Potir, așa să te apropii ca și cînd ai bea din coasta Lui»²⁶.

24. «Rana» (molops) indică în mod special rana din coasta împunsă cu sulița de un ostaș. Dar pe trupul Domnului n-a fost o singură rană, ci tot trupul îi era plin de răni, lăsate de bătăile cu bice, de lovituri, de înțepăturile coroanei de spini și ale cuieiilor din mîini și din picioare. Molops se numeau rănilor lăsate pe corpul sclavilor de torturile și bătăile cu bice. C. Spicq, *op. cit.*, p. 113: Bătăile, vinătăile și torturile constituiau «ceea ce seamănă pe sclavii creștini cu chinul Domnului lor, Robul lui Dumnezeu-Hristos».

25. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Cum trebuie să se conducă soții*, în P.G., LI, 229.

26. *Idem*, *Omilia LXXXV la Ioan*, în P. G., LIX, 463. Ideea și semnificația acestor izvoare ieșite din coasta lui Hristos au intrat și în cultul liturgic.

Astfel, în cîntarea ce se face în timpul împărtășirii credincioșilor, auzim: «Trupul lui Hristos primiți și din izvorul (singele) cel fără de moarte gustați».

De asemenea, în *Rugăciunea Sfîntului Isaac Sirul*, așezată în Ceaslov după Acatistul Domnului Hristos, se spune: «Doamne Iisuse Hristoase... cu patimile Tale vindecă patimile

Sfântul Chiril al Ierusalimului explică același text (Ioan XIX, 34) și expresia astfel: «Sîngele era pentru iudei, iar apa pentru creștini... A ieșit din mîntuitoarea coastă sînge și apă, pentru ca să întărească harul mărturisirii făcute pentru Hristos, atît la Botez, cît și în timpul muceniciei. Împungerea coastei lui Iisus s-a făcut și din altă pricină. Femeia plăzmită din coastă a ajuns începătoarea păcatului. Cînd însă a venit Iisus ca să dăruiască iertare atît bărbaților cît și femeilor, I s-a împuns coasta din pricina femeilor, ca să dezlege păcatul»²⁷. Într-o altă cateheză el dă și altă tîlcuire expresiei «sînge și apă»: «Cînd Mîntuitorul a mîntuit lumea prin cruce și cînd I s-a împuns coasta a slobozit sînge și apă, ca să se boteze cu apă cei care se botează în vreme de pace și să se boteze cu sîngele lor cei care se botează în vremea persecuțiilor»²⁸.

Prin viața, patimile și proslăvirea Sa deci «Robul Mîntuitor a înfrățit pe toți — robi și slobozi, iudei și păgîni — făcîndu-i fiii lui Dumnezeu prin har și alcătuid neamul creștinesc, «noul popor ales», care este un alt nume al Bisericii. De aceea, din clipa în care sclavul creștinat a văzut în Hristos pe «fratele» său mai mare (cf. Matei XXV, 40) și în stăpîn un frate, iar stăpînul creștinat a văzut în sclavul său un frate (Filimon, 16) li s-a schimbat radical și mentalitatea și sentimentele și raporturile dintre ei. De acum: «Sclavul înceta a mai fi o ființă inferioară, un intermediar între animal și om; el este un om, un suflet demn de mîntuirea lui Dumnezeu ca și stăpînul său»²⁹. Faptul «extraordinar» că în Hristos toți, robi și slobozi, sînt una (Gal. III, 28) este o «realitate» care depășește cu mult simplele revendicări umane»³⁰.

Mîntuitorul Hristos-Robul a avut milă deopotrivă de cei în suferință, robi și slobozi. El a înviat pe fiica lui Iair, mai-marele sinagogii și tot așa pe fiul văduvei din Nain; a tămăduit pe sclavul sutașului păgîn (Matei VIII, 6—10), a alungat pe demonul din fiica canaanencei (Matei XV, 22—28), a iertat pe femeia păcătoasă (Luca VII, 37—50) și pe cea adulterină (Ioan VIII, 3—11) etc. El vindecă suflețele pe sclavi, îndreptîndu-le gîndurile spre cer, fericind pe cei săraci cu duhul, pe cei ce plîng, pe cei blînzi, pe cei flămînzi și însetați de dreptate, pe cei oprșiți și prigonți pentru dreptate etc., a căror plată le-a făgăduit-o în ceruri (Matei V, 1—12).

După exemplul vieții și slujirii Robului divin, Apostolii s-au considerat și ei «robii lui Dumnezeu, sau ai lui Hristos care i-a răscumpărat, acceptînd să fie bătuți, închiși, prigonți și chier răsligniți pe cruce unii, sau decapitați, pentru slujirea Lui». Îndeosebi, Pavel se numește deopotrivă Apostol dar și «robul lui Hristos» (Filip. I, 1)

mele. Cu rănile Tale tămăduiește rănile mele (păcatele mele). Cu sîngele Tău curățește sîngele meu și amestecă în trupul meu mireasma Trupului Tău cel de viață făcător...».

Aceeași idee și tîlc se află și în Canonul Sfîntului Andrei Criteanul — ce se citește în Miercurea I și V-a din Postul Mare — aflat în *Triod*, unde citim: «Trupul Tău și Sîngele Tău pentru toți și-ai pus Cuvînte, răsugîndu-Te. Trupul, adică, să mă înnoiești, iar Sîngele ca să mă speli. Duhul Ți-ai dat ca să mă aduci Hristoase, Părintelui Tău». Sau: «Să-mi fie mie scăldătoare Sîngele cel din coasta Ta, împreună și băutura și apa iertării, care au izvorit (din coastă)...». Sau: «Pahar Biserica a cișugat coasta Ta cea purtătoare de viață din care a izvorit nouă dinouit izvorul tertării și al cunoștinței...».

Iar în *Stihira IV-a*, după Evanghelia a VI-a din Joița Patimilor, se cîntă: «Coasta Ta, Hristoase, cea purtătoare de viață, revărsîndu-se ca un izvor din Eden, adapă Biserica Ta, ca pe un rat cuvîntător... în patru Evanghelii...».

27. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza XIII*, 21, în P. G., XXXIII, 797—800 (trad. de Pr. D. Fecioru: *Catehezele*, vol. II, București, 1943, p. 335).

28. *Ibidem*, *Cateheza III*, 10, col. 440 (trad. cit., vol. I, p. 96—97).

29. M. Carrez, *Vocabulaire biblique*, Neuchâtel-Suisse, 1966. p. 96; C. Spicq, *op. cit.*, p. 114: «Acum sclavii sînt ridicați la (valoarea de) sufletele». 30. M. Carrez, *op. cit.*, p. 92.

sau «legalul lui Hristos» (cel pus în lanțuri pentru El) (Efes. III, 1; Filip. III, 7; Filimon, 1). La rândul lor toți creștinii se numesc «robii lui Dumnezeu» (I Petru II, 16) sau ai lui Hristos (I Cor. VIII, 22), robie cu totul deosebită de aceea a oamenilor (I Cor. VII, 23), asupritoare și silnică și de cea a păcatului.

Robia față de Dumnezeu este libertate spirituală desăvârșită și slujire de bună-voie, cu devotament și jertfelnicie, nu numai lui Dumnezeu, ci și semenilor, societății și patriei. Creștinul este un rob, un slujitor față de toți și în folosul tuturor, cum spune Apostolul Pavel: «Deși sînt liber față de toți, m-am făcut tuturor rob (slujitor) ca să dobîndesc pe cei mai mulți» (I Cor. IX, 19). «Dobîndirea» aceasta înseamnă a atrage pe toți la mîntuire și la calea slujirii tuturor, căci mîntuirea trece prin aproapele, prin sprijinul dat semenilor și prin antrenarea lor în această mare acțiune de transformare individuală și socială.

Mergînd pe linia principiilor Evangheliei, Apostolii au slujit — făcîndu-se tuturor toate — dar au și învățat și au dat sfaturi de comportare, atît sclavilor sau slugilor cît și stăpînilor lor. Ei n-au îndemnat pe nimeni la revoltă, pentru a se scutura de jugul sclaviei, ci dimpotrivă au recomandat sclavilor supunere și ascultare față de stăpînii lor (Efes. VI, 5; Col. III, 22; Tit II, 9) și slujire «ca pentru Dumnezeu» (Col. III, 23), chiar și față de cei răi, urcicioși și greu de mulțumit, după exemplul Robului-Hristos (I Petru II, 18—21), încredințați că vor birui răul cu binele (Rom. XII, 21), potrivit legii contrariilor.

Apostolul Pavel considera chiar mai de folos rămînerea fiecăruia în starea dinaintea de răscumpărare. De aceea zice: «În starea în care a fost chemat (la Hristos) în aceea să rămîna fiecare. Ai fost chemat fiind rob? Nu te îngriji: ci folosește-te mai mult, chiar dacă ai putea să devii liber. Căci cel ce este chemat rob în Domnul este liber al Domnului; asemenea și cel ce este chemat liber este rob al lui Hristos. Sinteți cumpărați cu preț: nu vă faceți robi oamenilor» (I Cor. VII, 20—23) sau *patimilor*.

Tîlcuind ideea acestui text, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Robia, ca și libertatea, ca și netăierea împrejur și căsătoria cu o femeie necreștină nu sînt piedici în exercitarea evlaviei. Ele nu vatămă, ci mai mult folosesc». «...În cele după Hristos, amîndoi (rob și slobod) sînt deopotrivă. Deopotrivă ești și tu rob al lui Hristos, deopotrivă și stăpînul tău. Deci cum este robul slobod? Căci te-a liberat — zice — nu numai de păcat, ci încă și de a mai rămîne rob al robiei celei din afară... Aceasta e minunea cea mare. Robul este slobod, chiar rămînînd rob; cînd ești scăpat de patimi și de bolile sufletești, cînd disprețuiești (nu pui preț) averile, slava și celelalte patimi»³¹.

Cuvintele: «Ați fost răscumpărați cu preț, nu vă faceți robi oamenilor» (I Cor. VII, 23) nu sînt spuse numai către sclavi, ci și către cei liberi. Căci se poate ca, fiind cineva rob să nu fie robit (de păcate); și aiutal fiind liber, să fie în același timp rob (patimilor). «Cînd robul face totul ca pentru Dumnezeu și nu de ochii oamenilor, slujind oamenilor este totuși liber (de păcat); pe cînd cel ce slujește oamenilor pentru ceva urît, sau pentru pofta de bani, pentru îmbuibare, sau pentru (iubire de) stăpînire (sau de slavă), chiar liber fiind este mai rob decît toți robii»³².

31. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX la I Corinteni*, traducere de Arhim. Th. Athanasu, București, 1908, p. 247.

32. *Ibidem*, *Omilia XIX la I Corinteni*, trad. cit., p. 247—248.

Prin urmare, nu se condamnă robia din afară, către oameni, ci se condamnă robia interioară «venită din răutate, care este cea mai grozavă, fiindcă chiar slobod fiind cineva îi slujește»³³.

Supunerea sau ascultarea este o virtute, socotită ca și o facere de bine (I Tim. VI, 2). Pentru îndemmurile de supunere și slujirea devotată a slugilor, cei doi mari Apostoli — Petru și Pavel — care se ocupă de această problemă, dau diferite motive, urmărind evitarea hulirii și atragerea necreștinilor la slăvirea lui Dumnezeu (I Petru II, 11; III, 14—17). Apostolul Petru spune că supunerea creștinilor să se facă urmînd pilda Domnului și să fie «cu frică» (I Petru II, 18, 21). Apostolul Pavel, deosebit de aceasta (Efes VI, 5; Col. III, 22), adaugă și altele: spre a nu se huli Dumnezeu de cei necreștini; iar față de stăpîni creștini, pentru ca slugile să-i cinstească și mai mult și să nu-i disprețuiască pe motiv că le sînt frați. El formulează îndemnul său, pentru primul caz, astfel: «Cîți sînt robi, sub jug, să-i socotească pe stăpînii lor vrednici de toată cinstea, ca să nu fie hulite învățătura (creștină) și numele lui Dumnezeu. Iar cei care au stăpîni credincioși să nu-i disprețuiască sub cuvînt că sînt frați; ci mai virtos să le slujească, fiindcă cei ce primesc facerea lor de bine sînt credincioși și iubiți» (I Tim. VI, 1—2). În felul acesta, Biserica îi educa pe sclavi în virtute. Sfîntul Ioan Gură de Aur explicînd textul din I Timotei spune: «Să nu-ți închipui că dacă ești credincios ești slobod (scutit a-i cinști și a sluji), fiindcă aceasta este libertatea, ca mai mult să slujești. Căci cel necredincios dacă te va vedea purtîndu-te cu obrăznicie pentru credința pe care o ai, va blestema de multe ori credința ta, ca ceea ce așită la împotrivire, pe cînd dacă te vede supus și ascultător mai mult se va convinge, mai mult încă va da crezămînt și ascultare celor spuse de tine. Altfel, și credința Evangheliei și numele lui Dumnezeu vor fi hulite»³⁴. Pentru aceleași motive, cei doi Apostoli îndeamnă pe toți creștinii și la supunerea față de stăpîniri, chiar păgîne fiind (cf. Rom. XIII, 1—6; I Petru II, 13—18). Ascultarea și slujirea sînt și o mulțumire față de Dumnezeu și o slăvire a Lui.

Cît de minunat l-a transformat aluatul creștin pe om, se vede bine din cazul sclavului Onisim, care a prilejuit Apostolului Pavel scrierea *Epistolei către Filimon*, prietenul Apostolului, a cărei casă era o biserică pentru creștinii din Colose. Onisim, care nu era creștin încă, a fugit de la stăpînul său Filimon, din Colose, stricînd sau furînd probabil ceva (cf. Filimon, 18). Fugarul a ajuns la Roma unde Apostolul Pavel era închis și pus în lanțuri (Filimon, 10). Acolo, Pavel îl convertește și-l botează, apoi îl trimite înapoi lui Filimon. Insoțit de această mică scrisoare în care îi spune: «Te rog pentru copilul meu Onisim, pe care l-am născut în lanțurile mele..., pe care îi-l trimit înapoi, iar tu primește-l pe el, adică inima mea ... (Primește-l) de acum nu ca pe un rob, ci mai presus de rob; frate iubit, mai ales mie, dar cu cît mai mult ție și după trup și în Domnul. Iar dacă te-a păgubit cu ceva sau îți este dator, pune aceasta în socoteala mea» (Filimon, 12, 15—18). La rîndul său, Filimon îl eliberează pe Onisim și-l trimite înapoi la Roma la dispoziția Apostolului Pavel, care după o

33. *Ibidem*, p. 249.

34. *Idem*, *Omilia XVI la I Timotei*, traducere de Arhiereu Theodosie A. Ploieșteanu, București, 1911, p. 150.

Vezi și F. W. Farrar, *Primele zile ale creștinismului*, traducere de Nicodim, Mitropolitul Moldovei, Mînăstirea Neamț, 1938, partea I-a, p. 205—206: «Sclavii nu trebuiau să folosească mărturia că stăpînul lor le e frate, ca motive pentru neascultare, ci odată cu intrarea în creștinism trebuia să devină ca atît mai sirguincioși în slujba lor». De asemenea: «Robul nu trebuia să stăruiască pentru eliberare... că era slobod după lăuntru său. Ba erau sfătuiți (sclavii) să nu ceară a fi eliberați cu banii Bisericii (Ignatie, Ad. Policarp IV)».

vreme îl hirotonește episcop (pare-se chiar în cetatea Colose). Astfel a săvârșit Evanghelia transformarea interioară a omului și înfrățirea cu semenii lui — robi și slohozi — și prin aceasta răsturnarea stărilor de fapt și schimbarea lumii și a societății.

Dacă însă unii huleau învățătura creștină și pe Dumnezeu pentru învinuirea de nesupunere a femeilor față de soți, a sclavilor față de stăpîni și a tuturor față de stăpîniri (motive pentru care Apostolii îndeamnă la supunere: Romani XIII, 1—6; Efes. V, 22, VIII, 5; I Petru I, 13 — III, 1—6), alții dimpotrivă găseau pretext pentru aceeași atitudine din supunerea devotată a sclavilor și din înnoirea lucrurilor și a mentalității lumii și a societății. Căci iată ce spune Sfîntul Ioan Gură de Aur în cuvîntul de prezentare la Epistola către Filimon: «Că și elinii spun că poate ca cineva slujind să mulțumească lui Dumnezeu, și că ei (elinii) se văd siliți a huli și a zice că creștinismul a venit în lume pentru ca să răstoarne totul, că stăpînii liberează pe robii lor, iar faptul acesta este o silnicie»³⁵.

Cazul lui Onisim, ca și al tuturor sclavilor creștinați, dovedește că starea de robie exterioară sau slujirea sub ascultarea unui stăpîn nu mai constituie o povară sau o silnicie, fiindcă aveau libertatea spirituală sau interioară. Și simțindu-se eliberați de păcate și de patimi chiar cînd pătimeau pe nedrept, urmau exemplul Robului-Hristos (I Petru II, 21); încît de acum ei nu mai slujeau stăpînilor, de ochii lor și nu «ca pentru oameni, ci ca pentru Dumnezeu» (Col. III, 23). Aceasta e marea taină a transformării. «Astfel este creștinismul că chiar și în robie îți hărăzește libertatea... Că nu această robie vațămă, ci robia cea de la natură (coruptă), robia păcatului»³⁶.

Prin unirea cu Hristos și prin trăirea lui Hristos în ei și a lor în El (cf. Gal. II, 20), sclavii ca și toți ceilalți creștini au murit pentru păcat, ieșind din întunericul păcatului la lumina vieții. «Sufletul nostru — zice Sfîntul Macarie Egipteanul, cînd se apropie de adevăratul Arhiereu-Hristos, trebuie să fie sacrificat de către Dînsul și să moară pentru gîndurile deșarte și pentru viața cea rea în care trăiește, adică pentru păcat; iar răutatea cea din patimi trebuie să iasă din el cum iese viața (din trup). Căci precum trupul moare și nu mai trăiește viața în care a trăit, nici nu aude, nici nu umblă cînd l-a părăsit sufletul, tot așa și sufletul cînd cereșcul Arhiereu-Hristos i-a sacrificat și a omorît viața pentru lume, cu harul puterii Sale, moare pentru viața de răutate în care a trăit și nu mai aude, nici nu mai vorbește, nici nu mai umblă în întunericul păcatului»³⁷. Ca Arhiereu — Robul-Hristos nu numai că i-a răscumpărat din păcat, ci le-a și dăruit daruri și-i călăuzește spre s'ava cerească. El «s-a adus jertfă Tatălui, preț de răscumpărare a vieții tuturor, și readuce (la Dumnezeu) iarăși neamul nostru, răzvrălit de pe pămînt, prezentîndu-l curățit prin singele Său și convertit spre viața cea nouă, spre înnoirea vieții prin Fiul în Duhul Sfînt. Însă fiindcă toate se desăvîrșesc de Tatăl prin Fiul, în Duhul, El cere pentru noi cele bune, ca Mijlocitor și Arhiereu, deși este împreună-dătător și împreună împărțitor cu Tatăl Său de daruri dumnezeiești și de harisme duhovnicești. Căci împarte după voia și puterea Sa, oricui vrea Duhul lui Hristos»³⁸.

35. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Subiectul la Epistola către Filimon, Comentariile la Epistolele pastorale și cea către Filimon*, trad. de Arhiereu Theodosie A. Ploieșteanul, București, 1911, p. 346.

36. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia XIX la I Corinteni*, trad. cit., p. 249.

37. Sfîntul Macarie Egipteanul, *Omilia Duhovnicești, Omilia I*, 6, traducere de Pr. Cicerone Iordăchescu, 1932, p. 4—5.

38. Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Ioan*, în P. G., LXXIV, 480 CD — 481 A.

Odată cu dăruirea lor cu daruri duhovnicești și cu reșezarea sclavilor în rândul oamenilor care trebuie respectați, li s-au deschis și lor căile spre năzuințele și aspirațiile nobile ale celorlalți, fiind liberi a-și făuri un cămin cu «aleasa inimii» și putând ridica pe toate treptele ierarhiei sociale, spre demnități civile și bisericești.

Este adevărat că creștinătatea n-a condamnat sclavia și nici n-ar fi putut-o face fără a dezlănțui un război al sclavilor și a tulburat ordinea de stat. Creștinismul însă a deschis calea spre demnitățile bisericești și sclavilor, căci unii din ei s-au făcut preoți, iar alții episcopi, ca : Onisim, Evarest, Anicet și Calist, episcop al Romei (218)³⁹ etc. Ba, «s-a întâmplat și așa că robul era preotul aceleiași comunități din care făcea parte stăpînul său ca simplu membru»⁴⁰.

Prin supunerea, blîndețea, bunătatea, smerenia, credincioșia, munca conștiințioasă și slujirea jertfelnică, sclavii au impus respect și stăpînilor și lumii, devenind exemple de urmat chiar pentru stăpîni. Atașați total slujirii lui Hristos și oamenilor, mulți din ei au devenit mucenici, murind⁴¹ pentru mărturisirea lui Hristos, și au contribuit prin viața lor modestă dar curată și sfîntă și prin minunile ce făceau la răpîndirea creștinismului⁴² și la apărarea adevărului evanghelic.

Așadar, deși religia creștină n-a desființat formal sclavia, totuși prin transformarea interioară și spirituală a ajutat la înțelegerea transformărilor sociale, care au impus cu necesitate și desființarea instituției sclavajului, cu abrogarea legiurilor lui nedrepte. Aceasta s-a impus mai întîi în țările în care a pătruns adînc creștinismul⁴³.

Dovada că în urma convertirii și a transformării lor interioare, a întoarcerii cu fața spre Hristos și a stăpînilor, a constituit faptul că după creștinare ei au fost cei dintîi care nesocotind legile sclaviei, au eliberat pe sclavii lor, drept recunoștință pentru primirea răscumpărării lor și a harului mîntuitor primit.

Biserica nu îndemna, dar privea binevoitor și ca o faptă de laudă, cînd stăpînii creștini eliberau pe sclavii lor, eliberări care se făceau des. Uneori, eliberările sclavilor se făceau în chiar ziua botezului stăpînului lor, dar cele mai adesea la o mare sărbătoare bisericească, îndeosebi de Paști⁴⁴.

Cu timpul (îndeosebi din secolul al III-lea) a intrat în uz obiceiul ca sclavii să fie eliberați în Biserica, în prezența preotului și a credincioșilor, în fața cărora, după ce stăpînul aducea pe robii săi, se citea actul de eliberare, iar preotul dădea

39. J. W. C. Wand, *The general Epistles of Saint Peter and Juda*, London, 1934, p. 85.

40. F. W. Farrar, *op. cit.*, I, p. 204—205 : «Toate acestea trebuia să dispună altfel pe stăpîn față de robul său. El nu se mai putea raporta cum s-ar raporta către un lucru, față de acela care era fratele său în Hristos...» și pentru care murise Hristos.

41. Numărul sclavilor care au avut moarte martirică — pe vremea împăraților prigonitori — pentru Hristos, este foarte mare. Amintim numai două exemple : pe Onisim, — sclavul lui Filimon, ajuns episcop și martirizat sub Domițian în anul 95 — pe care Biserica îl sărbătorește la 15 februarie ; și pe sclava Erotida, decapitată — împreună cu stăpîna sa Capitolina — după ce eliberase pe ceilalți sclavi — în vremea lui Dioclețian și sărbătorite la 27 octombrie în aceeași zi cu Sfîntul Mucenic Nestorie și Sfîntul Dimitrie Basarabov.

42. J. A. Petit, *La Sainte Bible avec commentaire, d'après Dom Calmet, Les Saints Pères et les exégètes anciens et modernes*, t. X^oII, Paris, 1906, p. 86 : «Adesea înțelepciunea și bunătatea sclavilor au adus la credință pe stăpînii lor. Istoricii bisericești (Rufin și Socrat) ne înștiințează că Iberia asiatică a fost convertită la creștinism prin mijlocul unei sclave, care invocînd numele lui Hristos, a vindecat pe regina iviriților (Iberilor) de o boală foarte primejdioasă». Faptul acesta este istorisit mai pe larg și în Sinaxarul Bisericii Ortodoxe în ziua de 27 octombrie, cînd se prăznuiește Sfîntul Mucenic Nestorie.

43. N. Colan, *op. cit.*, p. 27 și 33.

44. F. W. Farrar, *op. cit.*, I, p. 205—206.

binecuvîntarea. Împăratul Constantin cel Mare, la 8 iunie 323, a promulgat legea menită să ușureze răspîndirea creștinismului, hotărînd totodată ca liberarea sclavilor să fie valabilă prin pronunțarea ei în bisericile creștine⁴⁵. Prin această practică, sclavii mulțumeau Bisericii pentru libertatea lor, iar «Biserica se prezenta ca ceea ce trebuia să fie, anume păstrătoarea și împărțitoarea libertății»⁴⁶.

Religia creștină a dat și căsătoriei alt sens, ridicînd-o la rangul de Taină Sfîntă (Efes. V, 32) și a schimbat atitudinea bărbatului și față de femeie și față de copii. De aci înainte, femeia este considerată «ajutoarea soțului» — împreună cu care duce jugul căsniciei — și egală cu bărbatul, ca «împreună moștenitoare a harului vieții» (I Petru III, 7), cu el amîndoi fiind, deopotrivă, «robi ai lui Dumnezeu»; iar copiii rezultați din căsătoria lor sfințită de Dumnezeu sînt sfinți (I Cor. VII, 14) și modele de inocență și curățenie sufletească, pentru cei ce vor să moștenească fericirea cerească, în împărăția lui Dumnezeu (cf. Matei XVIII, 3).

Deși egali, soții — înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor — se cere totuși femeii ascultare și supunere către bărbatul său, ca Domnului (Efes V, 22; I Petru III, 1); soțul compensînd aceasta prin dragostea prisositoare față de ea (Efes, V, 25) și prin cinstea și menajamentul ce trebuie să i-l arate, conviețuind în pace și bună înțelegere, sau «cu înțelepciune» (I Petru III, 7). Supunerea femeii nu era un impediment la desăvîrșirea vieții morale. În familia creștină soții se întreceau în virtute; dar deși bărbații trebuia să le fie pildă, femeile erau mai zeloase. «Femeile ne întrec pe noi (bărbații) — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur — în luptele duhovnicești și ne covîrșesc... vreau să zic, cu seriozitatea, cu căldura și cu evlavia lor ca și cu dragostea lor pentru Hristos»⁴⁷. Faptul că femeia este «al doilea principiu în creație»⁴⁸ nu știrbește demnitatea ei nici nu anulează principiul libertății și al egalității ei. Căci, «Egalitatea aceasta nu anulează principiul organizării ierarhice a vieții în comun»⁴⁹, fără care nu e posibilă fericirea familiei.

45. Vezi: *Istoria Bisericii Române*, alcătuită de Pr. Prof. Gheorghe I. Molescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, vol. I, București, 1957, p. 51.

46. F. W. Farrar, *op. cit.*, I, p. 207.

47. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia XIII la Efeseni*, în P. G., LXII, 98, traducere de Arhimandrit Th. Athanasie, Iași, 1902, p. 135.

Tertulian, *Ad uxores*, II, 9: «Cum aș putea zugrăvi în chip mai vrednic fericirea căsătoriei pe care o sfințește Biserica, o întărește jertfa adusă și o pecetluiește binecuvîntarea pe care o vestea ingerii, și care se proclamă efectiv din partea Tatălui ceresc: Ce jug slăvit a doi credincioși, care au aceeași nădejde, trăiesc după aceleași reguli și slujesc aceluiași Domn? Amîndoi sînt frate și soră, amîndoi sînt împreună robi... ei sînt amîndoi un trup dar și un duh. Ei se roagă împreună, postesc împreună, instruindu-se unul pe altul, îndemnîndu-se unul pe altul și purtînd povara unul altuia. Ei sînt împreună la Biserică, împreună la Cina Domnului, împreună la întristări, la prigoniri, la vreme de odihnă și de bucurie... Fără împiedicare cercetează bolnavii și ajută pe săraci. Într-însa fără silă se împart milostenii, fără tulburare se aduc jertfe, fără împiedicare (stîngherire) se săvîrșește rugăciunea de toate zilele; nu-i dosire a semnului crucii, nu-i salutare cu frică, nu-i binecuvîntare mută. Ca și cu un glas se rostesc psalmi și imne sînte și se întrec între ei în a lăuda cît mai bine pe Domnul. Hristos se bucură văzînd și auzind toate acestea și le trimite pacea Sa» (citată la F. W. Farrar, *op. cit.*, I, p. 193—194).

48. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia XX la Efeseni*, în P. G., LXII, 139, trad. Arhim. Th. Athanasie, Iași, 1902, p. 199.

49. Diac. N. I. Nicolaescu, *Indatoriri sociale după Noul Testament*, în «Studii Teologice», VI (1954), nr. 7—8, p. 351.

Redînd femeii (odinioară sclavă sau semisclavă) demnitatea și locul ei firesc în cămin, a fost regenerată și societatea, aflată în lumea antică în descompunere ca și familia, celula socială, căsătoriile fiind făcute pe interese sau forțate prin legi⁵⁰.

Creștinismul, a schimbat și concepția despre muncă și despre bunurile materiale și în genere despre viață. După învățătura Evangheliei munca nu mai este un blestem și o osîndă, rezervată doar sclavilor; ci este o binecuvîntare și o virtute, cu rol social și cu funcțiune soteriologică. Pentru că munca fiind o datorie pentru toți are pe lingă folosul personal și al familiei, și un important rol social sau comunitar, obșteșc fiind una și chiar cea mai importantă din pirghiile societății.

Munca este de origine divină și este cunoscută încă de la creație (cf. Fac. II, 2). Mîntuitorul, care a lucrat în copilărie ca teslar, iar apoi toată viața pe tărîmul Evangheliei, a spus: «Tatăl Meu pînă acum lucrează și Eu lucrez» (Ioan V, 17). Apostolii de asemenea au lucrat unii lucrînd corturi (ca Pavel), alții fiind pescari și toți activînd fără odihnă în cîmpul misionar.

Munca este o condiție a existenței și un mijloc al ei. Ea nu mai poate fi exploatată, ci are dreptul la răsplată. «Că vrednic este lucrătorul de plata sa» (Luca X, 7; Matei X, 10); și cine reține plata lucrătorilor săvîrșește păcat strigător la cer (Iacob V, 1—6). Munca este totodată o imitare a lui Dumnezeu, Cel în Treime, care lucrează necurmat. În același timp, munca este o virtute și constituie și metoda combaterii trîndăviei și huzurului, precum și mijlocul de slujire și de ajutorare a semenilor, prin milostenii și binefaceri. De aceea, împotriva celor ce fug de muncă, Apostolul Pavel pune principiul: «Dacă cineva nu vrea să muncească, nici să nu mănînce» (II Tesal. III, 10). Iar celor ce duc viață parazită, trăind din expediente, furturi sau excrocherii etc., același Apostol le spune: «Cel ce fură, să nu mai fure, ci mai degrabă să se ostenească lucrînd (cinstit) cu mîinile sale, ca să aibă să dea și celui ce are nevoie» (Efes. IV, 28).

Sfîntul Vasile cel Mare, tilcuind această idee, spune: «Munca este folositoare nu numai pentru stăpînirea corpului dar și pentru dragostea față de aproapele, pentru ca Dumnezeu să dea prin noi cele de trebuință la cei slabi dintre frați»⁵¹ (cf. Matei XXV, 34 ș. u.). Iar Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că munca înobilează, ea este o cinste nu o rușine și că numai cei ce muncesc sînt demni de prețuire din partea lui Dumnezeu și a oamenilor. «Nimeni din cei care au vreun meșteșug să nu se rușineze; ci numai cei ce trăiesc în îmbelșugare, cei ce nu lucrează nimic, cei ce au nevoie de mulți slujitori și se bucură de o negrăită îngrijire, numai aceștia să se rușineze. A munci cineva pentru a se hrăni este un fel de mare înțelepciune, căci sufletele acestora sînt mai curate și cugetele lor sînt și mai tari... Cel ce nu lucrează nimic este cuprins de o toropeală permanentă... Deci să nu dis-

50. F. W. Farrar, *Primele zile ale creștinismului*, traducere de Nicodim, Mitropolitul Moldovei, Mînăstirea Neamț, 1938, Partea I, p. 192.

Paul Allard, *Les esclaves chrétiens*, p. X: «Oamenii au văzut Biserica chemînd deopotrivă sclavi și liberi să lupte pentru Hristos, răsplătîndu-i pe amîndoi cu cununa martiriului. Ea a învățat pe sclav că și el a primit de la Dumnezeu dreptul pe care legea păgînă i l-a refuzat, de a întemeia și de a contracta o căsătorie onorabilă; i-a făcut pe toți să înțeleagă valoarea sufletelor răscumpărate prin Singele lui Hristos și a oferit lumii un viu spectacol; sclavii ducînd la botor pe stăpînii pe care ei i-au convertit și stăpînii conducînd în fața preotului pe sclavii pe care ei i-au cîștigat pentru credință».

51. Sfîntul Vasile cel Mare, *Reguli tratate mai pe larg*, în P. G., XXXI, 1009 (citată la Eustin Moisescu, *Ierarhia bisericască în epoca apostolică*, Editura Mitropoliei Olteniei, 1955, p. 76).

prețuim pe cei care se hrănesc din munca brațelor lor, ci dămpotrivă să-i fericim»⁵² și să-i cinstim.

Odată cu redarea demnității de om, sclavilor și cu noua înțelegere despre muncă, s-a schimbat și concepția despre bunurile materiale. După învățătura Evangheliei (cf. Matei VI, 24; XXV, 14—40; Luca XII, 20, 21; XVI, 1—12; XIX, 13—17 etc.) pământul și toate bunurile lui sînt ale Domnului, date spre folosul tuturor, căroro oamenii le sînt doar administratori sau economi. Bunurile materiale sînt un mijloc de existență și de progres social și nu un scop în sine. Ele au un rol social și o funcțiune soteriologică ajutînd la mîntuirea sufletului.

De aceea, cînd creștinii bogați au înțeles acest rol și această funcțiune a bunurilor, ușor s-au desprins de ele aducînd bogățiile lor Bisericii și Apostolilor, dînd naștere unei noi forme de viață, rezultat al dragostei în Hristos: viața comunitară, viața de obște în Biserica mamă din Ierusalim, în care nimeni nu se mai simțea sărac sau bogat, disprețuit sau disprețuitor, ci toți erau una.

Cît de minunat descrie Sfîntul Ioan Gură de Aur această viață comunitară, în care toți aveau totul de obște: «Aici era smulsă rădăcina relelor. Nimeni nu muștra, nimeni nu invidia: nu exista nici un disprețuit, nici un disprețuitor. Ca niște copii de curînd născuți erau înclinați spre ascultare... Nu era nici un viclean, nici un rău. Nu exista acest cuvînt rece: al meu sau al tău. Ei nu socoteau că le sînt străine bunurile fraților căci erau ale Domnului. Nici pe cele proprii ca ale lor, ci ca ale fraților. Nici săracul nu se rușina, nici bogatul nu se mindrea. Aceasta este bucuria»⁵³.

Negreșit că au trecut veacuri pînă cînd popoarele creștine au desființat sclavia, în mare parte. Sfîntul Vasile cel Mare, care înfierează această plagă a vechii societăți păgîne, descrie ca nimeni altul acea stare tragică în următorul tablou înfiorător, al unui tată care e nevoit să-și vîndă copiii pentru salvarea familiei. «Cum să-ți înfățișez — zice el — suferința săracului care-și face socoteala că n-are cu ce achita datoria și nici cu ce astîmpăra foamea copiilor?... Tatăl familiei întoarce ochii către copiii săi, gîndindu-se că punîndu-i în vînzare, pe piață, ar putea găsi mijlocul de a scăpa de la moartea sigură care-l amenința. Și gîndindu-se, începe a declanșa în el lupta între chinurile foamei și iubirea de tată. Foamea îi arată că-l așteaptă moartea teribilă; iar firea (sentimentul de părinte) îi reține și-l îndeamnă să moară atunci împreună cu copiii lui. Indemnat dintr-o parte și reținut din alta, în cele din urmă el cade sub puterea strivițoare a mizeriei. Dar din nou începe lupta în sufletul acestui tată. Pe care să-l vîndă întîi? Care-l va ispiti mai mult pe negustorul de grîu? Să mă hotărîsc la cel mare? (Nu pot) trebuie să respect în el dreptul vîrstei lui. Să aleg pe cel mai tînr? Mi-o mîlă de vîrsta lui care nu înfologo auzurînța. Unul o chipul viu al părinților săi, celălalt arată excelente dispoziții în a se instrui.

Grozavă nehotărîre! Unde să mă întorc? Asupra căruia să mă hotărîsc? Împotriva căruia voi avea suflet de fiară? Cum voi uita firea omenească? Dacă îi păstrez pentru mine pe toți, îi voi vedea pe toți murind de foame. Dacă vînd unul dintre ei, cu ce ochi voi privi pe ceilalți, care mă vor considera ca trădător și perfid? Cum voi mai locui într-o casă unde mi-am făcut eu însumi un gol? Cum mă voi apropia de o masă a cărei îndestulare ar avea o astfel de cauză?

În sfîrșit, după ce a plîns mult, Tatăl hotărîște a pune în vînzare pe cel mai iubit dintre fiii săi. Durerea lui nu te mișcă? Cînd foamea constrînge pe acest nen-

52. Sfîntul Ioan Gură de Aur, Omilia V la I Corinteni, trad. cit., p. 64.

53. Idem, Omilia VII la Faptele Apostolilor, în P. G., LX, 65—66.

roci!, tu îi prelungești suferința prin înțrzierile și siretlicurile tale. El îți oferă inima lui în schimbul oricărei haine și nu numai că nu-ți tremură mîna în momentul plății, dar te mai și înțrziește asupra prețului, căutînd să tragi un beneficiu din această negustorie oribilă! Nici lacrimile nu te mișcă, nici gemetele nu-ți îndulosează inima. Insensibil și de nepotolii tu nu vezi decît un lucru: aurul»⁵⁴.

Așadar, din cele expuse s-a văzut contrastul izbitor între ceea ce a fost și între ceea ce s-a făcut, între concepția de viață a societății antice cu principiile ei înrobitoare și de descalificare a oamenilor în sclavi și concepția cea nouă, creștină, cu principiile ei înalte și înnoitoare, care au schimbat total ființa omului dinăuntru și din afară. Aceasta dovedește influența Bisericii creștine, care a înfrățit robi și slobozi, oameni și popoare, fără deosebire de limbă, rasă sau culoare, stabilind noi raporturi față de Dumnezeu, față de familie, față de semenii și față de toți oamenii și de toate popoarele, cu respectul oricărei ființe umane, cu altă atitudine și înțelegere față de muncă și cu noua concepție despre bunurile materiale, hărăzite a fi spre folosința tuturor. Această acțiune spirituală, potrivit concepției creștine este opera Duhului lui Hristos — «Robul Domnului».

Toate acestea obligă pe creștini să se dedice cu toată ființa în slujirea jertfelnică lui Dumnezeu și semenilor, după exemplul lui Hristos (I Petru II, 21), al Apostolilor (I Cor. XI, 1) și al marilor figuri creștine, ca Marii Ierarhi și Sfinți Părinți ai Bisericii etc.

Consecvență principiilor creștine înfățișate mai înainte, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit și sprijină efectiv lupta pe care poporul român și conducerea de Stat o ducă sistematic pentru desființarea totală și pretutindeni a oricărui fel de exploatare a omului de către om.

Pr. IOAN MIRCEA

ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI TEOLOGIC ÎN BISERICA ORTODOXĂ COPTĂ

Biserica Ortodoxă Coptă din Egipt¹, una dintre cele mai mari și mai bine organizate Bisericii Ortodoxe Orientale², păstrează vechea și neîntreruptă tradiție a învă-

54. Sfințul Vasile cel Mare, *Omitia VI, despre bogății avari*, în P. G., XXXI, 268—269.

1. Termenul de «copt» vine de la grecescul «αιγύπτιος» — egiptean, care, prin înlăturarea diftongului inițial și a terminației, a dat cuvîntul «ghibt» sau quibt», pronunțat «copt» în literatura apuseană. Astfel, cuvîntul «copt» desemnează pe locuitorii Egiptului dinainte de cucerirea arabă (secolul VII), care, la acea dată, erau toți creștini. Cuvîntul «copt» este deci sinonim cu acela de creștin egiptean și toate cuvintele care se referă la acest cuvînt definesc realități legate de creștinii din Egipt. Așadar, prin limba coptă, arta, literatura și Biserica Coptă, înțelegem limba, literatura, arta și Biserica creștinilor din Egipt, separați de Ortodoxie în urma Sinodului ecumenic de la Calcedon (451). Vezi A. S. Atiya, *The Copts*, Alexandria, 1953, p. 17; Idem, *A history of Eastern Christianity*, London, 1968, p. 16—17; O. H. E. Burmester, *The Egyptian or Coptic Church. A detailed description of her liturgical services and the rites and ceremonies observed in the administration of her sacraments*, Le Caire, 1967, p. 1; Silvestre Chauleur, *Histoire des Coptes d'Egypte*, Paris, 1957, p. 178—179; St. Mark and the Coptic Church, ed. de Patriarhia coptă ortodoxă, Cairo, 1968, p. 117; Otto F. A. Meinardus, *Christian Egypt. Faith and Life*, Cairo 1970, p. 5. La rîndul lor, coptii sînt ortodocși și catolici.

2. În lucrarea sa intitulată *The witness of the Oriental Orthodox Churches*, Beirut, 1968, p. 17, P. S. Karekin Sarkissian face deosebire între Bisericile Ortodoxe Răsăritene (grupa

țămîntului teologic pe care a moștenit-o de la renumita școală catehetică din Alexandria. Deși a trăit în condițiile istorice cele mai vitrege, avînd de suferit tot felul de persecuții și fiind adesea amenințată cu exterminarea, Biserica Ortodoxă Coptă din Egipt a reușit totuși să se mențină ca Biserică națională, atingînd astăzi numărul de aproape cinci milioane de credincioși și avînd un cler bine pregătit și un învățămînt teologic și catehetic potrivit cerințelor actuale în care ea trăiește și activează. Pentru a ne da seama însă mai bine de situația actuală a învățămîntului teologic din Biserica Ortodoxă Coptă trebuie să facem o scurtă incursiune în istoria învățămîntului din Biserica Alexandriei și să stăruim puțin asupra școlii catehetice din Alexandria³, cu care coptii păstrează o legătură neîntreruptă, această școală servindu-le drept model în promovarea învățămîntului religios.

I. ȘCOALA CATEHETICĂ DIN ALEXANDRIA

1. *Iniințarea și scopul ei.* — În istoria Bisericii creștine din Egipt, școala catehetică din Alexandria a avut un rol covârșitor de important. Creștinismul, răspîndindu-se în Egipt, adică într-o lume în care filozofia păgînă atinsese culmile cele mai înalte și la un popor cu una din cele mai vechi religii, s-a văzut în situația de a ține piept ideilor filozofice și religioase vechi, pentru a rezista ca doctrină religioasă nouă, pentru a se întări și dezvolta. Aceasta a dus la înființarea unei școli de educație creștină, care să facă Biserica din Egipt capabilă să țină piept luptelor religioase cu adversarii săi, care erau foarte puternici și luptau cu tărie împotriva ei. Această școală a fost organizată în cetatea Alexandriei, centrul învățămîntului de pe acele vremuri și locul de întîlnire al filozofilor, înțelepților și oamenilor de știință. Aici exista faimosul *Museum* și marea *Biblioteca*, cu mii de volume și suluri de papirusuri. Alexandria era centrul unei sustinute activități de colectare și traducere a cărților din toate limbile cunoscute. Epicureismul, stoicismul și neoplatonismul își împărțeau înflăetatea, foruri existau în orice cartier, iar discuțiile și disputele constituiau ocupații ale vieții de toate zilele.

Școala catehetică înființată aici trebuia să satisfacă trei cerințe: a) să dea creștinilor răspunsuri la întrebările lor și să le întărească credința; b) să dea, celor care doreau, posibilitatea să adincească cunoștințele despre creștinism și principiile lui; c) în fine, să îmbogățească Biserica creștină cu oameni învățați, care să răspundă cerințelor credincioșilor și acuzațiilor aduse de reprezentanții altor culte păgîne⁴.

2. *Școala și conducătorii ei.* — Istoria școlii teologice din Alexandria urcă pînă la începuturile creștinismului în Egipt. După tradiție, întemeietorul ei ar fi chiar *Sfințul Evanghelist Marcu*⁵, primul predicator al creștinismului pe aceste meleaguri.

greco-ortodoxă) și Bisericile Ortodoxe Orientale, numite și monofizite, necalcedoniene, precalcedoniene sau anticalcedoniene, în numărul cărora intră Bisericile Coptă, Etiopiană, Siriană-Iacobită, Siriană Ortodoxă din Malabar, Maronită și Nestoriană. Vezi și raportul «Oriental Orthodox Churches, Addis-Ababa Conference, January, 1965», ed. în Addis Ababa, august, 1965.

3. Vezi Father Macarie al — Suriani, *Christian education in the early Coptic Church*, în «Bulletin de l'Institut des Etudes Coptes», 1958, p. 54—70; Bishop Gregorius, *The catechetical or theological school of Alexandria*, în *St. Mark and the Coptic Church*, p. 59—77.

4. Bishop Gregorius, *art. cit.*, p. 60—61.

5. Vezi Munassa'î Kommos, *Istoria Bisericii Copte* (în arabă), Cairo, 1947, p. 25, la Bishop Gregorius, *art. cit.*, p. 62; cf. și Bishop Athanasius of Beni-Suef, *The Copts through the ages*, Cairo, 1968, p. 8.

Lui i-ar fi urmat un oarecare *Justus*, fiind socotit ca primul conducător al ei. A urmat apoi *Eumanios* și *Markianos*, după care conducerea școlii a fost luată de *Panten*, recunoscut, în general, ca întemeietor al ei. După el, școala a fost ilustrată de *Clement* și de eruditul *Origen*. Au urmat apoi *Ieractas*, *Dionisie*, *Theognitus*, *Petru*, *Pierius*, numit și «Origen cel Tânăr», *Arhelais*, *Petru*, *Serapion*, *Macarie Politicul* și *Didim cel Orb*, culminând cu *Rhodon*, care a mutat școala teologică la Sidon în Pamfilia.

3. *Disciplina spirituală*. — Ucenicii școlii catehetice din Alexandria erau persoane doritoare să capete cât mai multe cunoștințe despre Dumnezeu și lume. Ei erau cu totul devotați slujirii Bisericii creștine. De aceea cultul și slujirea creștină erau practicate concomitent cu studiul. Profesorii și elevii practicau rugăciunea, postul și diverse forme de aștează și mortificare a trupului, ducând o viață de puritate și integritate morală exemplară. Celibatul era un ideal recomandat și observat de toți. Alături de devoțiune, ascetism și strădanie pentru perfecționare, atît dascălii cît și ucenicii manifestau o mare dragoste pentru învățătură, dezbătînd problemele în discuții purtate între ei sau cu elevii școlii păgîne din Alexandria⁶.

4. *Înflorirea școlii catehetice din Alexandria*. — Cu toate progresele științifice realizate de școala păgînă din localitate, școală încurajată de Ptolomei, și în ciuda conducătorilor acestei școli, filozofi și profesori, autori ai unor importante opere scrise, școala creștină din Alexandria creștea treptat, iar numărul studenților sporea și el, atrăgînd chiar și un mare număr de profesori de la școala păgînă. Unul dintre aceștia a fost *Athenagoras*, care se ocupa cu filozofia neoplatonică și eclecticismul și care a scris apoi *Apologia* sa către Marcu Aureliu și fiul acestuia, Comod, devenind creștin și profesor la școala teologică din Alexandria. De asemenea, *Ammonius Saccas* a fost atras de această școală teologică, precum și *Alexandru Filozoful*. În aceeași categorie se înscrie și *Panten*, conducătorul școlii, care s-a convertit la creștinism și a făcut traducerea Noului Testament din greacă în coptă, traducere care are astăzi aproape aceeași autoritate ca și textul grec. De asemenea, el a scris un comentariu la toate cărțile Sfintei Scripturi, din care s-au păstrat excerpte în operele lui *Clement Alexandrinul*. Acesta îl socotește pe *Panten* ca fiind unul dintre cei mai mari profesori. *Clement Alexandrinul* a fost, de asemenea, păgîn, convertit la creștinism datorită personalității recunoscute a lui *Panten*. I-a urmat apoi *Origen*, cea mai proeminentă figură a acestei școli.

În ciuda activității desfășurată de școala păgînă din Alexandria, școala teologică creștină se dezvoltă neconținut. Mai ales prin activitatea misionară a conducătorilor ei, *Panten*, *Clement* și *Origen*, ea s-a făcut cunoscută în toată lumea, atît în Răsărit cît și în Apus. În timp ce școala păgînă se stingea treptat pînă la închiderea ei de către împăratul Justinian, la 529.

Absolvenții școlii creștine din Alexandria erau renumiți pentru pietatea, devotamentul și erudiția lor. Așa se face că patriarhii de Alexandria erau recrutați dintre conducătorii și profesorii ei.

Școala teologică din Alexandria a constituit secretul puterii Bisericii din Alexandria și al reputației patriarhilor ei, aceștia fiind socotiți păstrătorii Ortodoxiei. Ei erau cunoscuți ca «învățători universali», al căror cuvînt era hotărîtor. Ei au avut

6. În Alexandria era vestita școală păgînă, înființată de Ptolemei și înzestrată cu una din cele mai vestite biblioteci. Aici se studiau filozofia și științele vremii. Această școală a fost închisă definitiv la 529 de împăratul Justinian.

rol preponderent în sinoadele ecumenice, care au confirmat hotărârile lor. Mulți dintre absolvenții ei au fost hirotoniți episcopi sau preoți în țările lor, purtând cu ei faima școlii alexandrine. Mai erau și alte școli teologice ca aceea din Efes, Roma, Cezareea Edesa, Nyssa și Seleucia, dar «cea mai renumită dintre aceste școli, în zilele mai de pe urmă, a fost cea din Alexandria, care se obișnuia să fie numită școala catehetică (adică de învățare a doctrinei prin întrebări și răspunsuri)»⁷.

Dascălii școlii din Alexandria au răspândit și explicat adevărata doctrină creștină, pe care au apărat-o de pericolul ereziilor. La această școală s-a dat la iveală prima traducere a Noului Testament din greacă în coptă, prin rîvna lui Panten și a lui Clement. Profesorii școlii din Alexandria au fost primii care au explicat Sfînta Scriptură, punînd bazele exegezei biblice, și au folosit principiile filozofice pentru expunerea adevărurilor creștine. Cu alte cuvinte, ei au pus bazele științei teologice creștine. În această direcție trebuie amintită marea realizare a lui Origen, *Exapla*, și alte lucrări de teologie ale lui și ale celorlalți vestiți conducători și profesori ai școlii. Școala din Alexandria se mai caracterizează și prin faptul că a fost prima care a introdus metoda alegorică în teologia creștină.

5. *Programul de învățămînt.* — Spre deosebire de alte școli teologice din aceeași vreme, școala creștină din Alexandria și-a desfășurat activitatea după un program bine stabilit. Desigur că, la început, ea a fost organizată în condiții modeste, fiecare dascăl stringîndu-și ucenicii acasă și instruindu-i, după nevoile și preferințele lor, prin întrebări și răspunsuri. Dar, curînd, studiile au devenit multilaterale, desfășurate după un program stabilit dinainte, în care discuțiile și argumentările au luat locul întrebărilor și răspunsurilor.

Includerea marilor filozofi păgîni în consiliul de conducere al școlii teologice din Alexandria a dus la introducerea științelor neteologice în programa de învățămînt a acestei școli. Așa se face că, alături de teologie, se studiau marile curente filozofice, medicina, fizica, chimia, anatomia, fiziologia, matematica, geologia, geometria, astronomia, istoria, geografia, muzica și limbile străine. Pentru o mai bună însușire a cunoștințelor, ucenicii erau împărțiți în trei secții :

a) *Catehumenii*, adică cercetătorii păgîni care credeau în Hristos, dar care nu primiseră botezul. Pentru aceasta, ei trebuiau să fie mai întîi inițiați în învățătura creștină; după aceea erau botezați. Aceasta era cea mai veche secție, pentru care se înființase, de fapt, școala catehetică din Alexandria.

b) *Secția de pregătire a slujitorilor*, formată din studenții creștini care doreau să adîncească adevărurile de credință pentru a convinge pe cei de alte religii și pentru a răspîndi Evanghelia. Era secția care pregătea pe viitorii slujitori ai Bisericii.

c) *Studenții păgîni*, care căutau pretutindeni adevărul și nu-l găsiseră încă.

Aceste împărțiri făceau ca materia de învățămînt să fie repartizată după nivelul și nevoile studenților și după scopurile urmărite de ei. Astfel, pentru catehumeni se explica mai mult Sfînta Scriptură și se accentuau datorii morale, clarificîndu-se învățătura creștină. Pentru studenții păgîni se urmărea explicarea adevărurilor creștine în modul cel mai limpede, comparîndu-le cu cele din alte religii. Secția care pregătea pe slujitorii Bisericii necesita un studiu mai adînc. De aceea ea era împărțită, la rîndul ei, în trei stadii :

7. Vezi John Laurence von Moosheim, *History of the Old Christian Church*, cartea I, partea II-a, cap. III, p. 7; cf. A. S. Attiya, *A history of Eastern Christianity*, p. 39.

1. Primul stadiu era acela pentru studierea științelor naturii, dintre care mai ales geometria, fiziologia și astronomia. Aceste științe îi obișnuiau pe studenți cu regulile observației și ale gândirii sistematice.

2. Al doilea stadiu era pentru studiile filozofice, la care studenții luau cunoștință de toate scrierile teologilor și ale filozofilor, cu excepția celor scrise de epicurei.

3. Stadiu al treilea era pentru studiile teologice, folosindu-se metoda discuțiilor. Profesorul care conducea discuțiile trebuia să-i ducă pe discipoli la aflarea adevărului fără să-l impună⁸.

6. *Declinul școlii catehetice din Alexandria.* — Spre sfârșitul secolului al V-lea, școala teologică din Alexandria a fost hărțuită de tot felul de certuri, care au dus la distrugerea ei. Treptat, numărul studenților a scăzut și școala a intrat într-o perioadă de declin. Nu se știe de ce Rhodon a transferat-o din Alexandria în Pamfilia. Ceea ce este sigur este faptul că Biserica era și ea pradă unor grave disensiuni, în urma Sinodului de la Calcedon, ceea ce a făcut pe împărații bizantini să prezeze pe coptii să accepte hotărârile acestui sinod. Din cauza neprimirii hotărârilor de la Calcedon, coptii au fost persecutați, ceea ce a făcut ca studenții și profesorii școlii catehetice din Alexandria să se împrăștie. Cei care nu au plecat au intrat în Mănăstirea Sfântul Macarie, care a devenit centrul învățămîntului teologic din Egipt. De aceea și patriarhii copti de Alexandria au fost aleși dintre călugării acestei mănăstiri, tradiție care se păstrează și astăzi⁹.

II. ORGANIZAREA ACTUALĂ A ÎNVĂȚĂMÎNTULUI TEOLGIC ÎN BISERICA ORTODOXĂ COPTĂ

1. *Colegiul teologic copt ortodox.* — Din secolul al V-lea pînă în secolul al XIX-lea, Biserica Coptă a fost lipsită de învățămînt teologic. De la stingerea școlii teologice din Alexandria, ea a pierdut strălucirea de odinioară, deși nu a fost niciodată lipsă de bărbați luminați, ale căror cunoștințe au fost ciștigăte prin eforturi personale și ani de cercetare.

În secolul al XIX-lea, coptii și-au dat seama că nivelul cunoștințelor generale și speciale ale clerului nu era la înălțimea cuvenită și au simțit nevoia unei școli teologice. *Abba Kyrillos IV* (1854—1861), cunoscut și ca «Părintele reformei», a hotărît să deschidă o astfel de școală, dar, datorită scurtimii patriarhatului său, nu și-a putut aduce la îndeplinire această hotărîre. De aceea succesorul său *Kyrillos V* (1874—1927) a deschis o școală teologică în incinta Patriarhiei și a încredințat-o egumenului Filotei Awad de la catedrala «Sfîntul Marcu» din Cairo. Dar această școală a durat numai șase luni. Mai tîrziu ea a fost deschisă, la 29 noiembrie 1893, avînd ca director pe Yusef Bey Mankarius. De atunci ea a continuat să se dezvolte, iar nivelul ei academic a crescut. Succesorul lui Yusef Bey Mankarius a fost arhidiaconul Habib Ghirghis, care a fost primul ei student. Sub conducerea lui, școala a progresat rapid. Ea cuprindea două secții: una superioară, ai cărei studenți aveau baccalaureatul, și una medie, pentru studenții mai puțin calificați. Apoi, în 1945, a fost inaugurată a treia secție, cu cursuri serale.

8. Vezi Bishop Gregorius. *art. cit.*, p. 74—77.

9. Vezi *Reglement de la candidature et de l'élection du patriarche des Coptes Orthodoxes*, în «Proche Orient Chrétien», t. VIII (1958), p. 30—36.

După Habib Ghirghis a urmat egumenul Ibrahim Atiyya, în timpul căruia școala a fost mutată din Mahmasa în Anba Rueiss, în februarie 1953, în noua ei locuință. În 1962, patriarhul Chiril VI a instalat pe Episcopul Șenute ca director al ei.

În prezent, școala sau *Colegiul teologic copt ortodox*¹⁰, așa cum a fost el numit în 1961, cuprinde două secții cu cursuri de zi și două cu cursuri serale. Primele două secții sînt :

a) *Secția medie*, la care studiază absolvenții școlii generale, durata studiilor fiind de cinci ani, după care candidații obțin o diplomă care le dă dreptul să fie hirotoniți preoți într-un sat.

b) *Secția superioară*, care cuprinde candidații cu diploma de bacalaureat, cu durata de studii de patru ani, după care urmează obținerea diplomei în științe teologice, etice și bisericești, dînd candidaților dreptul să fie hirotoniți preoți de oras.

Secțiile cu cursuri serale sînt :

a) *Secția universitară*, ai cărei studenți posedă o licență sau o diplomă a unui institut echivalentă cu aceea a colegiilor universitare. Durata studiilor este de trei ani, cu patru zile pe săptămîină, pentru studenții de ambele sexe, dînd absolvenților diploma în Studii teologice și bisericești. Aceștia devin institutori la «școlile de Duminică» pentru catehizarea tineretului în Biserica Ortodoxă Coptă.

b) O secție pentru studenți care dețin diploma de la instituțiile medii și care primesc, la absolvire, diploma Colegiului teologic.

Programul de învățămînt al fiecărei secții cuprinde diverse studii, selectate cu grijă și împărțite pe nouă catedre :

— *Studii biblice*, adică Vechiul și Noul Testament, descoperirile arheologice referitoare la Biblie, teoria și practica prediciei, servicii practice în satele și suburbiile sărace.

— *Studii teologice*, care cuprind : doctrina teologică, ritualul și studii spirituale, etice și pastorale.

— *Studii bisericești*, care cuprind cuvintele Părinților, istoria Bisericii, dreptul canonic, statutul personal, muzica bisericească, liturgia și imnografia.

— *Studii sociale*, privind comunitatea arabă, istoria popoarelor de sub jurisdicția Sfintului Marcu, științe generale.

— *Studii filozofice*, adică istoria filozofiei, teorii filozofice, logica, sociologia, bazele educației și metodele de învățămînt.

— *Limbile* : coptă, greacă, semitice și engleza.

Instrucția în toate aceste domenii este făcută de circa 40 de profesori și asistenți : episcopi, preoți, diaconi și laici. Aproape jumătate din ei lucrează tot timpul la Colegiu, iar ceilalți îndeplinesc și alte activități, în parohii, în învățămîntul universitar etc.

În strînsă legătură cu învățămîntul teologic, Colegiul este răspunzător pentru educația tuturor studenților, care sînt în număr de aproape 200, și în special pentru candidații la preoție. Educația este dată și prin activități extrașcolare, organizate în cinci comitete :

a) *Comitetul spiritual*, pentru menținerea și stimularea vieții spirituale a studenților. Acesta se ocupă cu îndeplinirea zilnică a rugăciunii și a serviciilor liturgice.

10. Vezi Bishop Gregorius, *Coptic Theological College*, în «Association for theological education in the Near East», Cairo Conference, February 13—17, 1968, p. 101 ; Otto Meinardus, *Christian Egypt. Ancient and Modern*, Cairo, 1965, p. 253—255.

b) *Comitetul pastoral*, care se ocupă cu organizarea predicii și catehezei în parohiile din Cairo și suburbii.

c) *Comitetul cultural*, care se ocupă cu diferite activități culturale: lecturi, discuții, desene și fotografii, filme, teatre, publicații. Acest comitet organizează de asemenea, excursii cu caracter religios, cultural și social.

d) *Comitetul social*, care încurajează studiul societății egiptene și al familiei în general, și al societății copte și al familiei în special.

e) *Comitetul sportiv*, pentru educația fizică în colegiu și organizarea de competiții sportive cu alte școli din localitate.

De la numirea Episcopului Șenute ca director, Colegiul publică revista «Al-Kirazah» (Proclamarea), în limba arabă.

2. Colegiul teologic copt ortodox are o anexă — *Institutul Didim cel Orb* — al cărui scop principal este pregătirea cîntăreților bisericești, durata studiilor fiind de șase ani. Majoritatea elevilor sînt orbi și instruiți în chip special.

3. În 1928 a fost deschisă, la Helwan, o *Școală pentru instruirea călugărilor* aleși de stareții lor să facă studii superioare. Durata cursurilor este de trei ani.

4. *Institutul superior de studii copte*¹¹. — Interesul mărit pentru studiile teologice, ca și pentru istoria și tradiția coptă, a dus la fondarea *Institutului superior de studii copte*, la 21 ianuarie 1954, în aceeași curte cu Colegiul teologic din Anba Rueiss, Cairo. Scopul principal al acestui institut este ca să strîngă toate documentele necesare pentru studierea civilizației copte în diferitele ei faze. Din acest punct de vedere Institutul copt poate fi considerat ca o extîndere a Colegiului, la un nivel superior și specializat. După trei sau patru ani de studii candidații pot obține Diploma Institutului, care echivalează cu aceea de doctorat în ecleziologia coptă, cu condiția publicării unei teze cu un subiect din domeniul coptologiei.

Institutul de studii copte este condus de un rector, în persoana Episcopului Gregorius, avînd un număr de aproape 100 de candidați. Majoritatea profesorilor de la Colegiul teologic predau și la Institutul de studii copte.

Materia de învățămînt și organizarea studiilor se face, la Institutul de studii copte, pe 12 secții:

a) *Limba și literatura coptă*, în care se studiază diferitele dialecte copte, mai ales cel bohairic și sahidic, literatura coptă de-a lungul secolelor, textele Sfintei Scripturi și textele copte în legătură cu problemele legate de coptologie.

b) *Vechea limbă egipteană și arheologia*, care cuprinde studierea diferitelor moduri de scriere: hieroglică, hieratică, demotică, vechea literatură și istorie egipteană, descoperirile arheologice, vechile religii, raportul dintre vechea civilizație egipteană și cea coptă.

c) *Istoria coptă*, care se ocupă cu studiul tuturor perioadelor istoriei coptilor.

d) *Muzica coptă și glasurile*, care cuprinde studiul științific al muzicii copte în vederea înțelegerii caracterelor ei distincte și legătura ei cu vechea muzică egipteană, transpunerea melodiilor pe note și discuri, liturgiile și răspunsurile liturgice ca și formarea corului pentru înregistrarea cît mai exactă a muzicii copte. Această secție cuprinde, de asemenea, înregistrarea folclorului copt.

11. Vezi Bishop Gregorius, *art. cit.*, p. 102; Idem, *The catechetical or theological school...*, p. 80—83.

e) *Artele copte*, în care se studiază: pictura, decorarea, sculptura, fotografiile și arhitectura, pentru a scoate în evidență elementele distinctive și trăsăturile de bază ale acestor diverse arte, curățindu-le de influențele străine în diferite epoci. Se studiază formele arhitecturale pentru bisericile noi, caracteristicile frescei copte, mozaicurile, icoanele, arta vitraliilor, sculptura bisericească, confecționarea sfintelor veșminte, a perdelelor, vâurilor și a lucrurilor bisericești.

f) *Comunitatea coptă*, care se ocupă cu cercetarea comunității copte însăși, caracteristicile și trăsăturile ei de bază, obiceiurile și tradițiile, creșterea ei de-a lungul vremurilor. Se întocmesc statistici cu numărul credincioșilor, al clericilor, cu data sfințirii lor, liste de căsătorii, botezuri și decese și, de asemenea, registre cu averile bisericești.

g) *Dreptul canonic copt*. Aici se studiază și se aprofundează dreptul canonic de-a lungul anilor, dreptul copt, cu canoanele date de patriarhii copti, urmărindu-se încheierea unui cod care să răspundă nevoilor Bisericii Copte.

h) *Fotografii și microfilme*. Scopul acestei secții este acela de a fotografia și colecționa toate lucrările de artă veche și nouă, împreună cu fotografiile de documente.

i) *Studii etiopiene*. Întrucât legăturile copto-etioopiene există de aproape 16 secole, studiul lor este necesar și vital. El urmărește observarea influențelor mutuale și înțelegerea lor în domeniul limbii etiopiene, cu diferitele ei dialecte, al artei etiopiene, al istoriei, al comunității și civilizației.

j) *Studii semitice*. Datorită relațiilor mutuale care există între coptii din Egipt și locuitorii altor țări, asemenea studii sint necesare, date fiind influențele reciproce care au afectat limba, arta, literatura, religia, obiceiurile, tradițiile, normele de viață.

k) *Studii africane*. Egiptul fiind o parte a continentului african, rezultă că există legături între el și celelalte state africane vecine, în diferite domenii, ca acela al limbii, istoriei, arheologiei, arhitecturii, religiei, obiceiurilor și tradițiilor.

l) *Studii teologice*. Această secție este o continuare a Colegiului teologic și se ocupă cu problemele teologice la un nivel înalt de cercetare, dând calificativul de doctor în teologie. Se aprofundează, în special, scrierile Sfinților Părinți, în coptă și arabă, cu comentarii și explicații.

Institutul copt are relații foarte bune cu orientaliști și specialiști în coptologie din toată lumea, conferindu-le la mulți din ei înaltul titlu academic de doctor «honoris causa» al Institutului.

În prezent, Institutul superior de studii copte s-a ridicat la cel mai înalt grad, datorită conducerii lui, din 1967, de către Episcopul Gregorius, «episcop pentru studii superioare, cultură coptă și cercetare științifică».

În concluzie, putem spune că atât Colegiul teologic copt ortodox cât și Institutul superior de studii copte, fiind centre de studii teologice, de cercetare și instruire, constituie, cu adevărat, locurile unde se organizează și se lucrează reinvierea spirituală a Bisericii Copte din Egipt, purtând astfel mai departe făclia vestitei școli catehetice din Alexandria, care a constituit faima Bisericii creștine din primele secole.

N. D. NECULA

CÎNTAREA CULTICĂ ÎN BISERICA COPTĂ ORTODOXĂ

Biserica Ortodoxă Coptă este păstrătoarea unei tradiții liturgice vechi, practicînd un cult ale cărei rădăcini sînt înfipte adînc în cultul Bisericii primare. Spre deosebire de Bisericile Ortodoxe de rit bizantin, care s-au îndepărtat mai mult de cultul Bisericii primare, Biserica Ortodoxă Coptă, ca și toate celelalte Biserici Vechi-Orientale, a rămas fidelă formelor de cult ale Bisericii din primele cinci-șase veacuri. Separată de restul creștinătății prin hotărîrile Sinodului al IV-lea Ecumenic (451), care a anatemizat pe conducătorul ei religios, și de unele ambiții naționale și politice, ea și-a continuat viața liturgică, păstrînd-o aproape ca în primele veacuri ale creștinismului¹.

Participarea la slujbele săvîrșite în bisericile copte, dă impresia prezenței într-o adunare creștină de cult de la începutul creștinismului, în care marea masă a credincioșilor se unea în rugăciunea cu preotul, dînd răspunsurile cuvenite și participînd astfel activ la săvîrșirea cultului divin². Ceea ce dă impresia acestei totale participări la slujbă, în bisericile copte, este cîntarea bisericească la care toți iau parte, începînd de la cei mici pînă la cei vîrstnici, împreună cu clericii slujitori și cîntăreții. Intrucît cîntarea bisericească prezintă o parte importantă a vieții religioase a Bisericii Copte, în cele ce urmează vom prezenta cîteva informații despre cîntarea cultică la copti.

Originea cîntării cultice din Biserica Ortodoxă Coptă. Ca și celelalte sectoare ale artei copte (arhitectura, sculptura, pictura, miniaturile, ceramica etc.), muzica coptă a atras tot mai mult atenția specialiștilor în ultima vreme. După părerea acestora, muzica bisericească coptă prezintă caracteristici proprii, deosebindu-se atît de cea din Bisericile de rit bizantin, cît și de cea din celelalte rituri vechi-orientale³. Această constatare i-a făcut să tragă concluzia că muzica bisericească coptă nu este altceva decît vechea muzică faraonică pe care coptii au adaptat-o la producțiile imnografice ale noii religii — creștinismul⁴.

Pentru a înțelege mai bine acest lucru este necesar să subliniem de la început că coptii sînt urmașii direcți ai vechilor egipteni. După cum se știe, înainte de creștinism, egiptenii erau păgîni, cu tradiții religioase adînc înrădăcinate. Dar păgînismul a pregătit terenul pentru noile idei ale creștinismului pe care egiptenii le-au înbrățișat, de la început, cu căldură, convertindu-se în număr mare. La venirea — după tradiție — a Sfîntului Marcu în Alexandria, în secolul întii d. Hr. păgînismul avea

1. Pentru cultul și viața liturgică a Bisericii Copte, vezi: Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor Vechi din Orient. Liturghiile riturilor orientale*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 1, p. 88, 110—116; A. A. King, *The Rites of Eastern Christendom*, vol. I, Rome, 1947, p. 410—417; F. E. Brightmann, *Liturgies Eastern and Western*, vol. I, Oxford, 1896, reeditat în 1965, p. 113—143; Serge de Beaurecueil, *Evolution du rite*, în «Les Cahiers Coptes», Le Caire, 1963, nr. 3, p. 6—8; T. H. Dalmais, *Les liturgies d'Orient*, Paris, 1959, p. 44—45; Mag. Mihai I. Colibă, *Cultul Bisericii monofizite Copte*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 3, p. 338—353.

2. Vezi Drd. N. D. Necula, *Participarea credincioșilor laici la cult în Bisericile Răsăritene*, în «Studii Teologice», XXII (1970), nr. 3—4, p. 278—291.

3. Deși pînă în 1958 Biserica Coptă a format o singură Biserică cu cea Etiopiană, cîntarea cultică etiopiană nu are nimic comun cu cea coptă, deosebindu-se și ca structură, și ca linie melodică, și ca interpretare și în ceea ce privește numărul și felul instrumentelor folosite la cult. Vezi în această privință Drd. Haddis Yeshanew, *Cîntarea cultică în Biserica Ortodoxă Etio piană*, în «Ortodoxia», XXII (1971), nr. 2, p. 219—226.

4. Vezi Ilona Borsai, *A la recherche de l'ancienne musique pharaonique*, în «Cahiers d'Égyptologie», vol. XI, Le Caire, 1967, p. 26—42.

prioritate aici. Vechii egipteni, însă, credeau în nemurirea sufletului și într-un zeu care suferă — Osiris — și care se ridică din morți, ceea ce a ușurat pătrunderea ideilor creștine printre ei. Totuși, noii adepți ai creștinismului au păstrat o mulțime de obiceiuri păgâne și practici religioase cărora le-au dat un sens creștin⁵. Alături de acestea, coptii au moștenit arta sub toate aspectele ei, ajunsă la vechii egipteni la performanțar înfălțite în istorie, și au cultivat-o cu grijă, dându-i și acesteia sensuri creștine. În felul acesta s-a născut arta coptă, una din cele mai interesante și mai originale din lume⁶.

Același lucru s-a petrecut și cu muzica. Vechii egipteni foloseau muzica în toate împrejurările vieții, fiind iubitori de muzică prin firea lor. În toate casele celor bogați erau femei foarte talentate în această artă, iar în palatele faraonilor existau grupuri de muzicieni și cîntăreți, conduși de dirijori care se mîndreau cu această îndeletnicire, făcînd multă plăcere regelui. Majoritatea acestor cîntăreți erau recrutați din Egiptul Mijlociu și o mare parte din ei erau orbi. Pe lângă aceștia erau preoții-cîntăreți care participau la ceremoniile religioase, multe din acestea celebrîndu-se cu imne și muzică. Ei mergeau în fruntea procesiunii regale și purtau vase cu tămîie, întînd diferite imne. Potrivit informațiilor lui Demetrius Falerus, conducătorul Bibliotecii din Alexandria, în 297 î.d.Hr., preoții vechilor egipteni nu foloseau instrumente muzicale, ci cîntau vocal, întrebuintînd cele șapte vocale grecești pentru prelungirea melodiilor. Pentru ei acest mod de cîntare era un semn de adîncă simțire religioasă. Este posibil însă ca aceștia să fi folosit și unele instrumente de percuție⁷.

Convertindu-se la creștinism, egiptenii au păstrat această cîntare pentru săvîrșirea slujbelor noi religii. După informațiile lui Philon, filozof iudeu din Alexandria, din veacul II-lea, «creștinii din vremea sa au adaptat ocazional imnele Vechiului Egipt în cultul lor. Cîteodată ei foloseau imnul așa cum era, schimbînd numai unele cuvinte, altă dată ei cîntau cuvintele imnului creștin pe o melodie păgînă bine cunoscută. Dar fie că aceste imne erau adaptate, cu unele mici schimbări de text, fie că imnele creștine erau cîntate pe melodii păgâne, un lucru este sigur, și anume, că imnele copte au existat de la începutul creștinismului în Egipt⁸.

5. Vezi Otto F. A. Meinardus, *Christian Egypt. Faith and Life*, Cairo, 1970; Cérés Wissae Wassef, *Pratiques rituelles et alimentaires des Coptes*, Le Caire, 1971; Yassa Abd Al-Massih, *The Faith and Practices of the Coptic Church*, Alexandria, 1953.

6. Despre arta coptă, vezi Drd. N. D. Necula, *Cîteva trăsături caracteristice ale artei copte*, în «Ortodoxia», XXIII (1971), nr. 3, p. 428—441.

7. Pentru muzica vechilor egipteni vezi: Farmer Henri George *The Music of Ancient Egypt*, în «New Oxford History of Music», vol. I Oxford, 1960; Ayrout Henri Habib, S. J., *Fellah d'Egypte*, Le Caire, 1952; Hans Hiekmann, *Le métier de musicien au temps des Pharaons*, în «Chaires d'Histoire Egyptienne», série VI, 1954, p. 249, 335; Idem, *Le problème de la notation musicale dans l'Egypte ancienne*, în «Bulletin d'Institut d'Egypte», t. XXXVI (1951); p. 489—491; Idem, *La musique polyphonique dans l'Egypte ancienne*, în rev. cit., t. XXXIV, 1953, p. 379—385; Idem, *Terminologie musicale de l'Egypte ancienne*, în rev. cit., t. XXXVI, 1955, p. 583—618; Idem, *La cliquette, un instrument de percussion égyptien de l'époque copte*, în «Bulletin de la Société d'Archéologie Copte», t. XIII, Le Caire, 1950; Idem, *Un instrument à cordes inconnu de l'époque copte*, în rev. cit., t. XII, 1949; Idem, *Zur Geschichte der alt ägyptischen Glocken*, în «Musik und Kirche», vol. XXI, 2, Kassel, 1951; Idem, *Catalogue général des antiquités égyptiennes, du Musée du Caire. Instruments de musique*, Le Caire, 1949; M. Villoteau, *Mémoire sur la musique de l'antique Egypte*, t. I. Paris, 1809, p. 357—426; Dr. Murad Kamil, *Coptic liturgy and music*, în *Coptic Egypt*, Cairo, 1968.

8. Vezi Ragheb Moflah, *Coptic music*, în *St. Mark and the Coptic Church*, Cairo, 1968, p. 161; Murad Kamil, *op. cit.*, p. 64.

Se pare că gnosticismul, cu teologia lui sincretistă și formele de cult specifice, a jucat un rol însemnat în introducerea formei muzicale din riturile păgine, Egiptul fiind una din forțărețele mișcării gnostice, așa cum o dovedesc manuscrisele gnostice descoperite la Nag-Hamadi⁹.

Unele din aceste imne au luat numele unor orașe egiptene care au dispărut de mult. Așa este imnul «Singari», care și-a luat numele după un oraș din nordul Deltei Nilului, de pe timpul lui Ramses al II-lea. De asemenea imnul «Atribi» își are denumirea după numele satului Adreba în care templul păgîn a fost transformat într-o biserică de renumitul Șenute. Este probabil însă că numele imnului să derive și de la cuvîntul copt «eterhabi», adică «imn de jale», fiind întrebuițat în timpul Săptămîinii Patimilor. Un alt imn vechi datează din 326 d. Hr. cînd s-a introdus sărbătoarea Sfintei Cruci. El începe cu îndemnul împăratului Constantin cel Mare: «Inchideți porțile templelor și deschideți ușile bisericilor»¹⁰. Cîteva imne au aceeași linie melodică cu acesta, ceea ce constituie o indicație a originii lor timpurii. Printre acestea este imnul «Șere» (Bucură-te) și «Tarh» din Duminica Floriilor¹¹.

Unul din cele mai vechi imne copte este acela al lui Clement Alexandrinul care se găsește în *Pedagogul*. Este un imn de mulțumire adresat de neofiiți lui Hristos, bunul păstor.

Începînd cu veacul al cincilea (451), cînd Biserica Coptă s-a separat, împreună cu celelalte Biserici Vechi Orientale, de restul creștinătății, coptii s-au atașat tradițiilor culturale, și artistice moștenite de la vechii egipteni și le-au păstrat cu sfințenie, ferindu-le de influențele străine care ar fi putut să le altereze, afișînd mai mult cauze naționale decît religioase, sub haina separării¹². Acest lucru s-a accentuat și mai mult după cucerirea arabă din secolul al VII-lea, împotriva tendințelor cuceritorilor de a nimici un popor și o cultură care dănuiau de milenii.

9. Dr. Martha Roy, *Studies in the Music and Hymnes of the Coptic Orthodox Church*, Progress report presented at the International Congress in Arab Music, Cairo, Decembr 16—23, 1969, p. 1; Jean Doresse, *Les livres secrets des gnostiques d'Egypte*, Paris, 1958, p. 165—167.

10. Vezi Ragheb Mofteh *op. cit.*, p. 160—161; Idem, *Coptic Music* în «Bulletin de l'Institut des Etudes Coptes», t. I, 1958, p. 54—68. Dr. Murad Kamil, *op. cit.*, p. 64—65.

11. În cărțile de cult ale Bisericii Copte Ortodoxe, imnele prezintă diferite denumiri după conținutul textului sau uzul liturgic. Acestea sînt: *marad* — răspuns coral cîntat după fiecare parte a liturghiei; *asposmos* — imn de pace; *aghios* — imn de sfințenie; *hos* — odă; *teotokie* — imn de laudă pentru Sfînta Fecioară; *psoli* — imn de laudă; *tarh* — interpretare sau parafrazăre a pericopei evanghelice; *lobș* — imn de încoronare; *tafsir* — un comentariu cîntat, referitor la un alt imn sau cîntare; *madîha* — imn de laudă; *dorologie* — imn de laudă pentru un sfînt. Vezi Dr. Martha Roy, *op. cit.*, p. 9; Yassa Abd al — Masih, *Dorologies in the Coptic Church*, în «Bulletin de la Société d'Archéologie Copte», t. IV, le Caire, 1938, p. 97—113; t. V, 1939, p. 175—191; t. VI, 1940, p. 19 și 76; t. XI, 1945, p. 95—158; Idem, *A psall greco-arabic*, în «Bulletin de l'Institut des Etudes Coptes», Le Caire, 1958, p. 17—196; O. H. E. Burmester, *The turuhat of the Coptic Church*, în «Orientalia Christiana Periodica», vol. III, 1934, p. 78—109; Idem, *The turuhat of the Coptic Year*, în rev. cit., t. III, 1943, p. 505—549; Idem, *The turuhat of the Saints*, în «Bulletin de la Société d'Archéologie copte», t. IV, 1938, p. 140—192; t. V, 1939, p. 85—157; De Lacy O'Leary, *The Coptic Theotokia*, London, 1923; Idem, *The Difnar (Antifonarium) of the Coptic Church*, London, 1926—1930; Jacob Muysier, *Le «Psall» copte pour la première heure de Samedi de la Joie* în «Muséon», t. 65, 1952, p. 175—184; A. Mallon, *Les Théotokies ou office de la Sainte Vierge dans le rite copte*, în «Revue de l'Orient Chrétien», t. IX, 1904, p. 17—32.

12. Vezi Prof. Teodor M. Popescu, *Condițiile istorice ale formării Vechilor Biserici Orientale*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 1, p. 28—44.

Fiind adevărații urmași ai faraonilor și ai vechilor egipteni, coptii au rămas profund atașați moștenirii înaintașilor lor, reușind să se mențină ca grup social etnic și religios pînă în ziua de azi. Ei au păstrat și cultivat cu grijă și cîntarea cultică așa cum se aude ea în fiecare biserică coptă.

O caracteristică a acestei cîntări este aceea că ea s-a învățat și s-a transmis oral, pe cale tradițională, din generație în generație, necunoscîndu-se vreun fel de notație muzicală. Există doar un singur fragment de papyrus care a fost găsit în localitatea Al-Bahnasa și care conține cuvintele și muzica ultimei părți dintr-un imn care datează din secolul al III-lea și care se referă la Sfînta Treime: «...iar noi cîntăm cîntare de laudă Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh»¹³. Importanța acestui fragment constă în faptul că el conține notație muzicală, lucru neîntîlnit la celelalte imne copte descoperite. Aceasta dovedește că, deși imnele copte au fost transmise oral din generație în generație, totuși notația muzicală era cunoscută în Egipt din primii ani ai creștinismului. Din nefericire, este singurul fragment cu notație muzicală care s-a păstrat, iar tradiția și practica învățării cîntărilor bisericești pe cale orală, «după ureche», se păstrează și azi.

Datorită lipsei de notație muzicală, studierea muzicii copte se face cu multă greutate, specialiștii trebuind să înregistreze cu aparate speciale, muzica din diferite regiuni locuite de copti, să o transpună pe notație muzicală și apoi să o cerceteze. Începutul acestei munci migăloase l-a făcut profesorul Newlandsmith în 1927. De la această dată și pînă în 1936, el a înregistrat și a transpus pe note muzicale, toată muzica coptă, în 18 volume de manuscris care așteaptă publicarea¹⁴. De atunci și pînă în prezent, o serie de cercetători s-au ocupat și se ocupă cu muzica coptă, încercînd să-i afle misterul și să-i guste farmecul ei specific¹⁵.

Situația actuală a cîntării cultice în Biserica Coptă Ortodoxă. Slujbele săvîrșite în bisericile copte, se desfășoară ca un dialog continuu între slujitorii altarului și credincioși. Acest dialog este mijlocit de grupa diaconilor, foarte numeroși, de altfel,

13. Ragheb Moftah, *Coptic music*, în *St. Mark...*, p. 162.

14. Vezi Ernst Newlandsmith, *The Ancient Music of the Coptic Church*, Oxford, 1935, Vezi și Badet Louis, S. J., *Chants liturgiques des Coptes*, vol. I—II, Le Caire, 1899 ; Blin Jules J. S., *Chants liturgiques coptes*, Kairo, 1888.

15. Între aceștia menționăm pe Selim Hassan, *Usages des anciens Egyptiens qui se retrouvent dans l'Egypte d'aujourd'hui*, în «Bulletin de la Société des Amis de l'Art Copte», t. II, 1936 ; Hans Hickmann, *Quelques nouveaux aspects du rôle de la musique copte, dans l'histoire de la musique, en Egypte*, în «Bulletin de la Société d'Archéologie Copte», Le Caire, 1958—1960, p. 79—92 ; René Menard, *La musique copte, problème insoluble ?*, în «Cahiers Coptes», Le Caire, 1952, nr. 1, p. 35—40 ; Idem, *Notes sur les musiques arabe et copte*, în rev. cit., 1952, nr. 2, p. 48—54 ; Idem, *Une étape de l'art musical égyptien : la musique copte*. Recherches actuelles, în «Revue de Musicologie», vol. XXXVI, Paris, 1954, p. 21—38 ; Idem, *Koptische Musik. Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Kassel, 1958, p. 1619—1627 ; Egon Wellesz, *Coptic music. Grove's Dictionary of Music, Eastern Church Music*, Oxford, 1954, p. 867—868.

Unul dintre neobosiții ostenitori în cîmpul muzicologiei copte este cercetătoarea maghiară, de origine română, Ilcna Borsai, de la Academia de științe din Budapesta. Dintre lucrările mai principale cităm : *À la recherche de l'ancienne musique pharaonique*, în «Cahiers d'Histoire Egyptienne», vol. XI, p. 167, p. 25—42 ; *Variations ornementales dans l'interprétation d'un hymne copte*, în «Studia musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae», vol. XI, 1969, p. 91—105 ; *Melody types of Egyptian Weddings Songs*, în «Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae, tom. XIX, 1970, p. 65—81 ; *Mémoires traditionnelles des Egyptiens et leur importance dans la recherche de l'ancienne musique pharaonique*, în «Studia Musicologica Acad. Scient. Hung.», t. X, 1968, nr. 1—2, p. 69—90.

în Biserica Coptă, care fac legătura între altar și popor¹⁶. Îmbrăcați în alb și așezați în *chor*¹⁷, față în față, pe două rânduri care cad perpendicular pe altar sau catapeteasmă, ei încep toate cântările în biserică, la care se asociază marea masă a credincioșilor. Doi dintre diaconi țin câte un instrument cu care acompaniază cântările. Cele două instrumente folosite la executarea cântărilor, în Biserica Coptă, pentru indicarea și păstrarea ritmului sau a tactului, sînt *țimbalul* și *triunghiul*. Țimbalul este un instrument alcătuit din două talere circulare de alamă, cu diametrul de 15—20 cm, care se lovesc ritmic în timpul cântării. El este purtat și mînuit, de obicei, de șeful sau dirijorul grupului de diaconi. Triunghiul este un instrument de forma unui triunghi isoscel, înalt de 20—25 cm, făcut dintr-o vergea metalică, ținut într-o mînă, de partea de sus, în interiorul căruia se bate cu o baghetă metalică. De cele mai multe ori triunghiul marchează începutul și sfîrșitul cântării, indicînd mai ales ritmul. Dacă triunghiul pare să fie introdus mai recent, de un secol sau două, în schimb țimbalul, de origine asiatică, este menționat, chiar în vechile manuscrise. El poate fi văzut întotdeauna în mîinile cântăreților și ritmurile variate ale sunetului lui metalic dau un colorit cu totul specific melodiilor. De altfel, se pare că folosirea instrumentelor de percucie la serviciul dăvin, urcă în timpurile faraonice¹⁸.

Pe lângă acestea, coptii mai folosesc un instrument de acompaniament, numit *tabla*, dar numai la executarea cântărilor sau imnelor de la cununie. El este un fel de timpan făcut dintr-o membrană de piele întinsă pe un vas de lut, în formă de oală alungită. El este ținut sub brațul stîng și se lovește în el alternativ cu amîndouă mîinile. După cum bătăile sînt executate în centrul sau pe marginea instrumentului, el scoate diferite sunete de acompaniament, pe diferite tonalități¹⁹.

În majoritatea bisericilor copte, diaconii țin locul cântăreților, dar există și cântăreți de profesie, cărora le revine răspunderea cântărilor. Aceștia, în marea lor majoritate, sînt orbi, instruiți special pentru acest scop.

Slujbele liturgice ale Bisericii Copte sînt azi cîntate în întregime, cu excepția predicii și fiecare parte a slujbei are valoarea sa muzicală. Sînt imne pentru toate împrejurările și sezoanele unui an liturgic, impresionante ca bogăție și varietate. Există însă și imne speciale pentru Postul Crăciunului, pentru Crăciun, Bobotează. Postul Mare, Săptămîna Patimilor, Paști, Rusalii, pentru prăznuirea sfinților, pentru servicii funebre etc., dintre care unele sînt cîntate o singură dată pe an. Cea mai veche și mai sublimă parte a muzicii bisericești copte este aceea a cântărilor din Postul Mare și Săptămîna Patimilor și pentru serviciile funebre. În imnele Bisericii Copte, viața religioasă este bogat înfățișată, dar imnele de jale crează o impresie cum nici o altă muzică nu o

16. În Biserica Coptă, diaconii nu au același rol ca în Biserica Ortodoxă, unde ei îndeplinesc o funcție sacramentală. ei sînt mai mult ajutători. Așa se explică faptul că sînt auit de numeroși și că stau în afară de altar, contribuind mai ales la cântări. Dintre aceștia, doar unul sau doi rămîn în altar și rostesc cîteva formule liturgice de îndemn.

17. Chorul este o parte specifică arhitecturii bisericilor riturilor vechi-orientale. El este un spațiu mai înalt decît nivelul bisericii, rezervat diaconilor și cântăreților, situat între naos și altar. Este un fel de prelungire a solce-ei din bisericile de rit bizantin. Vezi Drd. N. D. Necula, *Cîteva trăsături caracteristice ale artei copte*, p. 433.

18. Ilona Borsai, *A la recherche...*, p. 35; Hans Hickmann, *Cymbales et crotales dans l'Egypte ancienne*, în «Annales du Service des Antiquités de l'Egypte», t. XLIX, Le Caire, 1949, p. 51.

19. Acest instrument este asemănător celui vest-african numit *darbuka* sau *darabukka*. Vezi Ilona Borsai, *Melody types...*, p. 67; Hans Hickmann, *La daraboukkah*, în «Bulletin de l'Institut d'Egypte», t. XXXIII, Le Caire, 1952; Idem, *Aegypten. Musikgeschichte in Bildern*, Leipzig, 1961, p. 84 și 92.

poate face. Aceasta pare să fie o particularitate a Egiptului din cele mai vechi timpuri, imnele de jale fiind create la înmormântarea fiilor primilor regi ai Egiptului. Dar nu numai cîntarea funebă, ci în general, întreaga muzică coptă crează o stare specifică pentru rugăciune, fiind parcă anume creată să însotească slujbele divine. Ea este o muzică liniștită, cu vădit caracter minor, o muzică odihnitoare, în atmosfera căreia sufletul se înalță către Dumnezeu prin rugăciune.

Muzica coptă este vocală în întregime și trebuie cîntată *monodic*, fiindcă ea nu se pretează la armonie. Dacă s-ar încerca acest lucru, ar trebui găsit un sistem armonic special pentru a nu altera sau denatura expresiile ei reale și spiritul ei original. Ea nu se pretează nici la acompaniament instrumental, în afară de cele menționate, deoarece numai coardele vocale sînt în măsură să exprime cu adevărat caracterul real și expresia specifică a acestei muzici.

În ceea ce privește structura muzicii copte, ea nu a fost încă bine studiată și determinată. Ceea ce este sigur, este faptul că ea nu este structurată după cele opt glasuri din muzica bizantină, deși unii cercetători au afirmat acest lucru²⁰. Ea nu este nici muzică bizantină, nici arabă, nici turcă, și nici siriană, ci muzică veche egipteană, structurată după alte principii decît acestea.

Singurele informații referitoare la felul cum trebuie cîntate imnele liturgice, găsite în cărțile de cult, destul de numeroase, ale coptilor²¹, sînt acelea care vorbesc de ariile, glasurile sau modurile *Adam* și *Batos* (ihos Adam și ihos Batos), dar acestea par să indice cu totul altceva decît modul de cîntare al imnului. Ele sînt mai mult o indicație tipiconală care arată că imnele, care sînt prevăzute cu specificarea «Adam», se cîntă în prima parte a săptămîinii (luni, marți, miercuri), iar celelalte, care au menționarea «Batos» se cîntă în a doua parte a săptămîinii (joi, vineri, sîmbătă). Ele sînt deci mai degrabă indicații tipiconale decît muzicale. «Adam» este primul cuvînt al textului de luni, iar «Batos» primul cuvînt al celui de joi. Acești tenmeni nu au nici un raport nici cu ritmul, nici cu structura versurilor, căci se aplică la fel și cîntărilor și psalmilor²². De obicei, numai imnele numite teotokii, psali, tarh, lobș și difnar se cîntă după indicația «Adam» în primele trei zile ale săptămîinii, iar după indicația «Batos», în ultimele zile. Doxologiile și odele fac excepție de la această regulă, avînd modurile specifice de cîntare. De altfel, nu numai anumite feluri de imne au modurile lor proprii de cîntare, ci chiar slujbe întregi se cîntă într-un fel deosebit. Așa este Liturghia Sfîntului Grigorie care se deosebește de toate celelalte liturghii și slujbe din Biserica Coptă²³.

20. V. Vansleb. *Histoire de l'Eglise d'Alexandrie*, Paris, 1809, p. 58. Acest lucru este ușor de înțeles dacă avem în vedere faptul că muzica bizantină a fost sistematicată și structurată după cele opt glasuri abia în secolul al VIII-lea de Sfîntul Ioan Damaschin, dată la care coptii erau separați de mult de Bisericile de rit bizantin, iar împrumuturile de orice natură erau imposibile.

21. Despre cărțile de cult ale Bisericii Copte și despre rînduielele tipiconale ale slujbelor copte vezi : Drd. N. D. Necula, *Scurtă privire asupra literaturii religioase a Bisericii Copte și îndeosebi asupra cărților de cult*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 5-6. p. 644-659 ; O. H. E. Burmester, *The Egyptian or Coptic Church. A detailed description of her liturgical services and rites and ceremonies observed in the administration of her sacraments*, Le Caire, 1967.

22. A. Mallon, *Les théotakies...*, p. 22-23.

23. În Biserica Coptă se săvîrșesc trei liturghii : Liturghia Sfîntului Marcu, cunoscută azi sub numele de Liturghia Sfîntului Chiril care, avînd un caracter mai sobru și fiind mai lungă, se oficiază în timpul posturilor principale din cursul anului și la slujbele dînebre ; Liturghia Sfîntului Vasile, care este cea mai des întrebuintată și Liturghia Sfîntului Grigorie, care, avînd caracter sărbătoresc mai accentuat, se întrebuintează la sărbătorile Mîntuitorului și în ocazii solemne. Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 111.

Problema modurilor sau gamelor, întrebuințate în muzica actualelor imne copte, este o problemă de cercetare științifică.

Un mare număr de imne din slujbele liturgice au indicații speciale după care trebuie să se cînte. Numele glasului sau modului de cîntare poate să fie în legătură cu un oraș sau cu o localitate în care imnul își are originea sau unde a fost mai răspîndit. Alți termeni exprimă sau indică un mod caracteristic de cîntare, ca «Lohn el Huzn» sau «Lohn el Farah», în timp ce alții indică moduri de cîntare pentru ocazii deosebite, ca «Lohn el Șa — amin», «Lohn el Salabut» sau «Lohn Sanavey» adică modul obișnuit al cîntărilor. Foarte frecvent se poate observa indicația «el Lohn el Ma'ruf», care înseamnă «modul cunoscut», indicînd că acesta este un mod cu care cîntăreții sînt familiarizați, pentru executarea unor astfel de imne²⁴.

În ceea ce privește modul de execuție a cîntărilor, imnele copte se cîntă foarte rar. O particularitate a lor este aceea că ele sînt foarte lungi. Cîteodată un imn durează 50 de minute, deși textul lui nu cuprinde decît un singur cuvînt, ca «Aliluia», sau cel mult două cuvinte. Această lungime se datorează și faptului că coptii, în afara executării cîntărilor, cu textul respectiv din cărțile de cult, folosesc foarte mult cîntarea cu ajutorul vocalelor, ceea ce întîlnim de fapt și în vechile cîntări bizantine. Coptii au moștenit cîntarea pe cele șapte vocale grecești, de la preoții vechilor egipteni, care le cîntau una după alta. Muzica multor imne copte este încă în întregime cîntată după una din aceste vocale.

Cîntarea coptă este plină de lungi pașaje melismatice, procedee ritmice, ca accentuarea unor silabe pentru a marca ritmul sau ca să se sesizeze accentuarea unor note²⁵. De altfel, cîntarea melismatică este foarte frecventă în muzica orientală, dar melismul are mai ales caracter ornamental. În muzica coptă, pe lângă melisme, se găsesc adesea lungi vocalize, cu caracter regulat. Aceste vocalize sînt cîntate cu aceeași intensitate și în același tempo, ca și părțile silabice, fiind o parte integrantă a melodiei²⁶.

În scrierile gnostice din Egipt. se află expresia «cîntece de vocale», care a fost interpretată de cercetători ca o manifestare antică a cîntării melismatice, cu mult anterioară erei creștine. Acest lucru se poate observa azi în bisericile copte cînd cîntăreții, pentru a ușura cîntarea vocalelor lungi, intercalează între două silabe separate prin aceste vocale, silabe suplimentare, ca: ie-ie sau uo-uo. Întrebuințarea acestor silabe este foarte utilă pentru învățarea muzicii copte, căci, așa cum am arătat, imnele Bisericii Copte nu au fost scrise pe notație muzicală, ci transmise numai oral. Aceste silabe intercalate ajută la memorizarea vocalizelor lungi²⁷.

Ceea ce trebuie reținut, în privința acestui mod de cîntare, este faptul că linia melodică a unei cîntări rămîne aceeași în interpretarea diferiților cîntăreți, ca și situația în care aceiași cîntăreți cîntă aceeași melodie la date diferite. «Improvizația nu pare să se impună în cîntarea coptă în așa fel încît să deformeze melodia. Ea se raportează mai ales la ornamentele muzicale, foarte numeroase de altfel în cîntarea coptă»²⁸.

Imnele liturgice copte, cu mecanismele lor specifice, calificate de Villoteau și de alți europeni ca «barbare», «monotone», nu sînt deloc primitive. Din contră, ele

24. Dr. Martha Roy. *op. cit.*, p. 10. 25. *Ibidem*, p. 10.

26. Iloa Borsal. *A la recherche...*, p. 34—35.

27. *Ibidem*, p. 36 ; Idem, *Variations ornamentales...*, p. 91—92.

28. Hans Hickmann, *Observations sur les survivances de la chéronomie égyptienne dans le chant liturgique copte*, în «Annales du Service des Antiquités de l'Égypte», t. XLIX, Le Caire, 1949, p. 138, la Iloa Borsal. *Variations...*, p. 92 ; René Menard, *Note sur la mémorisation et l'improvisation dans le chant copte*, în «Études grégoriennes», t. III, 1959, p. 135—143.

poartă urmele sau vestigiile unei societăți dezvoltate și ale unei culturi foarte rafinate, ceea ce presupune că ele sînt fasonate după diferitele moduri de cîntare ale Vechiului Egipt. În construcția lor se manifestă aceeași tendință spre monumentalitate, spre dimensiunile supraomenești, ca acelea care au dat naștere piramidelor, templelor și stațiilor colosale din Egipt²⁹.

Imnele Bisericii Copte au fost compuse pentru a fi cîntate alternativ de două coruri, de nord și sud. Există și imne cum sînt cele de la slujba cununiei, care sînt cîntate de grupuri de cîntăreți care alternează fie cu solistul, fie între ele. Grupul cîntă, fie repetînd exact motivul prezentat de solist, fie că reia, ca refren, melodia de bază, în timp ce solistul este liber să facă diferite variații ale aceleiași teme sau să introducă noi elemente melodice. Imnele cununiei sînt de asemenea, acompaniate de bătaia constantă și ritmică a mîinilor, ca și de chiotele (zaghari) femeilor³⁰.

În Biserica Coptă este folosit adesea și recitativul, executat monoton, bine ritmat și cadentat, pentru unele părți din slujbă, care sînt recitate de întreaga asistență³¹.

În ceea ce privește modul de învățare a cîntării bisericești, copții folosesc și azi sistemul tradițional oriental, al învățării «după ureche», prin repetare continuă. Ei nu au cărți cu notație muzicală, ci doar specialiști care au învățat corect, de la înaintași, cîntarea bisericească. Aceștia sînt numiți profesori de muzică la instituțiile copte de învățămînt, învățînd pe elevi numai prin repetiție deasă și continuă.

La Seminarul teologic din Cairo, există o catedră de muzică bisericească și ritual unde se învață cîntările bisericești. De asemenea, acest seminar sau colegiu are o secție, numită «Institutul Didim cel Orb», care are menirea să pregătească pe cîntăreții necesari Bisericii Copte. El are o durată de șase ani de studii în care se pregătesc mai ales cîntăreții orbi. În trecut, cîntăreții erau recrutați toți numai dintre orbi, cîntările fiind învățate oral. În zilele noastre, cînd au început înregistrarea și notarea cîntărilor, ei sînt recrutați și din cei cu vedere, condiția esențială fiind dotarea cu o voce melodioasă. În curtea «Institutului Didim cel Orb» elevii orbi pot fi auziți tot timpul repetînd tot felul de cîntări bisericești, pentru a le învăța și fixa în memorie cît mai exact.

Pentru învățarea și studiul cîntărilor bisericești, Institutul de studii copte din Cairo are o secție de «Muzică coptă» care se ocupă cu studiul științific al muzicii copte. Directorul ei este profesorul Ragheb Mofteh, un pasionat cercetător care acordă ospitalitate și ajutor tuturor cercetătorilor în cîmpul muzicii copte. În această secție se înregistrează, apoi se transpune pe notație muzicală liniară — cea plastică nu este cunoscută în Egipt —, toate cîntările liturgice din cultul Bisericii Copte, încercînd să se stabilească trăsăturile distinctive ale muzicii copte și legătura ei cu vechea muzică egipleană. Această secție scoate și discuri cu aproape toate cîntările liturgice copte. Ea are și un cor care cîntă cît se poate de exact muzica pentru a fi înregistrată. Tot în această secție se înregistrează și folclorul copt. Ea este un adevărat laborator în care se studiază, înregistrează și prelucrează muzica coptă³².

*

29. Ilona Borsai, *A la recherche...*, p. 35—36.

30. Vezi E. W. Lane, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, London, New York, Melbourne, 1890, p. 150; H. Hickmann, Cr. Grégoire, Duc de Mecklenburg, *Catalogue d'enregistrements de Musique Folklorique Egyptienne*, Strassbourg, 1950, p. 20.

31. A. Mallon, *op. cit.*, p. 23.

32. René Menard, *Notation et transcription de la musique copte*, în «Les Cahiers Coptes», 1953, nr. 3, p. 344; Bishop Gregorius, *The Catechetical or theological school of Alexandria, in St. Mark and the Coptic Church*, p. 81—82.

Ascultată cu plăcere și interes, muzica coptă este tot mai gustată și apreciată de cercetători și pasionați de pretutindeni. Cântată în bisericile copte, în care alțea generații de credincioși, asceți și sfinți și-au înălțat inimile către Dumnezeu, cu cuvintele vechilor liturghii, săvârșite cu rituri solemne și printre nori de tămâie, ecourile cântărilor copte se armonizează cu stilul arhitectonic minunat al bisericilor. În cadrul slujbelor divine, în care cântarea ocupă un loc de frunte, aceasta produce o adâncă impresie asupra sufletelor credincioșilor, fiind o muzică liniștită care crează o atmosferă de pace, potrivită pentru rugăciune. Deși simplă în structura ei, cântarea cultică coptă este impresionantă prin aceea că ea face să reînvieze vechea Biserică Coptă. Bogăția de imne păstrate și cântate la cult, demonstrează că imnologia ei are un fundament apostolic, iar Biserica Coptă este păstrătoarea poeziilor creștine vechi și a unei muzici care în decursul timpurilor nu a primit influențele străine nici ale muzicii bizantine, nici ale celei arabe, nici ale celei turcești și nici ale celei siriene. Ea este vechea muzică egipteană, adaptată la producțiile imnografice creștine.

N. D. NECULA

IMPERIUL ȘI BISERICA ÎN BIZANȚ ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

Dacă anul 1453 înseamnă practic căderea Imperiului bizantin, decăderea lui a început însă mult mai de vreme, factori diferiți contribuind la aceasta. Secolul al XV-lea, se poate spune că-i pregătit de cel de-al XIII-lea care rămâne în istoria Bizanțului un veac de durere, de adâncă frământare, de imperiu în pribegie și revenire, de încercare disperată pentru supraviețuire și, în sfârșit, de izbândă și strădanie. Constantinopolul acum cade sub stăpânire latină și asta-i marea lovitură dată lui, în urma căreia, chiar dacă și-a revenit după mai bine de o jumătate de veac, tot nu se poate vindeca și se îndreaptă spre sfârșitul dureros.

Bizanțul este un imperiu creștin prin excelență, rolul Bisericii în viața împărăției fiind de o covârșitoare importanță. Puterea politică și cea bisericească se găsesc mereu alături, raporturile dintre ele fiind fericite de multe ori, dar nu într-un totu armonioase iarăși adeseori. Tocmai acest aspect vom căuta să-l urmărim în zbuțumatul secol ce avem în atenție, pornind de la căderea Constantinopolului sub latini și până la săvârșirea din viață a primului paleolog, purtător de coroană imperială, Mihail VIII, răstimp în care, mai ales, în prima parte, până la 1261, lupta se dă pentru redobândirea Constantinopolului, Imperiul și Biserica acționând în vederea atingerii acestui scop.

În plină săptămîna Patimilor anului 1204, Bizanțul datorește cruciaților tragice clipe trăite, pierderea capitalei și dezmembrarea sa. Un imperiu latin își are Constantinopolul capitală, avînd alte state latine apărute în aceleași împrejurări, în raporturi de vasalitate: regatul de Tesalonic, ducatul ateno-teban în Grecia centrală și principatul Ahaiei în Peloponez. Năpăstuiții bizantini, fugiți de centrul primejdiei, nu dezarmează și apar statele grecești: despotatul Epirului, imperiul de Trapezunt și imperiul de la Niceea. De acum latinii urmăresc întărirea poziției dobîndite și cucerirea celorlalte state grecești, iar bizantinii să se organizeze cît mai bine pentru ca, la timpul potrivit, să alunge pe latini din Constantinopol, ciocniri și lupte continuînd a fi multă

vreme între aceste state care se aliază în diverse combinații¹. Papa Inocențiu III (1198—1216), surprins și nemulțumit la început, se asociază entuziasmului cuceritorilor văzînd mîna providenței în cele întîmplate, dar mai ales că avea iluzia impunerii supremației sale peste Biserica răsăriteană².

Imperiul de la Niceea devine centrul rezistenței bizantine și atîta timp cît la Constantinopol a fost împărat latin (1204—1261), acolo în Bitinia a fost Imperiul bizantin și refugiu elenismului. Teodor I Lascaris (1204—1222) se ridică în fruntea Bizanțului în exil, toți își îndreaptă privirile și speranțele spre el. De la început are de întîmpinat mari dificultăți, dar tradiția imperială bizantină era atît de puternică, încît statul bizantin n-a dispărut, ci s-a întărit în Asia Mică unde s-a lucrat din răspuțeri pentru reconstituirea lui³, mai ales că diplomația bizantină a știut să cișlige bunăvoința sultanului de Rum⁴ și a țarului bulgar, Ioniță Caloian⁵.

Totul trebuia luat de la început și munca nu-i deloc ușoară. Imperiul avea suveran, iar patriarh nu era care să-l consacre împărat, deoarece în timpul asediului latin, patriarhul Ioan X Camateros (1198—1206) se refugiase la Demotika, pe teritoriul bulgar. Zadarnic se străduiește Teodor Lascaris să-l aducă la Niceea unde fi era locul și unde era mare nevoie de el. Prezența lui era necesară pentru a da prestigiul imperiului în exil și a încorona împărat, dar el înțelege să refuze⁶. Și face asta poate prîvind pe Lascaris drept uzurpator, explicabilă optică dacă ne gîndim la rudenția patriarhului cu Alexios III Anghelos, dar, cu siguranță, inima lui era alături de niceeni și se pare că a contribuit la alianța bizantino-bulgară din 1204—1205⁷. El era patriarhul de drept și cînd papa Inocențiu III și-a impus pentru prima dată, în mod direct, supremația asupra Constantinopolului, păstorit de patriarhul latin, Toma Morosini, din locul exilului înțelege să trimită papei scrisoare plină de indignare, lăsînd nu numai pe bizantini să protesteze⁸. Refuzul patriarhului Ioan era în defavoarea noului imperiu și a suveranului, dar Teodor Lascaris, avînd tactul necesar și înțelepciunea omului de stat, la care se adăuga o evlavie sinceră și intimă, o viață virtuoasă și respect pentru Biserică, nu se grăbește pentru a greși, ci are răbdare să aștepte demisia, în februarie, și săvîrșirea din viață, puțin după aceea, în mai 1206, a patriarhului Ioan X Camateros⁹. Și nici atunci nu s-au precipitat lucrurile, așteptarea mo-

1. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, vol. II, Paris, 1932, p. 175—176.

2. Louis Bréhier, *Le monde byzantin*, vol. II. *Vie et mort de Byzance*, Paris, 1948, p. 368; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 217—219; N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine*, vol. III. Bucarest, 1943, p. 101; *Nouvelle histoire de l'Eglise*, vol. II, *Le Moyen Age*, Paris, 1968, p. 385; *Histoire universelle*, vol. II, sous la direction de R. Grousset et E. G. Léonard, «Encyclopédie de la Pléiade», 1957, p. 237; Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 447.

3. G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 448; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 368; Paul Lemerle, *Histoire de Byzance*, ed. VI, Paris, 1969, p. 108.

4. *Histoire universelle*, vol. II, p. 243.

5. Vezi mai pe larg problema în *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, *The Byzantine Empire*, part. I, edited by J. M. Hussey, Cambridge, 1966, p. 295; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 179—181.

6. *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, part. I, Cambridge, 1966, p. 295; V. Laurent, *La chronologie des patriarches de Constantinople au XIII-e s. (1208—1309)*, in «Revue des Etudes Byzantines», t. XXVII (1969), p. 131; N. Iorga, *op. cit.*, p. 105; R. Janin, *Au lendemain de la conquête de Constantinople. Les tentatives d'union des Eglises (1204—1208)*, in «Echos d'Orient», an. 36 (1933), nr. 169, p. 6.

7. R. Janin, *op. cit.*, p. 6; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 179.

8. Martin Jugie, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab ecclesia catholica dissidentium*, tomus IV, *Theologiae dogmaticae graeco-russorum expositio*, Paris, 1931, p. 340—342; *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, 1., p. 302.

9. N. Iorga, *op. cit.*, p. 1144.

mentului potrivit durind doi ani, poate și pentru că mai erau unele dorințe și speranțe ca noul patriarh să se aleagă în Constantinopol¹⁰. Momentul vine în martie 1208, când ierarhii bizantini, cîți au putut, s-au adunat în Niceea, la chemarea lui Teodor Lascaris și au ales patriarh pe Mihail IV Avtorianos (1208—1214), care în ziua de Paști același an a încoronat și uns pe Teodor I Lascaris, împărat, conferindu-i o semnificație bizantină universală. Acum s-a născut din nou Imperiul bizantin¹¹, cu împărat și patriarh după lege și datină, în exil, este adevărat, dar cu puțința de a acționa legal și, mai ales, cu dorința luptei necontenite pentru aducerea imperiului de la Niceea acasă la Constantinopol. Niceea era numai o reședință vremelnică și transferată în concepția bizantinilor, patriarhul purta titlul de Constantinopol, împăratul ca și bazileii dinaintea lui, aici fiind centrul politic și bisericesc al lumii bizantine expulzate din Constantinopol. Puterile imperială și bisericească vor fi strîns unite, viața religioasă la Niceea nu mai este tulburată de conflicte doctrinare, ci toți, într-un cuget, dau luptă pentru existența și restabilirea imperiului așa cum fusese, Imperiul însemnînd și Biserica puternică. Pînă s-a ajuns aici și de acum, niceenii și-au dat seama că bunele raporturi cu papalitatea sînt spre folosul lor și de aceea discuțiile pentru unirea Bisericilor au fost și vor fi multe. Era nevoie de aceste discuții, bizantinii știau că nu iese nimic din ele, dar de arma diplomației, deseori dovedită folositoare, mai mult ca oricînd era nevoie acum. Biserica altădată ar fi protestat, dar acum știe că dezacordul cu acțiunea împăratului dăunează și statului și ei, așa că poartă discuții și va purta în tot acest răsîmp de vitregie¹².

După patru ani de nesiguranță, cînd era numai împărat la Niceea, dar nici el așa cum ar fi trebuit, dintr-odată imperiul are bazileu și patriarh, fiind așadar cei doi factori atît de necesari. Unul însemna puterea politică, celălalt pe cea religioasă și împreună, în bună înțelegere, pornesc la lucru. Armata, fără de care nu se putea face nimic, trebuia să fie nu numai numeroasă, disciplinată și bine instruită în vederea înfruntărilor ce o așteptau, ci devotată suveranului. Acest devotament față de suveran era, în fond, pentru patrie și cînd nu lipseau contestatarii legimității lui Lascaris

10. De la început sînt discuții între Biserica greacă și latini pentru reglementarea neînțelegerilor, învățatul grec Nicolae Mesarites, ajuns curînd mitropolit de Efes, fiind în fruntea delegației bizantine. S-a demonstrat că-i rezonabil ca patriarhul să fie bizantin și nu latin, după moartea lui Samateros, dar rămîne fără de răspuns apelul lor la papă și la împăratul Henric, așa încît la Niceea este ales patriarhul Mihail IV Avtorianos în 1208. Vezi *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, I., p. 302. Bizantinii din Constantinopol spulberindu-și orice iluzii, în urma tratativelor cu latinii, nu vedeau mîntuirea decît venind de la Niceea. Ei scriu lui Teodor Lascaris că-l recunosc autoritatea și vîd în el singura speranță pentru reunirea sub aripa-i ocrotitoare a celor împrăștiati în «mîinile apostolilor». El imploră să nu-l abandoneze și-l cer să dea patriarh prin sinodul format din episcopii statului său. Scriu și împărătesei Ana și fiului cu rugămîntea de a influența pe împărat să făptuiască unirea bizantinilor din Constantinopol cu frații lor într-o singură Biserică. Cele trei scrisori sînt duse la Niceea de Nicolae Mesarites, în toamna anului 1207. Răspunsul lui Lascaris e foarte satisfăcător, iar Mesarites va reveni la Niceea să asiste la alegerea patriarhului Mihail IV Avtorianos. R. Janin, *op. cit.*, p. 6—20. Unirea bisericească cu Roma, în partea supusă de latini, era numai aparentă, pentru că majoritatea clerului și poporului se ținea departe de ierarhia latină și privea spre Niceea, la Mihail IV pe care-l considera singurul șef legitim al Bisericii bizantine, cu toate strădaniile papei și latinilor pentru o supunere efectivă. *Ibidem*, p. 193.

11. *The Cambridge Medieval History*, vol. I, p. 295 ; V. Laurent, *op. cit.*, p. 132 ; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 369 ; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 450.

12. Discuțiile între delegații celor două biserici s-au purtat chiar din anul 1204, la inițiativa papală, continuă în 1205, 1206, 1207 etc... Vezi A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 219 ; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 376 ; *The Cambridge Medieval History*, vol. IV... p. 303.

pe tron, chiar dintre bizantini, și mai ales ceilalți suverani de la Epir și Trapezunt, prima grijă a noului patriarh și a sinodului a fost să se adreseze armatei bizantine. Ofițeri și soldați, toți sint îmbărbătați și lămuriți asupra datoriei lor de a lupta contra dușmanilor, Dumnezeu fiind alături de ei, încît le-a dat pe împăratul, «muncitor și energic așa cum cer împrejurările». Asigurarea că întregul cler susține pe luptători cu armele sale spirituale și iertarea dată de patriarh, cu puterea harului său, tuturor păcatelor săvîrșite în viața de soldați «care ar muri luptînd pentru apărarea patriei și salvarea poporului lui Dumnezeu»¹³, îmbărbătează și inflcărează oștirea bizantină care nu-și va lăsa așteptată bravura de care e în stare. Împăratul, exemplu de devotament pentru salvarea tuturor, este și el asigurat de unanima rugăciune a clerului pentru a fi întărit de Dumnezeu în lupta pentru scoaterea poporului său din pericol, și pe el, patriarhul absolvindu-l de păcatele săvîrșite pînă în acel moment¹⁴. Totodată, se găsește potrivit ca Biserica, prin tomos patriarhal și sinodal, să jure fidelitate împăratului Teodor I, împărătesei Ana și fiului Nicolae, ierarhii reușiți în sinod angajîndu-se în fața lui Dumnezeu să nu încerce nimic împotriva persoanei și coroanei lor, să nu pactizeze cu eventualii dușmani ai coroanei, jurînd credință, în caz de moarte a lui Teodor I, fiului și împărătesei mame. Fiecare episcop se obligă a ține preoții săi în aceleași dispoziții, iar mitropoliții și arhiepiscopii, la fel vor proceda cu sufraganii lor. Actul¹⁵, cu tot aerul curtenirii oficiale, arată sinceritatea ierarhiei, conștientă că numai în acest fel se pregătește bine viitorul. Împăratul e considerat, ca și înaintașii săi, apărătorul credinței și cînd s-a observat, la un moment dat, o interpolare în textul sinodiconului din Duminica Ortodoxiei, patriarhul îi cere lui îndreptarea textului¹⁶. Dar nu face el ce vrea în problemele ce vin în atingere cu Biserica și îi cere ei să se pronunțe, chiar cînd el, vădov rămînînd, vrea să se recăsătorească¹⁷, iar cînd se va întîmpla ca vreo proiectată căsătorie să fie alături de canoanele Bisericii, patriarhul Mihail IV nu se sfiește a o interzice¹⁸, cu toată intervenția venită din cercuri imperiale.

Sub următorul patriarh, Teodor II Eirenikos (1214—1216), continuă aceleași bune raporturi și acesta acționînd pentru orientarea spre Niceea a bizantinilor din Constantinopol, pe care-i oprește să jure fidelitate papei, să-l pomenească la slujbe ori să se supună patriarhului latin, interzicîndu-le îmbrățișarea credinței romane sub pedepșa excomunicării¹⁹. Această măsură e mai puțin de ordin religios și mai mult politic, fiind un real serviciu cauzei bizantine. După cele citeva luni de patriarhat ale lui Maxim II (1216), poate ajuns la această demnitate mai mult prin voința împăratului al cărui duhovnic era, ajunge patriarh Manuel I Sarantenos (1216—1222), care, atunci cînd nevoia impunea discutii cu Roma pentru unire, nu vrea să apară acestea ca făcute numai din voia și dorința împăratului și a sa, ci sint chemate să consimtă și celelalte patriarhate. Ba mai mult, cum despotul Epirului nu avea sentimente prietenești față de Niceea, împăratul Teodor I evită a i se adresa el în această problemă. O face, deși foarte rezervat, patriarhul Manuel I în 1219, cerîndu-i să trimită episcopi din statul său la Niceea pentru sinodul ce se va ține de Paștile anului următor. La

13. V. Laurent, *Le Patriarcat bizantin, Les Regestes des actes du Patriarcat Iasc. IV, Les Regestes de 1208 à 1309*, Paris, 1971, p. 3—4. Se va cita : V. Laurent, *Les Regestes...*

14. *Ibidem*, p. 5—6. 15. *Ibidem*, p. 7. 16. *Ibidem*, p. 8.

17. În legătură cu a doua soție a împăratului Teodor I Lascaris, Filipa, fiica regelui Armeniei, Leon II. Vezi *Ibidem*, p. 16—18.

18. Patriarhul a interzis căsătoria protovestiarului Vasile Comnen cu fiica lui Branama pentru că erau rude. *Ibidem*, p. 20. 19. *Ibidem*, p. 24—25.

sinodul din 1220, prezidat de împărat și la stăruința lui, ținut din motive lesne de înțeles, se acordă autocefalia Bisericii sîrbe și este ales Sava, arhiepiscop de Peci și a toată Serbia, hirotonit fiind tot la Niceea²⁰, motiv de supărare pentru arhiepiscopia Ohridei. Sinodul are scopul să consolideze puterea lui Teodor I Lascaris față de latini, și deci a imperiului, dar clericii Epirului fac multă gălăgie în atitudinea lor de condamnare a sinodului²¹, bineînțeles la ordinul despotului lor. Bunele raporturi între împărat și patriarh nu duceau, însă, la dominarea despotică de către suveran a Bisericii. Și se vede acest lucru din opoziția patriarhului și sinodului la planul bazileului de a-și căsători fiica, Eudochia, cu împăratul latin de Constantinopol, Robert de Courtenay motivat acest refuz prin impedimentul de rudenie²². Desigur bizantinii nu puteau vedea cu ochi buni acest mariaj, dar împăratul știa că astfel își întărește poziția și planurile, patriarhul cunoștea toate acestea, dar nu putea privi cu indiferență la călcarea prevederilor canonice.

Ioan III Ducas Vatatzes (1222—1254), urmează pe tronul imperial de la Niceea și Gherman II (1223—1240) pe cel patriarhal, cu aceeași dorință de a continua opera predecesorilor. O enciclică patriarhală se îndreaptă de la început spre fiii rămași fără păstor din Constantinopol, pentru a-i întări și încuraja²³. Privirile spre Constantinopol erau îndreptate din trei părți: Ioan Vatatzes de la Niceea, Teodor Anghelos de Epir și Ioan Asan II, țarul bulgarilor; de aici rivalitate între ei. În 1224 despotul Epirului ocupă Tesalonicul și acest triumf îl determină să se proclame împărat. Aici avea nevoie de Biserică, dar arhiepiscopul de Tesalonic, Constantin Mesopotamites, deși reinstalat de el în scaun, ca un bun bizantin, nu înțelege să se amestece în cele ale patriarhului său și refuză²⁴ a săvîrși ceremonia încoronării. Epirotul se vede nevoit a se adresa în altă parte și unde ar fi putut nimeri mai bine decît la Dimitrie Chomatianos, arhiepiscopul Ohridei care, supărat pe Niceea, răzbună înălțarea Bisericii sîrbe cu încoronarea lui Teodor Anghelos, împărat al Epirului²⁵, uitînd Chomatianos că împăratului de la Niceea datora ridicarea sa pe scaunul Ohridei în 1217. Arhiepiscopul de Ohrida, care se socotea mai presus și decît patriarhul, prin încoronarea epirotului, n-a voit decît să-și arate independența față de împăratul și patriarhul de la Niceea²⁶. Patriarhul Gherman nu-l lasă fără muștrare pentru uzurparea dreptului de a încorona suverani și contribuția la scindarea unității Bisericii bizantine²⁷ și așa în clipe nefericite. Dar ce se mai putea face decît a primi muștrare și Teodor Anghelos, prin scrisoare sinodală, pentru uzurparea titlului de împărat, înlăturarea din scaun a lui Constantin Mesopotamites, arhiepiscopul Tesalonicului, care se arăta fidel Niceei și toată politica antiniceeană. I se cere totodată să renunțe a semna cu cerneală roșie și a purta purpură, mai ales că și episcopatul Epirului, cu toate piedicile puse de Anghelos, se orientează tot spre Niceea²⁸. De ce acționa numai Biserica și împăratul Vatatzes deloc, nu-i greu de înțeles. Acesta se putea face ascultat numai prin forță armelor, dar patriarhul venea cu prestigiul și autoritatea sa spirituală, dojana patriarhală neputînd lăsa cu totul indiferent pe cel în cauză.

20. *Ibidem*, p. 27—32. 21. *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, I... p. 306.

22. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 34. S-a rămas numai la proiect din cauza morții împăratului Teodor I Lascaris, dar cine știe ce s-ar fi ales dacă nu muria și ar fi stăruit în planul său.

23. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 42.

24. *The Cambridge Medieval History*, IV, I... p. 308.

25. G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 458.

26. *The Cambridge Medieval History*, IV, I... p. 306—307.

27. Vezi V. Laurent, *Les Regestes...* p. 52. 28. *Ibidem*, p. 47, 51, 56.

Patriarhul face același lucru și cu urmașul lui Teodor Anghelos, Manuel, în 1231—1232, cerindu-i lepădarea purperei și contribuția la unirea Bisericii bizantine. Succesul pare să fie complet de data asta, răspunsul despotului Manuel fiind că renunță la titlul de împărat, în schimbul prieteniei și păcii cu împăratul Ioan Vatatzes. Totodată un sinod al episcopilor despotatului său declară supunere patriarhului de la Niceea²⁹. Cîștigul e mare pentru cauza Imperiului bizantin, iar meritul patriarhului, al Bisericii este evident.

La Niceea se lucra serios și cu reușită, împăratul și patriarhul, adică Imperiul și Biserica, fiind mîna în mîna. Se reiau discuțiile cu Roma pe tema unirii Bisericilor. Împăratul Ioan III Ducas Vatatzes avea nevoie să fie papa de partea lui. Așa cum se mai făcuse cu ani în urmă și patriarhul Gherman II este de acord. Chiar dacă nu-i conveneau discuțiile, el înțelegea nevoia momentului, ca de altfel și împăratul, fără să-și facă probabil vreo iluzie nici suveranul, nici patriarhul. Astfel între 1232—1234 avu loc schimb de scrisori între patriarhul Gherman II și papa Grigore IX, la inițiativa celui dintîi care, la rîndul său, dădea curs dorinței imperiale. Au loc mai multe discuții între cele două părți, dar tot inutile se dovedesc³⁰.

Între timp soarta se arăta tot mai favorabilă Niceei. Pe lângă prietenia cu împăratul german, Frederic II, se adaugă cea a țarului bulgar, Ioan Asan II, chiar dacă-i nestatornică. Acesta, din urmă, certat cu papa, își întoarce privirile spre Bizanț și, în urma tratatului de alianță semnat la Gallipoli în primăvara anului 1235 cu bazileul Ioan Vatatzes și a căsătoriei fiicei sale cu fiul bazileului, dobîndește autocefalia Bisericii bulgare, în aceeași primăvară, prin hotărîrea sinodului de la Lampsak. Ordonanța patriarhală și sinodală prin care se acordă autocefalia și titlul de patriarh arhiepiscopului de Tîrnovo, Ioachim are pe lângă acordul patriarhilor orientali și confirmarea imperială³¹. Este aici un succes al bulgarilor, dar și unul diplomatic al Niceei. Patriarhul, altădată, în clipe prielnice, e greu de crezut că ar fi înclinat spre așa ceva, dar acum, ca un bizantin, e în concordanță de vederi și acțiune cu împăratul și interesele imperiului.

Împăratul Ioan III Ducas Vatatzes era energic și autoritar, lupta pe toate căile pentru restaurarea imperiului, iar în această luptă sprijinul Bisericii îi era indispensabil. Am văzut pînă acum înțelegere cu patriarhul Gherman II și rezultatul acestei armonii s-a dovedit mai mult decît satisfăcător. Patriarhul fusese ales, desigur, și cu voința imperială, dar dacă-l vedem de acord mereu cu împăratul, asta se explică și prin firea pașnică, dar mai ales prin înțelegerea intereselor superioare ale statului și n-a greșit. De altfel, în tot ce a făcut, nu-i poate reproșa ceva, dar de proceda altfel, poate că da, deoarece lipsa de armonie între cei doi factori de primă importanță în stat ar fi dăunat mult. Murind Gherman II, în 1240, se pune problema unui

29. *Ibidem*, p. 60—61.

30. Discuții cu Roma mai avuseseră loc în 1214, apoi se pregătea ceva în acest sens în 1219—1220, fără să știm ce s-a făcut atunci și, în fine, se reiau în 1232. Acum cinci călugări franciscani, eliberați din captivitatea turcă, vin la Niceea unde au schimb de vederi asupra unirii Bisericilor cu patriarhul Gherman II și împăratul Ioan Vatatzes care le fac o foarte bună primire. El duc papei scrisoarea patriarhului care propunea discuții pentru unire. Papa acceptă bucuros și trimite delegați în 1234. Discuțiile au loc la Niceea și apoi la Nymphaon, dar eșuează. Vezi Jean E. Pappadopoulos, *Théodore II Lascaris, empeureur de Nicée*, Paris, 1908, p. 45—46. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. IV, 1, Paris, 1924, col. 1309; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 222; N. Iorga, *op. cit.*, p. 138. *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, p. 312;

31. *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, p. 311; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 461—462; V. Laurent, *Les Regestes...*, p. 88; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 200—201.

succesor la patriarhat. El însuși, pe patul de moarte, îl desemnase pe Nichifor Blemmydes pentru această demnitate, dar când s-a pus problema alegerii, împăratul Vatatzes se opune întrucît candidatul era prea devotat slujirii intereselor Bisericii, intransigent chiar, și n-ar fi acceptat cu ușurință anumite concesii. Așa că, temîndu-se de viitoare diferende, împăratul n-a acceptat alegerea lui³² și dacă ne gîndim la situația imperiului, nu poate fi judecată cu multă asprime atitudinea imperială în această problemă. Ocupat fiind cu multe campanii militare, împăratul se găsea în imposibilitatea alegerii între candidații desemnați de sinod a celui pe care-l găsea potrivit și de aceea, cu excepția a trei luni din anul 1241, cînd patriarh a fost Metodie, vacanța patriarhală a durat trei ani³³. Biruințele lui Vatatzes pe cîmpul de bătălie întăresc și măresc imperiul, iar zilele latinilor în Constantinopol încep tot mai mult a fi numărate. Temînd cu bălăliile, împăratul reia arma diplomației și se îndreaptă iar spre Roma, după ani de tăcere. Papa Inocențiu IV (1243—1254), înțelept în ale politicii, se arată bucuros. Conștient că Imperiul latin nu are viitor, în dorința unirii, este dispus a-și depăși toți predecesorii în concesii. Ioan Vatatzes, în schimbul sprijinului promis al papei la luarea Constantinopolului, era dispus să accepte supremația romană, deși patriarhul Manuel II (1243—1254), cu toată înțelegerea și ascultarea ce dovedea față de împărat, nu se arăta dispus la așa ceva. În 1250 și 1254 cite o delegație ia drumul Romei pentru tratative³⁴, corespondența este intensă, dar cînd să iasă ceva din toate aceste osteneți, moartea a secerat pe cei trei eroi principali. Și ciudat e că au trecut la veșnică odihnă unul după altul, în ultimele trei luni ale anului 1254 fiecare lună, octombrie, noiembrie, decembrie, avîndu-și ilustrul ei dispărut, în ordine: patriarhul Manuel II, împăratul Ioan III Ducas Vatatzes și papa Inocențiu IV.

După jumătate de secol de existență a imperiului în exil, rezultatul este mai mult decît satisfăcător.

Tronul revine foarte învătățului fiu al lui Vatatzes, Teodor II Lascaris (1254—1258), care, grăbit să plece la luptă cu bulgarii, nu înțelegea să pornească pe drumul războiului înainte de a fi uns împărat³⁵. Și cum vacanța patriarhală era piedica, el grăbește alegerea patriarhului. Candidatul sinodului era același Blemmydes, prestigioasa figură bisericească a timpului său, care tocmai de aceea nu fusese acceptat cu ani în urmă, pentru aceeași demnitate de către Vatatzes. Totuși, împăratul și mai ambițios să domine, decît părintele său, mai doritor ca Biserica să nu-i iasă din cuvînt, neputînd trece peste voința unanimă, se oprește și el la Blemmydes cu rugămintea să primească patriarhatul. Acesta însă, cunoscîndu-i caracterul dominator și irascibil, cunoscîndu-și propriul spirit de independență, conștiința sa înaltă despre rolul Bisericii, independența ei și a patriarhului, nu poate accepta, cu toată stăruința împăratului, ci, smerit, preferă retragerea în umila chilie a minăstirii sale³⁶. Poate-i mai bine că s-a întîmplat așa pentru liniștea imperiului atît de necesară acum. Nu-i rămîne împăratului Teodor II decît să se oprească asupra unui călugăr necunoscut, supus, ascultător, devotat, fără cine știe ce învățătură, Arsenie Avtorianos, care în cîteva zile

32. Jean B. Pappadopoulos, *op. cit.*, p. 62.

33. V. Laurent, *La chronologie des patriarches...* p. 139.

34. *Nouvelle histoire de l'Eglise*, vol. II, Paris, 1968, p. 386; Jean B. Pappadopoulos, *op. cit.*, p. 47; Conrad Chapman, *Michel Paléologue, restaurateur de l'Empire byzantin (1261—1282)*, Paris, 1926, p. 19; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 383.

35. V. Laurent, *La chronologie des patriarches...* p. 139.

36. Vezi cuvintele împăratului și răspunsul lui Blemmydes la Jean B. Pappadopoulos, *op. cit.*, p. 62—67.

se vede trecut prin treptele preoției și ajuns patriarh³⁷. Încoronarea și ungerea s-a făcut de el, peste puțină vreme, și acum iarăși găsim împărat și patriarh, după toată regula, în împărăție. Docilitatea patriarhului Arsenie față de voința imperială se arată de la început, așa cum înaintașii săi n-ar fi făcut-o, poate nici sub Vatatzes, oricât de ascultători și pașnici ar fi fost. Când un demnitar, acuzat pentru crimă de les-maestate, fu sortit morții de către împărat, patriarhul și sinodul sînt de aceeași părere. Și se pare că prestigiosul Blemmydes, consultat în urmă de suveran, a fost împotriva, iar împăratul i-a urmat sfatul³⁸. Împăratul Teodor II Lascaris înțelegea să domine Biserica, să-i dirijeze politica, să participe la afacerile ei și să-i prezideze sinoadele, mai ales că era și învățat în ale teologiei³⁹. De aici tot interesul ca să aibă un patriarh docil spre a nu fi împiedicat în ridicarea autorității imperiale deasupra magisteriului Bisericii în materie de dogmă, el afirmînd primatul puterii laice asupra celei spirituale⁴⁰. Crezîndu-se chemat de cer pentru a restaura înțelegerea în sînul creștinătății, continuă tratativele cu Roma. El răspunde binevoitor noului papă Alexandru IV (1254—1261) în problema negocierilor de unire bisericească, dar cum excelenta poziție politică nu mai făcea absolut necesar sprijinul papei, își permite a avea o atitudine neutră sau chiar indiferentă la un moment dat. Ajuns în situația de a vedea apropiată luarea Constantinopolului prin forțe proprii, ajutorul papal, venit prin unire, nu-i mai surdea pentru independența Bisericii sale⁴¹. Totuși pornesc delegații de la Niceea spre Roma și de acolo încoace, scrisorile de așezămîni, chiar și patriarhul Arsenie îi scrie papei⁴², dar s-a ales tot nimic din toate acestea, pentru că dacă-i vorba de interesul cuiva, de data aceasta mai mult papa îl avea, ori el singur nu era destul să dorească și să voiască.

Încă din 1242 despotul Epirului, Ioan Anghelos, fusese nevoit să renunțe la titlul imperial și să recunoască suzeranitatea împăratului de la Niceea, dar în 1257 despotul Mihail II refuză a se mai supune împăratului și se proclamă rege. Din nou împăratul apelează la Biserică și o excomunicare sinodală este aruncată asupra despotului și despotatului. Împăratul, bineînțeles, sancționează actul, dar la intervenția prestigiosului Blemmydes, care-și părăsi minăstirea în acest scop, pentru prima oară de la ur-

37. *Ibidem*, p. 64—65; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. I, 2. Paris, 1923, col. 1992; Conrad Chapman, *op. cit.*, p. 22; *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, vol. IV, Paris, 1930, col. 750; N. Iorga, *op. cit.*, p. 125.

38. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 134.

39. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 223.

40. V. Laurent, *Le Pape Alexandre IV (1254—1261) et l'Empire de Nicée*, în «Echos d'Orient», an. 38 (1935), nr. 177, p. 34.

41. *Ibidem*, p. 35—36; Jean B. Pappadopoulos, *op. cit.*, p. 99; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 469.

42. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 224. Scrisoarea patriarhului Arsenie către papa Alexandru IV, din 1256, trimisă din Tesalonica, e destul de interesantă. Zice că numai împăratul este capabil să scoată din cale piatra de sminteală pusă acolo printr-o intrigă a diavolului. Cu împăratul va trebui papa să colaboreze ca să suprimă acest obstacol, să săvîrșească unirea, să întărească legăturile dragostei. Pe delegații papei, ei patriarhul, i-a întreținut, zice, în măsura în care timpul i-a permis. Dar mai ales împăratul a binevoit să-i asculte și să le răspundă. Își exprimă speranța că opera frumoasă va fi dusă la sfîrșit, iar împăratul și patriarhul sînt gata s-o reia. El, patriarhul, se roagă statornic pentru unirea Bisericii și așteaptă sosirea apocriziarului roman. Formula de adresare este $\Theta\omega\ \acute{\alpha}\gamma\iota\omega\tau\acute{\alpha}\tau\omega\ \kappa\alpha\iota\ \tau\iota\mu\iota\omega\tau\acute{\alpha}\tau\omega\ \kappa\alpha\iota\ \mu\alpha\chi\alpha\rho\iota\omega\tau\acute{\alpha}\tau\omega\ \pi\acute{\alpha}\tau\epsilon\rho\ \tau\eta\varsigma\ \pi\rho\epsilon\sigma\beta\upsilon\tau\epsilon\rho\varsigma\ \text{'}\rho\acute{\omega}\mu\eta\varsigma\ \kappa\upsilon\rho\ \text{'}\Delta\lambda\epsilon\acute{\alpha}\nu\delta\rho\omega\ \tau\omega\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega\ \acute{\alpha}\rho\chi\iota\epsilon\rho\iota\ \tau\omicron\upsilon\ \upsilon\phi\eta\lambda\omicron\tau\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\nu\sigma\omicron\tau\omicron\lambda\iota\kappa\omicron\upsilon\ \theta\rho\acute{\nu}\nu\omicron\upsilon\ \text{'}\text{A}\rho\sigma\epsilon\nu\iota\omicron\varsigma\ \acute{\epsilon}\lambda\acute{\epsilon}\omega\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\rho\chi\iota\epsilon\rho\iota\sigma\kappa\alpha\chi\omicron\varsigma\ \text{K}\omega\nu\sigma\tau\alpha\nu\tau\iota\nu\omicron\upsilon\pi\omicron\lambda\epsilon\omega\varsigma\ \text{N}\acute{\epsilon}\alpha\varsigma\ \text{'}\rho\acute{\omega}\mu\eta\varsigma\ \sigma\upsilon\nu\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \sigma\upsilon\nu\ \acute{\epsilon}\mu\omicron\iota\ \iota\epsilon\rho\omega\tau\acute{\alpha}\tau\omicron\iota\varsigma\ \acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\omega\iota\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\rho\chi\iota\epsilon\rho\upsilon\sigma\iota\nu\ \acute{\epsilon}\nu\ \text{K}\acute{\upsilon}\rho\iota\omega\ \text{X}\alpha\rho\iota\rho\epsilon\iota\nu$, V. Laurent, *Les Regestes...* p. 137—138.

carea pe tron a lui Teodor II Lascaris înapoi patriarhului textul anatemei⁴³. O intervenție înțeleaptă, la timp venită, a împiedicat înveninarea situației în imperiu.

Murind prematur împăratul Teodor II Lascaris, tronul revine fiului său minor, Ioan IV Lascaris (1258—1261), lutelat de regentul Gheorghe Muzalon, primul sfetnic al tatălui său, dar moartea violentă venind asupra regentului, din nou se pune problema tutelei. Patriarhul, sinodul și principalii demnitari ai imperiului încredințează tutelela marelui duce Mihail Paleologul, un militar foarte popular, patriarhul Arsenie fiind de asemeni tutorele împăratului nevîrstnic. La intervenția înaltului cler și, în special, a patriarhului, tutorele fu înălțat la a doua demnitate după bazileu, cea de despot⁴⁴. Ambițioși erau destui care să primejduiască tronul și în primul rînd Mihail Paleologul, dar patriarhul veghea cu multă atenție. Din cînd în cînd punea să jure pe aspiranții primejdioși că nu se vor atinge de viața copilului și tron. Jurămintele erau luate în mod solemn și de fiecare dată se emitea un tomos special de către sinod⁴⁵. Paleologul profită de aceste tomosuri sinodale pentru a obține unul favorabil lui, prin care tînărul împărat și partizanii săi jură că nu vor întreprinde nimic împotriva despotului⁴⁶. Biserica era o forță prea mare ca să fie neglijată de Mihail Paleologul în planurile sale ambițioase și caută să se poarte deosebit de curtenitor cu patriarhul. Prevenit, bineînțeles, de vizita oficială ce i-o făcu odată șeful Bisericii, despotul aleargă înaintea cortegiului, salută respectuos pe patriarh și îi ia catirul de frîu pînă la palat. Acolo, dîndu-i onoruri imperiale, se declară al patriarhului umil servitor și mărturisește întregul său devotament pentru binele Bisericii⁴⁷. Sfaturile patriarhului le urma, persoanele ecleziastice erau tratate cu multă amabilitate și nu-i de mirare că amabilitatea și curtoazia îi încununează ambiția Paleologului cu obținerea coroanei de bazileu la sfîrșitul anului 1259. Semnăturile patriarhală și sinodală, ca și consacrarea, au fost făcute cu condiția remiterii puterii efective lui Ioan IV cînd acesta va împlini vîrsta de 14 ani⁴⁸. Dar cine din cei care au peccelluit atîngerea ambiției și-ar fi închipuit că își va regreta curînd fapta? La puțin timp după consacrarea lui Mihail Paleologul ca bazileu, împăratul legitim, Ioan IV Lascaris, este surghiunit într-un castel pe Bosfor. Și dacă el rămîne acolo uitat de cei mai mulți, puțini sînt care nu-l uită, patriarhul Arsenie găsindu-se în fruntea acestor puțini⁴⁹. Patriarhul se vedea înșelat de cel pe care-l favorizase atît de mult. Il deranja că acesta-i sperjur și îl muștra conștiința că l-a sprijinit, fără să gîndească prea mult. Găsește de cuviință să se retragă la mînăstirea Paschasios, în primăvara anului 1260, după ce a lînut în biserică un emoționant cuvînt pe această temă. Zadarnice fură încercările de a-l readuce ori a se obține abdicarea formală și, pînă la urmă, Mihail Paleologul reușește să împună alt patriarh, pentru cîteva luni, pe Nichifor II, cu toată opoziția multor ierarhi⁵⁰. În sfîrșit, Constantinopolul revine bizantinilor la 25 iulie 1261. Vacanța scaunului patriarhal, prin moartea lui Nichifor II, patriarhul de scurtă durată, incomoda nespus de mult, chiar în aceste momente mărețe ale imperiului. Se cuvenea ca intrarea bazileului în adevărata capitală să fie cu fastul și strălucirea cuvenită,

43. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 142 ; Jean B. Pappadopoulos, *op. cit.*, p. 120—121.

44. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 145 ; C. Chapman, *op. cit.*, p. 34.

45. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 145—146.

46. *Ibidem*, p. 145. 47. C. Chapman, *op. cit.*, p. 34.

48. *Ibidem*, p. 37 ; V. Laurent, *Les Regestes...* p. 146—147.

49. C. Chapman, *op. cit.*, p. 38.

50. *Ibidem*, p. 38 ; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. I, 2, Paris, 1923, col. 1992 ; *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, vol. IV, Paris, 1930, col. 750.

iar Mihail Paleologul mai mult ca oricine era frământat de acest lucru. Diplomat abil se dovedește și de data aceasta, încît Arsenie Avtorianos, patriarhul autoexilat, revine pe scaunul patriarhal care nu mai e în pribegie. Intrarea solemnă a împăratului în Constantinopol, la 15 august 1261, capătă caracterul unei sărbători religioase și într-adevăr era. Peste câteva zile el a făcut instalarea oficială a patriarhului, pentru ca acesta, să-l încoroneze a doua oară, la Sfînta Sofia, sub numele de Mihail VIII⁵¹. Împăratul bizantin era restaurat. Se părea că s-au normalizat raporturile între suveran și patriarh, acesta din urmă înșelîndu-se pentru a doua oară de buna credință a Paleologului care nu întîrzie a-l decepționa și a-i spulbera orice iluzie cînd, peste câteva luni, spre sfîrșitul aceluiași an, nevîrstnicul împărat legitim, exilatul Ioan IV Lascaris, este orbit. Mihnirea patriarhului, remușcarea și mînia lui sînt pe deplin justificate. Fără a-și teme soarta se arată la înălțimea demnă de un patriarh. Sînodul este convocat și pronunță sentința de excomunicare⁵² a împăratului, însemnînd acest act de la începutul anului 1262, culmea încordării raporturilor între suveranul politic și cel spiritual, între Imperiu și Biserică. Excomunicatul, a cărui putere încă nu era prea consolidată, își ascunde mînia la început, simulînd, în schimb, mare căință și cere patriarhului să-l admită la penitență. De data asta, însă, nu i-a mai mers, minte învălîndu-se energicul Arsenie care-i condiționează reconcilierea de renunțarea, pur și simplu, la tronul imperial⁵³. Este prima dată cînd s-a ajuns la acest grad al încordării între cei doi factori ai statului și cînd șeful Bisericii pune aceasă condiție. Acum el știa cine-i cel pe care-l favorizase la început, iar atitudinea o ia din mai multe motive. Mai întîi era atașat de Lascarizi și datora scaunul lui Teodor II, copilul fusese încredințat ocrotirii sale și remușcarea-i de înțeles, apoi odioasa faptă a uzurpatorului îndreptăța pe deplin măsura extremă la care a recurs patriarhul. Împăratul Mihail VIII Paleologul avea conștiința supremației Bisericii de voința imperială așa cum de multe ori s-a văzut în Bizanț. Sub împărații niceeni se continuase cam în același sens, dar Biserica înțelegea că interese superioare impun să accepte starea aceasta. Odată reluat Constantinopolul, victoria fiind rodul anilor de conlucrare politico-bisericească, Biserica revine la sentimentul autorității și independenței sale, neînțelegînd să-l mai coboară înaintea cuiva, fie el împărat ori papă⁵⁴. Așa că nu numai din motive personale ia patriarhul Arsenie această atitudine față de împărat, ci mai ales din conștiința că Biserica, în Imperiul restaurat trebuie să fie stăpîină pe acțiunile ei și să-și îndeplinească misiunea în mod independent. Împăratul, în fond, era un fiu al Bisericii ca oricare altul și pentru greșelile săvîrșite ea putea să-i aplice sancțiuni spirituale. Cînd, după toate cele de pînă acum, împăratul Mihail VIII, adugă și intenția repudierii împărătesei Teodora, pentru a o înlocui cu alta, patriarhul nu privește cu indiferență, ci îi arată, în vara aceluiași an, 1262, îndreptățita pedeapsă ce i-ar veni, ca supliment, pe linie spirituală⁵⁵. Tot mai spera împăratul s-o dea la pace cu intransigentul patriarh și să i se ridice aspra sancțiune, dar, cu toate demersurile și așteptările, absolvirea nu se dădea venită. Jurase răzbunare patriarhului, dar

51. Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 120 ; G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 120 ; *Dictionnaire d'histoire...* vol. IV, col. 750.

52. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 166 ; *Dictionnaire d'histoire...* vol. IV, col. 751 ; *Dictionnaire de Theologie Catholique*, vol. I, 2, col. 1992.

53. *Dictionnaire d'histoire...* vol. IV, col. 751 ; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. I, 2, col. 1993 ; C. Chapman, *op. cit.*, p. 50.

54. Vezi C. Chapman, *op. cit.*, p. 99—100.

55. Vezi V. Laurent, *Les Regestes...* p. 166.

tot nu îndrăzne să-l atace direct. Patriarhul rămăsese pe poziție, nu mai admitea nici un compromis și când Iosif, duhovnicul împăratului, îl dezleagă contrar ordinului patriarhal, excomunicarea vine și asupra lui, în martie 1264⁵⁶. Muștrări severe sînt adresate bazileului în fața poporului, fără teamă. Răbdarea împărătească n-a mai putut îndura și se trece la măsuri energice. Patriarhul Arsenie, în aprilie 1264, este citat să apară în fața unei adunări formale din mari demnitari civili și prezidată de împărat, spre a da seamă de atitudinea sa și alte acuzații ce i se fabricaseră, de bună seamă. Răspunsul său este de a contesta unei astfel de adunări dreptul de a-l judeca, adăugînd că și locul judecării, tricliniul lui Alexie, în palatul imperial, șirbește demnitarea patriarhală⁵⁷. Așadar, după doi ani de discuții și așteptări, diplomația Paleologului a dat greș. Nu mai poate suporta și patriarhul Arsenie, în mai 1264, este exilat în insula Procones. Dar tot nu îndrăznește a-i rîndui un succesor, popor și cler, în mare parte, privindu-și patriarhul ca pe un sfînt. Peste un an abia va fi rînduit Gherman III, foarte docil executant⁵⁸, dar care va demisiona, cu toate insistențele imperiale și clericale⁵⁹, poate pentru a nu mai suporta umilitorul rol de simplu instrument împărătesc. Arsenie continuă a îndura exilul, stătornic în intransigența sa⁶⁰, iar prin urcarea pe scaunul patriarhal a lui Iosif I Galesiotul (1266—1275 — prima oară), excomunicatul de odinioară duhovnic al împăratului, începu o îndelungată luptă, în sînul Bisericii bizantine, între arseniți și iosefiți⁶¹. Ceea ce nu îndrăznise predecesorul, care poate și din acest motiv s-a retras, face Iosif I patriarhul, primul său act important fiind absolvirea solemnă⁶² a împăratului Mihail VIII Paleologul de faptele ce-i aduseseră excomunicarea. De acum cearta și lupta între partizanii lui Arsenie și cei ai lui Iosif vor provoca o îndelungată dezbinare în Biserica bizantină, care va dura mult după moartea

56. *Ibidem*, p. 167.

57. *Ibidem*, p. 168. Principalele acuzații necesare pentru depunere au fost aduse de un cleric, în aprilie 1264, bineînțeles. găsit acest acuzator. Patriarhul cunoștea acuzațiile artificiale, nu se prezintă, dinaintea cunoscîndu-și sentința, dar totuși nu-i depus, ci numai exilat. Vezi V. Laurent, *La chronologie des patriarches...* p. 142. Acuzațiile nu erau suficiente, mai trebuiau acuzatori clerici, și momentul nu era încă favorabil, cu siguranță. Se lupta ca patriarhul să rămînă izolat, prin atragerea sfetnicilor săi, Ioan Beccos și Xiphilin, împotriva cărora se găsește motiv de prigonire. Refugiați cu soțiile și copiii în Sfînta Sofia, se merge pînă acolo încît prefectul crașului, Tornikios, intră aici, cu sabia în mînă să-i aresteze. Patriarhul îl înfruntă și trimisul imperial se retrage. Ulterior cei doi vor dobîndi favoarea imperială. Vezi R. Souarn, *Tentatives d'union avec Rome. Un patriarche grec catholique au XIII-e siècle*, în «Echos d'Orient», an. 3/1900, nr. 4, p. 230—231. *Dictionnaire d'histoire...* vol. VII, Paris, 1933, col. 355.

58. Abia ajuns patriarh. Gherman III, a înțeles să arunce o excomunicare sinodală asupra exilatului Arsenie, acuzat de a fi instigat niște conspiratori la asasinarea împăratului. V. Laurent, *Les Regestes...* p. 176. 59. Vezi *Ibidem*, p. 178.

60. Arsenie moare în 1273, fără a uita să reînnoiască în testament anatematizarea împăratului și a partizanilor săi. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. I, 2, col. 1993.

61. Vezi asupra luptei între zeloți și moderați, între arseniți și iosefiți A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 354—359.

62. Data absolvirii împăratului a fost fixată pentru 2 februarie 1268, praznicul Întîmplării Domnului. În seara din ajun, patriarhul cu un sobor numeros sluji privegherea. La sfîrșit împăratul înaintă, cu capul descoperit, către patriarhul Iosif, la picioarele cărui se aruncă. Își mărturisese cu glas tare crima față de împăratul Ioan IV și imploră iertarea. Patriarhul îl citește hirtia ce o ținea în mînă, repetă această mărturisire a împăratului penitent, cu glas, și pronunță iertarea. Apoi fiecare episcop, din sobor, citi aceeași formulă de iertare, înclinîndu-se înaintea împăratului. După aceasta Mihail VIII socotîndu-se iertat și împăcat cu Dumnezeu, se înblînzi față de nefelicul Ioan IV Lascaris, acordîndu-i o pensie substanțială și un castel. C. Chapman, *op. cit.*, p. 104—105.

celor doi și a împăratului. S-a pus astfel capăt conflictului oficial între împărat și Biserică, dar pacea încă nu va fi deplină între aceste două puteri. De data asta, însă, atingerea va veni din lupta împăratului pentru unirea Bisericilor. Altădată cind imperiul trecea prin clipe grele, în unire era ceva speranță pentru împărat și bizanțini, în genere. Dar numai de nevoie gîndeau așa. Biserica, deși nu era entuziasmată la ideea unirii, punînd mai presus ființa națională, nu se opunea și chiar era dispusă la anumite concesii. În timpul celor 57 de ani de imperiu în exil, tratative între Roma și Niceea au fost multe, fără a se ajunge la ceva. Odată cu restaurarea imperiului în 1621, interesul pentru unirea Bisericilor putea fi numai din partea Romei. Niciodată nu s-au purtat discuțiile cu dorința sinceră a refacerii unității creștine, ci interese cu totul străine au stat mereu la temelie de ambele părți.

În Bizanț acum nu mai putea fi vorba de interes în această direcție și Biserica era prima pe această linie. Împăratul dorea să-și consolideze poziția și de aceea se avîntă în luptă pentru unire. Patriarhul Iosif I, ridicat de el în scaun, e împotriva, cea mai mare parte a clerului de asemeni⁶³. Toluși unirea se face la Lyon, în 6 iulie 1274 și încordarea dintre împărat și patriarh, pe această temă, duce la retragerea acestuia din urmă într-o mînăstire și urcarea învățatului Ioan Beccos (1275—1282) pe scaunul patriarhal⁶⁴. De acum iar începe o perioadă de armonie în raporturile dintre șeful statului și șeful religios. Amîndoi, împărat și patriarh, luptă ca unirea de la Lyon să fie o realitate, fără prea mulți sorți de izbîndă însă⁶⁵. Beccos înțelegea ca în schimbul atașamentului față de politica unionistă a împăratului, să-și țină demnitatea de patriarh așa cum se cuvenea. Raporturile între ei erau foarte bune. Patriarhul devenise apărătorul nenorociților pe lingă împărat și de la un timp de aici a pornit răceala între ei⁶⁶. Se adaugă unele calomnii⁶⁷, apoi un incident ridicol⁶⁸ determină retragerea patriarhului Ioan X Beccos într-o mînăstire. Revine chemat de împărat cînd sosește o delegație a papei, în anul 1280⁶⁹. De acum nu mai intervin neînțelegeri între ei, pînă ce papa, lămurit că nu-i vreo speranță de unire reală, excomunică pe împăratul bizanțin, de trei ori, în 1281 și 1282, denunțînd în același timp și unirea semnată la Lyon. Împăratul Mihail VIII Paleologul care luptase atît de mult pentru semnarea unirii și menținerea ei, mîhnit de inutilitatea strădaniei sale, se gîndește la înlăturarea patriarhului Ioan Beccos și readucerea antecesorului. Dar trecerea la veșnicie, în 11 decembrie 1282, l-a împiedicat să făptuiască ceva și odată el dispărut, prima victimă a reacției antiunioniste a fost patriarhul Beccos, la 26 decembrie 1282. Cu aceasta s-a pus capăt unei epoci în care conflictul între Imperiu și Biserică atinse apogeul, urmînd a se lupta de acum pentru ameliorarea conflictului ce a durat în cea mai mare parte a timpului cît a împărățit primul Paleolog.

Perioada urmărită se împarte în două părți: a imperiului prăbeag și a celui restaurat. De aici vedem că și raporturile între Imperiu și Biserică se deosebesc. În prima parte ele sînt bune, ambele părți înțelegînd să lase ambițiile personale, dînd prioritate interesului major: restaurarea Imperiului. Biserica a sprijinit eforturile Las-

63. Vezi R. Souarn, *op. cit.*, p. 235. V. Laurent. *Les Regestes...* p. 194—203; S. Pétridès, *Le moine Job*, în «Echos d'Orient», t. XV (1912), p. 40—48.

64. R. Souarn, *op. cit.*, p. 237.

65. Vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 142—144; V. Grumel. *En Orient après le II-e Concile de Lyon. Brèves notes d'histoire et de chronologie*, în «Echos d'Orient», an. 28 (1925), nr. 130, p. 321—325.

66. Vezi R. Souarn, *op. cit.*, în «Echos d'Orient», an. 3 (1900), nr. 6, 353.

67. Vezi *Dictionnaire d'histoire...* vol. VII, col. 259.

68. Vezi *Ibidem*, col. 359. 69. *Ibidem*, col. 360.

carizilor fără nici o rezervă. Tot timpul au fost discuții și tratative cu Roma pentru unirea bisericească. Interesul național era de fiecare dată și ea a înțeles să nu facă opoziție. Lascarizii au dovedit dragoste sinceră și respect pentru Biserică, iar dacă ea le-a făcut uneori și concesii, a știut să impună respectarea rînduielilor ei, exemplu este cu Teodor I. Amestecul lui Vatatzes în treburile Bisericii a fost mai pronunțat, ca și al fiului său, pentru că amîndoi au căutat să impună patriarhul care să nu arate prea multă independență. Și asta poate a fost bine pentru imperiu, că avea nevoie de liniște. Era nevoie de înțelegere între împărat și patriarh, iar dacă unul trata cu intransigentă, avea să lipsească liniștea atît de necesară. De două ori, sub Arsenie patriarhul, s-a dat curs dorinței imperiale așa cum n-ar fi trebuit, dar intervenția altui om al Bisericii repară lucrurile, așa încît ea n-a fost deloc amestecată în probleme din care să iasă cu prestigiu știrbit.

Situația a fost cu totul alta în partea a doua cînd bazileu era Mihail VIII Paleologul. Aici patriarhul Arsenie a fost intransigent și intransigența îl onorează. Iosif I îi ridică excomunicarea, dar cînd e vorba ca Biserica bizantină să accepte supremația romană, fără ca motive serioase s-o impună, nu se supune voinței împăratului și preferă a se lipsi de scaunul patriarhal. Ioan Beccos, înțelegînd să asculte mai mult de suveran decît de dorința Bisericii, și-a dovedit inutilă osteneala pentru realitatea unirii de la Lyon. În schimbul îmbrățișării unirii el dobîndea bunăvoința împăratului pe care o folosea tot în interesul Bisericii, dar pînă la urmă se răcește buna înțelegere dintre ei.

Dacă sub Lascarizi raporturile între împărat și patriarh au fost bune, asta nu înseamnă că ei nu s-au amestecat în Biserică. Dar amestecul lor se făcea cu tact, fără a forța lucrurile, pentru că supărarea patriarhului ar fi fost greu de înfrînt prin măsuri de-a dreptul autoritare. Mihail VIII Paleologul avea condiții mult mai favorabile și n-a înțeles să procedeze la fel. Dar lipsei lui de tact, Biserica i-a răspuns cu o poziție fermă, chiar dacă unele căpetenii au cedat și neînțelegerea asta n-a fost deloc bună pentru Imperiul care încă nu se putea lipsi de armonie în interior.

Doctorand CONSTANTIN TUȚUIANU

BIOBIBLIOGRAFIA LUI CHARLES DIEHL

Charles Diehl. «unul dintre cei mai iluștri reprezentanți ai științei franceze și, în același timp, una din figurile cele mai nobile și mai simpatice ale prieteniei, care a unit dintotdeauna poporul român și patria noastră — România — cu Franța»¹, s-a născut la Strasbourg, oraș din Alsacia (Franța de nord), în ziua de 4 iulie 1859.

După studii strălucite la liceele din Strasbourg, Nancy, Ch. Diehl este admis la Școala normală superioară din Paris². În 1881, pleacă la Roma, ca elev al Școlii franceze de acolo, pentru a se specializa în arheologie clasică³. Era epoca marilor des-

1. N. Bănescu, *Charles Diehl (1859—1944)*, în «Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine», tom. XXVIII/1, Bucarest, 1947, p. 3.

2. Diehl, (*Michael-Charles*), în «La Grande Encyclopédie des Sciences des Lettres et des Arts», t. XIV, Paris, 1881, p. 505 : cf. Larousse du XX-e siècle, t. II, Paris, 1929, p. 856.

3. «La Grande Encyclopédie...», p. 505.

coperiri arheologice, al căror teatru era Italia și Grecia⁴. De aceea, la Roma, «profesorul său, Ernest Lavisse, îi sugerează să se ocupe de urmele dominației bizantine în Italia, idee din care va ieși, cîțiva ani mai tîrziu, teza principală pentru doctoratul de la Sorbona»⁵. În timpul șederii la Roma, Diehl a fost preocupat de stringerea unui vast material documentar pentru viitoarea sa teză de doctorat⁶. De aici trimite la Paris, substanțiale corespondențe în legătură cu concursul pentru monumentul lui Victor Emanue și cu descoperirea casei lui Cola di Rienzo. Ele apar în revista «Arta» (vol. I—III și IV), anunțînd deja pe viitorul maestru al studiilor de istoria artei.

La 15 ianuarie 1883, apare prima sa lucrare științifică o recenzie la ediția a doua a cărții lui Ferdinand Gregorius: *Athenais — istoria unei împărătese bizantine*, Leipzig, 1882. recenzie tipărită în «Revista critică de istorie și literatură», XVII (1883), p. 44—48⁷. Spre sfîrșitul aceluiași an Diehl trimite la Paris o corespondență despre descoperirea casei vestalelor, care apare în «Revista Arheologică» (vol. III, 1884, p. 82—87), urmată curînd de studiul: *Colonia venețiană de la Constantinopol la sfîrșitul secolului al XV-lea* relipărit, în 1905, în «Studii bizantine»⁸. La sfîrșitul anului, se înscrie la Școala franceză din Atena. «Aici, Diehl a adunat și publicat în Buletinul Școlii o serie de inscripții grecești din perioada elenistică⁹. Vizitarea minunatelor muzee ale Greciei, călătoriile sale în diverse centre de săpături arheologice, i-au furnizat lui Diehl materialul interesantelor sale studii arheologice, care au fost publicate mai tîrziu într-un volum masiv, căruia Academia Franceză i-a decernat un premiu special»¹⁰.

În 1884, Diehl redactează, la Atena, un studiu de artă bizantină, domeniu în care el va da contribuții însemnate și care-l va pasiona de-a lungul întregii sale vieți. Este vorba de «*Picturile bizantine din Italia meridională. I: Capela San Stefano de la Solitto*, care a apărut în «Buletinul de corespondență elenică», VIII (1884) p. 264—281¹¹. Reîntors de la Atena în 1885 i se încredințează, la vîrsta de numai 26 de ani, Cursul de arheologie și istorie greacă de la Facultatea de Litere din Nancy¹², post pe care l-a onorat pînă în 1899, inaugurîndu-l cu prelegerea: *Ce este arheologia*. Tot în 1885 a publicat alte două articole despre arta bizantină: *Piatra din Cana*, și *Picturi bizantine în Italia meridională — Frescele de la Carpignano*, urmate de *Ravena. Studii de arheologie bizantină* (80 p., 34 gravuri), publicat în colecția «Biblioteca de artă antică».

După ani îndelungați de investigații rodnice, în 1888, tînărul savant își susține doctoratul la Sorbona, cu teză principală: *Etudes sur l'administration byzantine dans l'Exarhat de Ravenne (568—571)*¹³, o teză care își păstrează încă valoarea și, o teză secundară, în latină, despre o operă a lui Xenofon: *Quo tempore, qua mente scriptus sit Xenophontis libellus qui Poroï insesibitur*. La numai 29 de ani, Diehl era con-

4. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 4.

5. D. Zamfirescu, *Prefață*, la Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, 2 vol., București 1969, p. XVII.

6. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 4.

7. F. Gregorius, *Athenais, Geschichte einer byzantinischer Kaiserin*, Leipzig, 1882.

8. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XVIII.

9. E vorba de «Bulletin de Correspondance Hellénique», unde Ch. Diehl publică, în colaborare cu George Coustin, aceste inscripții pînă în anul 1890.

10. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 4—5. 11. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XIX.

12. După A. A. Vasiliev, *A la mémoire de Ch. Diehl*, în «Byzantion», t. XVII, 1945, p.

414. 13. Lucrare publicată în editura Thorin, Paris, 1888, XIX + 421 p.

sacrat în cercurile bizantinologice europene¹⁴, fiind numit, curînd profesor de Istoria artei antice la Facultatea de Litere din Nancy¹⁵.

De o bună primire s-a bucurat studiul: *Biserica și mozaicurile Mînăstirii Sfîntul Luca din Focida*, Paris, 1889, 72 p., monument din sec. XI, pe care autorul îl consideră ca pe unul din produsele cele mai remarcabile ale artei grecești din evul mediu. Splendidele mozaicuri, păstrate aici, sînt comparate de Diehl cu miniaturile celebrului «Menologiu», executate la începutul secolului al XI-lea, pentru împăratul Vasile II (976—1025)¹⁶. Examinarea critică a izvoarelor istorice și aghiografice, unită cu studierea arhitecturii și a mozaicurilor, i-au permis lui Diehl să stabilească data construcției și a decorațiilor bisericii. Concluziile sale rămîn de necontestat, și lucrările cele mai recente, consacrate bisericii *Sfîntul Luca* din Focida, au adăugat foarte puțin la ceea ce Diehl spusese deja mai înainte¹⁷.

Tot în anul 1889, Diehl tipărește prelegerea inaugurală: *Subiecte de gen în arheologia clasică*, urmată, în 1890, de volumul *Excursii arheologice în Grecia* — «prima din seria marilor cărți ale lui Diehl, destinate a face accesibile publicului nespecialist disciplinele științifice pe care le-a ilustrat: arheologia clasică, apoi istoria și arta bizantină»¹⁸. Cartea a avut un succes deosebit și a fost tradusă în engleză (1893) și greacă (1896)¹⁹. «Am vrut, spunea Diehl în prefață, să revivii aceste epoci dispărute»²⁰.

În «Revista de studii grecești», în «Buletinul arheologic», au apărut, în mai multe rînduri, diferite studii și articole referitoare la «rezultatele săpăturilor care continuau în Atica, în Grecia de nord și-n Peloponez, în insulele din Marea Egee, în Tracia, în Asia Mică, în Siria, în Italia și-n Sicilia. Anumite studii ale acestei epoci sînt consacrate artei bizantine»²¹.

În anul 1891, Diehl consemnează într-o recenzie, apărută în Revista istorică, vol. XLVII, p. 393—399, apariția celebrei lucrări a lui Karl Krumbacher, *Istoria literaturii bizantine*²².

În urma misiunii din nordul Africii, Diehl întocmește un amplu raport care a apărut în «Noile arhive ale misiunilor științifice și literare», vol. IV, 1892, p. 285—434. Volumul *Arta bizantină în Italia meridională*, Paris, 1894, 267 p., reunește o serie de articole apărute în diverse publicații²³, și consacrate picturilor din grottele de la Carpignano, în apropiere de Orante, frescelor din Vaste, Soletto, San Biagio și din alle bisericile ale acestei regiuni. Ch. Diehl are marele merit de a fi atras atenția asupra picturilor din Italia meridională și de a le fi pus în evidență folosul și importanța lor»²⁴.

În 1895, Ch. Diehl a publicat studiul *Originea regimului temelor în Imperiul bizantin*²⁵, despre care A. A. Vasiliiev scria în 1945: «Cu toate că datează din 1895, și astăzi încă, în ciuda altor lucrări speciale asupra aceluiași subiect, această lucrare a lui Ch. Diehl rămîne punctul de plecare și baza tuturor cercetărilor, a tuturor

14. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XVIII—XIX.

15. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 7. 16. *Ibidem*, p. 16.

17. Miss. Sirarpie der Nersessian, *A la mémoire de Ch. Diehl*, p. 420, 421.

18. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XX. Autorul caută să-l pîmbe pe cititor succesiv prin Micene, Delhos, Athena, Olympia, Eleusis, Epider, Dodon, Tiryth și Tagora.

19. R. Guillard, *Hommage à Ch. Diehl*, în «Etudes byzantines», t. III, 1940, p. 6.

20. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XX. 21. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 8.

22. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXI. 23. *Ibidem*, p. XXI—XXII.

24. Miss. Sirarpie der Nersessian, *art. cit.*, p. 8.

25. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXII.

investigațiilor făcute și de făcut, în lățime și-n adâncime, asupra acestui fenomen esențial al istoriei interne a Imperiului bizantin»²⁶.

În anul 1896, apare volumul intitulat: *Africa bizantină: istoria dominației bizantine în Africa (533—709)*, Paris, 1896, XIV + 644 p. Era «un subiect aproape în întregime nou, căci nu se studiaseră încă în ansamblul ei Africa cucerită de Justinian, organizarea ei politică și militară, cauzele decăderii și ruinării ei... o istorie ce pare a fi, încă și astăzi, destul de greu de depășit», spunea, în 1945, R. Guiland²⁷.

În anul 1897, Ch. Diehl «face o comunicare asupra ceremoniilor de la curtea bizantină în epoca lui Justinian, comunicare bazată mai ales pe panegiricul lui Justin II (568—579), alcătuit de poetul latin Corippus»²⁸.

Un an mai târziu — 1898, el publică, în Nancy, prima sa carte de călătorii: *Grecia, Muntele Athos, Constantinopol; Note și amintiri din croaziera Orenocului*, urmată de lucrarea: *Studii bizantine în secolul al XIX-lea*, o amplă privire critică retrospectivă asupra renașterii studiilor bizantine în Franța²⁹.

În 1899, Ch. Diehl, este chemat profesor la catedra de istorie bizantină înființată la Facultatea de Litere a Universității Sorbona. Diehl inaugura cursul său de la Sorbona cu prelegerea programatică: *Introducere în istoria Bizanțului*. «Gîndiți-vă, le spune Diehl ascultătorilor săi în acea prelegere inaugurală, că Bizanțul a primit și a păstrat intact depozitul tradițiilor romane, șterse ori alterate în Occident de către invaziile barbare; gîndiți-vă — și acesta este unul din fenomenele cele mai remarcabile ale istoriei — că, poate singurul dintre statele europene, el a văzut împlinindu-se, fără zguduiri bruște, că prin lente și nesfîrșite transformări, evoluția, care, din lumea antică, a făcut să apară națiunile evului mediu (...) — Gîndiți-vă, în sfîrșit, că între zidurile capitalei sale el a întreținut, cu evlavie, torța civilizației, pe vremea cînd marile orașe ale Europei moderne nu erau, cele mai multe din ele, decît niște triste și mediocre sate, Constantinopolul era regina eleganței; pe piața sa, veritabil centru al lumii civilizate, se acumulasă și se schimbau produsele universului... Gîndiți-vă, că evul mediu întreg a visat la Bizanț ca la un oraș al minunilor întrevăzut într-o scripă de aur»³⁰.

De acum înainte, Diehl este definitiv atras de Bizanț și va depune o neobosită activitate în domeniul vast al acestei discipline, căreia el îi va rămîne fidel pînă la moartea sa. În decursul unei perioade de zece—doisprezece ani, Diehl, va da minunate opere de sinteză și o serie de excelente studii cu privire la istoria politică și militară, la arta și la civilizația bizantină³¹. «Timp de o jumătate de secol, din decembrie 1899, cînd își inaugura cursul de istorie bizantină la Sorbona, și pînă în 1944, cînd închide ochii, în mijlocul sumbrelor evenimente ale celui de al doilea război mondial, numele lui Ch. Diehl a urcat și a strălucit apoi necontenit. Gloria sa a depășit cu mult cercurile specialiștilor, căci Charles Diehl a fost, în accepția ea mai nobilă a cuvîntului, cel mai popular dintre bizantinologii dintotdeauna. Marele său merit constă în aceea de a fi scos bizantinologia din arhive și din revistele de specialitate. «Dintr-o serie nenumărată de prezentări alcătuite pentru marele public, nici una n-a egalat, încă, lucrarea: *Bizanț — Mărire și decădere* scrisă cu un excepțional talent literar»³². «Charles Diehl este cel mai mare rapsod și romancier al vieții bizantine. Nici un ro-

26. A. A. Vasiliev, *art. cit.*, p. 415.

27. R. Guiland, *op. cit.*, p. 13—17.

28. A. A. Vasiliev, *art. cit.*, p. 414.

29. Lucrarea va fi retipărită, într-o formă completă, în «Byzantinische Zeitschrift», t. IX, 1908, p. 1—13.

30. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXIV—XXV.

31. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 10.

32. *Ibidem*.

man, nici o nuvelă, nici o piesă de teatru — și au fost multe, fiindcă Bizanțul devenise la modă — inspirate de Bizanț, nu pot rivaliza cu splendida galerie de *Figuri bizantine*, cu romanul-monografie științifică: *Teodora, împărăteasa Bizanțului*, cu epocala sa carte *Justinian și civilizația bizantină în sec. al VI-lea*. Și oricât de mari și de multe vor fi progresele bizantinologiei, opera lui Diehl se va citi mereu, așa cum citim *Cetatea antică* a lui Fustel de Coulange, sau *Cultura Renașterii în Italia*, a lui Burckhardt³³.

Primul curs la Sorbona, din 1900, dedicat de Ch. Diehl epocii lui Justinian și a Teodorei, a fost ilustrat și de o serie de studii ca: *Împăratul Justinian; Împărăteasa Teodora; Palatul și curtea Bizanțului sub Justinian și Teodora; Civilizația bizantină. I. Instituțiile; II. Societatea*³⁴.

În 1901 îi apare monografia: *Justinian și civilizația bizantină în secolul IV*, ed. Leroux (695 p.) — «capodopera maturității sale»³⁵. «Unul din lucrurile cele mai grele, observa Karl Krumbacher — adevăratul fondator al bizantinologiei mondiale — este gruparea clară a unui material așa de variat, ale cărui date se încurcă neîntrerupt»³⁶. Tot în anul 1901, Diehl publică, sub titlul: *Studiile de istorie bizantină*, în «Revista de sinteză istorică» (vol. III, p. 177—225) — un amplu tablou al situației generale a studiilor bizantine³⁷.

În anul 1902, Diehl abordează, la cursul de la Sorbona, o nouă epocă, foarte puțin cunoscută și mult apreciată la data aceea: *epoca Paleologilor*. Prelegerea inaugurală, *Imperiul bizantin sub Paleologi*, va fi publicată în revista «Studii bizantine»³⁸. În această lucrare, Diehl ne arată că «deși din punct de vedere teritorial Imperiul nu mai reprezenta decât un mic fragment din ceea ce fusese odinioară, sub Paleologi păstrează totuși locul important pe care-l avea, datorită strălucirii sale artistice și intelectuale»³⁹.

Tot în anul 1902, Diehl scrie *Imperiul bizantin și cruciadele* publicat în traducerea lui C.M.C. Wirght. În 1903, Diehl publică volumul *Ravena* (139 p., cu 130 de ilustrații), apărut în colecția: «Orașe de artă celebre», *Preafericita Teodora*, și *Zoe Porfirogeneta*. În același an, publică *Arta bizantină*, lucrare tipărită sub conducerea lui Eugène Müntz⁴⁰. Tot în 1903, Ch. Diehl scrie o recenzie-studiu, pe marginea celebrei cărți a savantului austriac J. Strzygowski, *Asia Mică — un nou domeniu pentru Istoria artei*, Leipzig, apărută în «Revista Savanților», 1904, p. 239—251, sub titlul: *Originile asiatice ale artei bizantine*⁴¹.

În 1904, îi apare lucrarea: *Teodora, împărăteasa Bizanțului* (Paris, ed. Boccard, 314 p.), o monografie științifică, ce evocă personalitatea soției împăratului Justinian (527—565).

În cursul anului 1905, Diehl reunește sub titlul: *Studii bizantine: introducere la istoria Bizanțului*, Paris, ed. Picard, 430 p., cele mai importante contribuții neincluse pînă atunci în volum. Ele privesc problemele și sarcinile bizantinologiei ca știință, civilizația și arta, precum și câteva chestiuni de detaliu. Volumul îl arată pe Diehl «ca mentor incontestabil al studiilor bizantine din Franța, șeful de prestigiu al școlii franceze de bizantinologie»⁴².

33. *Ibidem*. 34. A. A. Vasiliev. *art. cit.*, p. 414.

35. V. Laurent, *Charles Diehl, historien de Byzance*, în «Revue historique du sud-est européen», t. XXII (1945), p. 5—23. 36. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 11.

37. Completat pînă în anul 1905, studiul va fi retipărit în «Etudes byzantines».

38. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 13. 39. *Ibidem*.

40. Lucrarea va fi retipărită în «Etudes byzantines».

41. D. Zamfirescu. *op. cit.*, p. XXV—XXVII. 42. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXVIII.

În anul următor (1906), îi apare «prima serie» din: *Figuri bizantine*, ed. Colin (Insumând 12 capitole), operă premlată de Academia franceză cu premiul Marcelin Guérin⁴³. «Figuri bizantine» sînt... nu numai un adevărat roman al vieții bizantine, ci și expresia din alt punct de vedere, a concepției autorului despre Bizanț. Ch. Diehl a știut să vadă în Bizanț grandoarea și splendoarea fără să închidă ochii asupra laturilor întunecate și tragice. El nu s-a dorit un apologet al Bizanțului, ci un istoric și literat care privește viața așa cum este, dar cu convingerea că ceea ce precumpănește nu este umbră, ci lumina. Galeria sa de figuri bizantine izbuteste să completeze fericit imaginea de ansamblu asupra vieții bizantine, reconstituită în marile sinteze istorice ale lui Diehl.

În același an, Diehl publică monografia *Boticelli*, în seria «Maestrii ai Artei» (176 p.), iar în revista «Byzantinische Zeitschrift» scrie un vibrant necrolog pentru Alfred Rambaud († 10 noiembrie 1905), a cărui răsunătoare teză de doctorat, din 1870, *Constantin al X-lea Porfirogenetul*, deschisese etapa modernă a studiilor bizantine.

În anul 1907, îi apare volumul *Palermo și Siracuză*, și studiul *Ravenna*. Anul 1908, aduce seria a doua (11 capitole) din *Figuri bizantine*, lucrare ajunsă în 1927 la a opta ediție, cu o traducere în limba engleză de M. Bell (New York, 1927) și *Mozaicurile de la Sfînta Sofia din Salonic*, ed. Leroux, Paris, 24 p.

În cursul anului 1911, Diehl face o primă călătorie în România, oprindu-se însă numai la București. După această vizită, întors la Paris, el va publica două pagini de impresii cu titlul *Correspondență din România. Muzeu și colecții din București* în «Revista de artă veche și modernă» (vol. XXIX, p. 235—236), vorbind despre muzeele Simu și Kalinderu. În același an, Diehl devine membru titular al Institutului Franței, cea mai înaltă distincție științifică franceză. În anul următor, Diehl publică noi profiluri bizantine: *Prințesa din Trapezunt și Irina Anghelos, regină a romanilor*.

În 1913, el redactează capitolele: *Justinian. Restaurarea imperiului în Apus* (I) și *Domnia lui Justinian în Răsărit* (II), din *Istoria medievală de la Cambridge*. Tot acum prefațează și teza de doctorat a primului său doctorand român, Orest Tăfrali: *Tesalonicul în secolul al XIV-lea*⁴⁴.

În anul 1915, apare *Veneția — o republică patriciană*, «splendidă evocare a istoriei și civilizației cetății de pe lagune, asupra căreia influența civilizației bizantine fusese deosebit de intensă»⁴⁵. Volumul *În Orientul bizantin*, Paris, 1917, (ed. Boccard, 329 p.), reunește articole, conferințe și comunicări, referitoare la istoria monumentelor din Orientul bizantin⁴⁶. Tot în 1917, Diehl publică articolul *Ultima renaștere a artei bizantine*, apărut în «Revista savanților» (XV (1917), p. 361—376). În 1918, în colaborare cu Le Tourneau și Henri Salatin, Diehl tipărește în colecția «Monumente de artă bizantină», lucrarea *Monumentele creștine ale Tesalonicului*, Paris, ed. Leroux, XIX, 260 p., cu 68 planșe. Încă de la 15 ianuarie 1918, Diehl publicase, în «Lecturi pentru toți», articolul: *Minunile Tesalonicului nimicite*. «El nu terminase încă redactarea manuscrisului său — cînd un incendiu a pustiit orașul și a distrus aproape în întregime renumita biserică a Sfîntului Dumitru»⁴⁷. Cele două lucrări: *Bizanț — Mărire și decădere*, (ed. Flammarion) și *Istoria Imperiului bizantin*, (ed. Princenton, 1925) — conștuie strălucite expuneri sintetice asupra civilizației și istoriei bizantine.

43. Lucrarea s-a tradus în limbile rusă (1914), olandeză (1919), engleză (1927), sîrbă (1927), română (1944).

44. În 1914, o va recenza împreună cu teza complementară: *Topografia Tesalonicului*, în «Revue des Etudes grèques» XXVII (1914), p. 222—223.

45. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXIX. 46. N. Bănescu, *op. cit.*, p. 18.

47. Miss. Sirarple der Nersessian, *art. cit.*, p. 421.

Tot în cursul anului 1919, Diehl face, împreună cu o misiune militară franceză, o a doua călătorie în România. La întoarcerea sa în Franța, el ține conferința *Arta românească*, în cadrul unui ciclu de conferințe, organizat, la Paris, de Uniunea franceză. În același an, Diehl publică un articol despre *Salonic*, în volumul *Grecia nemuritoare*, apărut la Geneva precum și lucrarea *Ierusalimul*⁴⁸.

În aprilie 1923, Diehl participă la al V-lea Congres internațional al istoricilor de la Bruxelles, în a cărei secție de studii bizantine, N. Iorga propune reunirea pentru anul viitor, a primului Congres internațional de studii bizantine, care se va deschide la 14 aprilie 1924, la București. Diehl susține aici comunicarea *Senatul și poporul bizantin în secolele VII—VIII*, tipărită în primul număr din «Byzantion», noua revistă internațională de studii bizantine, creată după acest Congres, de H. Grégoire. În ședința de închidere a Congresului, Diehl mulțumește în numele congresiștilor : «Ceea ce a fost primul Congres internațional de studii bizantine — spune el — și cât de admirabil i-a fost succesul, o știți cu toții, fără a mai insista. Dar pentru aceasta trebuia să se găsească omul de o continuă inițiativă, de o activitate neobosită și de o grație desăvârșită : aceste cuvinte nu mai au nevoie de rostirea numelui D-lui Iorga»⁴⁹.

Între 20—26 aprilie 1924, participanții la Congres fac o excursie la monumentele de tradiție bizantină din Moldova, Muntenia și Oltenia. La întoarcerea sa în Franța, Diehl publică un articol deosebit de cald, bine documentat și pătrunzător despre Congres și despre excursia ce i-a urmat, subliniind curtoazia egal împărțită și totodată irezistibilă, precum și excepționala simpatie ce a înconjurat delegația franceză.

În 1924, Diehl publică lucrarea : *Constantinopol*, ed. H. Laurena, Paris, 172 p., precum și articolul *Despre semnificația titlului de Proedros la Bizanț*, apărut în vol. I, din Memoriile pentru L. G. Schulberger, Paris, ed. Guthner, 1924, p. 105—107.

În anul 1925 apare primul volum din ediția a II-a, a *Manualului de artă bizantină*. În volum al II-lea (1926) un capitol este consacrat artei vechi românești. Tot în 1925, el scrie, pentru sinteza colectivă, *Istoria generală a popoarelor*, (Larousse, t. I), capitolele : *Imperiul roman de Răsărit, de la origini pînă la instaurarea dinastiei Macedoneene (395—867)*, *Imperiul de Răsărit de la 867 la 1261* și *Sfârșitul imperiului roman de Răsărit (1261—1453)*.

În 1926, apare *Lucruri și oameni din Bizanț*, volum ce cuprinde judicioase studii de artă și minunate portrete istorice. În 1928, apare studiul *Arta primitivă și arta bizantină*, (66 p., cu 61 planșe) în editura Van Oest (Paris et Bruxelles, 1928) și scrie o frumoasă prefață la lucrarea lui I. D. Ștefănescu *Evoluția picturii religioase în Bucovina și Moldova de la origini pînă în sec. XIX*. Recomandindu-se călduros publicului Diehl își mărturisea, o dată mai mult, prețuirea față de tezaurul nostru artistic.

La împlinirea a 70 de ani, revista «Byzantion» (1929) îi închină volumul al IV-lea și se inițiază publicarea volumelor omagiale *Mélanges à Charles Diehl* (vol. I : *Istorie*; vol. II : *Artă*), apărut în ed. Leroux, Paris, 1930, grupînd colaborarea a 46 de savanți, printre care și 5 români, în frunte cu N. Iorga⁵⁰).

În aprilie 1930, a ținut la București un ciclu de conferințe despre *Societatea bizantină în epoca Comnenilor (1081—1185)*⁵¹. Tot acum, în octombrie, Diehl participă

48. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXXI.

49. *Ibidem*, p. XXXIII.

50. *Ibidem*, p. XXXVI—XXXVII.

51. Conferințele s-au tipărit în «Revue historique du sud-est européen», nr. 7—9/1930 și în volum separat.

la al III-lea Congres Internațional de studii bizantine, la Alena, unde prezintă comunicarea *Legenda împăratului Teofil*⁵², iar, la 2 februarie 1933, prezidează, la asociația «Prietenii Universității din Paris», conferința lui N. Iorga, *Viețorul studiilor bizantine*, prezentînd publicului, în cuvinte alese, pe savantul român. La rîndul său, N. Iorga omagiază opera «celui mai ilustru dintre reprezentanții studiilor bizantine în acest moment»⁵³. Tot în 1933 se asociază la sărbătorirea lui N. Iorga, cu articolul *Un înalt demnitar bizantin : logotetul*⁵⁴.

În iulie 1934, împlinind 75 de ani, Diehl se retrage de la catedră, fiind urmat de elevul său, R. Guillard. Continuă totuși să lucreze, pregătind în acești ani, cea mai însemnată operă de sinteză asupra istoriei bizantine din cîte dăduse școala franceză. În 1936, apare vol. III, din *Istoria generală*, publicată sub conducerea lui G. Glotz. Volumul, intitulat *Lumea orientală de la 395 pînă la 1081*, este opera lui Ch. Diehl și G. Marçais (Paris, 1936, XXIII + 628 p.). După expresia lui V. Laurent este o sinteză magistrală, prin care știința franceză dobîndește propriul său tratat de istorie bizantină, așa cum apăruseră încă de mult în Anglia, și Rusia, și recent în România⁵⁵.

La 3 noiembrie 1944, Ch. Diehl se stinge, în Parisul de curînd eliberat, în vîrstă de 85 ani. Cu el dispăre conducătorul de necontestat al Școlii de bizantinologie franceză, un om cu un suflet de o rară distincție⁵⁶. «În ciuda muncii sale enorme, spune A. A. Vasiliev, Diehl n-a fost un «șoarece de bibliotecă»: el era un om ce înțelegea viața, iubea teatrul, muzica, manifestarea sufletului în general!»⁵⁷.

Diehl a fost un mare pedagog, un adevărat maestru. «Cursurile sale publice — își amintea Sirarpie der Nersessian — ținute la Sorbona, atrăgeau un auditoriu numeros și stăruitor. Elevii săi își amintesc mai ales de cursurile sale particulare, de specificul lecțiilor sale rezervate, studiului textelor, de primirea sa întotdeauna amabilă, de interesul pe care-l manifesta Diehl față de elevii săi»⁵⁸.

Continuînd și desăvîrșind tradiția marilor bizantinologi francezi, care începuse cu Du Cange, Le Quien și Lebeau, urmați de Rambaud și L. G. Schumberger, Diehl i-a dat o nouă vigoare, deosebit de strălucitoare⁵⁹. El s-a aplecat cu un vădit interes asupra frumoaselor monumente de artă veche românească, «atît de strîns legate de marile tradiții ale artei bizantine»⁶⁰.

«Acest strălucit reprezentant al bizantinologiei mondiale», rămîne fără îndoială un evocator unic al Bizanțului, care așteaptă încă să fie descoperit, dincolo de orizonturile la care s-a oprit privirea lui Ch. Diehl. Acel Bizanț capabil să intre ca un element activ în plămada noii umanități la care aspirăm, așa cum antichitatea greco-romană a intrat, acum cîteva sute de ani, în plămada unității moderne»⁶¹.

Dr. Dnd. STEFAN VLĂDUȚ VASILIU

52. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXXVII—XXXVIII. 53. *Ibidem*.

54. Articolul a apărut în *Mellanges offerts à Mr. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française*, ed. Gamber, Paris, 1933, p. 217—227.

55. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XXXIX—XL.

56. R. Guillard, *Hommage à Charles Diehl*, în «*Etudes byzantines*», t. III, (1945), Bucarest, 1946, p. 5. 57. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 416.

58. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XLI—XLII.

59. Cf. Luigi Maria Catteruccia, *Diehl Charles*, în «*Enciclopedia cattolica*», IV, Città del Vaticano, 1950, col. 1573.

60. Ch. Diehl, *L'art roumain dans la Roumanie*, conférences faites à l'Union Française, Paris, 1919. 61. D. Zamfirescu, *op. cit.*, p. XL.

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

ALEGEREA, RECUNOAȘTEREA ÎN FUNCȚIUNE ȘI ÎNSCĂUNAREA PREA SFINȚITULUI DR. ANTIM NICA, EPISCOPUL DUNĂRII DE JOS — GALAȚI

VACANTAREA SCAUNULUI DE EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂRII DE JOS.

— De aproape 30 de ani, Dobrogea și ținuturile din partea de jos a Dunării au fost păstorite de P. S. Episcop Chesarie Păunescu, mai întâi ca Episcop al Eparhiei Constanței, — de la 21 mai 1944 pînă în anul 1950, și apoi ca Episcop al Eparhiei Dunării de Jos, în actuala ei alcătuire administrativă, cu județele Galați, Constanța și Tulcea, de la 26 martie 1950 pînă în prezent.

Trecut de vîrsta de 85 de ani, și socotind că slăbiciunea inerentă vîrstei patriarhale la care a ajuns nu-i mai îngăduie să îndeplinească numeroasele îndatoriri chiriarhale, P. S. Sa a cerut Sfîntului Sinod pensionarea pe data de 15 martie 1973.

Sfîntul Sinod a aprobat această cerere și a rînduit ca P.S. Sa să rămînă la conducerea Eparhiei, pînă la instalarea noului titular ce va fi ales, iar ca o recunoaștere a meritelor deosebite și a însemnatelor realizări ale P. S. Sale în cei peste 60 de ani în slujba Sfintei noastre Biserici, la cererea Eparhiei Dunării de Jos, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat măsura ca P. S. Episcop Chesarie să rămînă cu locuința și întreținerea la Centrul Eparhial, ca episcop onorar, pînă la sfîrșitul vieții. Măsura aceasta a fost primită cu multă satisfacție și cu recunoștință de clerul și credincioșii din Eparhie.

I — ALEGEREA NOULUI EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂRII DE JOS. — În conformitate cu prevederile Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române s-au luat măsuri pentru alegerea titularului în scaunul rămas vacant.

Pentru ziua de 10 iunie 1973 a fost convocat, în acest scop, Colegiul Electoral Bisericesc. La ora 8,30 dimineața s-a săvîrșit în Paraclisul Palatului Patriarhal, slujba Doxologiei, la care au luat parte membrii înalțului for electiv bisericesc în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

După ce membrii Colegiului Electoral au trecut în sala festivă a Adunării Naționale Bisericești din Palatul Sfintei Patriarhii, o delegație

a Colegiului Electoral a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca, împreună cu reprezentanții Autorităților de Stat, — dl. Academician Prof. Stanciu Stoian, delegatul Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România, dl. Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, dl. Gheorghe Nenciu, Vicepreședinte, precum și II. PP. SS. Mitropoliți, să ia parte la ședința Colegiului Electoral Bisericesc.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca președinte al Colegiului, în calitate de Mitropolit al Ungrovlahiei, căreia Eparhia Dunării de Jos îi este sufragana, — a invitat Colegiul să desemneze dintre membrii săi doi secretari. Au fost aleși : P. C. Pr. Constantin Cronț — Galați și dl. Ilie Militaru — Constanța. Citindu-se apelul nominal se constată că din cei 94 membri ai Colegiului sînt prezenți 85 și deci este împlinită majoritatea regulamentară.

Prea Fericitul Părinte Președinte, deschide ședința, rostind următoarea cuvîntare :

Onorat Colegiu Electoral Bisericesc,

Vă este cunoscut, cred, faptul că în luna martie a acestui an, Prea Sfințitul Episcop Chesarie Păunescu, venerabilul conducător al Eparhiei Dunărea de Jos, a solicitat Sfîntului Sinod retragerea sa din scaunul chiriarhal, ca urmare a vîrstei sale înaintate și a unor slăbiciuni fizice de care s-a resimțit în ultimul timp. Dînd curs cererii sale, Sfîntul Sinod i-a aprobat retragerea, cu îndeplinirea formelor legale de pensionare și a declarat vacant postul de episcop al acestei Eparhii.

Socotim prilej binevenit să arătăm că Prea Sfințitul Episcop Chesarie a condus, cu multă înțelepciune și cu aleasă destoinicie, una din cele mai frumoase eparhii ale Bisericii noastre, eparhie care are o însemnătate istorică aparte prin faptul că a reînviat — după trecere de veacuri — vestita episcopie a Tomisului, cea mai veche instituție superioară bisericească cunoscută pînă în prezent, pe teritoriul Patriei noastre.

Inițiată, foarte probabil, în a doua jumătate a secolului al III-lea, atestată în documente începînd cu anul 369, Episcopia Tomisului ne-a transmis numeroase mărturii despre vechimea și continuitatea creștinismului daco-roman — și cu el a daco-romanilor înșiși — pe meleagurile de azi ale țării noastre.

Vreme de aproape trei decenii, Prea Sfințitul Episcop Chesarie s-a dăruit slujirii arhipăstorești a credincioșilor din părțile dobrogene și din cele aflate în preajma ultimului parcurs al bătrînului Danubiu, după ce, înainte de aceasta, mai bine de alte trei decenii din viață le-a închinat — în diferite funcții, — aceleași slujiri a Bisericii străbune.

Născut la 18 ianuarie 1888, în comuna Dobrotești de lîngă Caracal, P. S. Episcop Chesarie s-a îndreptat încă din fragedă tinerețe spre viața monahală, călăuzit de fiorul sfînt al unei vocații pe cît de adevărate, pe atît de puternice.

După absolvirea Facultății de teologie din București (1910), în toamna anului 1911, ocupă prima sa funcție în cadrul Bisericii, aceea de pedagog la Seminarul Central din București, apoi, un an mai târziu, de secretar al Seminarului din Rîmnicu Vîlcea.

La 1 septembrie 1913 este hirotonit diacon pe seama Episcopiei Hușilor, rămînînd în această funcție vreme de mai bine de 15 ani. La 1 martie 1929 este hirotonit preot, în cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, unde rămîne pînă în toamna anului următor.

Prea Sfințitul Chesarie a împletit în chip fericit slujirea sa preoțească cu preocupări cărturărești stăruitoare, dedicîndu-se cu pasiune studiilor teologice.

Conducerea bisericească urmărindu-i cu atenție activitatea, i-a încredințat funcțiile de profesor și de director la Seminarul Monahal de la Mîndăstirea Cernica, apoi — începînd de la 1 martie 1942, — funcțiile de profesor și de director la Seminarul Central din București, unde s-a remarcat printr-o deosebită rîvnă depusă în educația generațiilor de viitori slujitori ai Bisericii.

Bucurîndu-se de prețuire pentru viața sa curată, pentru comportarea distinsă, pentru calitățile alese și pentru înfăptuirile dobîndite, în ziua de 10 ianuarie 1944, Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ridicat la treapta arhieriei, încredințîndu-i conducerea Episcopiei Constanței.

În anul 1950, cînd, prin noua arondare a unităților bisericești, această Eparhie s-a contopit cu aceea a Dunării de Jos, Prea Sfințitul Chesarie a fost numit Episcop al Eparhiei nou înființate — «Dunărea de Jos».

În această slujire de înaltă răspundere, Prea Sfințitul Chesarie și-a sporit și mai mult eforturile, dovedindu-se a fi un bun păstor al clerului și credincioșilor, un înțelept îndrumător al acestora în domeniul vieții bisericești ca și în acel al vieții obștești noi, precum și un chibzuit administrator al bunurilor gospodărești. E destul să amintim în această privință înfăptuirile Prea Sfinției Sale, privind restaurarea și pictura Catedralelor din Constanța și Galați, precum și realizările de la Centrul eparhial unde a înființat o nouă fabrică de luminări, a construit birouri noi pentru salariați și a adus îmbunătățiri însemnate de ordin administrativ-gospodăresc.

Pentru activitatea sa remarcabilă, pe tărîm obștesc, Conducerea de Stat l-a distins cu ordinul «Steaua Republicii», clasa a III-a și cu medalia «25 de ani de la proclamarea Republicii».

În legătură cu retragerea sa la pensie, remarcăm cu bucurie că Episcopia Dunării de Jos a hotărît ca P. S. Episcop Chesarie să rămînă și mai departe în grija Centrului eparhial, ca episcop onorific, exprimînd prin acest angajament dragostea și prețuirea de care înaltul ierarh se bucură în rîndurile păstorilor săi.

Onorat Colegiu,

Potrivit rînduiei Sfintelor Canoane și ale Statutului de Organizare și Funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, v-am făcut părintească poftire să chibzuim cu toată luarea-aminte înainte de alegeri la

completarea scaunului vacant de Episcop al Dunării de Jos cu o persoană care să fie un demn urmaș al Prea Sfințitului Chesarie și care să se situeze la înălțimea așteptării clerului și credincioșilor acestei Eparhii. În mod deosebit aş dori ca noul ales să consulte, în anumite împrejurări, pe Prea Sfințitul Chesarie în problemele eparhiei, intrucît acesta, rămînînd și mai departe la Centrul Eparhial, poate fi oricînd de folos cu experiența și înțelepciunea sa.

Cu aceste gînduri, rog pe bunul Dumnezeu să vă lumineze și să vă ajute să faceți alegerea cea mai fericită».

Ședința se suspendă apoi pe timp de jumătate de oră pentru consfătuirea alegătorilor.

La redeschidere, biroul se completează cu doi bărbați de încredere dintre membrii Colegiului Electoral, în persoana Dl. Ștefan Hîncu și Hristache Cioceanu.

Sè citește de P. C. Pr. Constantin Cronț — secretar, art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, privitor la procedura alegerii, după care bărbații de încredere distribuie buletinele de vot, ce se completează de alegători.

Prea Fericitul Președinte procedează la chemarea alegătorilor pentru depunerea voturilor în urnă. Cu ocazia depunerii voturilor, Colegiul Electoral face o călduroasă manifestare de respect și prețuire Prea Fericitului Patriarh Justinian, Domnului Academician Profesor Stanciu Stoian, delegatul Marii Adunări Naționale, Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor altor membri marcați ai Colegiului.

Descuindu-se scrutinul și făcîndu-se numărătoarea voturilor exprimate, s-a constatat că toate voturile au fost întrunite de P. S. Episcop Dr. Antim Nica, Vicar Patriarhal.

Prea Fericitul Președinte proclamă ales ca Episcop al Eparhiei Dunării de Jos pe P. S. Episcop Dr. Antim Nica, căruia îi adresează următoarea cuvîntare :

Prea Sfințite Părinte Antim,

Cu doasobită bucurie îți aduc la cunoștință că prin hotărîrea Colegiului Electoral Bisericesc ai fost ales astăzi Episcop al Sfintei Episcopii a Dunării de Jos.

De bună seamă că hotărîrea de acum a Colegiului Electoral Bisericesc se întemeiază pe o matură chibzuință. Toți membrii acestui mărit Colegiu, cînd și-au exprimat voința lor, au fost convinși că Prea Sfinția Ta, ești îndreptățit cu prisosință să fii Conducătorul acestei de Dumnezeu-păzite Eparhii. Iar Noi personal, ca Președinte al acestui cinstit for legal electoral, sîntem pe deplin mulțumit și convins că alegerea viitorului episcop al Dunării de Jos, în persoana Prea Sfinției Tale, este o bună și fericită alegere.

Intr-adevăr, Prea Sfințite Părinte Antim, Noi cunoaștem bine pregătirea și meritele Prea Sfinției Tale. Noi cunoaștem că după studii teologice temeinice făcute în țară și peste hotare, ai obținut titlul de Doctor

Fig. 1. P. S. Episcop Dr. Anton Nica - Cuvin la primirea Decretului de recunoastere.

în Teologie. Noi cunoaștem că de tînră ți-ai închinat viața cinului monahal și că ai fost unul din monahii cărturari ai Bisericii noastre, care îndelungați ani, — de la vîrsta tinereții pînă acum la maturitate, — ai gîndit și ai trudit pe ogorul Bisericii noastre românești. Noi cunoaștem că și s-au încredințat de către Sfîntul Sinod și de către Noi personal, multe misiuni de a reprezenta Biserica noastră peste hotare, de care te-ai achitat bine. Noi cunoaștem că în calitate de Secretar al Sfîntului Sinod și de Episcop — Vicar Patriarhal, ai condus cu vrednicie toate resorturile ce ți s-au încredințat, fie în rosturile Administrației Patriarhale, fie în cele ale Arhiepiscopiei Bucureștilor, unde, mai bine de zece ani, ai fost primul Nostru sîetnic și colaborator. Noi cunoaștem competența cu care ai rezolvat problemele din latura Relațiilor Externe sau din cea Administrativ-Bisericească, patriarhală ori eparhială, migala cu care ai studiat aceste probleme, pasiunea pe care ai pus-o în rezolvarea lor, gîndirea și convingerea că o administrație centrală bisericească trebuie să rezolve problemele sale cît mai bine și, dacă este cu putință, în afară de orice critică. Într-un cuvînt, în cei peste 22 ani de apropiată și aleasă colaborare cu Noi, am avut puțința să ne convingem că Prea Sfinția Ta ai toate calitățile și toată competența să conduci Eparhia la care alegerea de astăzi te-a rînduit Episcop.

Prea Sfințite Părinte Antim,

Cu această îndelungată și bogată experiență în treburile administrativ-bisericești, vei merge deci la Episcopia Dunării de Jos, la Galați. Mergi într-o Eparhie cu buni credincioși și buni cetățeni, cu trainice și frumoase tradiții românești; într-o Eparhie cu o preoțime vrednică și tot pe atît de cuminte; într-o Eparhie bine chivernisită și bine condusă de ațiția Vlădici care au păstorit-o de la înființarea ei, din anul 1864 pînă astăzi și din care amintim pe primul său titular, cărturarul Melchisedec, pe Iosif Gheorghian, pe Partenie Clinceni, pe Pimen Georgescu, pe Nifon Nicolescu, pe Cosma Petrovici și pe bunul Vlădică Chesarie, prețuit de noi toți. Mergi într-o eparhie care îți este dragă și cunoscută, pentru că timp de mai bine de trei ani, pînă în 1950, ai condus-o ca Locțiitor de Episcop. Mergi într-o Eparhie care, fără să aibă probleme deosebite, are, totuși, nevoie de un conducător bun, viguros, pe măsura înaintașilor săi pe care i-am pomenit și care au strălucit unii prin prestața lor intelectuală sau prin darul lor de desăvîrșiți liturghisitori, alții prin spiritul lor gospodăresc, iar alții prin viața lor ascetică, sfîntă.

Dar, Prea Sfințite Părinte Antim, mergi la o Eparhie care, acum, la alegerea Prea Sfinției Tale are un specific aparte. Anume, fostul său titular, retras la pensie acum cîteva luni în urmă, Prea Sfințitul Episcop Chesarie, se găsește la Episcopia din Galați, unde urmează să rămîna atîta vreme cît Dumnezeu îl va ține printre noi. Îi cunoaștem toți viața, prestigiul său moral și prețuirea de care se bucură și în fața preoțimii și în fața credincioșilor acelei Eparhii. Sîntem convinși că Prea

Sfinția Ta îl vei înconjura cu toată dragostea și cu deosebită cinstire și-l vei socoti duhovnicul, sfătuitorul în atâtea probleme ale eparhiei, părintele sufletesc mai vîrstnic al acesteia. Făcînd aceasta, îi vei înserina zilele pe care Dumnezeu i le va dărui de acum înainte, vei face ca preoții și credincioșii pe care i-a păstorit peste 22 ani să fie bucușoși, văzînd că blîndul și bunul lor părinte este cinstit și iubit de urmașul său și vei arăta tuturor că noi, slujitorii Bisericii, știm să prețuim și să respectăm pe înaintașii noștri.

Prea Sfințite Părinte Antim,

Avem toată siguranța că Prea Sfinția Ta, cunoscător al acestor resorturi bisericesti și bine orientat în toate problemele mari ale lumii și ale Bisericii, vei îndeplini cu cinste munca «la care ai fost chemat și pentru care ai dat pînă acum bună mărturie» (II Timotei III, 15).

Toți cei care cu dragoste și-am acordat încrederea de a fi de acum înainte păstor al credincioșilor creștini ortodocși din Eparhia Dunării de Jos, — membri ai Sfîntului Sinod și membri ai Colegiului Electoral Bisericesc — rugăm pe Marele Păstor, pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, să-ți dăruiască sănătate și multe puteri de muncă, pentru a îndeplini cu cinste și cu vrednicie înaltele rosturi la care ai fost chemat astăzi.

Felicitîndu-te din toată inima pentru dragostea și prețuirea ce îți s-au arătat prin această alegere, încă o dată îți dorim mult spor în munca de Arhipăstor al de Dumnezeu-păzitei Eparhii a Dunării de Jos».

Noul ales, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Nica a mulțumit Colegiului Electoral Bisericesc, rostînd următoarea cuvîntare :

**Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Onorat Colegiu Electoral Bisericesc,**

Mărturisesc că trăiesc astăzi un moment deosebit de însemnat și emoționant, cînd, din mila lui Dumnezeu și prin voința reprezentanților clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, sînt chemat la cîrmuirea și păstoria duhovnicescă a Sfintei Episcopii a Dunării de Jos și cînd, înaintea ochilor mei se conturează alte zări în itinerarul vieții mele și se pun pe umerii mei noi răspunderi. Îmi dau seama că, dacă activitatea mea de pînă acum în treapta arhierescă s-a desfășurat aproape în întregime sub o pavază ocrotitoare, de aci înainte ea trebuie să fie continuată sub răspundere proprie și cu toate îndatoririle întregii misiuni, lăsată de la Hristos, de a conduce, învăța și sfinți, ce apasă pe umerii Episcopului eparhiot.

Doresc mai întîi să exprim din toată inima gratitudinea mea membrilor acestui înalt for bisericesc pentru încrederea ce mi-au arătat. Gîndul meu se îndreaptă, totodată, cu mulțumiri călduroase, către delegații eparhiei a căror prețuire manifestată smereniei mele îmi va fi un neîncetat imbold slujirii, cu dăruire, ce îmi stă în față.

Făcînd acest nou pas, nu pot să nu-mi întorc privirea spre ostenele anilor mei petrecuți alături de Prea Fericitul Patriarh Justinian, aproape de la începutul arhipăstoririi sale, ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Consider o mare cinste și un deosebit privilegiu, de a fi fost unul din colaboratorii apropiați ai P. F. Sale și de a fi luat parte, în acest răstimp, la strădaniile sale de făurire a unei Biserici slujitoare, la variatele și bogatele sale realizări bisericești, a căror recentă evocare festivă stăpînește stăruitor inimile noastre. Pentru dragostea și prețuirea de care m-am bucurat în lucrarea mea, din partea P. F. Sale și de care rog stăruitor să nu fiu lipsit nici mai departe, ca Episcop sufragan, îngăduiți-mi Prea Fericirea Voastră, să vă aduc mulțumirile mele pline de recunoștință și să vă încredințez, totodată, de dorința unei rodnice și devotate colaborări în viitor.

Mă simt mîngîiat sufletește să știu că voi avea prilejul să mă aflu de acum în mijlocul clerului și credincioșilor din Eparhia Dunării de Jos, a căror evlavie și atașament față de tradițiile strămoșești îmi sînt bine cunoscute.

Deși Episcopia Dunării de Jos numără puțin peste un secol de la înființare, ea este moștenitoarea unei străvechi vieți religioase creștine, care a pulsat și a înflorit pe întinderile sale. Cercetările istorice și arheologice de-a lungul timpului și mai cu seamă cele din vremea noastră, scot în lumină mărturia prețioasă asupra formării noastre ca popor, precum și în legătură cu evanghelizarea noastră timpurie în ținuturile dunărene. Urmele dăltuite în piatră, relicvele martirilor și alte dovezi istorice grăitoare, atestă existența unor forme superioare de organizare bisericească în aceste locuri, între care figurează și Episcopia Tomisului, care desigur a contribuit la afirmarea creștinismului în mijlocul strămoșilor noștri.

Pe pămîntul Dobrogei de astăzi au luat ființă în vremuri îndepărtate, așezări monahale care au dat lumii creștine pe așa-numiții «călugări sciiți», renumiți prin dîrzenia lor în apărarea dreptei credințe, precum și personalități teologice, ca Sfîntul Ioan Casian, Dionisie Exiguul și alții. Viața monahală, cu toate vicisitudinile vremii, a continuat să se dezvolte, așa cum confirmă descoperirile arheologice mai noi de la Basarabi, paralel cu viața religioasă din acele părți. Iar mai tîrziu, întîlnim în ținuturile de jos ale Dunării, existența cunoscutei Mitropolii a Proilaviei.

Pe temeliiile acestor venerabile urme ale evlaviei străbune a luat ființă în anul 1864, Episcopia Dunării de Jos. Mi se prezintă în față acum galeria ierarhilor care s-au ostenit mai înainte de mine în această eparhie și au ilustrat viața acestui scaun episcopal, în frunte cu luminatul episcop cărturar Melchisedec și aduc omagiul cuvenit trudei și rîvnei lor pentru păstrarea credinței strămoșești și a slujirii poporului român.

Totodată, îndreptîndu-mă spre noul meu ogor de muncă, privesc cu admirație la hărnicia oamenilor din acele locuri și la realizările lor actuale. Biserica noastră, martoră a puternicului avînd în care se dez-

voltă întreaga țară, se bucură de sporirea bunei stări a poporului nostru și de împlinirile de viață nouă, fără precedent, pe care le-au cunoscut și ținuturile de-a dreapta și de-a stînga Dunării de Jos. Înfățișarea orașelor și satelor se transformă într-un ritm accelerat, stimulată de creșterea industriei și agriculturii și sub imboldul progresului economic și cultural. Dobrogea, altădată săracă și secetoasă, a devenit prin strădania oamenilor muncii de astăzi, o frumoasă și bogată grădină. Iar litoralul Mării Negre, în urma înnoirilor ce i s-au adus, se deschide tot mai mult, ospitalier și atrăgător, vizitatorilor din țară și de peste hotare, dornici de păstrarea și întărirea sănătății, prin mijloace naturale.

Sînt încredințat că preoțimea eparhiei Dunării de Jos, pătrunsă de chemarea ei, în duhul apostolatului social de care este animat clerul întregii noastre Biserici, va continua să sprijine cu hotărîre eforturile poporului nostru pentru progresul material și spiritual, precum și năzuințele acestuia pentru destindere, cooperare și pace în lumea întreagă.

În ceea ce privește lucrarea spirituală și pastorală ce îmi stă înaintea, consider că schițarea unui program legat de necesitățile eparhiei ar fi mai indicat după o luare de contact cu viața și realitățile de la fața locului. Totuși, doresc să încredințez măritul Colegiu Electoral Bisericesc și pe reprezentanții Eparhiei Dunării de Jos, de dorința mea sinceră de a depune toate eforturile pentru buna îndrumare și prosperitate a acesteia.

Voi căuta să aflu pildă de urmat din viața și activitatea înaintașilor mei la conducerea acestei eparhii și în special din chipul plin de bunătate și modestie al Prea Sfințitului Episcop Chesarie, care s-a bucurat aici de o arhipăstorire de peste două decenii.

Mă bucură perspectiva unei fructuoase colaborări cu P. S. Arhiepiscopul Gherasim Constanțeanul, în a cărei rivnă și activitate punem cu toții deosebite nădejdi.

Sînt, totodată, însuflețit de gîndul unei bune și strînse conlucrări cu organele eparhiale și cu toți slujitorii bisericești, încredințat că înfăptuirea acesteia poate constitui un prețios temel în lucrarea noastră comună.

Socotesc că una din îndatoririle mele principale și în același timp un înalt obiectiv urmărit pe tot cuprinsul Patriarhiei Române, este consolidarea unității sufletești a păstoriților noștri, pentru realizarea caruia se impune cooperarea întregului cler. Cuvintele Psalmului: «O, *cît e de bine și cît e de frumos ca frații să 'locuiască împreună*» (Ps. CXXXII, 1), constituie și astăzi o chemare la unitate, la bună conviețuire și armonie socială. Această chemare, apreciez că se adresează în primul rînd nouă, tuturor dreptcredincioșilor creștini, precum și celor ce împreună cu noi cinstesc aceeași credință și vatră strămoșească, cu toate că între noi și aceștia s-a strecurat o regretabilă pricină de dezbinare, legată de interpretarea greșită a unor calcule calendaristice. Dar, ea se adresează în același timp și celorlalți creștini, ca un îndemn la dragoste și înfrățire și ca o invitație la încetarea oricărei manifestări de intoleranță și prozelitism.

Ceva mai mult, călăuziți de sentimentul respectului reciproc și în climatul libertății religioase, asigurat de orînduirea noastră de astăzi, se impune o colaborare strînsă a tuturor cultelor creștine și necreștine de la noi, pentru promovarea binelui obștesc din Patria noastră.

Încălzit de năzuința de a contribui la înfăptuirea acestor deziderate religioase și obștești și în speranța că aceste gînduri la început de drum nou vor fi întîmpinate cu înțelegerea cuvenită, doresc să încredințez pe toți factorii de răspundere, în frunte cu autoritățile de stat superioare și locale, că mă voi strădui să-mi îndeplinesc cu dăruire misiunea mea de arhiepăstor al Bisericii noastre și să slujesc în același timp cu dragoste cauza înălțării pe noi culmi de progres a poporului român.

Gîndul meu se îndreaptă cu recunoștință în primul rînd către Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, în care Biserica noastră, alături de întregul popor român, vede și prețuiește pe un înțelept și iscusit cîrmuitor al destinelor țării noastre și îl asigur cu acest prilej de atasamentul meu însuflețit la lucrarea sa neobosită pentru propășirea și fericirea obștii noastre românești.

Țin să aduc și aci, omașul meu de prețuire Conducerii Departamentului Cultelor, personal Domnului Președinte Profesor Dumitru Dogaru și Domnul Vicepreședinte Gheorghe Nenciu și să le adresez și calde mulțumiri pentru sprijinul ce l-am primit totdeauna în situațiile deosebite și de răspundere ce am avut ca vicar patriarhal. Totodată, îi asigur că nu voi precupeți nici un efort în slujirea cu devotament a scumpei noastre Patrii și îi rog să-mi acorde și în viitor valorosul lor sprijin.

Și acum, smerit, îmi îndrept cugetul în rugăciune către Cel Atotputernic, ca să-mi încălzească inima cu duhul blîndeții și al dragostei și să-mi călăuzească pașii cu lumina înțelepciunii, pentru a sluji cu vrednicie turma duhovnicească ce mi se încredințează și Biserica lui Hristos, cea întemeiată de El pe Cruce și pecetluită cu scump sîngele Său, spre folosul și mîntuirea neamului omenesc în veci de veci».

Prea Fericitul Părinte Președinte a declarat apoi închisă ședința Colegiului Electoral. Cei prezenți au felicitat călduros pe noul Episcop al Eparhiei Dunării de Jos, urîndu-i mulți ani de rodnică arhiepăstorie.

La orele 14, a avut loc în Palatul Patriarhiei Române, o agapă la care au luat parte membrii Colegiului Electoral Bisericesc, reprezentanți ai Autorităților și alți invitați.

PERSONALITATEA NOULUI ALES EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂRII DE JOS. —

Noul Episcop, Dr. Antim Nica, s-a născut la 24 februarie 1908. După absolvirea Seminarului teologic și a Facultății de teologie a fost proclamat doctor în teologie în anul 1941. A urmat cursuri de specializare în Franța, Anglia și Liban. Cunoaște și vorbește curent limbile franceză, engleză și rusă.

Din tinerețe a intrat în monahism, parcurgând toate gradele monahale. La 23 ianuarie 1944 a fost hirotonit arhieru. A îndeplinit din 1935 numeroase funcții administrative și didactice: misionar eparhial, prefect de studii și director de internat teologic, preot la catedrală și la Mănăstirea Antim — București, asistent la catedra de teologie practică la fostele facultăți de teologie din Iași și București (1940—1944), episcop utilizat și apoi episcop locotenent la Eparhia Dunării de Jos (1944; 1947—1950).

Din 1950 a funcționat ca vicar patriarhal și secretar al Sfântului Sinod, demnități pe care le-a ilustrat pînă la alegerea ca episcop titular al Eparhiei Dunării de Jos.

Ca apropiat colaborator al P. F. Patriarh Justinian a primit sarcini de răspundere în conducerea bisericească centrală: în îndrumarea învățămîntului teologic de toate gradele, trimiterea studenților teologi români în străinătate, la sprijinirea comunităților ortodoxe române de peste hotare, în dezvoltarea contactelor ecumenice interortodoxe și intercreștine, în promovarea dialogului Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici creștine, îndeosebi cu Biserica Anglicană și cu Bisericile vechi orientale. A activat pe linia acțiunilor obștești pentru pace, vizitînd numeroase țări din Europa, Africa, Asia și America. O bogată experiență și-a însușit în activitatea eparhială curentă la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

P. S. Sa a vădit temeinice preocupări cărturărești teologice, publicînd pe lîngă teza de doctorat: *Misionarismul creștin între mahomedani în Orientul apropiat*, — numeroase studii, articole și însemnări în revistele bisericești.

SOLEMNITATEA ÎNMINĂRII DECRETULUI CONSILIULUI DE STAT PENTRU RECUNOAȘTEREA ÎN FUNCȚIUNE A NOULUI EPISCOPI. — Prin Decretul nr. 385 din 10 iulie a.c., Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România a recunoscut alegerea P. S. Episcop Antim Nica, în funcția de Episcop titular al Eparhiei Dunării de Jos.

La 8 august a.c., a avut loc la Departamentul Cultelor solemnitatea înminării Decretului de recunoaștere. În cadrul aceleiași festivități s-a înmînat Decretul de recunoaștere și I. P. S. Teofil, noul Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Visarion Aștilean, noul Episcop al Aradului, Ienopolei și Halmagiului, P. S. Roman Stanciu, noul episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. S. Emilian Bîrdaș, noul episcop-vicar de Alba Iulia și Sibiu și P. S. Justinian Chira, noul episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

De la Departamentul Cultelor erau de față Dl. Președinte Profesor Dumitru Dogaru, Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu, Dl. Director Eugen Munteanu, Dl. Director Ioan Lungeanu, Doamna director Elisabeta Rudeanu și alți funcționari din centrala Departamentului.

Din partea Sfântului Sinod au participat: Prea Fericitul Patriarh Justinian, II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei, Nicolae al Ardealului, Teoctist al Olteniei, Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antim

al Buzăului, P. S. Arhiereu Vicar Gherasim Constanțeanul și alți demnitari bisericești.

Ca invitați au luat parte și delegați ai altor culte din Republica Socialistă România.

Dl. Director Eugen Munteanu a citit Decretul nr. 385/1973 al Consiliului de Stat, pe care apoi Dl. Președinte Dumitru Dogaru l-a înmînat P. S. Episcop Antim Nica.

Primind Decretul, P. S. Episcop Antim Nica, a rostit următoarea cuvîntare :

Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
 Doamnă Vicepreședinte,
 Prea Fericite Părinte Patriarh,
 Înalte Fețe Bisericești,
 Onorată asistență,

«După ce mi s-a încredințat votul delegaților clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, precum și din partea reprezentanților Eparhiei Dunării de Jos, pentru slujirea episcopală, astăzi trăiesc un nou moment însemnat în viața mea, legat de bucuria de a primi confirmarea autorității superioare de Stat în pragul pășirii mele în noua dregătorie la care am fost chemat.

Solemnitatea de astăzi, îndătinată în trecutul Bisericii Ortodoxe Române ca expresie a relațiilor pe care aceasta le-a statornicit și dezvoltat în cursul veacurilor cu poporul român, îmi oferă prilejul unei meditații asupra răspunderilor episcopului în Biserică și asupra rosturilor Bisericii în societatea contemporană.

Este îndeobște cunoscut că Biserica are menirea să continue slujirea lui Hristos între oameni. Și această slujire trebuie să fie mereu înnoită potrivit năzuințelor fiecărei generații de credincioși. Însuși Hristos ne însoțește în această lucrare necontenită potrivit cuvintelor Sale : *«Iată, Eu sînt printre voi, ca cel ce slujește»* (Luca XXII, 27).

Slujirea constituie o coordonată de bază a misiunii Bisericii și a vocației ei în lume.

Slujirea episcopală, sub aspectul ei pastoral și obștesc, este destinată să se desfășoare sub semnul unității, episcopul fiind un factor de promovare a apropierii și cooperării dintre oameni. Misiunea sa trebuie să fie închinată slujirii adevărului și vieții și sprijinirii aspirațiilor de mai bine ale omenirii de astăzi, însetată după dreptate, demnitate umană și pace.

Călăuzit de aceste postulate, consider că slujirea episcopală nu poate fi concepută în afară de contextul ei social și ca atare ea este menită să contribuie pe lângă lucrarea duhovnicească ce-i stă înaintea, la susținerea ritmului de dezvoltare a vieții noi din țara noastră și a tuturor acțiunilor pentru întărirea și înălțarea acestora. De aceea, îmi este la inimă dorința de a cultiva cu stăruință în sufletele credincioșilor dragostea de Patrie și de mărețele ei realizări, precum și a duce mai departe și a întări legăturile de totdeauna ale slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române cu năzuințele de progres ale poporului român.

Voi îndemna neîncetat preoțimea să-și împletească misiunea ei pastorală cu participarea la sprijinirea eforturilor pentru prosperitatea și înflorirea societății românești contemporane și voi promova buna ei colaborare cu factorii de răspundere obștească.

Acum, în preajma mergerii mele la eparhie, investit cu încrederea ce mi se acordă de autoritatea superioară de Stat, doresc să pun în aplicare aceste gânduri, izvorâte din dragostea sinceră de a sluji turma duhovnicească ce mi s-a încredințat, precum și nobilele cauze ale poporului nostru și să aduc în acest scop prinusul pregătirii, experienței și rîvnei mele de pînă acum în lucrarea bisericească.

Doresc să exprim recunoștința mea Consiliului de Stat al Republicii Socialiste Românie pentru bunăvoința de a confirma alegerea mea în postul de Episcop al Dunării de Jos și să asigur înalta ocîrmuire de Stat că, în noua mea sarcină de conducător bisericesc, îmi voi pune toate puterile în slujirea cu dăruire și devotament a Patriei și poporului român.

Aduc calde mulțumiri Domniei Voastre, Domnule Președinte al Departamentului Cultelor, pentru recomandarea ce mi-ați făcut către autoritatea superioară de Stat, spre a fi întărit cu această demnitate. De asemenea, țin să mulțumesc Domnului Vicepreședinte, Gheorghe Nenciu, și tuturor colaboratorilor Domniilor Voastre pentru sprijinul prețios pe care ați binevoit a-mi acorda în activitatea mea de pînă acum.

Găsesc și aici prilejul potrivit să dau glas sentimentelor mele de grațitudine față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru încrederea și sfulul cel bun pe care le-am aflat totdeauna din partea Prea Fericirii Sale în îndeplinirea răspunderilor mele ca Vicar Patriarhal.

Mulțumesc de asemenea membrilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentanților cultelor religioase și tuturor celor ce sînt de față, a căror participare la această solemnitate constituie un îndemn pentru lucrarea mea viitoare și o deosebită cinste pentru mine, despre care voi păstra o plăcută și neștearsă amintire».

După cuvîntările rostite de noii ierarhi, Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, adresîndu-se acestora, a arătat, între altele, că în condiția dezvoltării multilaterale a societății noastre socialiste, Biserica are libertatea de acțiune în conformitate cu dogmele, tradiția și regulamentele proprii. În încheiere, Domnia Sa a urat succes în muncă noilor ierarhi, asigurîndu-i de tot sprijinul și înțelegerea Departamentului Cultelor.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă la Palatul Patriarhiei.

INSCĂUNAREA. — Duminică, 19 august 1973, a avut loc la Galați festivitatea înscăunării P. S. Episcop Dr. Antim Nica.

În vederea acestei solemnități, la Reședința Episcopală din Galați au sosit din ajuns înalți oaspeți : P. F. Patriarh Justinian, însoțit de noul episcop P. S. Antim Nica, de P. S. Roman Ialomițeanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Consilier patriarhal Constantin Pîrvu,

Fig. 2. Prea Fericitul Patriarh Justinian rostind cuvintul la inscunarea P. S. Episcop Antim Nica.

PP. CC. Consilieri ai Mitropoliei Ungrovlahiei Pr. Petre Alexandru și Pr. Ioan Popa și P. C. Arhidiacon Nicanor Motorga de la Arhiepiscopia Bucureștilor. Odată cu P. F. Patriarh a sosit și I.P.S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, însoțit de P. C. Pr. Dumitru Păunescu — consilier și C. Diaconi : Vasile și Grigore Cîrstea.

Înălții oaspeți au fost întâmpinați la Galați de P. C. Arhim. Ieronim Motoc, Vicar administrativ al Eparhiei Dunării de Jos și de P. C. Pr. Consilier, Nicolae Grosu.

În fața Catedralei Episcopale așteptau sosirea înalților oaspeți credincioși și preoți din orașul Galați, protoiereii din Eparhie și funcționarii Centrului Eparhial în frunte cu P. S. Arhiepiscop Vicar Gherasim Constanțeanul, care a urât oaspeților «Bun venit» și i-a condus la Reședința Episcopală. Corul Catedralei a cântat Imnul Patriarhal. Prea Fericitului Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Teoctist și P. S. Episcop Antim li s-au oferit buchete de flori.

Alți oaspeți au sosit în aceeași seară, iar a doua zi a sosit P. S. Episcop Antim al Buzăului, cu P. C. Protoiereu Vasile Văcăreanu de la Protoieria Panciu și Pr. Dumitru Luca, Directorul Seminarului din Buzău.

Duminică, 19 august, la ora 9, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit unele daruri P. S. Episcop Antim Nica, iar membrilor Adunării Eparhiale și altor clerici de frunte de la Centrul Eparhial și din Eparhie, le-a acordat crucea patriarhală și medalia comemorativă a 25 de ani de patriarhat.

S-a format apoi cortegiul pentru plecarea spre Catedrala Episcopală. Pe margine, deschizînd calea, se aflau membrii Adunării Eparhiale; urmau protoiereii din eparhie, preoții Boris Dumănescu, președintele Consistoriului Eparhial, Pr. Emanoil Hogaș, președintele C.A.R.C., consilierii eparhiali, P. S. Episcop Antim al Buzăului, cu P. S. Episcop Ambrozie, delegatul Mitropoliei Creștinilor de Rit Vechi, Prea Fericitul Patriarh Justinian și P. S. Episcop Antim Nica, înveșmîntați în mantii, delegații Departamentului Cultelor și reprezentanții Autorităților locale de Stat, iar în încheiere P. C. Consilieri însoțitori ai Prea Fericitului Patriarh.

La intrarea în Catedrală, în dangătul clopotelor, I.P.S. Mitropolit Teoctist, însoțit de P. S. Roman Ialomiteanul și P. S. Gherasim Constanțeanul, a prezentat Prea Fericitului Patriarh și înalților ierarhi însoțitori, Sfînta Cruce și Sfînta Evanghelie spre sîrutare, în timp ce corul Catedralei cînta Imnul Patriarhal.

Oaspeții au fost conduși la locurile stabilite prin protocolul ceremonial :

În partea dreaptă au luat loc în jețurile arhieresti : P. F. Patriarh Justinian, P. S. Episcop Antim Nica, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Ambrozie de la Mitropolia de Rit Vechi, iar în continuare, Domnul Iacob Mehmet, muftiul Cultului Musulman din România, pr. Iacob Iosif, reprezentant al Comunității catolice din localitate, Dr. Sami Herșcovici, reprezentantul Cultului mozaic din Galați, consilierii eparhiali, protoiereii din Eparhie, stareții minăstirilor Cocoș și Celic Dere — Tulcea și alți slujitori bisericești.

În partea stîngă au luat loc : Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, și reprezentanți ai autorităților locale de Stat.

Au luat parte d-na și dl. dr. Anatol Nica, dl. Dr. Timuș — București, dl. Mircea Ionescu — București, ca membri ai familiei sau invitați ai P. S. Episcop Antim.

S-a săvîrșit apoi Sfînta Liturghie arhierescă de către I.P.S. Mitropolit Teoctist, P. S. Episcop Vicar Roman și P. S. Arhiepiscop Vicar Gherasim, înconjurați de un sobor alcătuit din P. C. Arhim. I. Motoc, Vicar Eparhial, Pr. Cons. patriarhal Constantin Pîrvu, Pr. Cons. Gheorghe Păunescu (Craiova), Pr. Tudorel Popa — Galați și diaconii : Costel Dumitrescu — București, Grigore și Vasile Cîrstea (Craiova), Necula Nica și I. Dobre (Galați).

Răspunsurile liturgice au fost date de Corul Catedralei, condus de Dl. Stanciu Lazăr.

După terminarea Sfintei Liturghii, P. C. Pr. Petre Alexandru, de la Arhiepiscopia Bucureștilor, a citit în fața Sfîntului Altar, *Gramata de înscîdunare canonică*, dată noului Episcop Antim Nica de Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca Mitropolit al Ungrovlahiei.

Gramata, scrisă pe pergament, cu frumoase podoabe caligrafice și investită cu sigiliul Patriarhiei este încredințată P. S. Episcop Antim Nica.

Apoi, Prea Fericitul Patriarh Justinian înmînează P. S. Episcop Antim cîrja de păstorire a Eparhiei Dunărea de Jos, rostind cuvintele îndătinate : *«Primește cîrja aceasta, ca să păstorești turma lui Hristos, cea încredințată ție. Celor ascultători să le fie prin tine reazăm și întărire, iar pentru cei nestatornici și neascultători, s-o folosești ca toiag de certare, toiag de îndreptare».*

Diaconii slujitori răspund cu glas înalt : *«Toiagul puterii toiagul cîrmuirii, va trimite Ție Domnul din Sion și va birui în mijlocul vrăjmașilor tăi».*

Prea Fericitul Patriarh îl pofteste pe noul Episcop să ocupe jețul episcopal rostind : *«Vrednic este»*, la care slujitorii, corul și credincioșii prezenți, răspund cu căldură cîntînd : *«Vrednic este».*

Prea Fericirea Sa, adresează P. S. Antim Nica, următorul cuvînt de întronizare :

Prea Sfințite Părinte Episcop Antim,

În conformitate cu legiurile noastre bisericesti și cu vechile rînduiri ale Bisericii Ortodoxe, îți încredințăm astăzi, cu multă bucurie și cu frățească dragoste, cîrja de arhipăstor al Episcopiei Dunărea de Jos.

Prețuindu-ți calitățile alese și activitatea rodnică depusă în slujba Sfintei noastre Biserici, Colegiul Electoral Bisericesc te-a ales cu unanimitate de voturi, să păstorești pe credincioșii din această eparhie, devenită vacantă prin retragerea la pensie a Prea Sfințitului Chesarie

Păunescu, iar Conducerea de Stat a binevoit să-ți confere, prin Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, înaltul decret de recunoaștere în funcția de episcop al Eparhiei Dunărea de Jos.

La o asemenea ocazie solemnă, a înmîndrii cîrjei chiriarhale, țin să exprim satisfacția deosebită pe care o trăim cu toții pentru faptul că această eparhie — cu un trecut istoric de mare însemnătate în viața Bisericii Ortodoxe Române — primește astăzi un ierarh vrednic și încercat care ne dă siguranța că-și va împlini cu cinste și vrednicie, înaltele răspunderi ce îi revin. Certitudinea aceasta se întemeiază pe întreaga activitate pe care Prea Sfinția Ta, ai depus-o cu neobosită râvnă, vreme de aproape un sfert de veac, în înalte funcții de răspundere. După diferite însărcinări pe care le-ai îndeplinit în cadrul Bisericii, începînd cu anul 1950 ai devenit vicar patriarhal și secretar al Sfîntului Sinod. Ca apropiat colaborator al Nostru, ai condus cu multă competență sectoarele de lucru ce ți s-au încredințat la Administrația Patriarhală și la Arhiepiscopia Bucureștilor, fiind de mare folos Bisericii noastre cu bogata zestre cărturărească și cu larga experiență administrativ-pastorală a Prea Sfinției Tale. Am apreciat aportul substanțial pe care l-ai adus la îndrumarea învățămîntului nostru teologic, la trimiterea studenților teologi români în străinătate, în vederea desăvîrșirii pregătirii lor pentru nevoile actuale ale Bisericii, precum și la conducerea Serviciului relațiilor externe bisericești, unde te-ai remarcat printr-o activitate stăruitoare de dezvoltare a contactelor ecumenice interortodoxe și intercreștine și de sprijinire a comunităților ortodoxe române de peste hotare.

Din încredințarea Sfîntului Sinod și a Noastră personal, ai îndeplinit cu cinste și vrednicie multe însărcinări bisericești peste hotare, în cadrul acțiunilor ecumeniste, pe linia promovării dialogului Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici creștine — îndeosebi cu Biserica Anglicană și cu Bisericele Vechi Orientale — precum și pe linia acțiunilor obștești pentru pace, vizitînd cu acest prilej numeroase țări din Europa, Africa, Asia și America, dobîndind o largă experiență în domeniul contactelor interbisericești și interumane.

De asemenea, ai desfășurat o bogată și pilduitoare activitate la Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, unde te-ai inițiat și ai deprins aproape toate lucrările și problemele care se pun unui conducător de eparhie.

Folosim acest prilej pentru a-ți aduce vii mulțumiri, pornite din adîncul inimii pentru colaborarea sinceră și pentru pasiunea cu care te-ai dăruit slujirii intereselor noastre bisericești. Totodată, te încredințăm de prețuirea și dragostea ce-ți vom păstra și de aici înainte, în noua și înalta slujire ce ți s-a încredințat.

Prea Sfințite Părinte Antim,

Vei conduce de azi înainte Episcopia Dunării de Jos, care este una din cele mai importante eparhii ale Patriarhiei Române. Spun lucrul acesta gîndindu-mă în primul rînd, că în cuprinsul acestei eparhii se află și teritoriul Dobrogei, fosta Sciție Mică, în care viața noastră bisericească

a înflorit chiar din primele veacuri creștine, așa cum mărturisesc numeroasele vestigii descoperite aici.

După tradiție, ca și după mărturia istoricului Eusebiu de Cezareea, Sfântul Apostol Andrei a propovăduit Evanghelia în Scythia Minor, adică pe teritoriul Dobrogei noastre de astăzi. În acest ținut, pe țărmul mării se afla capitala provinciei, orașul Tomis (Constanța de azi), în care — în cea de a doua jumătate a secolului al III-lea — a luat ființă o episcopie, cea mai veche cunoscută pînă astăzi, în cuprinsul patriei noastre. Ierarhi vestiți — ca Sfântul Bretanio, Gherontie, Sfântul Teotim, Timotei, Ioan, Teotim al II-lea și Valentinian — au păstrorit aici cu cinste și cu mari merite pentru dezvoltarea creștinismului în această parte a țării noastre. Spre sfîrșitul secolului al III-lea, în timpul persecuției lui Dioclețian, Tomisul a dat un mare număr de martiri, dintre care amintim pe Claudiu, Marcelin, Felix, Zotic, episcopii Efrem și Gordian. Urme de bazilici creștine s-au descoperit atît la Tomis, cît și în alte localități de pe țărmul mării, cum sînt Istria și Calatis (Mangalia).

Vestigii ale vieții creștine din Scitia Mică s-au descoperit și în așezările de pe Dunăre. Astfel s-au găsit dovezi martirice sau urmele unor bazilici la Halmyris (Dunăvăt), Noviodunum (Isaccea), Dinogetia (Garvân-Biserița), Troesmis și Axiopolis.

În interiorul Dobrogei s-au descoperit la Niculișel, o bazilică cu criptă — martirion — în care se aflau moaștele a patru sfinți : Zoticos, Camasis, Atalos și Filip, martirizați sub Dioclețian sau Liciniu ; moaștele acestea au fost transportate anul trecut la Mînăstirea Cocoș. Ruine ale unor bazilici creștine s-au descoperit și la Tropaeum Traiani (Adamklisi), Ulmetum (Pantelimonul de sus), Ibidu (Slava rusă) și Arganium (Doljman).

Amintim de asemenea că pe pămîntul Dobrogei a luat naștere, încă din secolul al IV-lea, o înfloritoare viață mînăstirească. Din mînăstirile de aici au ieșit monahi de seamă ca Ioan Casian, Dionisie cel Mic și Leonțiu de Bizanț. Din dealul de cretă de la Basarabi (Murfatlar) au ieșit la iveală în urmă urmele unei puternice așezări călugărești cu chilii și paraclise încrustate cu chipuri de sfinți și inscripții cu caractere ru nice și slave.

Reamintim faptul că în partea de nord a Dobrogei, a funcționat în secolele al XIII-lea — al XIV-lea, o mitropolie la Vicina, localitate situată între Isaccea și Niculișelul de astăzi.

Unii cercetători în domeniul istoriei bisericești consideră că actuala Episcopie a Dunării de Jos reprezintă o reînființare a străvechii mitropolii a Proilaviei, care-și avea sediul la Brăila și care a datat de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea și pînă în anul 1828. Cert este că ea a luat ființă în anul 1864, trecînd apoi prin mai multe transformări teritoriale, ca urmare a arondărilor administrative din 1879, 1923 și 1950.

În cei mai bine de 100 de ani ai existenței sale, Episcopia Dunării de Jos a fost condusă de ierarhi cu mari merite în viața noastră bisericească. Dintre ei amintim pe eruditul Melchisedec Ștefănescu, una din figurile cele mai alese ale ierarhiei noastre bisericești ; Iosif Gheor-

ghian, ajuns apoi mitropolit primat al țării ; Partenie Clinceni și Pimen Georgescu, deveniți ulterior mitropoliți ai Moldovei ; Nifon Niculescu, iscusit muzician și inițiator de tipărituri ; Cosma Petrovici, vestit organizator al vieții administrative bisericești și, în sfârșit, mult prețuitul episcop Chesarie Păunescu, ierarhul cu lire blindă și viață duhovnicească îmbunătățită, cu preocupări cărturărești alese și cu bogate înfăptuiri în pastorația sufletelor.

Prea Sfințite Părinte Antim,

Am amintit de însemnătatea istorică aparte a eparhiei ce ți s-a încredințat spre păstorire pentru a-ți face părintescul îndemn ca, — pe lângă grija de îndrumător al clerului și credincioșilor de aici, — să porți neobosită grijă pentru păstrarea cu sfințenie a tuturor acestor urme care vorbesc despre evlavia strămoșilor noștri, despre vechimea creștinismului precum și despre vechimea poporului român pe aceste meleaguri. Să fii deci pururea conștient de importanța, atât pe linie religioasă, cât și pe linie obștească, a eparhiei pe care o conduci.

Va trebui să te îngrijești ca locașurile de cult, cimitirele și toate așezămintele bisericești ale eparhiei să fie ținute într-o stare cât se poate de bună, deoarece această parte a țării noastre este vizitată aproape permanent de foarte mulți oaspeți, atât de la noi cât și de peste hotare. La grija stăruitoare pe care statul nostru o vedește pentru conservarea monumentelor istorice de artă și pentru înfrumusețarea acestor finuturi, este necesar să adăugăm și noi, pe linie bisericească, grija pentru întreținerea în condiții dintre cele mai bune a locașurilor de închinare, reparând sau înnoind pe cele ce au nevoie de o mai bună gospodărire, chivernisind cu toată atenția patrimoniul nostru bisericesc, pentru a-l face corespunzător vremurilor pe care le trăim. Să faci din Episcopia Dunării de Jos o eparhie care să sădească mulțumiri și bucurii cât mai adânci, atât în sufletele clerului și credincioșilor ei, cât și în ale tuturor celor ce o vor vizita.

Iar dacă am amintit de înaintașii Prea Sfinției Tale pe scaunul chiriarhal al acestei de Dumnezeu-păzite eparhii, am făcut-o, pe de o parte — cu convingerea că ei îți vor fi îndrumători și pilde alese pentru activitatea ce-ți stă înainte și, — pe de alta, — cu dorința de a te sfătui cu în problemele pastorale și duhovnicești să consulți ori de câte ori va fi nevoie și pe Prea Sfințitul Episcop Chesarie, care, deși retras din funcțiile chiriarhale, rămîne mai departe la Centrul Eparhial, bucurându-se de dragostea și prețuirea ierarhilor, clerului și credincioșilor și fiind ori-cînd de folos cu înțelepciunea și experiența vieții sale îndelungate.

Am convingerea că vei pune la înima Prea Sfinției Tale aceste îndemnuri frățești, că vei călăuzi pe toți preoții și credincioșii eparhiei pe drumul slujirii cu vrednicie a Bisericii și al iubirii Patriei și că vei fi tuturor pildă «cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curățenia» (I Timotei IV, 12).

Asigurîndu-te că în noua misiune pe care o începi azi, vom fi totdeauna alături de Prea Sfinția Ta, cu încurajarea, cu sfatul, cu dragostea

și cu rugăciunile noastre, îți dorim din inimă o păstorire cât mai îndelungată, încununată cu bogate roade și cu trainice bucurii duhovnicești.

Bunul Dumnezeu să reverse harul și binecuvîntarea Sa peste Prea Sfinția Ta, peste clerul și credincioșii Sfintei Episcopii a Dunării de Jos».

După această înălțătoare cuvîntare, ascultată cu emoție de toți cei prezenți, P. F. Sa felicită și îmbrățișează călduros pe P. S. Antim Nica, în timp ce corul intonează Imnul Patriarhal.

P. S. Arhiereu Vicar, Gherasim Constanțeanul, a citit apoi o scrisoare din partea P. S. Episcop onorar Chesarie, care, din motive de sănătate, nu a putut lua parte la solemnitatea înscăunării succesorului său. În scrisoare, P. S. Episcop Chesarie arată înfăptuirile eparhiei, după îndemnul ce i-au fost făcute de către P. F. Patriarh în 1950, cînd i s-a încredințat păstoria acestei eparhii și mulțumește Prea Fericitului Patriarh, Conducerei Superioare de Stat și Departamentului Cultelor, precum și clerului și credincioșilor din eparhie, pentru sprijinul ce i-au acordat, cum și pentru grija cu care a fost înconjurat, acum, cînd în pragul vârstei de 86 ani, slăbindu-i puterile, trece sarcina conducerii Eparhiei pe umeri mai tineri.

Luîndu-și rămas bun de la colaboratorii P. S. Sale mai apropiați, de la preoții și credincioșii din eparhie, pe care i-a păstorit vreme de aproape 3 decenii, P. S. Sa își exprimă mulțumirea și bucuria că la Conducerea Eparhiei i-a urmat un iscusit ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, care, prin bogata sa experiență în treburile bisericesti, va putea aduce Eparhiei multe și mărețe realizări, care-i vor mîngîia și bătrînețele sale.

În numele Centrului Eparhial a vorbit în continuare P. S. Arhiereu-Vicar, Gherasim Constanțeanul. După ce arată cinstirea ce se face Eparhiei noastre prin venirea atîtor înalți oaspeți la instalarea noului său Episcop, P. S. Sa evocă trecutul bogat în fapte creștine al acestor locuri, aflate acum sub jurisdicția Episcopiei Galați, continuatoarea străvechilor episcopii a Tomisului și a Vicinei, care au dat pe primul mitropolit al Țării Românești. An de an, se adaugă noi descoperiri la tezaurul arheologic, care dovedesc petrecerea necurmată pe aceste meleaguri a neamului românesc.

Sînt amintiți pentru vrednicele lor fapte și episcopii mai apropiați de vremurile noastre, — cărturarul Melchisedec Ștefănescu, Iosif Gheorghian, Nifon Niculescu, ctitorii măreței catedrale în care ne aflăm și în sfîrșit, ultimul dintre ei, bunul și vrednicul de cinstire P. S. Chesarie Păunescu, retras la pensie în acest an la patriarhala vîrstă de 86 ani, trăiți cu vrednicie în slujba Bisericii și a Patriei noastre.

P. S. Sa vorbește apoi de schimbarea locurilor, ca și a oamenilor din acest colț de țară, în vremurile de mari prefaceri sociale pe care le trăim după 23 august 1944 : Dobrogea arsă de secetă, țară săracă, unde «semeni grîu și crește piatră», — cum cînta doina bătrînă, — a devenit acum un grînar, o podgorie și o grădină, iar litoralul a devenit «perla

lării», care atrage în fiecare an zeci și sute de mii de vizitatori din țară și străinătate.

În numele Centrului eparhial, P. S. Sa exprimă călduroase mulțumiri și recunoștință P. F. Patriarh Justinian care poartă grija tuturor bisericilor ortodoxe din Patria noastră, pentru darul ales ce se face astăzi Eparhiei Dunării de Jos, prin instalarea noului Episcop Antim Nica.

Cu deosebită grațitudine și respect mulțumește Conducerei Superioare de Stat și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, care este reprezentat la acest moment solemn din viața Eparhiei prin Domnul Vicepreședinte Gheorghe Nenciu.

Mulțumește deasemenea călduros înalților reprezentanți ai Autorităților locale de Stat, asigurându-i de sinceră loialitate și de dorința de colaborare pentru progresul obștesc.

Cu frățietate și căldură sînt salutați reprezentanții cultelor religioase de pe cuprinsul Eparhie și toți oaspeții, care și-au luat osteneala de a ne însoți la mărețul act al intronizării noului nostru Episcop.

Adresîndu-se P. S. Episcop Antim Nica, P. S. Arhiereu Gherasim încheie cuvîntul său, rostind între altele :

«Eparhia noastră, clerici și popor credincios este foarte mulțumită să aibă un asemenea ierarh, cuvios, iscusit întru toate, ca să ne conducă pe drumul slujirii Bisericii și a poporului nostru. Noi toți vă încredințăm de tot devotamentul și supunerea noastră. Să ne trăiți întru mulți și fericiți ani!»

În numele membrilor Adunării Eparhiale, al clerului și credincioșilor din eparhie a vorbit Pr. Nicolae Virgil, protoiereu al Protoieriei Medgidia, care mărturisește nădejdele îndreptățite că, prin venirea la conducerea Eparhiei a P. S. Episcop Antim Nica, se vor realiza noi înfăptuiri pe plan bisericesc, pastoral-misionar și obștesc. P. C. Sa asigură pe P. S. Episcop Antim de toată dragostea, atașamentul, credincioșia și supunerea clerului și credincioșilor din eparhie, și-i urează mulți ani, păstorie îndelungată și plină de alese roade duhovnicești spre binele Bisericii și al Patrie noastre scumpe.

A luat apoi cuvîntul P. S. Antim Nica, noul Episcop, care a rostit următoarea cuvîntare :

Prea Fericite Părinte Patriarh și
Înalte Fețe Bisericești,
Domnule Vicepreședinte al Departamentului Cultelor,
Domnilor reprezentanți ai Autorităților locale de Stat,
Onorați membri ai organelor eparhiale,
Distinși oaspeți și iubiți credincioși,

«A fost voia lui Dumnezeu, ca prin glasul reprezentanților acestei episcopii, unit cu cel al tuturor membrilor Măritului Colegiu Electoral Bisericesc, să fiu chemat la slujirea, ca Episcop al Eparhiei Dunării de Jos. În urma confirmării în această demnitate de către Consiliul de

Stat al Republicii Socialiste România, primesc astăzi cu bucurie și vie emoție, cîrja de arhipăstor al acestei eparhii din mîinile Prea Fericitului Patriarh Justinian, spre a cîrmui turma duhovnicească ce mi s-a încredințat. Bucuria mea este sporită și de faptul că mi se îndreaptă pașii spre ținuturi cunoscute și apropiate inimii mele. Cei cîțiva ani, pe care i-am petrecut odinioară în aceste părți, cu sarcini temporare de arhipăstor, mi-au lăsat în suflet neștersă amintirea despre evlavia și vrednicia credincioșilor și activitatea slujitorilor bisericești de aici, precum și despre dragostea și prețuirea pe care aceștia le au pentru ierarhul lor duhovnicesc.

La chemarea care mi s-a făcut cu dragoste din partea clerului și credincioșilor acestei eparhii, răspund astăzi celor ce mă întîmpină acum în numele lor, cu aceeași măsură, cu dragoste și încredere.

Reflectînd la lucrarea care mă așteaptă, mă întreb ce pot aduce cu mine de preț decît inima mea deschisă cu dragoste și îmbrățișarea mea părintească pentru cei ce mi-au devenit acum fii sufletesti.

Anii de cînd pașii mei s-au purtat pe aceste locuri, ani de lungă ucenicie petrecuți în slujba Bisericii, sub oblăduirea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca Episcop Vicar Patriarhal, au însemnat pentru mine un răstimp de bogată experiență spirituală, în care am învățat să iubesc Biserica în plinătatea ei și să o slujesc cu rivnă și devotament. Am fost fericit să particip la desfășurarea unor mari evenimente și activități ale Bisericii Ortodoxe Române, ca realizarea unității noastre bisericești, pregătirea și îndrumarea clerului, lucrarea pentru unitatea creștină, cea pentru slujirea Patriei și a cauzei păcii în lume.

Acum preocupările mele se orientează de la problemele generale ale Bisericii, spre cele pastorale și spirituale, de la cele de administrație centrală bisericească, spre contacte directe cu clerul și credincioșii din parohii.

Episcopul eparhiot în vremea noastră trebuie fără îndoială să aibă harul conducerii treburilor bisericești de tot felul, dar mai presus de acestea să fie părinte duhovnicesc al clerului și credincioșilor din eparhie, pe care să-i îndrumeze cu sfatul său bun și cu pilda vieții sale. Totodată, este necesar să fie un păstor înțelept, potrivit cerințelor vremii sale, să cunoască mersul și aspirațiile mediului în care Biserica trăiește și își dezvoltă activitatea. *«Păstorul cel bun, sufletul său își pune pentru oi»* — ne învață Mîntuitorul Hristos (Ioan X, 11).

Nu întîmplător ierarhul reprezintă imaginea evanghelică a Bunului Păstor, avînd omoforul pe umeri, ca simbol al oii pierdute și în mină toiagul său, cîrja de arhipăstor. Toiagul de arhipăstor, semn al slujirii sale, îl poartă nu pentru a lovi în turma sa, ci pentru a o conduce la pășunea cea bună și a o păzi de lupii răpitori. Cîrja arhierească este o mărturie a dragostei ierarhului pentru turma sa duhovnicească și a datoriei sale de a păstra unitatea și buna rînduială a Bisericii și a păstra dreapta credință. De aceea, și în grecește cîrja arhierească poartă numele de *«paterissa»*, pentru a însemna cîrmuirea care împletește autoritatea cu blîndețea, și dragostea părintească. În acest sens ne îndeamnă

Fig. 3. P. S. Episcop Anton Nica rostitindusei cuvintarea la instalare.

Apostolul Petru prin cuvintele : «*Păstoriți turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetînd-o nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru cîștig urît, ci din dragoste ; nu ca și cum ați fi stăpîni peste biserici, ci pilde făcîndu-vă turmei*» (I Petru V, 2—3).

Mă bucur la gîndul că mi-a fost dat să păstoresc peste ținuturi cu puternice tradiții strămoșești și în care evlavia creștină a înflorit din cele mai îndepărtate timpuri. Teritoriul acestei eparhii și îndeosebi Dobrogea, evocă numeroase mărturii despre începuturile formării poporului român și despre vechimea vieții și organizării noastre bisericești. Urmele vechilor martiri și călugări, — astăzi cunoscute din ce în ce mai mult, — care au răspîdit în aceste părți creștinismul, cu prețul vieții lor, precum și activitatea ierarhilor din eparhia Tomisului, renumiți apărători ai dreptei credințe, deschid noi orizonturi pentru precizarea trecutului nostru etnic și religios. Pe lângă Tomis (Constanța de astăzi), al cărui titular purta uneori rangul de mitropolit, se atestă existența în regiune și a altor sedii episcopale. Unii dintre ierarhii tomitani au participat, în secolele IV—VI, la sinoade ecumenice și locale și au purtat corespondență cu personalități bisericești marcante ale vremii.

Pe acest teritoriu, vatră de istorie românească, plin de vestigii ale vieții strămoșilor noștri, de inscripții și monumente dăltuite în piatră, de bazilici și martirioane, se așterne astăzi o viață nouă și prosperă, rod al strădaniilor orînduirii socialiste.

Pe urmele stăpînirii lui Mircea cel Bătrîn, domn peste ambele maluri ale Dunării, pînă la Marea cea Mare și în aceste părți ale Galaților — ca și în întreaga noastră țară — se dezvoltă în prezent, într-un ritm entuziast, o largă rețea de întreprinderi industriale, o agricultură tehnicizată și numeroase instituții de cultură și de învățămînt de toate gradele.

Biserica noastră, alături de generația actuală, făuritoarea acestor mărețe înfăptuiri, privește cu respect, spre valorile din trecutul poporului nostru, se adapă din ele și consideră de datoria sa de a sădi în sufletele credincioșilor ei sentimente de dragoste și prețuire pentru acestea.

Venind acum la cîrma eparhiei, în atmosfera înmiresmată de evlavia străbună, îmi îndrept cugetul cu reverență spre ierarhii care, înainte mea au brazdat acest ogor. Mă gîndesc mai întîi la cărturarul episcop Melchisedec Ștefănescu, care a pus începutul organizării acestei eparhii, păstorind între anii 1864—1879. Viața bisericească a cunoscut noi pași de dezvoltare sub cîrmuirea episcopilor Iosif Gheorghian și Partenie Clinceni, care apoi au fost ridicați la rangul de mitropoliți, primul la București și al doilea la Iași. De o rodnică arhipăstorie s-a bucurat în continuare episcopul Pimen Georgescu, de numele căruia se leagă înălțarea frumoasei catedrale în care are loc solemnitatea de astăzi. Urme de activitate rodnică au lăsat de asemenea episcopii Nifon Niculescu, Iacov Antonovici și Cosma Petrovici.

Ultimul care s-a ostenit în fruntea acestei eparhii, ilustrînd scaunul episcopal cu înțelepciunea și tactul său, prin ținuta sa demnă și viața călugărească pilduitoare, este Prea Sfințitul Episcop Chesarie Păunescu, astăzi episcop onorar.

Prea Sfinția Sa, a avut parte de o îndelungată și rodnică arhipăstorie, iubit de credincioși și cinstit de preoțime. S-a bucurat de o deosebită considerație în rîndul membrilor Sfîntului Sinod pentru distincția sa sufletească. Sînt mîngîiat de faptul că Prea Sfinția Sa, potrivit dorinței sale, va rămîne mai departe împreună cu noi, pentru a se bucura de bătrîneți senine și fericite în mijlocul celor pe care i-a păstorit.

Evocînd pe predecesorii mei drept omagiu pentru strădaniile lor, nădăjduiesc să culeg din viața și activitatea acestora pilde demne de urmat, să le continui lucrarea lor duhovnicească, și de-mi va fi cu puțință, să sporesc zestrea pe care au lăsat-o.

Imi este plăcut să știu că în misiunea pe care o încep acum, voi fi ajutat îndeaproape de către Prea Sfințitul Arhiepiscop Vicar, Gherasim Constanțeanul, pe care l-am cunoscut și apreciat de mai multă vreme.

Imi exprim încrederea că voi găsi sprijinul necesar din partea organelor de la Centrul eparhial și cooperarea membrilor Adunării eparhiale. Sper, de asemenea, să aflu în mijlocul clerului rîvna în îndeplinirea chemării lor pastorale, pentru bunăstarea sfîntelor biserici și pentru îndrumarea credincioșilor, pe calea trăirii creștine roditoare de fapte bune. Voi pune o grijă deosebită pentru a cuprinde pe toți slujitorii bisericești cu dragoste și nepărtinire și-i voi îndruma să se facă folositori credincioșilor și marii obști a poporului nostru.

Îi voi îndemna să sprijine eforturile pentru progresul și prosperitatea țării noastre și să fie alături de autoritățile locale pentru promovarea binelui obștesc, pentru susținerea acțiunilor patriotice și slujirea păcii. Colaborarea slujitorilor bisericești pe această cale își află temeiurile solide în învățătura și tradiția Bisericii noastre.

Primind astăzi, după rînduiala canonică, cirja de arhipăstor de la Prea Fericirea Voastră, Vă aduc prin osul sentimentelor mele de recunoștință pentru încrederea la care m-ați făcut părtaș pînă acum și nădăjduind și în viitor, ca episcop sufragan, la sprijinul Prea Fericirii Voastre, Vă asigur de hotărîrea mea de a trudi în duhul unității și sobornicității noastre bisericești, și de a lua mereu aminte la sfatul și la pilda lucrării Prea Fericirii Voastre de apostolat. Vă mulțumesc din inimă pentru osteneala de a prezida această solemnitate, înconjurat de o parte a membrilor Sfîntului Sinod, cărora de asemenea le exprim bucuria pentru dragostea frățească ce mi-au arătat.

Țin să aduc omagiul meu deosebit autorităților superioare de stat, reprezentate aici prin Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor, căruia-i adresez și în acest moment festiv grațitudinea mea pentru înțelegere ași sprijinul pe care mi le-au arătat întotdeauna.

Vă rog, Domnule Vicepreședinte, ca odată cu viile mele mulțumiri, să transmiteți Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, precum și Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, asigurarea că de acum înainte, în calitate de episcop eparhial, voi sprijini cu rîvnă înnoită, împreună cu clerul și credincioșii păstoriei mele, dezvoltarea și înălțarea Patriei noastre.

Mulțumesc de asemenea autorităților locale reprezentate aici pentru participarea la această solemnitate și le încredințez de dorința mea cinstită pentru un bun și fructuos sprijin.

Ca ierarh ortodox, aduc salutul meu reprezentanților celorlalte culte religioase, care m-au cinstit cu participarea lor, la înscăunarea mea ca Episcop al Dunării de Jos.

Prezența la această împrejurare sărbătorească a reprezentanților autorităților de Stat superioare și locale și din partea diferitelor culte religioase, o interpretez ca o confirmare a celor declarate de curînd de către iubitul nostru Președinte al Consiliului de Stat, Domnul Nicolae Ceaușescu :

«Consider, a spus Domnia Sa, că nu este nici o contradicție între făurirea societății socialiste și existența unor culte religioase, a dreptului cetățenilor de a avea o credință religioasă... În societatea socialistă românească, Biserica își poate desfășura nestingherită activitatea» (Interviu acordat Societății Olandeze de radio-televiziune K.R.O. — «România liberă» din 10 aprilie 1973).

În încheiere, adresîndu-mă către voi, iubiți credincioși, vă încredințez că voi fi alături de voi cu sfatul meu părintesc, precum și cu dorința mea de a vă învăța cuvîntul Evangheliei și a vă povățui să păstrați neștirbite tradițiile strămoșești.

Socot o datorie a mea de conștiință de a mă ruga pururea pentru voi și pentru întreaga turmă ce mi-a fost încredințată așa cum însuși Mîntuitorul se ruga pentru ucenicii Săi : *Părinte sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat ca să fie una, precum sîntem și Noi... sfîințește-i pe ei întru adevărul Tău»* (Ioan XVII, 11, 17).

De aici înainte, la fiecare sfință liturghie, voi implora milostivirea cerească pentru bunăstarea și înflorirea acestei Eparhii, cu cuvintele . *Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta, pe care a sădit-o dreapta Ta și o desăvîrșește pe ea.*

Prea Bunul Dumnezeu să binecuvînteze cu darurile Sale cele bogate, pe toți cei de față și pe cei de departe, din cuprinsul Păstoriei Noastre, slujitori bisericești și dreptcredincioși creștini, hărăzîndu-le cele bune și de folos sufletelor și trupurilor, cu deplină sănătate și fericire.

Părintele ceresc să reverse cu îmbelșugare bunătața Sa peste noi toți și să binecuvînteze Patria noastră și tot lucrul bun care se săvîrșește spre binele tuturor.

Iar smereniei mele, să fie spre ajutor și să mă întărească pentru a duce cu vrednicie toiaagul păstoriei, pe care l-am primit spre slava numelui Său și al Sfintei Noastre Biserici strămoșești».

Solemnitatea s-a încheiat cu un polihroniu, cîntat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Conducerea Republicii Socialiste România pentru ierarhii prezenți, pentru noul episcop P. S. Antim Nica și pentru clerul și credincioșii, care cu multă pietate și dragoste au urmărit Sfînta Liturghie și solemnitatea întronizării.

În acordurile Imnului Patriarhal, în dangăt prelung de clopote, cor-tegiul s-a înapoiat la Reședința Episcopală, unde a urmat o scurtă recepție.

La orele 14 în saloanele impunătorului Hotel «Turist» din cartierele noi ale orașului Galați, a avut loc masa oficială, dată de Consiliul Eparhial, la care au participat, într-o atmosferă de voie bună și aleasă bucurie, înalții oaspeți și invitați, slujitorii sfintei liturghii, membrii Adu-nării eparhiale etc.

Cu acest prilej numeroși oaspeți au toastat pentru noul Episcop al Dunării de Jos.

Cei dintii a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit al Olteniei Teoctist, care a spus că instalarea noului «mire» al Episcopiei Dunării de Jos, este un moment de seamă în viața acestei eparhii. Prin cuvintele cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian a însoțit încredințarea cirjei de păstorire și a jețului episcopal noului Episcop, ni s-a trecut pe dinain-tea ochilor minții întreg trecutul acestei eparhii, *«adevărate comori de simțire, trăire și de gândire creștină ale înaintașilor, care au ocupat scaunul vlădicesc și au îndrumat clericii și credincioșii ce au trăit pe aceste meleaguri»*.

Dragostea cu care P. S. Episcop Antim Nica a fost primit de cre-dincioși, stima ce i s-a arătat de Autoritățile locale, arată că este bine-cunoscut tuturor.

I. P. S. Sa mărturisește că s-a format sufletește din același izvor al P. S. Episcop Chesarie, prețuit de Sfîntul Sinod, de Prea Fericitul Pa-triarh și care, prin scrisoarea de la instalare și-a arătat încrederea în noul mers al eparhiei, sub conducerea P. S. Episcop Antim.

De P. S. Episcop Antim Nica, I. P. S. Sa s-a legat printr-o deosebită stimă și prețuire de cînd, ani de-a rîndul intuiau împreună realizarea gîndurilor Prea Fericitului Patriarh, ca Vicar Patriarhal.

În acești 25 de ani de conducere a Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, jubileu pe care l-am sărbătorit de curînd, P. S. Episcop Antim a fost părtaș la realizările obținute sub îndrumarea P. F. Patriarh, achitîndu-se în mod strălucit de numeroasele misiuni ce i-au fost încredințate.

Acum P. S. Episcop Antim Nica vino la conducerea unei eparhii însemnate, care este văzută, dorită și vizitată de multă lume și de străini. E un privilegiu deosebit pentru această eparhie că a obținut un arhi-păstor cu atît de aleasă pregătire și cu un prestigiu unanim recunoscut.

În încheiere, I. P. S. Sa aduce, în numele ierarhilor Sfîntului Sinod, un cald cuvînt de prețuire colegială și frățească, de încredere și cinstire pentru P. S. Episcop Antim Nica și-i dorește să-i fie drumul încununat cu aceleași roade ca și pînă acum, în noua demnitate de Episcop al Eparhiei Dunării de Jos.

Din partea clerului din Eparhie a vorbit preot C. Mohonea, pro-toiereul Protoieriei Galați, care arată încrederea și bucuria preoțimeii pentru că și-a ales, împreună cu credincioșii, un arhipăstor iscusit, în-

cununosat de mari realizări în serviciul Bisericii și al Patriei. Preoțimea își amintește cu recunoștință că, în timp ce Prea Fericitul Patriarh Justinian contribuia la vindecarea rănilor războiului în Moldova de Nord, P. S. Episcop Antim îndeplinea aceeași lucrare în Moldova de Jos, ca episcop locotenent al Eparhiei noastre, organizând ocrotirea orfanilor, sprijinirea cantinelor, înfăptuind Apostolatul social, inițiat, și apoi extins în întreaga Biserică Ortodoxă Română, de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În încheierea cuvîntului său omagial, P. C. Sa spune :

«Protopopii și clericii din Eparhia Dunării de Jos, făgăduim în fața Prea Fericitului Patriarh, a P. S. Voastre și a Autorităților Superioare de Stat, reprezentate prin Domnul Vicepreședinte Gheorghe Nenciu și a reprezentanților Organelor locale ale Puterii de Stat, să vă ascultăm cu supunere și dragoste înțeleptele îndrumări ce ne veți da, să ne facem deplin slujba față de Dumnezeu și de Patria noastră scumpă».

Preotul Iosif Iacob, delegatul Comunității Romano-catolice Galați, se simte onorat de a se afla printre invitații ce iau parte la bucuria clerului și credincioșilor din Eparhie Galați. Prezintă P. S. Episcop Antim Nica respectoase felicitări și urări de rodnică și fericită arhipăstorie.

În numele I. P. S. Ioasaf, Mitropolitul Comunității creștinilor de Rit Vechi din România, a vorbit P. S. Episcop Vicar Ambrozie, care, felicitînd pe P. S. Episcop Antim cu prilejul înscăunării, se bucură că vor avea «un prieten și împreună-lucrător, atît în cele duhovnicești, cît și pe linie obștească în această parte a țării noastre de la Dunărea de Jos, unde credincioșii ortodocși și cei de rit vechi trăiesc și colaborează în armonie și sprijină lucrarea poporului român pentru binele obștesc și pentru întărirea și înflorirea Patriei».

Credincioșii din eparhie și-au adus omagiul lor la primirea noului arhipăstor prin cuvîntul Domnului Hîncu Ștefan, consilier eparhial.

Ei au primit cu mare bucurie alegerea P. S. Episcop Antim ca continuator al P. S. Chesarie în scaunul vlădicesc al Eparhiei Dunării de Jos și sînt dornici să-l urmeze cu dragoste fiască pentru viitoarele înfăptuiri ce vor urma în eparhie.

În numele Comunității Mozaice din Galați a toastat Domnul Sami Herșcovici : Populația evreiască, arată vorbitorul, trăiește în bună înțelegere cu toți ceilalți cetățeni ai țării și-și consacră toate energiile cauzei comune a poporului și binelui general. Ea este recunoscătoare Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru lucrarea de apropiere și colaborare dintre culte și nu uită cuvintele Prea Fericirii Sale, că «*orice om, de orice naționalitate, de orice rasă, de orice credință, este fratele nostru*». Asigură pe P. S. Episcop Antim Nica, din partea Comunității Mozaice din Galați, de aceleași bune raporturi de colaborare și prietenie și pe viitor, spre binele și fericirea credincioșilor noștri, pentru prosperitatea și progresul Patriei noastre.

Din partea Cultului Musulman din România, Domnul Iacob Mehmet, Muftiul cultului, arată că P. S. Episcop Antim se va bucura de stima și dragostea unanimă a cetățenilor musulmani. Aduce urări căl-

duroase de păstorire rodnică, viață îndelungată și fericită pentru binele și prosperitatea Eparhiei Galațiului și pentru progresul și pacea scumpei noastre Patrii.

În cuvîntul său, Domnul Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor, aduce P. S. Episcop Antim și Organelor eparhiale cu care colaborează, salutul Departamentului Cultelor, al Domnului Președinte Profesor Dumitru Dogaru personal, precum și salutul Autorităților locale de Stat, reprezentate la solemnitatea instalării noului Episcop.

Festivitatea de astăzi capătă o semnificație deosebită a spus Domnia Sa — prin prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, care, acum de curînd, a sărbătorit împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă Română 25 ani de realizări a celor mai alese aspirații și tradiții ale credincioșilor români. Prea Fericirea Sa a intuit practic rațiunea slujirii Bisericii în lume — aceea de a ajuta, a simțit pulsul cel nou din țară. Prin clarviziunea conducătorilor Bisericii ortodoxe, aceasta a fost orientată fericit în slujba poporului, astfel că nu a cunoscut crizele altor Biserici în confruntare cu marile prefaceri sociale actuale.

Referindu-se la cuvîntarea P. S. Antim Nica, Domnia sa a arătat că din ea se desprind două din coordonatele specifice ale vieții și orientării Bisericii Ortodoxe Române cărora Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a dat conținut în întreaga desfășurare a activității acesteia.

a) Conștiința unității poporului nostru și a permanenței sale pe locurile unde trăiește astăzi, adevăr istoric incontestabil. Istoria ne dă certitudinea a ceea ce am fost și îndreptățește aspirația spre ceea ce vrem să fim mâine.

b) Biserica înțelege să-și manifeste sentimentul de devotament față de politica promovată de stat pentru progresul și prosperitatea patriei noastre.

Întreaga ambianță socială, marile realizări ale veacului socialist în aceste locuri, ne dovedesc și ne dau îndemn pentru o participare și mai activă la înflorirea Patriei.

Domnia Sa subliniază apoi semnificația îmbucurătoare a prezenței și a cuvintelor rostite de reprezentanții celorlalte culte de pe cuprinsul eparhiei — dovada respectului și a buneii înțelegeri între culte.

Felicită pe reprezentanții acestor culte pentru sentimentele exprimate, pentru îndrumarea ce dau credincioșilor proprii și pentru felul frățesc în care iau parte la această solemnitate a Eparhiei.

Domnul Vicepreședinte mărturisește respectul pentru P. S. Episcop Chesarie, care a îndrumat pe credincioșii ortodocși cu un luminat patriotism.

Adresîndu-se P. S. Episcop Antim Nica, D-Sa îl felicită pentru demnitatea ce i s-a încredințat acum de Biserică, după ce a avut privilegiul de a fi lucrat în o mare perioadă de timp în preajma Prea Fericitului Patriarh, luînd parte la marile acțiuni ale Bisericii Ortodoxe Române și la întreaga muncă de orientare patriotică a preoților și a

credincioșilor și la misiunile indeplinite ca mesager al problemelor externe ale Bisericii. Cu plăcere apreciază personalitatea și calitățile personale și cultura, P. S. Episcop Antim.

În încheiere, Domnul Vicepreședinte face P. S. Episcop Antim îndemnul de a pune vasta experiență ce are, în slujba progresului Patriei, pentru sprijinirea deplină a Organelor locale de Stat și pentru înfăptuirea unei lucrări pozitive, demne de importanța Eparhiei Dunării de Jos. *Vă doresc — încheie D-Sa — sănătate, putere de muncă și să dați cele mai frumoase exemple de devotat patriot.*

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns P. S. Episcop Antim Nica, cu următorul cuvînt :

«În acest moment, cugetînd și la nădejtile puse în mine de toți vorbitorii și la misiunea mea ca Episcop eparhiot, îmi vin în minte cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, citate de Prea Fericirea Voastră zilele trecute în Catedrala Patriarhală și anume : *«În adevăr, arhiereul luat din mijlocul poporului, este pus pentru popor»* (Evrei V, 1).

Încredințat de acest lucru, episcopul, ca urmaș al Apostolilor, se cuvine mai întîi să păstreze și să continue dreapta credință, agonisită cu jertfă de Biserică în curgerea timpului și să dovedească în faptă, fidelitatea față de menirea Bisericii ca slujitoare a credincioșilor. Totodată, el trebuie să stimuleze în mijlocul păstoriiților săi, trăirea dreptei credințe și manifestarea ei prin acte de dragoste către aproapele, socotînd că slujirea lumii prin Biserică angajează responsabilitatea tuturor credincioșilor.

În același timp, preocuparea noastră ca episcop se va îndrepta spre sprijinirea împreună cu toți slujitorii Bisericii a eforturilor pentru dezvoltarea și întărirea Patriei noastre.

Cum Patria este un bun a tuturor celor ce muncesc pentru propășirea ei, indiferent de apartenența lor etnică sau religioasă, prezența episcopului în această parte a țării cu naționalități conlocuitoare, trebuie să constituie un permanent factor de îndemn la bună convingere și înfrățire socială. Marele nostru patriot Avram Iancu spunea aceste memorabile cuvinte : *Firea ne-a așezat într-o Patrie, ca împreună să asudăm cultivînd-o, împreună să gustăm dulceața fructelor ei.*

Este unul din meritele de seamă ale orînduirii noastre sociale, de a fi realizat o deplină armonie și colaborare dintre români și naționalitățile conlocuitoare și de a fi înlăturat pentru totdeauna vechile vrajbe și discriminări dintre ele.

Totodată, se observă și un alt fenomen îmbucurător, acela al apropierii și colaborării între cultele religioase. Ca un ecou al acestor năzuințe de unitate spirituală și în atmosfera de căutare a unității pe plan religios în lumea întregă, se intensifică relațiile dintre culte, și se relevă lucrarea de cooperare ecumenică locală din țara noastră.

Părăsind vechile rezerve dintre ele și renunțînd la controversesele teologice infructuoase, cultele religioase de la noi au adoptat metoda dialogului slujirii, fiecare din ele găsind în învățătura sa de credință o

platformă pentru slujirea împreună a marilor idealuri ale Patriei și a eforturilor de unitate și colaborare în lumea întreagă.

Angajarea cultelor pe această cale, ajută în același timp la lărgirea înțelegerii noastre și a fiecăreia despre menirea Bisericii în lume și asigură rodnicia slujirii noastre în comun.

Pe acest făgaș au fost îndrumați pînă acum slujitorii noștri bisericești, prin grija Prea Fericitului Patriarh Justinian și a membrilor Sfintului Sinod. Dorința mea fierbinte este ca ritmul innoitor ecumenic de care este animată Conducerea Bisericii Ortodoxe Române să străbată și în Eparhia Dunării de Jos, pînă la cele mai mici mădulare ale sale. Mă voi strădui pentru stabilirea unor relații de bună înțelegere și de stimă reciprocă cu celelalte culte, în lumina principiului egalității dintre ei și a atmosferei de deplinătate religioasă, asigurate de orînduirea de Stat de astăzi. La aceasta, ne îndeamnă deopotrivă învățătura Bisericii noastre, cît și atitudinea Autorității Superioare de Stat. Astfel, în una din declarațiile sale, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, spunea că pentru ocîrmuirea de astăzi s-a pus problema unei astfel de orientări, *încît să nu jignească în niciun fel sentimentele religioase ale cuiva. Considerăm — afirma Domnia Sa — că trebuie să respectăm și credința altora. Ceea ce ne-am propus noi — și ceea ce cred că contează astăzi — este să asigurăm ca oamenii care au o credință sau alta, să o poată practica nestingherit.*

Lucrînd și stăruind pe această cale de înțelegere și colaborare interconfesională, putem de bună seamă contribui la unitatea sufletească și la propășirea Patriei noastre.

După cum se cunoaște, în cuprinsul eparhiei în care voi merge și îndeosebi pe pămîntul Dobrogei, se află numeroase vestigii care mărturisesc despre originea poporului nostru și despre vechimea creștinismului la români. În această privință, cercetările istorice și arheologice, insistent încurajate în vremea noastră, aduc noi și prețioase lumini.

Biserica noastră care a avut un rol în dezvoltarea istorică a poporului român, poate și astăzi să încurajeze în mijlocul credincioșilor cunoașterea și punerea în valoare a trecutului nostru și să deștepte respectul pentru monumentele istorice și pentru conservarea lor. Aceasta se impune și mai mult cu cît țara noastră și în largă măsură litoralul Mării Negre, sînt în atenția deosebită a turiștilor de la noi și din depărtări.

Preoțimea se cuvine de asemenea să impulsioneze pe credincioși spre o comportare demnă în relațiile sociale, în familie și în muncă. Se impune ca prin cuvîntul lor să-i îndrumeze spre mai multă omenie în contactele de toate zilele printre oameni, spre respectul avutului obștesc și al legalității.

În ceea ce mă privește, consider ca o datorie de căpetenie să mă călăuzesc de indicațiile canonice, să dovedesc supunere față de rînduiele bisericești și ascultare față de legile Țării.

Fig. 4. La închiderea festivităților de instalare.

Doresc să încredințez pe Prea Fericirea Voastră că, deși de acum înainte voi fi mai departe de așezămintele centrale bisericești, în care mi-a fost dat să zăbovesc pînă în prezent, nu mă voi despărți și nu voi rămîne străin de nevoile și preocupările mari ale Bisericii, întrucît Episcopul, deși ales pentru o anumită regiune, el rămîne al întregii Biserici și este dator a sprijini interesele generale ale acesteia.

Nu am cuvinte potrivite pentru a exprima și-n acest cadru sentimentele mele de recunoștință față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care și-a luat osteneala de-a prezida solemnitatea instalării mele ca Episcop al Eparhiei Dunării de Jos.

Mulțumesc în mod deosebit Domnului Vicepreședinte, Gheorghe Nenciu, pentru participarea Domniei Sale la acest act sărbătoresc și pentru caldele cuvinte de apreciere, pe care mi le-a adresat. Îl rog pe Domnia Sa să transmită Conducerii superioare de Stat și Domnului Președinte, Profesor Dumitru Dogaru, hotărîrea mea fermă de-a colabora pentru binele și fericirea Patriei noastre.

Doresc să mărturisesc gratitudinea mea pentru prezența în această împrejurare a reprezentanților Autorităților locale de Stat.

Aduc cordiale mulțumiri I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, pentru înălțătoarea slujbă pe care a săvîrșit-o împreună cu soborul de arhieriei, preoți și diaconi, cum și pentru mișcătoarele sentimente de prețuire și dragoste frățească ce mi-a adresat la această agapă.

Voi păstra o caldă amintire despre prezența frățească și cuvintele rostite de prezentanții altor culte religioase din aceste părți.

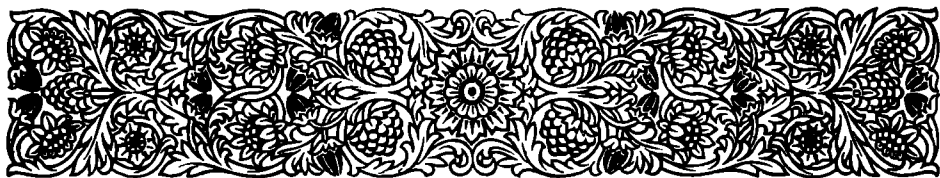
Mulțumesc din toată inima membrilor Adunării Eparhiale și viitorilor mei colaboratori de la Centrul Eparhial, părinților protoierei, precum și tuturor oaspeților de aproape și mai de departe, care m-au cinstit cu prezența lor la această solemnitate».

Masa oficială s-a încheiat într-o atmosferă de entuziasm și aleasă bucurie duhovnicească.

Cu prilejul înscăunării P. S. Episcop Antim Nica, s-au trimis telegrame omagiale Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnului Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Stat și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor.

A doua zi, dimineața, Prea Fericitul Patriarh Justinian și înalții oaspeți au vizitat Centrul Eparhial-Galați și clădirea nouă în care se va instala cancelaria eparhială, și apoi s-au înapoiat la București.

Pr. NICOLAE GROSU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

BISERICA DIN PAROHIA VALEA LUNGĂ GORGOTA-DÎMBOVIȚA

În ziua de 18 iunie a.c. a avut loc resfințirea bisericii din satul Valea-Lungă Gorgota, județul Dîmbovița, după ce timp de peste doi ani, cu strădania credincioșilor au fost efectuate importante lucrări de reparații și de pictură, sub conducerea preotului paroh Ioan Pietroșanu.

Așezată pe un platou la poalele dealului «Vîrfului Vici», îmbrăcată în straie sărbătorești, Biserica reînnoită, își aștepta oaspeții. Zidită în anul 1891 și refăcută după cutremurul din 1940, iar acum din nou restaurată, biserica trăia una dintre cele mai frumoase zile ale ei.

În prezența credincioșilor din parohie un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Octavian Iatan, Consilier mitropolitan al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, cu P. C. Protoiereu Gheorghe Ionescu din Tirgovişle și alții, a oficiat serviciul divin și resfințirea, după rînduiala bisericii noastre strămoșești.

După săvîrșirea sfintei liturghii, P. C. Protoiereu Gheorghe Ionescu a arătat munca depusă de enoriași, prin rîvna neprecupețită a preotului Ioan Pietroșanu, parohul bisericii, care, într-un timp destul de scurt, au reușit să transforme biserica. Îndeamnă pe credincioși să încălzească aceste frumoase ziduri zugrăvite cu atîta frumusețe, cu căldura și cu prezența sufletelor lor, mai ales în zile de duminici și sărbători.

Preotul Ioan Pietroșanu, parohul bisericii, în cuvîntarea sa, face o prezentare a lucrărilor efectuate, aducînd mulțumiri tuturor celor care au contribuit cu munca, cu banul și cu rîvna lor, la realizarea acestor frumoase lucrări.

Elogiază pe toți credincioșii care au adus un aport la înfrumusețarea bisericii și mulțumește Centrului eparhial pentru concursul dat. Mulțumește, încă o dată lui Dumnezeu, că l-a învrednicit să ducă la bun sfîrșit restaurarea bisericii, lucrarea atît de importantă și de necesară pentru parohia sa.

Într-o mărturisire de o deosebită frumusețe sufletească, P. C. Sa declară: «Închin această muncă părinților mei — mama — ce a născut și a crescut 10 copii, dintre care un preot și patru soții de preoți — care a fost o trăitoare a principiilor creștine; tatălui meu care — în omenia lui — m-a învățat că munca este o virtute și viața o continuă luptă spre mai bine». De asemenea măi închină această muncă venerabililor săi foști profesori și duhovnici, de la care a învățat «să fie alături de

credincioșii săi, atât la bucurii cît, mai ales, la necazuri, și să nu întindă mîna la răsplata muncii sale sacerdotale. Ei i-au dăruit toiagul pe care s-a sprijinit 40 de ani de pastorație și cheia cu care a deschis totdeauna inimile credincioșilor.

P. C. Preot Octavian Iatan, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a adus binecuvîntarea Prea Fericirii Sale credincioșilor și preotului bisericii, întregului sobor de preoți și tuturor ostenitorilor și celor ce au contribuit la această prea frumoasă realizare, unui ani la rînd, cu munca, și cu evlavia lor.

În încheiere, P. C. Pr. Octavian Iatan subliniază grija pe care o are conducerea Bisericii și în primul rînd Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru înfrumusețarea locașurilor noastre de rugăciune, arătînd bucuria pe care o are Prea Fericirea Sa cînd vede strădaniile credincioșilor și preoților pentru îndeplinirea acestui mare și important lucru, precum și pentru îndeplinirea fericitei a idealurilor și îndatoririlor pastorale ale întregii noastre preoțimî.

Subliniind că biserica, prin preoții și credincioșii ei, este alături de popor, de conducerea statului nostru, sprijinind toate acțiunile majore ale patriei și poporului nostru. Omagiază pe toți cei care lucrează pentru progres, pentru mai binele tuturor și pentru pace. Felicită pe preotul Ion Pietroșanu și pe protoiereul Gheorghe Ionescu pentru că în protoieria Tirgoviște se pot ridica așa frumoase realizări de restaurare și înfrumusețare a monumentelor noastre istorice sau artistice.

În numele colegilor ia cuvîntul D-l Ioan Ionescu și preotul I. Dîncescu din Craiova, aducînd prinosul lor de felicitări credincioșilor din parohia Valea-Lungă Gorgota.

Ceremonia sfințirii bisericii s-a încheiat cu obișnuitul polihroniu pentru sănătatea conducătorilor patriei și ai Bisericii, după care fiecare s-a retras la casa sa, ducînd cu sine una dintre cele mai frumoase amintiri.

ASISTENT

BISERICA SFÎNTUL IOAN BOTEZĂTORUL DIN GĂIEȘTI

Duminică. 24 iunie 1973. a avut loc în orașul Găiești, județul Dîmbovița, resfințirea Bisericii «Sf. Ioan Botezătorul», în urma lucrărilor de restaurare executate în 1972—1973.

Încă din ajun, sobor de preoți din parohiile orașului și suburbane, în frunte cu P. C. Protopop al Protoieriei Găiești, înconjurați de enoriașii bisericii și de credincioși, au oficiat slujba vecerniei cu priveghere după rînduiala canonică.

...Duminică — 24 iunie 1973 — glasul clopotelor de la Biserica cu hramul «Nașterea Sf. Ioan Botezătorul» din orașul Găiești, jud. Dîmbovița vesteau sărbătoarea hramului și resfințirea bisericii.

Din timp, s-au adunat lîngă «Mireasa lui Hristos», grupuri de credincioși, plini de evlavie și fericiti pentru evenimentul sfînt al resfințirii în care își văd încununarea ostenelilor de aproape doi ani.

La ora 8,30 sosește delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — P. C. Consilier Mitropolitan Mihail Marinescu, împreună cu Părintele Arhidiacon G. Diaconescu și cu alți oaspeți dragi, întîmpinați de P. C. Protopop Nicolae Popescu. iar la intrarea în Sf. Lăcaș de soborul preoților cu Sf. Evanghelie și Sf. Cruce.

Se oficiază sfințirea apei, se ocolește Sf. Biserică cu citirea Sf. Evanghelii, se face sfințirea bisericii prin stropirea cu apă sfințită și ungerea cu Sf. și Marele Mir «exterior și interior», clerul și poporul cîntînd imnele tradiționale ale sfințirii.

După sfințire se citește «actul comemorativ».

Delegatul P. F. Patriarh, anunță credincioșilor săvîrșirea resfințirii bisericii după care începe Sf. Liturghie oficiată în sobor de 12 preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Consilier Mihail Marinescu, răspunsurile fiind date de credincioși, împreună cu ceilalți preoți prezenți, după cîntarea omofonă.

La sfîrșit luînd cuvîntul P. C. Protopop Nicolae Popescu — parohul bisericii; face darea de seamă asupra lucrărilor executate și menționează deosebit sprijinul dat de Centrul Eparhial, consiliul parohial și de enoriașii parohiei, sprijin care a făcut posibilă această frumoasă lucrare de la biserica din Centrul Protopopiatului Găiești.

Mulțumind P. F. Patriarh Justinian și Departamentului Cultelor, în numele poporului pentru veghea permanentă la libertatea cultului și bunăstarea bisericilor, elogiază personalitatea Părintelui Consilier Mitropolitan Mihail Marinescu, Delegatul oficial al P. F. Patriarh, asigurînd autoritatea bisericească și de Stat, că protoul și poporul credincios care va înălța rugăciuni în această sfințită biserică, va milita neconținut pentru pace și prosperitate.

Prea Cucernicul Părinte Delegat, în cuvinte pline de conținut și cu înflăcărare, arată opera mare înfăptuită de P. F. Părinte Patriarh Justinian — la împlinirea unui sfert de veac de înțeleaptă și vrednică arhipăstorie — la cîrma Bisericii Ortodoxe Române și cu date certe enumără marele sale realizări bisericești, gospodărești și de interes social.

Aduce binecuvîntarea P. F. Patriarh peste clerul și poporul drept-credincios al acestei parohii, felicită pe realizatorii acestei frumoase podoabe bisericești în frunte cu inițiatorul lor P. C. Protopop, ale cărui osteneli sînt cunoscute la Centrul Eparhial cu deosebire aprecieri, atît pe linie bisericească — ca Protopop și paroh — cît și pe linie social-culturală de fericită colaborare în acțiuni patriotice.

Cu vădită emoție P. C. Sa, înmînează P. C. Paroh «Crucea Patriarhală», cea mai înaltă distincție bisericească acordată de P. F. Patriarh Justinian Părintelui Nicolae V. Popescu și credincioșilor parohiei «Sf. Ioan» Găiești, simbolică răsplată și preluire a strădaniilor inaugurate astăzi.

Se face polihroniu și se intonează imnul patriarhal.

Preotul paroh, Consiliul parohial și enoriașii, oferă tuturor participanților o așară frățească, după tradiția strămoșească a locului.

«Primește Doamne oîranda ostenelilor noastre și binecuvîntează pe cei care s-au străduit pentru podoaba Casei Tale! (din textul pisaniei).

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA MĂRCEȘTI-DÎMBOVIȚA

În dimineața zilei de 19 august a.c. s-a săvîrșit resfințirea bisericii parohiale cu hramul «Bunavestire» a parohiei Mărcești, unde păstorește de mai bine de o jumătate de veac preotul Ion I. Popescu-Mărcești.

La orele 9 dimineața sosesc: Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal și Prea Cucernicul Preot Octavian Iatan, consilier administrativ mitropolitan, care sînt întîmpinați cu Sfînta Cruce și Sfînta Evanghelie.

Se face ocolirea bisericii și sfințirea exterioară cu Sfântul și Marele Mir, după care Prea Cucernicul Părinte Protoiereu Nicolae Dumitrescu-Răcari citește documentul întocmit cu această fericită ocazie.

Serviciul Sfintei Liturghii a fost oficiat de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, P. C. Pr. Octavian Iatan, Consilier Mitropolitan, P. C. Protoiereu Nicolae Dumitrescu-Răcari al Protoierei Titu, P. C. Prot. Gheorghe Ionescu-Tîrgoviște ș.a.

După terminarea serviciului divin Prea Sfințitul Episcop Antonie — episcop vicar — citește gramata prin care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian acordă preotului Ioan I. Popescu-Mărcești, distincția de «Iconom» pentru activitatea desfășurată în parohie timp de peste 50 de ani.

A luat cuvîntul Prea Cucernicul Preot Iconom Ion I. Popescu-Mărcești parohul bisericii, arătînd că ridicarea din temelie a bisericii din Parohia Mărcești cu hramul «Bunavestire» s-a făcut între anii 1913—1924 an în care s-a sfințit. După 47 de ani biserica a avut nevoie de radicală renovare și n-am dat liniște trupului și sufletului meu pînă ce n-am văzut-o cum se prezintă astăzi.

Aduc aci primos de recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care ne-a sprijinit în eforturile noastre gospodărești precum și Conducerii noastre de stat care prin delegatul cultelor ne-a deschis drumurile pentru aprovizionarea cu materialele necesare.

Toate mulțumirile și recunoștința noastră părintelui Protoiereu Nicolae Dumitrescu-Răcari pentru sprijinul și îndemnurile date, fără întrerupere.

P. S. Părinte Episcop Antonie, prezența Prea Sfinției Voastre, ca cel mai tînăr Episcop de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române ne-a întinerit pe toți și ne-a dat noi elanuri de muncă, de aceea vă spunem: «Întru mulți ani Stăpîne».

Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul își arată mulțumirea deplină pentru cele ce a constatat și a rămas impresionat de toată această activitate și credință neclintită a enoriașilor parohiei Mărcești.

P. S. Sa transmite credincioșilor și preotului lor binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

S-a oficiat Polihroniu pentru conducătorii statului, pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru slujitorii, membrii Consiliului și Comitetului Parohial și enoriașii ai bisericii.

S-a oficiat apoi paraslasul pentru ctitorii și enoriașii bisericii care odihnesc în Domnul.

ASISTENT

† PROTOPOPUL GLICHERIE MORARU

O telegramă sosită din orașul Detroit din Statele Unite ale Americii ne-a adus dureroasa știre că în ziua de 1 iunie a.c. și-a dat obștescul sfârșit Părintele Protopop Glicherie Moraru, parohul Catedralei Sfânta Treime din orașul Detroit, secretar al Consiliului Eparhial al Episcopiei Ortodoxe Misionare din S.U.A. și membru al Consiliului Clerului Ortodox din orașul Detroit.

Glicherie Moraru s-a născut la 25 noiembrie 1899, fiu al sătenilor Ecaterina și Ion Moraru din Pănțești-Putna, jud. Vrancea.

A fost hirotonit diacon în Duminica Ortodoxiei a anului 1923 de către fostul Patriarh Nicodim, pe când acesta era episcop al Hușilor; după hirotonie, a slujit mai mulți ani ca diacon al Catedralei Episcopale din Constanța sub cîrja pastorală a Episcopului Ilarie Teodorescu.

Luînd ființă Episcopia misionară a românilor din America, sub conducerea Episcopului Policarp Morușca, — la chemarea făcută preoților ortodocși din țară de a merge ca misionari în această nou înființată eparhie, Părintele Glicherie Moraru a fost dintre cei dintîi care au răspuns acestei chemări, aprofîndu-i-se numirea ca preot misionar al acestei eparhii, unde a desfășurat o bogată activitate bisericească și socială ca preot și învățător de limba română, în mai multe comunități românești din America de Nord.

În ultimii 25 de ani a activat în orașul Detroit, fiind inițiatorul construcției Catedralei Sfânta Treime din acest oraș și pe care a dotat-o și a înfrumusețat-o cu mult zel, — biserica aceasta fiind una din cele mai frumoase din eparhie și servind și de catedrală episcopală.

Glicherie Moraru a fost un mare optimist și datorită firii lui și-a desfășurat activitatea în diferite domenii sociale.

Devenind cetățean american, el și-a iubit cu devotament patria adoptivă, însă nu și-a uitat țara de obîrșie și a lucrat cu toată ființa lui pentru bunele raporturi între țara care l-a adoptat și țara de origină.

Printre românii deveniți cetățeni ai altor țări au lucrat cu însuflețirea cu care a lucrat Părintele Glicherie pentru bunele legături între țara adoptivă și între țara de origină.

În afară de activitatea desfășurată ca preot și învățător în multe comunități românești, Glicherie Moraru s-a ostenit mult pentru obținerea unui loc unde românii să se întâlnească între ei, — întîlnirile acestea cel puțin odată în an avînd scopul de a înlări dragostea de țara-mamă și cultivînd obiceiurile și tradițiile de acasă.

Terenul și tot ce s-a realizat pe el întru început a fost plătit la stăruința lui Glicherie Moraru care a umblat cu pantahuza din om în om, strîngînd fondurile necesare pentru ca proprietatea de la Vatra să fie plătită și astfel românii să-și aibă asigurat locul lor de întîlnire și recreație; această realizare se datorește în cea mai mare parte activității Părintelui Glicherie Moraru.

Nu și-a uitat Părintele Moraru nici Biserica strămoșească, nici țara de obîrșie și neamul nostru românesc.

Astfel, în anul 1953, Glicherie Moraru, în fruntea unui numeros grup de români, cetățeni americani, au vizitat țara fiind primiți de către Dr. Petru Groza, pe atunci Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale.

Glicherie Moraru a vorbit în numele grupului, exprimînd simțămintele profunde de dragoste și prețuire pentru țara lor de origină și mulțumind guvernului român pentru aprobarea dată acestor români americani de a vizita Țara Românească.

Mi-aduc aminte de cuvîntarea înțeleaptă și cu tîlc rostită de Dr. Petru Groza :

«Cînd vizitezi o pădure — zicea Dr. Petru Groza — nu te oprești la marginea ei, unde de obicei se opresc unii oameni pentru odihnă și mîncare, aruncînd în jurul lor restul de mîncare, cutii de conserve, tăvălind iarba etc.

Cine se oprește aici nu-și face o idee bună de pădurea ce o vizitează, ci dimpotrivă.

Omul serios însă merge înlăuntrul pădurii, unde găsește luminișuri ce te învelesc, poieni răcoroase, aer proaspăt, izvoare limpezi și răcoroase».

În concluzie, viața cea nouă ce se construiește în țara noastră nu trebuie privită superficial, asemenea cu omul care se oprește la marginea pădurii, ci trebuie privită în profunzimea ei, cu rezultatele fericite pentru mulțimea cea mare a oamenilor».

Părintele Glicherie Moraru și grupurile acestea de americani de origină română cu care el a vizitat țara noastră pot fi socotiți pionerii transformării rezervei în care se păstrau unii dintre aceștia față de patria de origine, în urma instaurării conducerii democratice, în atmosfera de entuziasm și încredere cu care toți privesc și apreciază astăzi progresele realizate în toate domeniile vieții noastre sociale.

Este de necontestat faptul că Părintele Glicherie Moraru are și el un merit în această acțiune, căci el și grupurile acestea de români americani, în toate împrejurările, nu au uitat că sînt români ; și-au iubit neamul și țara și Biserica strămoșească. De aceea, socotim ca un meritat omagiu afirmînd că Glicherie Moraru a fost un mare și bun român.

Dragostea de țară și de neam au stat la baza tuturor acțiunilor pe care el le-a întreprins pentru păstrarea conștiinței de român și a credinței strămoșești la toți cei plecați din țară, făcînd și sacrificii personale, fără a aștepta o răsplată din partea cuiva.

«Niciodată — îmi scria el — nu am așteptat pentru aceasta recunoștință de la nimeni și nu am pretenția să mi se spună că am făcut cuiva vreun bine, fiindcă eu socotesc o datorie să fii de folos oricui are nevoie de ajutor. Îmi pare rău că nu pot face mai mult pentru toți acei care merită să le fac o bucurie. Cînd pot bucura pe altul, eu am o îndoită bucurie».

Așa cum mărturisea deseori, Glicherie Moraru și-a făcut un crez al vieții lui în a sluji și a apăra cu dîrzenie Biserica Ortodoxă Română și prestigiul neamului nostru românesc pe plaiurile Americii de Nord.

Activitatea ce a desfășurat pe aceste plaiuri merită toată prețuirea și cinstirea bunilor români de pretutîndeni.

Pilda vieții lui neobosită în slujirea celor mai frumoase sentimente ce înobilează pe om : slujirea semenului, iubirea patriei și a Bisericii strămoșești rămîn ca un prețios patrimoniu mîngietor pentru îndurerății lui credincioși din parohia Sfînta Treime din Detroit și pentru membrii familiei îndoliate, cărora le exprimăm pe această cale sincerele noastre condoleanțe.

Bun coleg pentru preoții cu care colabora, pentru păstorirea românilor ortodocși din America, părinte iubitor, larg mîngietor și înțelept sfătuitor al bunilor ro-

mâni trăitori pe meleagurile Americii, moartea Părintelui Glicherie Moraru lasă un mare și dureros gol în rîndurile acestora.

Pentru vrednicia cu care și-a îndeplinit îndatoririle de preot și de român, Bunul Dumnezeu să-l răsplătească odihnindu-l în pace cu aleșii săi. Veșnică să-i fie amintirea și Dumnezeu să-l ierte!

AL. I.

---

† PREOTUL GHEORGHE GAIȚĂ

S-a stins din viață, după o scurtă și grea suferință, preotul Gheorghe Gaiță, parohul bisericii Mihai Bravu din București, la vârsta de 59 de ani, lăsînd în familia sa și între enoriași un sentiment de jale și durere.

Născut la 1 iulie 1914 în comuna Gușești, Fălciu, dintr-o veche familie de răzeși și buni creștini, urmează, după școala primară din satul natal, la seminarele din Huși și Iași, și Facultatea de teologie.

Hirotonit în anul 1936 pe seama parohiei Arsura-Fălciu, tînărul preot Gheorghe Gaiță slujește vreme de 20 de ani la altarul acestei biserici, cu dragostea sa de muncă și sacrificiu, ajutînd la terminarea monumentalei biserici din localitate, pe care o înzestrează cu o frumoasă casă parohială.

Avansat protoiereu și apoi transferat la parohia Otopenii de lângă Capitală, preotul Gaiță Gheorghe, și-a dus mai departe mandatul misiunii sale pastorale.

În anul 1958 este transferat la parohia Mihai Bravu din București, la care slujește pînă în ziua timpuriei sale morți. Aici găsește o biserică nouă, zidită de roșu — în care deși se slujea — avea nevoie de mari lucrări de finisare și înzestrare.

Cu rîvna și cu dragostea sa pentru locașul Domnului, sacrificîndu-și de multe ori sănătatea, a înzestrat biserica cu clopote, cu gard, și cu o frumoasă pictură interioară nouă. A introdus căldura centrală în biserică și a înzestrat-o cu multe odoare și icoane prin rîvna sa de la credincioși.

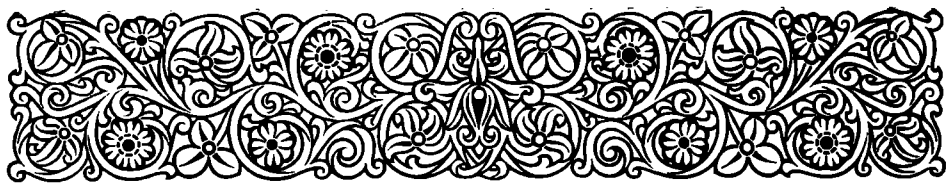
Om de o bunătate sufletească deosebită, cu o evlavie și cu o cinste și modestie nespusă, preotul Gaiță lasă în urma sa adînci regrete.

Ceremonia înmormîntării a avut loc în ziua de 5 iulie a.c. în biserică unde a slujit atîția ani, de către un sobor de preoți în frunte cu preotul Oprea Maraloi, cel mai în vîrstă dintre colegii săi de altar, în prezența unor numeroși preoți și credincioși din parohie.

După cuvîntul preotului Oprea Maraloi, care a vorbit despre activitatea regretatului, a luat cuvîntul Dl. Ion Ionescu, membru în Consiliul parohial, care a dus omagiul și condoleanțele credincioșilor și ale organelor parohiale la sicriul fostului lor preot și duhovnic, ce le-a fost atît de prețuit și care vreme de peste 15 ani le-a condus și coordonat sufletele pe calea mîntuirii și a adevărului.

Tîrziu spre seară a fost condus la locul de veci de la cîmîturul Belu, fiind însoțit de regretele tuturor.

ASISTENT

R E C E N Z I I

Dimitrie C a n t e m i r, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, 400 p.

Sub egida U.N.E.S.C.O. anul acesta s-a aniversat tricentenarul nașterii domnitorului Dimitrie Cantemir — savant de formație enciclopedică, strălucit reprezentant al spiritualității românești.

Cu acest prilej Editura Academiei Republicii Socialiste România a inițiat tipărirea festivă a unei noi ediții a operei *Descrierea Moldovei*.

Noua versiune are la bază ediția centenară a lui Papiu Ilarian și Iosif Hodoș colajonată cu copia executată la Consulatul rus din București de I. C. Massim după manuscrisele puse la dispoziția Societății Academice de Muzeul Asiatic al Academiei de Științe din Petersburg (copie păstrată la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România).

În afara textului original (în limba latină și limba română), volumul mai cuprinde: *Introducere* de Maria Holban, *Comentariu istoric* de N. Stoicescu, *Studiu cartografic* de Vintilă Mihăilescu, *Indice* de Ioana Constantinescu și *Notă asupra ediției* de D. M. Pippidi.

Introducerea, așa precum subliniază autoarea, are drept scop urmărirea concepției și elaborării *Descrierii Moldovei*, sublinierea interferențelor și marcarea unor etape neobservate până în prezent. O primă problemă discutată aici este aceea a concepției valoroasei opere. Studiarea atentă a corespondenței de recomandare și alegere a lui D. Cantemir ca membru al Academiei din Berlin a condus la concluzia că înaltul for de știință a lăsat candidatului toată libertatea de tratare a unui subiect recomandat conform pregătirii geografice a acestuia. Amintirea stăruinței întreprinsă de «unii prietâni streini» nu poate fi interpretată ca un demers oficial al unor membri ai Academiei berlineze.

La 11 iunie 1714 Academia din Berlin îl primea pe Dimitrie Cantemir ca membru, numindu-l «filozof între regi dar și rege între filozofi».

Subliniindu-se raportul între *Hronic* și *Descriere*, studiul introductiv încearcă să explice și problema păstrării *Descrierii* de către autor deși ea fusese terminată cu doi ani înainte de a fi ajuns cu *Hronicul* până la domnia lui Ștefăniță Lupu. «Explicația cea mai firească ar fi că, lucrând la *Hronic*, Cantemir ajunsese la unele concluzii diferite de acelea din *Descriere*».

Hronic al vechimii romano-moldovlahilor ca și *Descrierea Moldovei*, scrise în limba latină tocmai pentru a fi ciliate de cât mai mulți, au fost reținute de Antioch Cantemir, cu toate încercările Academiei berlineze de a intra în posesia lor. După moartea fiului autorului, în urma unui șir de întâmplări, au ajuns în mînile lui Büsching, editorul versiunii germane a *Descrierii*.

O problemă mult discutată a fost aceea a datării *Descrierii*. Pentru rezolvarea ei s-au folosit și elementele oferite de text, de structura acestuia.

Lucrarea se împarte în trei părți: I-a parte prezintă Moldova sub aspect geografic (poziție, ape, ținuturi, bogății); partea a doua este istorică și explicativă (domnia și domnia, boierii, slujbele, oastea); partea a treia cuprinde starea bisericăscă

și literară a Moldovei (religia moldovenilor, limba moldovenilor, literele moldovenilor).

Deși, asupra datei nu s-a căzut încă de acord, cei mai mulți înclină spre luarea în considerație a anului 1716. În Moldova însă, lucrarea *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* a învățatului domnitor român a ajuns cunoscută abia la începutul secolului al XIX-lea, cînd, din inițiativa mitropolitului Veniamin Costachi, a fost tradusă în românește de banul Vasile Vîrnave. Lucrarea a fost tipărită în anul 1825 la Mînăstirea Neamțului, cu o precuvîntare de ieromonahul Gherontie, retipărită apoi, la Iași, în anul 1851 și, din nou, în 1868.

Manuscrisul latin a fost cunoscut abia în anul 1870, cînd, la cererea Societății Academice de la București, autoritățile rusești au trimis două manuscrise latine ale operei lui D. Cantemir. Studiarea acestora a dus la traducerea și publicarea *Descrierii Moldovei* de către Papiu Ilarian și Iosif Hodoș sub îngrijirea cărora a apărut, în 1872, prima ediție bilingvă a lucrării.

Vitioarele cercetării amănunțite vor lămuri dacă în afara celor două manuscrise ale valoroasei opere au mai existat la acea dată și altele în bibliotecile rusești — consideră dl. D. M. Pippidi. De la prima ediție bilingvă a operei au mai apărut încă șase urmate de cea actuală, a doua ediție bilingvă.

În cadrul *Introducerii* lucrării este subliniată și existența cîtorva particularități în cursul traducerii: abateri de la regulile clasice ale folosirii timpurilor, modurilor, cazurilor, topice, latinizarea de către Cantemir a unor termeni etc. Aceste elemente îndreptătesc afirmația că *Descrierea* a fost redactată inițial în latinește de către un autor grăbit să-și realizeze scopul propus.

Un loc bine definit în cadrul lucrării îl are harta Moldovei. După moartea autorului, la Berlin a fost transmisă o mică hartă a Daciei și Moesiei. Aceasta ar fi aparținut *Hronicului* și nu-i totuna cu harta Moldovei din *Descrierea Moldovei* — comentată, cu mici adăugiri, în capitolele 2, 3 și 4 din lucrare. Conform rezultatelor cercetărilor lui P. P. Panaitescu (1928, 1958) și ale lui V. Mihăilescu, harta a fost alcătuită după refugiarea în Rusia pe baza schițelor și a materialului adunat de autor cînd era în Moldova. Prin această reprezentare cartografică Dimitrie Cantemir a realizat ceea ce înfăptuise Stolnicul Cantacuzino prin efectuarea hărții Țării Românești. Copia hărții *Descrierii* a fost descoperită pentru prima dată de G. Vislan, sub varianta tipărită în Olanda, cu titlul: *Principatul Moldaviae, nova et accurata descriptio, delineante Principe Demetrio Cantemirio*.

Ceea ce ajută la mai buna înțelegere a actualei ediții bilingve a *Descrierii Moldovei* sînt *Notele* explicative, cu ample trimiteri bibliografice, observații, îndreptări, anexate fiecărui capitol.

Publicarea operei *Descrierea Moldovei* constituie un nou prilej de a cunoaște și prețui pe Dimitrie Cantemir — personalitate multilaterală, savant de formație enciclopedică, istoric, literat, diplomat, geograf, filozof, fizician, muzician ce a trasat noi drumuri atît în cultura românească cît și în cultura europeană.

IOAN F. STĂNCULESCU

Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, 388 p.

Concepută ca «manual pentru seminariile teologice», cartea aceasta vine să completeze numărul manualelor școlare în învățămîntul nostru seminarial.

În cele peste 380 de pagini, autorul, profesor la Institutul teologic universitar din Sibiu, urmărește istoria Bisericii Ortodoxe Române, în activitatea ei internă și externă, din epoca veche, de la primele începuturi de manifestare religioasă creștină pe teritoriul patriei noastre pînă în epoca contemporană, mai precis pînă în anul 1968.

Materialul faptic, istoric, care formează conținutul acestei cărți, este prelucrat în 50 de lecții, redactate în conformitate cu cerințele de didactică și metodică pedagogică pentru un manual școlar.

Cartea se deschide cu o *Prefață*, în care se arată modul cum a fost conceput acest manual, rod al unei activități de cîțiva ani a autorului ca profesor de seminar teologic, și se subliniază faptul că, la redactarea în forma definitivă a lecțiilor, de un

real folos au fost indicațiile și sugestiile primite de autor din partea referenților științifici: Pr. prof. Al. I. Ciurea, de la Institutul teologic universitar din București și Pr. prof. Sofron Vlad de la Institutul teologic universitar din Sibiu.

Urmează o lecție introductivă, unde se dau câteva noțiuni teoretice elementare privind: obiectul, definiția, însemnătatea, izvoarele și literatura de bază a istoriei Bisericii Ortodoxe Române, ca știință. Autorul se menține în general pe linia tradițională, clasică, în ceea ce privește definiția, izvoarele, bibliografia, — elemente adaptate, cum am spus, la cerințele metodologice didactice ale unui manual școlar de specialitate.

Începând cu lecția a doua, imediat următoare lecției introductive, și pînă la ultima, a cincizecea, — sînt prezentate, lecție de lecție, principalele evenimente și date din bimilenara istorie a vieții creștine din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, de pe teritoriul patriei noastre.

Menținîndu-se strict pe linia unei expuneri didactice, autorul a selecționat pentru fiecare lecție ce e mai necesar din vastul și uneori incertul și controversatul material documentar istoric (cum se prezintă situația mai cu seamă cu perioada de început a istoriei creștinismului pe teritoriul patriei noastre și în părțile dunărene). Acest fapt esențial l-a prezentat judicios, și cronologic și l-a expus sistematic, trăgînd, la sfîrșitul fiecărei lecții, cîte o scurtă *concluzie*. De asemenea, la sfîrșitul fiecărei lecții, este indicată o *sumară bibliografie*.

Cum era firesc, autorul a dat deosebită atenție, în primul rînd, faptelor, evenimentelor fundamentale, din istoria Bisericii Ortodoxe Române, ca, de pildă: începuturilor vieții creștine pe teritoriul patriei noastre; întemeierii mitropoliilor în Țara Românească și Moldova; ortodoxiei ardelenne pînă în secolul XIII, începuturilor monahismului românesc organizat; culturii (literaturii și artei medievale) bisericești; poziției ortodoxe față de prozelitismul eterodox (calvin și mai ales romano-catolic); organizării moderne a Bisericii Ortodoxe Române, ca urmare a unor evenimente politice de seamă din istoria poporului nostru (unirea Principatelor, 1859, cîștigarea independenței României, 1878; desăvîrșirea unității naționale a poporului român, 1918 etc).

Unor ierarhi (mitropoliți și episcopi) de seamă din istoria Bisericii noastre Ortodoxe, autorul le consacră adevărate fișe monografice (Varlaam, Dosoftei, Antim Ivioreanul, Inocențiu Micu-Clain, Veniamin Costache, Grigorie al IV-lea Miculescu, Andrei Șaguna etc.). Se scoate, de asemenea, în evidență contribuția Bisericii Ortodoxe Române, prin participarea unor reprezentanți ai ei, la unele evenimente de importanță excepțională din istoria poporului nostru (revoluțiile din 1848 din țările române, unirea Principatelor etc.).

O deosebită atenție acordă autorul activității multilaterale a Bisericii Ortodoxe Române sub conducerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (pînă în 1968, an la care se oprește manualul). Sînt prezentate pe scurt toate marile înfăptuiri bisericești atît pe plan intern cît și extern din această perioadă: noua legislație bisericească, reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, reorganizarea învățămîntului teologic, dezvoltarea culturii și artei bisericești, legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici creștine etc.

Pentru a veni atît în sprijinul elevului cît și al profesorului, în înțelegerea mai justă a problemelor dezbătute, autorul a adăugat la fiecare lecție una sau două bucăți de *lectură*, în care a reprodus fragmente de cronici și din lucrările unor cărturari, prefețe ale unor tipărituri, acte de danie, inscripții de biserici, însemnări de călătorie, scrisori domnești și vlădicești, testamente arhiericești, pastorale, portrete ale unor vlădici făcute de diferiți cărturari etc., adică idei, fapte și oameni din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat al Bisericii Ortodoxe Române.

Un cuprinzător *tablou cronologic*, în care sînt înscrise numeroase date — în ani — privind evenimente mai de seamă din întreaga istorie a Bisericii Ortodoxe Române, cinci *hărți* («Viața creștină în Dacia», «Biserica în Țara Românească în secolele XIV—XVIII», «Biserica în Moldova în secolele XIV—XVIII», «Biserica în Transilvania în secolele XIV—XVIII», și «Eparhiile de azi în Biserica Ortodoxă Română»), foarte nu-

meroase *fotografii* și un *rezumat* în trei limbi (franceză, germană și engleză), care o face accesibilă și necunoscătorilor de limba română. Încheie acest manual școlar.

Ar fi fost de dorit, totuși, ca în cadrul lecției introductive să fi fost dată o perioadă generală a istoriei Bisericii Ortodoxe Române, pentru o mai ușoară orientare și plasare în timp a evenimentelor expuse.

Oricum, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manualul pentru seminariile teologice elaborat de Pr. Prof. Mircea Păcurariu, este o realizare didactică utilă. Expunerea sistematică, redată în propoziții și fraze scurte — cerință de seamă a stilului literar modern — face ca această lucrare să se citească cu plăcere, iar datele să fie reținute ușor.

ADRIAN N. POPESCU

Bernhard D u h m, *Das Buch Isaia, übersetze und erklärt*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1971, 5 Auflage. Mit einen brgraphischen Geleitwort, von Walter Baumgartner, XIII + 490 p.

Iată o carte ce apropie un secol de la apariție și care încă este actuală. Așa se explică de ce editura Vandenhoeck und Ruprecht a retipărit-o acum, în cea de a cincea ediție. Cartea aceasta a lui Duhm a apărut întâia oară în anul 1892 și a constituit unul dintre primele comentarii asupra profetilor, ce a făcut uz de textele extrabiblice (orientale vechi), descoperite în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Orientul Apropiat și Mijlociu. Părerile lui Duhm, asupra legăturii a profetismului israelit cu cel al culturilor orientale învecinate, constituie primele începuturi ale unei probleme care, după aceea, a fost desbătută neînuit de mult; decenii de-a rândul. Cartea aceasta a lui Duhm a fost prima lucrare ce a pus în discuție existența lui Trito-Isaia, adică în cartea profetului Isaia din Biblie s-ar afla trei autori bine distinși unul de altul. Tot Duhm, pentru prima oară, a separat cântările «Servului Domnului», ca provenind de la un alt autor, decît textul isaian autentic. Cînturile «Servului Domnului» sînt cele ce vorbesc de Robul Domnului (Isaia XLII, 1—4; XLIX, 1—6; LII, 13—LIII, 12). Utilizarea genurilor literare, așa cum insistase Gunkel, a fost altă latură de mare dezvoltare ulterioară în exegeza profetilor. De asemenea, de o neînuit de mare importanță a fost sesizarea caracterului poetic al literaturii profetice și stîrnirea entuziasmului de a considera scrierile profetice în cadrul structurii poetice ebraice și semite.

Mulțiplele contribuții ale lui Duhm, la exegeza Sfintei Scripturi, sînt arătate foarte bine într-o prefață bibliografică, scrisă de profesorul Walter Baumgartner care deține catedra de studii biblice la universitatea din Basel, unde a funcționat și Duhm, de la 1889—1896 și care a colaborat cu Duhm pînă la moartea acestuia din urmă, în 1928.

Scriind într-o epocă de nouă direcție psihologică, Duhm a reușit să ne prezinte profunzimile trăirii personale ale lui Isaia, în comunicările lui Dumnezeu către el și răspunsurile profetului la aceste mesaje (a se vedea comentariul la capitolele XXI, 1—10, 22). Duhm a evidențiat, de asemenea, importanța viziunii și extazului din Isaia, dar în ultimă analiză, el vede măreția lui Isaia în credința profetului, că mesajele sale sînt de la Dumnezeu.

Considerarea factorilor de ordin literar-psihologic face ca lucrarea lui Duhm să fie valabilă și astăzi. Desigur, școala liberală germană, al cărei pionier a fost Bernhard Duhm, în zilele noastre, a evoluat mult spre o mai reală înțelegere a Bibliei, decît direcția pe care apucase în timpul lui Duhm.

Pr. ATHANASE NEGOIȚĂ

NOTE BIBLIOGRAFICE

Panaî I. Panaî, *Curtea Domnească din București în secolul al XVI-lea*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 3—9.

Prin valoarea sa istorică, Curtea voievodală din București a atras atenția multor cercetători. Investigațiile din 1953—1954 dar, mai ales, cele din 1967—1973 au permis evidențierea unor monumente deosebit de importante pentru istoria Bucureștilor.

O primă constatare a fost existența aici a unei cetăți datate din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

În secolul al XV-lea Vlad Țepeș dispune ridicarea cetății Bucureștilor, peste ruinele vechii construcții, fapt atestat prin hrîsovul voievodal din 20 septembrie 1459 (cel mai vechi document cu denumirea București).

Cetatea București este marta multor evenimente zguduitoare. Potrivit documentelor ea continuă să existe ca sediu central al multor voievozi. Radu cel Mare a stat mai mult la Tîrgoviște dar, Mihnea ce Râu își avea reședința mai mult în cetatea de pe Dimbovița. Tot aici a murit Vlad cel Tânăr și pe aici erau moștile lui Radu de la Afumați, urmașul lui Neagoe Basarab.

Schimbările de domnie, bătăliile și invaziile nu au atras mari modificări la reședința voievodală. Abia în mijlocul secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Mircea Ciobanul (1545—1554, 1556—1559), cetatea Bucureștilor suferă prefaceri mai de seamă. În literatura de specialitate importante construcții de la Curtea domnească sînt atribuite celor trei domnii ale lui Mircea Ciobanul. Acestea sînt considerate opera sa reprezentativă. Tabloul votiv atestă clar că biserica Curții domnești a fost ctitorită de Mircea Vodă, fiul lui Radu cel Mare, soțul doamnei Chiajna, fiica lui Rareș. Nu tot așa de concludentă este însă atribuirea paternității palatului aceluiasi domnitor deoarece «nu s-a descoperit nici o inscripție privitoare la evoluția edificului voievodal».

În continuare, studiul se oprește îndeosebi asupra palatului voievodal. El se afla probabil în centrul ansamblului. Au mai existat desigur, turnuri pentru paza porților, clădiri pentru ostași din gardă, pentru slujitori, pentru depozitarea alimentelor etc. Lufnd în primire curtea Mircea Ciobanul desfilințează, în primul rînd, curtea interioară obținîndu-se o nouă compartimentare. Așa cum au evidențiat cercetările, au fost făcute apoi o serie de lucrări de dublare a zidurilor și de in-

tărire a fundațiilor. Ca material de construcție s-a folosit cărămida, bolovani de rîu, blocuri de piatră fațetate, dale de piatră și mortar. Noua modalitate de realizare a zidurilor — consideră autorul — atestă influența tehnicii bizantine. Caracteristica ei esențială o constituie ansamblarea materialului într-un tot unitar și estetic.

Analiza atentă a straturilor, inventarulul arheologic și a tehnicii de lucru de la palat și biserica a permis emiterea următoarelor concluzii: Lucrările de la Curtea domnească din București s-au desfășurat în patru etape. Cea de a patra etapă este rezultatul acțiunilor domnitorilor de la mijlocul secolului al XVI-lea. Treptat se deschide o nouă etapă, aceea a construirii pereților numai din cărămidă și a completării construcțiilor centrale cu anexe.

Astfel întărit, complexul de la Curtea domnească va rezista pînă în secolul al XVII-lea cînd, sub domnia lui Matei Basarab, va cunoaște o nouă epocă de înflorire.

Lia Milencovici-Bătrîna, *Podoabe din necropola fostei minăstiri Comana*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 10—18.

În prima parte a studiului autoarea face o scurtă incursiune în istoria fostei Minăstiri Comana, ctitorie a marelui boier Șerban.

Minăstirea viitorului domn Radu Șerban a fost ridicată în anul 1588. În anul 1700 Șerban Cantacuzino, strănepot al ctitorului, va iniția o serie de lucrări de prefaceri a înfloriturii complex monahal. La aproape trei decenii după acestea, Nicolae Mavrocordat închină Minăstirea Comana, Sîntului Mormînt. De la această dată minăstirea se degradează treptat, repararea ei și a incintei făcîndu-se abia în 1854. Minăstirea fiind desfilințată (anul 1863), biserica devine biserică parohială a satului.

Ceea ce sporește valoarea istorică a acestui biserici îl constituie pronaosul — loc de înmormîntare a ctitorului și a urmașilor acestuia.

Mort la Viena, în anul 1620, unde se refugiase, Radu Șerban este îngropat la catedrala Sf. Ștefan. Abia în anul 1640, fiica sa, Anuța, întorcîndu-se în țară aduce osemintele tatălui și ale soțului său — Nicolae Pătrașcu, mort la 1627 — reînhamîndu-le în pronaosul Minăstirii Comana. Aici au fost înmormîntați domnița Anuța (fiica lui Șerban

Basarab Volevod) și fiul său Mihael Pătrașcu-voievod, Drăghici Cantacuzino — mort la Constantinopol în anul 1667, soția lui Șerban Cantacuzino și domnitorul însuși (anul 1709).

Conform cercetărilor asupra celei de a doua pardoseli, amenajate între anii 1662—1667, cele 21 de morminte sînt făcute în două etape, respectiv două nivele de înmormîntare. Prima etapă, 1588 — (nivelul întii) și a doua etapă, mijlocul secolului al XVII-lea — al XVIII-lea (al doilea nivel).

Dintre mormintele reperate numai două au conținut obiecte de inventar. Celelalte, reînhumările ori suprapunerile le-au lipsit de posibilitul inventar.

Prin coroborarea obiectelor cu elementele stratigrafice și izvoarele epigrafice ori narative autoarea studiului a obținut o anumită încadrare cronologică și, în măsura posibilităților, o identificare a mormintelor. Astfel, au fost găsite aici bijuterii de origină transilvăneană — elemente ce evidențiază preferința domnitorilor și a boierilor pentru aceste podoabe lucrate cu o finețe deosebită. Bijuteriile de proveniență occidentală descoperite aici au fost aduse probabil de negustorii transilvăneni sau de boierii ori familiile de voievozi întorși din străinătate.

Studierea caracteristicilor tehnice ale acestor obiecte au evidențiat elemente privind moda, gusturile artistice ale boierimii din secolele al XVII-lea al XVIII-lea, activitatea atelierelor locale dar și relațiile Țării Românești cu Occidentul — conchide autoarea.

Petre Aurelian, *Datc noi în legătură cu valurile antice de apărare din Dobrogea* în «Buletinul Monumentelor istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 27—32.

Complexul antic din Dobrogea — unic în Balcani — s-a bucurat întotdeauna de atenția arheologilor.

Primele considerații științifice asupra celor trei valuri au fost publicate de pasionatul cercetător Jules Michel în lucrarea *Les travaux de défense des Romains dans la Dobroudcha, Kustendjé et le retranchement connu sous le nom de Fossé de Trajan. D'après les documents reunis pendant la mission danubienne. Lu dans la séance du 18 avril 1860*.

Inginerul francez venit în Dobrogea pentru construirea drumului dintre Rasova și vechiul Tomis, a descris valul mare de pămînt ce pornea de la Ieniky (Cochirleni) ajungînd la 3 km, sud de Constanța. Al doilea val de pămînt, mai mic, este descris ca pornind de la 4 km distanță de Dunăre și în-

crucișindu-se cu celălalte două la 4,5 km de Constanța. Valul mare de piatră, pornind de la aproximativ 10 km de Rasova urma un drum accidentat și ajungea la mare în apropierea valului mare de pămînt.

Considerațiile lui Jules Michel sînt deosebit de valoroase prin exactitatea lor și prin faptul că, în acea perioadă, valurile se păstrau mult mai bine.

De la cercetările lui Jules Michel și pînă azi controversele asupra «trotanurilor» sînt din ce în ce mai aprinse. Aceasta se datorează faptului că cele trei valuri s-au degradat treptat prin diferitele lucrări din zona lor.

Analizînd ipotezele emise pînă acum în legătură cu această problemă, dl. Petre Aurelian conchide următoarele :

Valul de piatră a fost făcut de bizantinii care, reveniți la Dunăre în anul 971, au considerat insuficientă apărarea prin cele două valuri de pămînt. Din punct de vedere cronologic valul mic este considerat a fi cel mai vechi. Ar urma valul mare de pămînt peste care, potrivit tezei lui Gr. Tocilescu, ar fi fost ridicat un oastel aparținînd valului de piatră.

Cercetările întreprinse în august 1969, ceramica descoperită cu acest prilej, au permis autorului acestui studiu să emită ipoteza că cele două valuri de pămînt sînt apropiate ca dată — dincolo de limita secolului al IV-lea e.n.

Valul mare de pămînt taie pe cel mic, iar valul de piatră se suprapune valului de pămînt.

Se inclină, mai ales în privința valului mic, spre adoptarea ipotezei lui Jules Michel conform căreia epoca de construire a celor trei valuri este mai ales epoca domniei lui Heraclius (612—641). Scopul acestor șanțuri ar fi fost de a apăra mai bine zona respectivă de invaziile barbarilor.

Cercetările viitoare vor aduce desigur lămuririle necesare.

În stadiul actual, un lucru pare a fi lămurit : «cele trei valuri sînt în succesiunea lor cronologică un sistem de apărare unitar».

Ioana Cristache Pană, *Considerații privind arhitectura românească, de zid din Transilvania, secolul XVIII* în «Buletinul Monumentelor istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 37—40.

Puternic influențată de arta constructorilor din Țara Românească, Transilvania a fost, în secolul al XVIII-lea unul din do-

meniile de afirmare a dorinței de unitate a poporului român. Meșterii transilvăneni asimilind în mod creator elemente de tradiție bizantină primite din Țara Românească au creat un stil caracteristic.

Ca tip de plan, bisericile transilvănene păstrează forma autohtonă — plan dreptunghiular cu absida decroșată, poligonală la exterior și semicirculară la interior (ex. bisericile Sfinții Arhangheli din Calbor — jud. Brașov ; Sfinții Nicolae din Orlat, Bunavestire din Topîrcea, Sibiu etc.). Acelorași influențe venite din Țara Românească prin negustorii locurilor li se datorează apariția în Țara Birsei, zona Sibiului, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a tipului triconc (bisericele Sfinții Nicolae din Moiceni de Jos — Brașov, Sfinții Apostoli din Prejmer — Brașov etc.).

În zonele în care biserica de zid a înlocuit în secolul al XVIII-lea, biserica de lemn, sînt întîlnite variate forme ale procedului muntenesc al acoperirii interioare cu calote pe pandantivi.

Monumentalitatea bisericilor de zid, expresie a dorinței de afirmare a românilor transilvăneni, a fost evidențiată și prin apariția pridvorului deschis pe arcade.

Citirile transilvănene ale unor voievozi din Țara Românească au constituit un valoros izvor de inspirație, din punct de vedere al decorației fațadelor.

Toate aceste constatări ale autoarei sînt întregite de exemple caracteristice. Se evidențiază astfel, o dată mai mult, continua circulație de valori dintre românii din Transilvania și Țara Românească, indiferent de vitregia condițiilor istorice.

Petre Diaconul, *Citeva considerații în legătură cu un zid medieval de la Păcuiul lui Soare*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 33—36.

Păcuiul lui Soare este o insulă dunăreană cu o așezare în care a fost descoperită o cetate bizantină de la sfîrșitul secolului al X-lea. Aici, la sud-vestul cetății, a fost descoperit, în 1956, un zid medieval de pletre legate cu mortar.

Studiul de față prezintă citeva din datele obținute în urma analizei stratigrafice din imediata apropiere a zidului medieval.

O primă constatare este aceea a existenței aici a mai multor niveluri de viațuire :

— I-a epocă de existență a cetății ; anii 972—976 ?

— II-a epocă : prima jumătate a secolului al XI-lea ;

— perioadele de după anul 1001 cînd primele două straturi au fost îngrămădite pentru a se înălța terenul ;

— incendierea cetății în anul 1094 în urma atacului cumanilor ;

— un alt nivel de viațuire datează din a doua jumătate a secolului al XIII-lea ;

— un nou strat datat din perioada secolului al XIV-lea al XV-lea.

Analiza acestora a dus la încă o concluzie : zidul de la așezarea de la Păcuiul lui Soare înconjură cetatea. Asemenea ziduri de incintă aveau, în epoca medievală, la Dunărea de Jos, numai orașele. Coroborînd aceste date cu cele furnizate de unele, podoabe, izvoare literare, numismatice etc., autorul studiului de față conchide că *așezarea din insula Păcuiul lui Soare este totuna cu celebrul oraș, dundărean Vicina*.

Zidul medieval studiat este construit după ce a încetat să mai existe nivelul din secolul al XIII-lea, dată la care a fost distrusă o parte a zidurilor de incintă mai vechi. Pentru aflarea acestei date, s-a analizat conținutul semnăturii mitropolitului Theodor de Vicina-semnătură datată de la 1285. Se vorbește cu certitudine de un pericol (din partea tătarilor, probabil), dar nu se menționează dacă aceasta era iminent ori trecut.

Distrugerea amintită și construirea noului zid de incintă — cel analizat — s-ar fi făcut, conchide autorul, după anul 1285 cînd e de presupus un atac tătăresc.

Existența zidului de incintă dă cetății caracter urbanistic și îndreptățește localizarea Vicinei la Păcuiul lui Soare.

Monica Budiș-Dancău și Victoria Popovici, *Două monumente de arhitectură populară transilvăneană strămutate*, în «Buletinul Monumentelor Istorice», anul XLII, nr. 2, 1973, p. 58—60.

Monumentele de artă populară, opere ale unor meșteri transilvăneni, prezentate în studiu, sînt biserica de lemn din Techirghiol și biserica «Iul Horea» din Olănești.

Din puținele date existente, se știe că biserica maramureșeană de la Techirghiol, acest «minunat exemplar de artă populară», a fost construit inițial la Vișeu. De aici, în 1920 sau 1935, a fost dusă în apropierea orașului Sinaia. De aici, în 1963, biserica a fost luată și reconstruită pentru, a doua oară, în curtea Schitului de la Techirghiol.

Biserica din Techirghio! este așezată pe un soclu din piatră de Dobroegea, cu pereți din birne de gorum îmbinate în «coadă de rândunică» și cu ferestre mici. Are un plan dreptunghiular cu pronaos, naos, și altar. Pictura este în același gen, chiar și cea din catapeteasmă. La intrare are un pridvor mic, puțin mai lat decât pronaosul dar perfect încadrat în restul construcției. Turnul de deasupra pronaosului, al cărui vîrf se înalță zvelt spre cer, sporește frumusețea acestui monument. Un alt turn, mai mic însă, se înalță și deasupra pridvorului.

Din punct de vedere decorativ-artistic vom găsi elementele specifice artei maramureșene: torsada, stilpii frumos cloplîți, pictură în tempera etc.

Biserica «lui Horea» a fost construită, așa precum menționează pisană, «din evlavia și cu obolul credincioșilor țărani români din satul Albac din Munții Apuseni în anul de la Iisus Kristus 1746».

Cunoscută sub numele de biserică «lui Horea» — luptător renumit, asemenea altor morți din Albac, — și prin iscusința sa în dulgherie — monumentală a fost mutat în satul Florica de lângă Pitești, după ce în Albac se construise o biserică de zid. În 1954, Patriarhia și Episcopia Argeșului și Rîmniceului a dispus mutarea ei la Băile Olănești.

Biserica este așezată pe tălpi de stejar, cu temelie de bolovani de riu, pereți de birne și acoperiș înalt de șindrilă cu streșină largă. Un plan dreptunghiular, cu altar (mai îngust decât naosul) și pronaos, înconjurate de un pridvor. Se găsesc și aici elementele artistice decorative ce au dus faima arhitecturii maramureșene: briul în torsadă, funia cu incizii ovale și triunghiulare, rozete, colțișori, pictura în tempera etc.

Prof. univ. G. Mihăilă, *Influența slavonă în vocabularul limbii române literare*, în «Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești», Editura didactică și pedagogică, București — 1973, p. 117—135.

Rolul slavonei în formarea și îmbogățirea lexicală și stilistică a limbilor din vechea arie a «greco-slavei» a constituit obiect de studiu pentru mulți cercetători. În legătură, cu această problemă studiul de față pune în discuție două aspecte: 1) rolul limbii slavone ca limbă literară la români; 2) rolul redacției (variantei) românești în rîndul celorlalte continuatoare scrise ale paleoslavei.

Pornind de la schema limbii slavone prezentată de N. I. Tolstoi în 1960, Prof. univ. G. Mihăilă prezintă vî «slavona românească trebuie să depindă concomitent de slavona medio-bulgară — ca variantă fundamentală», de cea sîrbă și cea ruso-ucraineană... «În texte originale (cronici, învățăturile lui Neagoe Basarab etc.) se impune a avea în vedere și «substratul popular românesc». Astfel întregită, imaginea sintetică amintită oglindește cel mai bine situația din secolul al XIV-lea — al XVI-lea.

Pătrunderea scrierii slave pe teritoriul României începe din secolul al X-lea dar se extinde abia în prima jumătate a secolului al XIV-lea. După părerea autorului studiului, această pătrundere este dovedită de date istorice, date epigrafice și de «istoria liturghiei în limba slavonă la români».

Răspindirea culturii slavone în Țările Române este confirmată și de numărul mare de manuscrise, inscripții și tipărituri slavo-române, cit și de cărțile slavone tipărite în Țările Române începînd cu 1508, anul tipăririi *Liturghierului* lui Macarie — prima tipăritură în Țara Românească. Perioada maximă a influenței slavone este considerată a fi cea dintre secolele al XIV-lea al XV-lea.

O altă problemă ce a reținut atenția autorului studiului de față este aceea a contribuției elementelor slavone în dezvoltarea limbii române literare, începînd cu secolul al XVI-lea. Discuțiile asupra originii slavone a unor cuvinte din vocabularul limbii române literare nu au înlăturat încă neclaritățile asupra unor dintre ele. Deosebi nu este făcută deosebirea între cuvintele de origine veche slavă populară și cele de origine slavonă. Toate primesc aceeași denumire: vechi slave — lucru neacceptat din punct de vedere lingvistic și cultural-istoric.

Toate aceste lămuriri sînt exemplificate cu o serie de substantive din limba literară și limba comună vorbită aparținînd: terminologiei religioase (noțiuni fundamentale ale religiei creștine, denumiri de sfinți, ierarhia bisericească, viața monahală, biserica, mănăstirea, slujba religioasă, principalele cărți de cult, sărbători religioase), culturii scrise (învățătura de carte; denumirea literelor chirilice și a semnelor diaortice, cartea, scrierea). Se demonstrează astfel că influența slavonă cultă asupra limbii române nu a fost uniformă și nici nu s-a întins asupra unei singure epoci.

G. Mihăilă, *Note etimologice*, în «Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești», Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 69—116.

După variantele menționate de I. A. Candrea în notele de la subsolul lucrării *Psaltirea Scheiană*, vol. I (București, 1916), p. 207—208 cuvântul *niriște* aflat în DLR., VII, I, 427 este citat cu sensul de *clădire pustie, ruinată*. Prelucrarea cuvântului este din *Psaltirea slavo-română*, tipărită de Șerban Coresi (Brașov, 1588).

Ambiguitatea cuvântului *niriște* a provocat, precizează autorul, dificultăți vechilor traducători.

I) *Psaltirea Voronețeană* (slavo-română) traduce cuvântul *niriște* prin «turn» («fiu ca de no[ap]te co(r)bu în tu(r)nu». (B. A. R.) mss. rom. 693 (fotocopie), f. 15 a, r. 1—2. Această traducere se află și în *Psaltirea Scheiană*, în *Psaltirea românească* a lui Coresi din 1570 și în slavo-română din 1577.

II) Traducătorul *Psaltirii Hurmuzachi* a înțeles cuvântul *niriște* ca un derivat de la «a se afunda».

III) O încercare de revizuire a traducerii cuvântului din *Psaltirea slavo-română* a lui Coresi (Brașov, 1577) a făcut-o fiul cronicarului, Șerban Coresi, care l-a preluat pur și simplu : «Fiu ca un corb de noapte la niriște». Se presupune că acest cuvânt a fost împrumutat din textul slavo-medio-bulgar pe care însă Șerban Coresi nehotărându-se asupra sensului a renunțat de a-l mai traduce din cele două ediții anterioare.

«Forma internă» a acestui cuvânt nefiind așa de clară în slava-veche a prilejuit autorului reluarea studierii evoluției sale.

Moxalie-Moxa. În legătură cu acest cuvânt se citează călugărul *Mihail Moxalie* sau *Moxa*, de la Mănăstirea Bistrița (Oltenia), care a întocmit primul *Cronograf* în limba română (1620), pe baza *Istoriei universale* a lui Constantin Manases, a *Cronografiilor pe scurt* a patriarhului Nichifor, *Analelor sîrbești* și a *Cronicii bulgare anonime*. Tot el a tradus și *Pravila* de la Govora, 1640.

Numele acestui cărturar «unic în tradiția românească», a rămas încă neexplicat. Încercarea lui N. A. Constantinescu este considerată de autor ca inexactă etimologic (cf. Dicționar onomastic românesc, București, 1963, p. 324—325). Se pleacă de la forma de bază a cuvântului *Moxalie* ce provine din cuvântul grec bizantin, de origine latină, *Μοξαλία* sau *μοξαλία* consemnat în *Glosarul latin-grec*,

anexat la *Matei Vlastari* (manuscrisul din Biblioteca Sinodală din Moscova, din 1342 și autorul scrisurii de la Paris, 1541) și explicat prin *ἀμαρτία* (păcat). Deci, conchide autorul, acest cuvânt este un «supranume, un epitet», cu sens de «păcat, păcătosul», pe care călugărul oltean și l-a asociat numelui, precum odinioară Amartolos 'Αμαρτωλός «păcătosul»). Cit despre termenul juridic bizantin *μοξαλία* (variantă : *μοξαλία*) este provenit de la adjectivul luat, *noxalis*, — e, nocens, *dăunător*, *ticălos*, *vinovat*. Deci varianta *Moxa* a supranumelui luat de călugărul oltean-cunoscutul traducător de texte periodice și istorice bizantino-slave, — «fie că este o formă sincopată din *Moxalie*, fie că reprezintă redarea variantei slavone *ΜΟΞΙΑ* care provine — prin intermediul grecesc — din lat., *noxia* «prejudiciu ; greșeală» ; cf. și lat. *noxa* «prejudiciu ; greșeală ; pedeapsă dar și «vinovat».

Aurelian Sacerdoțeanu, *Etnografia buceșteană în secolul al XVIII-lea*, în «București. Materiale de istorie și muzeografie», IX, 1972, p. 143—155.

Comunicarea de față a d-lui Prof. univ. Aurelian Sacerdoțeanu făcută cu prilejul «ședinței festive la 50 de ani» de la fondarea Muzeului de istorie a municipiului București, se referă la pomelnicele numeroaselor biserici din Capitală, schiturii sau minăstirilor de o necontestată valoare istorică. La început aceste pomelnice cuprindeau numai numele ctitorilor lăcașului. Cu timpul însă, ele au cuprins și numele donatorilor asimilați cu ctitorii și trecute în condicile acestora devenind «adeverate manuscrite», grupate pe familii. Așa se explică și importanța deosebită a acestora — demografică și etnografică, în special. Totodată pomelnicele aduc precizări cu privire la vechimea monumentelor religioase, și, ceva mai mult, «ele ilustrează mai bine decât orice alt izvor istoric creșterea demografică a mahalalelor buceștene». Comunicarea de față se referă, mai mult de jumătate, la bisericile ortodoxe buceștene ce existau în secolul al XVIII-lea (cf. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicele a 60 de biserici din București*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), p. 294—318 și 1031—1122). Autorul nu mai ia în discuție, în comunicarea sa, pe cele publicate referitoare la Mitropolie, la Episcopia Rîmniceului și la Mănăstirea Glavacioc — C. Erbiceanu, *Sobornicul sau pomelnicul Mitropoliei*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIII, (1889—1890), p. 689—697 ; *Pomelnicele Episcopiei, în Istoricul eparhiei Rîmniceului Noului Severin*, București, 1906, p. 243—

266 ; A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mânăstirii Glavacioc*, în « *Glasul Bisericii »*, XXVI (1967), p. 366—372. Iată câteva enumerări, în ordinea cronologică a acestor pomelnice cu indicarea monumentului care le-a păstrat. Mențiunea se face începând cu Biserica Curtea Domnească (— Veche), azi Sf. Anton ridicată pe temelia altuia mai vechi, de Mircea Ciobanul, — 5 pomelnice și 160 de nume ; Biserica cu Sfinții (Sibille) sau toți sfinții, cu hramul «Intrarea în biserică», ctitorie a mitropolitului Danil de Anninoasa (1726) cu 43 pomelnice și 822 de nume ; Biserica din mahalaua *Scaune*, hram Precista (Adormirea) 61 pomelnice cu 1162 nume, continuând notarea cu 64 de biserici bucoreștene. Pomelnicele de față mai ajută și la cunoașterea începuturilor manufacturii, așa cum, de altfel, este consemnat și de *Anonimul turc* de la 1740 care spunea despre București că are «biserică de piatră frumoasă și bogate, locuție impozantă, piață organizată, două băi, mânăstiri înconjurate cu ziduri de piatră, meterhanea domnească» etc.

Toate aceste pomelnici interesează și prin frecvența de nume ce ridică probleme deosebite pentru stabilirea etimologiei, contribuind în acest fel și la istoria limbii.

Ioana Cristea Panait, *Tipăritura bucoreșteană din al XVIII-lea veac în satele transilvănene*, în «*București. Materiale de istorie și etnografie*» IX, 1972, p. 153—162.

În veacul al XVIII-lea se continuă o activitate intensă de traducere și tipărire a cărților de cult în limba română, fie în centrele tipărițelor de la Buzău, fie la Tîrgoviște, Rimnic și București. După cercetările autoarei întreprinse în perioada 1964—1971 se constată că pătrunderea în satele de peste munți a cărților tipărite în Țara Românească se cifrează la 1797. De aceea, se conchide că Bucureștiul «a deținut rolul principal în înzestrarea cu cărți românești a așezărilor transilvănene». Autoarea aduce o contribuție însemnată la valoroasa lucrare *Bibliografia românească veche. Transilvania* — precizează d-na Ioana Cristea Panait — rămîne o sursă de îmbogățire a cunoștințelor asupra vechii tipărituri românești.

În continuare, apoi, se ocupă de tipărițurile nemenționate de bibliografia românească veche — rod al tipărițelor bucoreștene. Astfel la Bozeș (Jud. Alba) autoarea a descoperit o ediție inedită din *Antologhtonul* tipărit la București la 1751 (1743) de tipograful Dimitrie Pandovici ; un *Octoih* din 1756 editat

de Barbu Bucureșteanul și păstrat în biserică (monument istoric) din Mărgineni (Jud. Brașov). Bisericuța de lemn din Căbești (Jud. Hunedoara) datată din 1673, păstrează o ediție de *Antologhton* din 1762 a tipografului Iordache Stoicovici. În secția cărții vechi a Bibliotecii Academiei R. S. R., filiala Cluj există o ediție necunoscută a *Triodului*, tipărit la București de Grigorie ieromonahul (1768). Un alt exemplar al aceiași tipărițuri a fost descoperit în casa parohială din Apahida (Jud. Cluj).

În continuare sînt inserate noi semnalări la ediții necunoscute, unele completări, îndreptări și confirmări la vechi tipărițuri trecute în *Bibliografia românească veche. Catavasierul* tipărit la București în 1724, semnalat de Ilarion Pușcariu, este depistat împreună cu alte trei exemplare în satele de peste munți la biserica din Valea Mare (Jud. Covasna), cf. Bibliotecii Institutului teologic din Sibiu, ex. I/II) precum și în satele Bretea și Bîrsău (Jud. Hunedoara), iar ultima semnalată la Muzeul de Istorie Cluj, F. 190.

Un *Triod* apărut la București, 1742 și trecut în *Bibliografia românească veche* ajunge în Transilvania «cumpărat de Paște Ion din Feneș (Jud. Alba) cu 10 numărături și dat bisericii neunite din sat în 1767, martie 14 zile (cf. Bibl. Inst. Teologic Sibiu), precum și prin cel deținut de biserica fostei Episcopii a Feleacului, cartea aparținînd tipografului Dimitrie Pandovici. *Catavasierul* de la București, din 1760, cum este menționat în *Bibliografia românească veche*, a apărut prin munca tipografică a lui Iordache Stoicovici, în anul 1761, după cum atestă foaia de titlu a exemplarului ce se află în muzeul parohial al satului Săliște (Jud. Sibiu). Ediții ale cărții au mai fost identificate în bisericile de lemn din Netuș (Jud. Sibiu), la cea din Ocolîșel (Jud. Cluj) precum și la aceea din Lozna (Jud. Sălaj).

Un *Penticostar* (1764) semnalat de N. Iorga în amintita lucrare de la bibliografia veche, a fost găsit în ctitoria lui C. Brâncoveanu de la Poiana Mărului (Jud. Brașov) și aparține lui popa Constantin Rîmniceanu.

Chrtiacodriionul sau *Evanghelia învățătoare*, din 1732, ocupă în rîndul cărților românești (larg răspîndite la românii de peste munți) un loc important — se precizează de autoare — printre cele 51 de exemplare, din care descoperă 35 exemplare. Sînt amintite cele din bisericile de lemn din Cerbia, Almașul Mic de Munte, Dîmbovița (Jud. Hunedoara) precum și pe cele din Chesău și Sînpaul (Jud. Cluj).

Din cele opt ediții ale Cazaniei întâlnite în Transilvania, se impune cea tipărită la București în 1786. Au fost identificate de autoare din cele 35 exemplare existente, 23.

Evangelhia de la București, din 1723, adaugă la cele 22 cunoscute, numărul celor 19 exemplare deja menționate întărind afirmația pătrunderii mai în toate părțile Transilvaniei. De asemenea o ediție a Evangheliei din 1760 și majoritatea din cele 11 exemplare ce se adaugă celor 23 cunoscute, au fost descoperite în așezările din Țara Sălajului. Liturghia din 1741 ieșită din teascul tipografic al Școlii Văcăreștilor, instalat în Minăstirea Sf. Sava a fost întâlnită în zonele Brașovului, Hunedoarei și Sălajului. Ediția bucureșteană din 1746, din *Mărgăritare*, a fost găsită în 16 exemplare; de asemenea alte 18 ediții ale *Penticostarului* de la București din 1768. Cercetările autoarei se încheie cu citirea *Triodului Săptămîntii Mari*, tipărit în 1726 și existent în 37 de exemplare.

Cartea bucureșteană a pătruns pînă în cele mai izolate și modeste lăcașuri de lemn din Transilvania, așa de exemplu, la biserica veche de lemn din Someșul Rece (jud. Cluj). Au străbătut aici 6 tipăriri din sudul munților — 5 ediții numai din teascul bucureștean (*Triod*, 1746, *Antologhion*, 1766, *Cazanii*, 1768, *Octoih*, 1774, *Penticostar*, 1782) și *Apostolul de Buzău* din 1743.

Din satul Trestia (jud. Hunedoara), biserica de lemn păstrează 8 cărți tipărite în Țara Românească, patru la București (*Triod*, 1746, *Evangelhie*, 1750, *Psaltire*, 1756, *Octoih*, 1774). Biserica din satul Vălișoara (din 1787) deține șapte cărți dintre care bucureștene: *Octoih*, 1720, *Triod*, 1726, *Mărgăritare*, 1746, *Antologhion*, 1766, *Penticostar*, 1782, alături de *Apostolul de Buzău*, 1704, *Liturghii*, *Irigoște*, 1713. Satul Polen (jud. Alba), are în biserica șase din vechile sale tipăriri muntenești.

Cartea bucureșteană a fost nu numai citită în Transilvania ci și copiată: *Octoihul* tipărit la Minăstirea Antim, în 1720, sau *Cazanile* lui Ilie Miniat, 1742. Codicele copiat în Velț (jud. Sibiu) de logofătul Matel din Soroș, la 1770 se află și *Întrebări blagoslovești și cu răspunsuri adunate din scrierile marelui Atanasie și de alți părinți, înscrite pe limba românească de Iannache (biv)u(vel) post(elenic), care au fost tipărite în București la anul 1749 (1741).*

«Contribuind la definirea procesului de introducere a limbii române în întreaga biserică românească, tipărirea bucureșteană a fost folosită și ca manual, după care dascăli împărțeau știința de carte în satele transilvănene. «Așa de exemplu, printre altele, un

Penticostar, de București, 1768, aflat în biserica din Moeciu de Sus (jud. Brașov) are însemnarea: «Am scris eu dascălul Bucur cînd învățam copii în casa părintelui popii lui Țișcă, de la Moeciu de Sus, leat 1776».

Prezența comunicare situează «la locul meritat» activitatea tipografică bucureșteană a veacului al XVIII-lea și strădanile cărturarilor de a făuri un grai comun pentru românii de pretutindeni.

Aristide Ștefănescu, *Locul Minăstirii Chiajna în arhitectura celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea din Cîmpia Română*, București. Materiale de istorie și muzeografie» IX, 1972, p. 163—171.

Studiul este dedicat unei minăstiri dispărute și care se afla situată în partea de vest a Bucureștilor de odinioară, ce domina intrarea orașului pe linia dinspre Roșiori de Vede. Acest monument a fost cunoscut sub numele de Minăstirea Chiajna-Giulești.

Zidită la marginea unuia din drumurile ce străbăteau moșta de odinioară a bogatei minăstiri bucureștene a Sărindarului, fosta minăstire mai păstrează astăzi — la vechile sale proporții — numai turla centrală.

În afara a două reprezentări cartografice — harta austriacă de la 1770 și harta întocmită de Schmidt la 1791, nu există alte izvoare, fapt ce a produs în rîndul cercetătorilor « o atitudine controversată privind monumentul». Un izvor contemporan monumentului: Ilie Corfu, *Insemnările Androneștilor*, București, 1947, p. 28, arătînd condițiile venirii la tron ale lui Alexandru Ipsilante, menționează: «Au început să facă o minăstire la Giulești aproape de București și au rămas nesăvîrșită. «Același document notează că Nicolae Petru Mavrogheni urcat pe tron la 1786 «au isprăvit și minăstirea Giulești».

Muzeul de Istorie a orașului București a întreprins două campanii de săpături arheologice în perioada anilor 1970—1971. Cu această ocazie s-a ajuns la următoarele precizări: pridvorul se întindea pe întreaga fațadă și avea o lungime de 5 metri în interior; pro-naosul supralărgit (9,7 m) avea partea superioară sprijinită pe 4 arce; naosul de 14,40 metri, era prevăzut cu două abside laterale, puțin pronunțate spre exterior». Unitară în fundații și stil, deși a fost ridicată în două etape, biserica minăstirii din Giulești moștenește elemente de decor post brîncovești, sesizabile pe blocurile de piatră din colțurile naosului și altarului, păstrînd în același timp și planul tradițional al bisericilor românești.

Construcția bisericii minăstirii din Giulești este originală și datată de autoare la mijlocul secolului al XVIII-lea fără a se putea preciza ctitorul.

Margareta Savin, Cristina Dinu, *Javier Villacrosse, arhitect al Bucureștilor (1837—1855)*, în «București. Materiale de istorie și muzeografie» IX, 1972, p. 205—211.

Printre arhitecții din prima jumătate a secolului al XIX-lea ce au activat în București se numără și Xavier Villacrosse al cărui nume este legat de «perioada de sistematizare și modernizare a orașului de după 1830». La 3 septembrie 1841, Xavier Villacrosse este numit arhitect al orașului București. În această calitate este chemat să rezolve, printre altele, «porunca departamentului din Lăuntru către Sfatul orășenesc București, în urmă jâlbii episcopului bisericii Sfânta Vineri înaintată domnitorului, pentru cercetarea ce trebuie să se facă la zidurile bisericii de arhi-

tectul Villacrosse și Faïser, să vadă dacă clădirea se poate socoti temeinică și fără a amenința vreo primejdie». El raporta, la 27 august 1838, Sfatului orășenesc despre «cercetările stării stîlpilor și bolților bisericii Sfânta Vineri» — ce suferise avarii de la cutremurul din 1838. În același an, tot el, face cercetări la biserica Sfântul Visarion Vechi și propune să fie legate bolțile și zidurile cu cercuri de fier și să fie dărîmată clopotnița.

Tot arhitectului Villacrosse a fost îndreptățită lucrarea reparațiilor generale necesitate de casa Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaiei, în perioada anilor 1835—1836, dată fiind și dorința domnitorului «de a fi domnească curte».

Eforia Minăstirilor închinată a apelat la arhitectul Villacrosse pentru a repara, de urgență, biserica Sfântul Gheorghe Nou distrusă și ea, în parte, de focul din 1847. Reparația a fost terminată în 1856.

I. S.

